

**МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ТА ІСТОРІЇ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД**

I

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ТА ІСТОРІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД

**I Всеукраїнська науково-практична
конференція
м. Дніпро, 10 квітня 2025 року**

Міністерство освіти і науки України
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

HISTORICAL
F A C U L T Y
- SINCE 1918 -

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ТА ІСТОРІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД

I Всеукраїнська науково-практична конференція
м. Дніпро, 10 квітня 2025 року

Матеріали доповідей

Дніпро
«Середняк Т.К.»
2025

УДК 91+94 (06)
М-54

Рекомендовано до друку вченою радою історичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара,
протокол №13 від 22.04.2025 р.

**Редакційна
колегія:**

канд. педаг. наук, доц. В.В. Безуглий (відп. ред.),
д-р іст. наук, доц. Д. В. Архирейський. канд.
педаг. наук, доц. Г.О. Лисичарова, канд. іст. наук,
доц. В.П. Бурмага, канд. геогр. наук, доц. В. В.
Грушка, канд. іст. наук, доц. О.М. Каковкіна,
старш. викл. О.В. Сизенко (секретар).

М-54 **Методика навчання географії та історії: сучасні виклики та
практичний досвід:** Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної
конференції (м. Дніпро, 10 квітня 2025 р.) — Дніпро: Середняк Т. К.,
2025, — 200 с.
ISBN 978-617-8540-41-8

У збірнику представлено матеріали Всеукраїнської науково-
практичної конференції, де окреслені реалії, що склалися в сучасній
географічній та історичній освіті на етапі їх реформування (виклики
відповідності вимогам НУШ) в умовах повномасштабної війни.

Матеріали публікуються в авторській редакції. Автори несуть повну
відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених
фактів, цитат, власних імен, дат та інших відомостей.

ISBN 978-617-8540-41-8

© Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
© Колектив авторів, 2025

ЗМІСТ

Привітання учасникам конференції.....	7
СЕКЦІЯ 1. ВИТОКИ ТА РОЗВИТОК ГЕОГРАФІЧНОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	9
Тетяна НАЗАРЕНКО. Методика навчання географії як наука та роль інституту педагогіки НАПН України в її розбудові.....	9
Ольга ПОСУНЬКО, Марія МАКОВЕЦЬКА. Краєзнавча та природоохоронна діяльність як засіб виховання молоді: досвід вчителя Макаренка М.Т.....	12
СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ / ІСТОРІЇ	16
Віталій АНДРЕЄВ. Використання ділових ігор у процесі навчання географії	16
Оксана ГЕРАСИМЕНКО. Інтерактивні технології навчання географії в умовах НУШ (на прикладі 7 класу)	19
Віктор ГРУШКА, Анастасія РУДЕНКО. Проблеми розвитку рефлексивно-прогностичної компетентності учня на уроках географії.....	23
Антоніна ЗАРУБІНА, Микола ОХРИМЕНКО. Використання елементів військово-патріотичної гри «Джура» у формуванні географічних компетентностей учнів	26
Ольга КАКОВКІНА. Учнівський науково-дослідницький проект з історії як можливість/виклик для професійного розвитку викладача.....	28
Іван КАПЛУН. Шляхи оптимізації практичної підготовки майбутнього вчителя географії.....	32
Ольга КОРНІЄНКО, Ірина ВАРФОЛОМЄЄВА. Використання квестів при вивченні шкільних курсів географії	35
Сергій ЛЯХ. Структурування ранньомодерної історії України на методологічних засадах Case Studies	39
Олександр МОРОЗЕВИЧ. Формування критичного мислення учнів 9 класу ЗЗСО на уроках географії	43
Наталя ПЕЧЕНІНА. З досвіду викладання «Військової історії України»	47

Юлія РІЗАК. Урок-екскурсія в інтерактивному музеї як форма навчально-виховної діяльності в географічній освіті	49
Ельміра СОКОЛОВА. Сучасні підходи до організації проєктної діяльності на уроках географії в умовах нової української школи	53
Тетяна ТАРШИНА. Популяризація географічної інформації засобами соціальних мереж (TikTok та Instagram) та впровадження результатів у навчальний процес	55
Надія ТКАЧУК. Сторітелінг як інноваційний метод реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі з географії	60
СЕКЦІЯ 3. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ТА ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ / ІСТОРІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ.....	64
Віталій БЕЗУГЛИЙ. Значення комп'ютерних технологій у навчанні географії	64
Аліса БОБИЛЬОВА. Інтерактивні уроки географії для учнів 10-11 класів	69
Анастасія БОГУШ. Використання ігрових методів навчання на уроках історії	72
Людмила БОНДАРЕНКО. Методичні прийоми та засоби навчання географії в закладах загальної середньої та фахової передвищої освіти.....	76
Софія ВАКУЛИК. Репрезентація жіноцтва у сучасних підручниках з історії.....	80
Ольга ГРИГОР'ЄВА. Застосування інноваційних технологій на заняттях з історії України.....	83
Катерина ДІРЯВКА. Методика використання сервісу Artivive на уроках історії.....	88
Леся ЗАСТАВЕЦЬКА, Тарас ЗАСТАВЕЦЬКИЙ. Методичні підходи до вивчення населення в шкільному курсі географії.....	92
Тетяна КАРПЕНКО, Дмитро ІВАНІСІК. Особливості вивчення географії адміністративного району у закладах загальної середньої освіти (на прикладі Криворізького району Дніпропетровської області).....	95

Ірина КАРНАЧОВА. Методичні прийоми навчання географії при вивченні теми «Географічна карта і робота з нею» 8 клас.....	98
Владислав КЛІМОВ. Особливості використання рефлексії на уроках географії як ключовий компонент реалізації НУШ.....	102
Іван КОСТАЩУК, Володимир САБАДАШ. Науково-дослідницька робота студентів в процесі вивчення картографічних дисциплін.....	106
Галина ЛИСИЧАРОВА. Сучасний підручник географії НУШ для 7 класу: інноваційне наповнення та прийоми роботи.....	109
Володимир МИСЬКО, Тетяна МИСЬКО, Олег БАЙТЕРЯКОВ. Освітній потенціал нумізматичної географії: суспільно-географічні об'єкти та процеси на монетахкраїн південної Африки.....	114
Марина НЕТЕСА. Використання навчального відео-контенту на уроках географії 7 класу НУШ.....	118
Олег СИЗЕНКО. Потенціал використання генеративного штучного інтелекту у процесі формування картографічних навичок учнів.....	123
Анастасія ЧОРНОГОР. Історичні карикатури як інструмент мотивації старшокласників у вивченні історії.....	126
СЕКЦІЯ 4. НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ТА ІСТОРІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ.....	131
Вікторія АЧКАСОВА. Діяльнісний підхід на уроках географії в умовах дистанційної освіти.....	131
Вікторія БОЛМОСОВА. Цифрові інструменти для дистанційного навчання на уроках з історії України.....	134
Володимир БУРМАГА. Практична підготовка майбутніх вчителів-істориків як важлива складова освітнього процесу.....	138
Сергій КУЛІШ, Віліна ПЕРЕСАДЬКО, Юлія ПРАСУЛ. Особливості підготовки географів-туризмознавців в умовах війни: досвід Каразінського	142
Діана ЛЯБАГОВА. Методичні аспекти використання віртуальних екскурсій на уроках історії.....	146
Наталія ТАРАНОВА. Онлайн-платформи та інструменти для ефективного викладання географії дистанційно.....	150

СЕКЦІЯ 5. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРЕДМЕТНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ / ІСТОРИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ..... 158

Мирослав ДНІСТРЯНСЬКИЙ. Україноцентричний підхід у вивченні географії в середній школі: проблеми реалізації в контексті сучасних соціально-політичних викликів..... 158

Ірина ДОБИНДА. Краєзнавча компетентність як важлива складова шкільної географії..... 160

Ольга ДЯЧЕНКО. Формування предметної компетентності на уроках історії..... 164

Олена РОМАНОВСЬКА. Актуальність використання географічної карти на уроках географії в навчальному закладі..... 167

Станіслав ЧЕРНИШ. Формування аксіологічної компетентності учнів 8 класу під час вивчення теми «Епоха Просвітництва»..... 171

Володимир ЯЦЕНКО. Використання картографічного методу в освітніх дослідженнях учнів..... 173

СЕКЦІЯ 6. ПОТЕНЦІАЛ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ / ІСТОРИЇ 177

Oksana SEMENEN, Liubov ALTHAIM, Andrii NADVODSKYI, Pawlo BUDZINSKYI. The educational potential of school geographical excursions..... 177

Ірина ДМИТРЕНКО. Аналіз соціальних мереж освітніх закладів (на прикладі сторінки у Facebook кафедри географії ДНУ імені Олеса Гончара)..... 179

Сніжана МІТРУШКІНА. Вплив історії на виховання патріотизму серед молоді..... 184

Юрій ПАНІН. Формування географічних компетентностей учнів через гурткову роботу..... 188

Ксенія САВИЦЬКА. Театралізація як метод виховання в географії..... 191

Ірина СУМАТОХІНА. Експерсії як форма навчально-виховної діяльності в географічній освіті..... 193

Привітання учасникам
I Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Методика навчання географії та історії:
сучасні виклики та практичний досвід»

Прийміть **найщиріші вітання** з нагоди відкриття I Всеукраїнської науково-практичної конференції на теренах ДНУ імені Олесь Гончара!

На історичному факультеті стає доброю традицією проведення щорічних наукових заходів з метою обговорення нагальних проблем навчання учнівської молоді географії й історії та пошуку шляхів вдосконалення підготовки майбутніх вчителів до роботи в нових реаліях НУШ.

За ініціативи кафедри географії ще з 2022 року відбулася перша «проба пера» науковців та освітян на цій ниві, що вилилася в електронний альманах

«Педагогічні інновації в географічній освіті». З цього часу невинно продовжується співпраця учасників освітнього процесу за спеціальністю «Середня освіта (Географія)».

Наступним кроком стало проведення онлайн-засідання круглого столу в 2024 році. На цьому етапі відбулося розширення кола учасників: охоплено обидві освітні спеціальності історичного факультету («Середня освіта (Географія)» та «Середня освіта (Історія)»).

Зустріч в цьому, 2025 році, набула рівня Всеукраїнської науково-практичної конференції.

Мета конференції – окреслити реалії, що склалися в сучасній географічній та історичній освіті на етапі їх реформування (виклики відповідності вимогам НУШ) в умовах повномасштабної війни та обмін практичним досвідом навчання в базовій середній та фаховій передвищій освіті.

До Всеукраїнської конференції долучилися фахівці, яких турбує стан й перспективи методики географії та історії з 7 областей України та м. Києва, що представляють 15 поважних установ та закладів вищої освіти I-II й III-IV рівнів акредитації:

- Інститут педагогіки НАПН України,
- ДНУ імені Олесь Гончара,
- Львівський національний університет імені Івана Франка,
- Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
- Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
- Волинський національний університет імені Лесі Українки,
- Запорізький національний університет,

- Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка,
- Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка,
- Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
- Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
- Криворізький державний педагогічний університет
- КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР»,
- Центр професійного розвитку «Освітня траєкторія» ДМР,
- Фаховий коледж ракетно-космічного машинобудування ДНУ імені Олеся Гончара.

Серед учасників:

- 8 докторів різних галузей науки та освіти: педагогічних, географічних, історичних наук та доктор філософії;
- 18 кандидатів географічних, історичних та педагогічних наук;
- 10 директорів, заступників директорів, вчителів та керівників гуртків закладів загальної середньої освіти та позашкільних навчально-виховних центрів;
- 14 здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів освіти.

Учасники зустрічі мають можливість обговорити нагальні питання з актуальних викликів освіти:

- витоки та розвиток географічної та історичної освіти в Україні;
- сучасні педагогічні технології навчання географії / історії;
- методичні прийоми та засоби навчання географії / історії в закладах загальної середньої та фахової передвищої освіти;
- навчання географії та історії в умовах дистанційної освіти;
- реалізація предметних географічних / історичних компетенцій в шкільній освіті;
- потенціал виховної діяльності з учнівською молоддю засобами шкільної географії / історії.

Побажаємо плідної роботи учасникам I Всеукраїнської науково-практичної конференції, невичерпного натхнення, нових здобутків, які знайдуть упровадження у вітчизняну географічну та історичну освіту і створення нових зв'язків для подальшої співпраці.

Оковитий Сергій Іванович, член-кореспондент НАН України, доктор хімічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, ректор ДНУ імені Олеся Гончара

Секція 1. Витоки та розвиток географічної та історичної освіти в Україні

Тетяна НАЗАРЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, завідувачка відділу
навчання географії та економіки
Інституту педагогіки НАПН України
geohim@ukr.net

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ЯК НАУКА ТА РОЛЬ ІНСТИТУТУ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ В ЇЇ РОЗБУДОВІ

Постановка проблеми. Історичний аналіз становлення та розвитку вітчизняної методики навчання географії як науки, є актуальним для формування сучасного змісту географічної освіти та прогнозування процесів її подальшого розвитку. Перед географією як навчальним предметом в закладах загальної середньої освіти постає методична проблема щодо елімінації розбіжності між баченням учнів науки географія, яка досліджує природну різноманітність географічної оболонки Землі та наявним навчальним предметом, на уроках якого вони вивчають складні географічні причино-наслідкові зв'язки, велику кількість географічної номенклатури, наукові терміни, поняття, закони тощо.

Методика навчання, як і вся дидактика, переживає складний період розвитку, відбувається чергова реформа вітчизняної системи освіти, створюються нові концепції, стандарти, в яких закладено не лише зміст, але й вимоги до результатів навчання, модельні та навчальні програми, оновлюється зміст підручників, з'являються різноманітні форми оцінювання результатів навчання тощо. У методиці навчання географії накопичилося достатньо проблем, які потребують спеціальних педагогічних досліджень, серед яких проблема оновлення методів, засобів і форм організації навчання [2, с. 9-10]. Методика навчання географії є частковою дидактикою, але, оскільки географія має специфічні методи дослідження, властиві тільки їй, тому існують особливі прийоми організації роботи з використання цих методів при вивченні географії в закладах загальної середньої освіти.

Мета дослідження. Об'єктом вивчення нашого дослідження є географічна освіта в закладах загальної середньої освіти, а предметом – процеси навчання географії та формування в учнів географічних компетентностей. Мета методики навчання географії закладається в пошуку та удосконаленні дієвих напрямів для навчання та виховання свідомого українського громадянина засобами географії.

Виклад основного матеріалу. В Україні як самостійний предмет географія була введена у XVII – XVIII столітті. Фундатором основ методики навчання географії в Україні вважається К. Д. Ушинський, який творчо використав все позитивне, що було досягнуто психологією та педагогікою до середини XIX століття і склав ґрунтовну психолого-педагогічну концепцію

виховання та навчання. К.Д. Ушинський підійшов до розуміння детермінованого виховання через соціально-економічні умови життя людей, різницю соціального формування людської особистості [3, с. 42]. Своїми ідеями щодо навчання географії він далеко випередив свої часи.

Багато науковців минулого та сьогодення досліджували й досліджують питання методики навчання географії. Відділ навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України має славну багаторічну традицію щодо розбудови вітчизняної методики навчання географії в Україні. Саме для надання методичної допомоги вчителям географії він і був організований у 1934 році в українському науково-дослідному інституті педагогіки (УНДІП). За цей 90-річний період науковими співробітниками було започатковано багато методичних творів, які стали дороговказом для вчителів. На сьогоднішній день, окрім наукової роботи співробітники відділу беруть участь у підготовці кадрів вищої наукової кваліфікації, в обговоренні та рекомендації до захисту завершених дисертацій, виконаних і в межах Інституту педагогіки НАПН України і в інших установах. Науково-педагогічний доробок співробітників відділу знаний серед географічної громади України та за її межами. Відділ виконує велику методичну роботу і корисну для учителів географії як молодих початківців, так і досвідчених педагогів закладів загальної середньої освіти в період сучасної модернізації шкільної географічної освіти у контексті концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір. Перед колективом відділу протягом усього 90-річного періоду його діяльності ставилися завдання наукових розробок актуальних психолого-педагогічних проблем теорії освіти і навчання: формування знаннєвого потенціалу нового покоління в умовах сучасних цивілізованих змін; концепцій розвитку окремих курсів географії вітчизняної шкільної освіти і концепцій розвитку загалом географічної освіти в базовій основній та профільній школі; науково обґрунтованих рекомендацій для учителів щодо практичного використання напрацювань педагогічної теорії; оновлення змісту навчальних програм та творення шкільного підручника нового покоління; апробація навчально-методичного супроводу для учнів та учителя на практиці в освітньому процесі з географії; ведуться пошуки нових форм, методів, прийомів навчання в умовах компетентісно орієнтованого навчання; шляхів вдосконалення ефективності навчальних занять в основній та профільній школах; досліджуються на науковій основі недоліки нововведень та виявляються причини [1, с. 48].

Новий час вимагає нових ідей, нових практичних рішень удосконалення методологічного арсеналу педагогічної науки і практики. Виникає необхідність переосмислити роль географічної освіти в нових умовах розвитку суспільства. В зв'язку з цим варто знайти і дати відповіді на два найголовніших питання: яка повинна бути мета шкільної географічної освіти, і якою повинна бути сама шкільна географічна освіта, щоб досягти мети, яка була поставлена?

Для відповіді на це питання нами (дослідниками відділу) було проведено опитування серед вчителів географії України з метою з'ясування основних проблем методики навчання географії. В опитуванні взяло участь 769 вчителів з

Київської, Закарпатської, Миколаївської, Чернівецької, Івано-Франківської областей та Києва. Були озвучені такі проблеми:

- для чого вчити (прикладне значення навчального предмету): ця проблема пов'язана з виявленням мети навчання, мети уроку або системи уроків – визначати зміст та рівень готовності учнів вирішувати пізнавальні задачі різної ступені складності тощо;

- чому вчити (наукове значення навчального предмету): при вивченні навчального матеріалу географічного змісту, вчитель має притримуватись науковості при викладанні та застосовувати взаємозв'язки місцевого та локального спрямування і при цьому уникати перевантаження учнів суто науковими фактами;

- як вчити (опціональне значення навчального предмету): обрання форм і методів навчання, що обумовлюється метою навчання, можливостями вчителя й учнів, матеріально-технічною базою кабінету географії, закладу тощо;

- за допомогою чого вчити (прикладне значення навчального предмету, так званий «handout»): як найбільш оптимально поєднувати засоби навчання з вмінням і бажаннями учнів через них сприймати навчальний географічний матеріал;

- рівень опанування навчальним матеріалом (компетентнісне значення предмету): основними критеріями продуктивності навчання, є навчальні досягнення учнів, рівень їх мислиневих процесів та вмінь застосовувати отримані знання в практиці життя.

Висновки. Отже, розвиток методики навчання географії зараз набуває все більшої значущості, через великі потенціальні можливості при виконанні соціальних запитів Нової української школи на сучасному етапі розвитку нашого суспільства. Без географічних знань і вмінь, без розвинутого уявлення про просторову неоднорідність земної поверхні та конструктивної географії, не може бути створена у свідомості учнів цілісна наукова картина світу.

Розвиток методики навчання географії залежить від розвитку географічної науки. Сучасна географічна наука все більше допомагає розв'язувати практичні завдання у раціональному використанні природних і трудових ресурсів, розміщенню виробництва і міст, останнім часом додалися проблеми громад і завдання методики є в науковому обґрунтуванні мети, цілей, задач та змісту навчання географії в закладах загальної середньої освіти, через окреслення форм і методів організації освітнього процесу.

Розвиток методики навчання географії залежить від вивчення, узагальнення і розповсюдження педагогічного досвіду учителів, тому перед ними стоять виклики з питань формування в учнів наукового світогляду, географічних принципів і теорій, навичок практичного застосування знань про нові системи, уявлення про основні види діяльності з метою професійної орієнтації.

Інститут педагогіки НАПН України є флагманом педагогічної думки, його дослідниками вивчаються питання наукових розробок актуальних психолого-педагогічних проблем теорії освіти та практико орієнтованого навчання, які вирішуються, відповідаючи на сучасні виклики.

Список використаних джерел

1. Концептуальні засади компетентнісного навчання географії та економіки: збірник матеріалів круглого столу «Історія – діалог – траєкторія розвитку», присвяченого 85 річчю відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України (08 жовтня 2019 р., м. Київ). Київ : Педагогічна думка, 2019. - 95 с. <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/history.pdf>
2. Назаренко Т. Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання). Х.: ВГ «Основа», 2016. – 112 с.: (Серія «Бібліотека журналу «Географія»; Вип.. 11 (155) URL: <http://lib.iita.gov.ua/id/eprint/707431>
3. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. – К. 1983. – Т.1. – С.43-103.

Ольга ПОСУНЬКО

кандидат історичних наук,
завідувачка кафедри історії України
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
olgaposunko70@gmail.com

Марія МАКОВЕЦЬКА

здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти
ОП «Історична україністика та прикладна історія»
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
masha.mak205@gmail.com

КРАЄЗНАВЧА ТА ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ: ДОСВІД ВЧИТЕЛЯ МАКАРЕНКА М.Т.

Постановка проблеми. Важливість включення в освітній процес краєзнавчого матеріалу, розуміння історії місцевого краю як фундаменту до вивчення історії країни є незаперечними [3; 4]. Відповідно, шкільне краєзнавство усвідомлюється як вивчення учнями під керівництвом учителя на уроках і в позаурочний час природи, соціально-економічного життя, історії і культури певного краю [5, с. 11]. Отже, успішна педагогічна діяльність вчителя-організатора шкільної краєзнавчої роботи, його методи і заходи становлять інтерес для історичної дидактики, історії краєзнавства як просвітницького напрямку.

Метою даного дослідження є реконструкція основних етапів та напрямків краєзнавчої роботи вчителя історії, директора (1965-68 рр.) Писарівської середньої школи Синельниківського району Миколи Титовича Макаренка.

Виклад основного матеріалу. Макаренко Микола Титович народився у 1927 р. в селі Писарівка Синельниківського району Дніпропетровської області у селянській родині. Його дитячі та юнацькі роки припали на буремні події початку ХХ ст.: Голодомор, Друга світова війна, післявоєнна відбудова. Ці події залишили в його свідомості глибокий слід і у подальшому враження і роздуми

знайдуть відображення у його щоденникових записах та численних газетних публікаціях.

На момент 1941 року Микола Макаренко тільки-но закінчив семирічну школу. Коли почалася війна, його батько пішов на фронт і пропав безвісти, а сам Микола Титович разом із матір'ю та братами опинилися в окупації. Після звільнення села восени 1943 р. і до переможного 1945 р. довелося працювати в колгоспі. Далі – служба в армії, завершення навчання у середній школі. Певний час через скруту родини Микола змушений був працювати на відбудовах промисловості, де за його словами не міг «задовольнити власних духовних потреб» [8, запис 02.11.1951 р.]. Лише на початку 1950-х він визначається з фахом за покликом серця – починає працювати вчителем історії та географії у с. Ново-Миколаївка Синельниківського району (1951–1952 рр.) та с. Циганівка (1952–1954 рр.) [1, арк. 1 зв.]. Також у 1952 р. вступає на заочне відділення історико-філологічного факультету Дніпропетровського державного університету, який закінчує у 1957 р. Паралельно з роботою на педагогічній ниві, Микола Титович долучає своїх учнів до культурного життя: будучи музикантом-самоучкою, він починає зі своїми вихованцями брати участь у художній самодіяльності.

У 1954 році М. Т. Макаренко повернувся до рідного села Писарівка і працює у місцевій восьмирічній школі. Упродовж 1965–1968 років обіймав посаду директора цього навчального закладу. Умови відсутності єдиного шкільного приміщення, а також численні нереалізовані обіцянки щодо його будівництва спонукали Миколу Титовича активно ініціювати та просувати реалізацію відповідного проекту. В результаті нова будівля школи, яка функціонує до сьогодні, була офіційно відкрита 30 серпня 1968 року. У 1982 році вчитель вийшов на пенсію, віддавши 28 років свого життя педагогічному ремеслу.

Краєзнавча та природоохоронна активність М. Т. Макаренка становила вагомому складову його педагогічної роботи, спрямованої на патріотичне та екологічне виховання молодого покоління (хоча, звісно, термін «екологічний» в той період і не використовували). Значною мірою ця діяльність була інтегрована в освітній процес, а також реалізовувалась через позашкільну роботу, сприяючи формуванню в учнів усвідомлення важливості своїх коренів, відповідальності за свою землю.

Сам Микола Титович був дуже уважним до оточуючого світу, мав схильність до фіксації своїх думок, вражень, інформації про земляків і рідний край. Це проявилось досить рано. Навіть у збережених шести листах з лав армії наявні і детальні описи його армійського повсякдення, і постійний інтерес до справ села і громади. Надалі все життя він вів щоденникові записи, у яких не лише фіксував ті чи інші події, але і розмірковував в над різними питаннями. Звісно, він був людиною свого часу і досить заідеологізованого фаху – вчитель історії. Але поряд з думками про «щастя життя в країні перемігшого соціалізму» [8, запис від 02.11.1951 р.] присутні і описи селянської скрути 1940–1950-х рр., і проблеми подальшої розбудови. Змінювалося життя навколо, змінювалися й краєзнавчі інтереси Макаренка. У 1960–1970-х рр. він з учнями

починав збирати усну історію села (хоча, знов-таки, поняття «усної історії» тоді на теренах СРСР не використовували); залучав дітей до фіксації місцевих легенд, топонімів та спогадів. А згодом, вже учні Миколи Титовича у 2000-х роках зайнялися справою пошуку поховань жертв Голодомору 1932-1933 рр. і встановленням пам'ятних знаків на вшанування їх пам'яті. Та і сам вчитель-краєзнавець на сторінках газети «Днепр вечерний» у 2008 р. опублікував цінні спогади про події Голодомору.

Мабуть, робота з учнями не була би ефективною, якби сам Макаренко не відчував потяг до краєзнавчих розвідок, сам не демонстрував невідомий інтерес до історії краю. Найвагомим його краєзнавчим внеском стало вивчення роду Валер'яна Підмогильного: Микола Титович знайшов метричні записи про вінчання батьків письменника, що підтвердили їхнє походження з Писарівки. Дід Макаренка, Михайло Гордійович, був свідком на їхньому весіллі. У 1907 р. Петро Підмогильний заснував хутір Новоіларіонове біля Писарівки, куди через рік переїхав його брат Іван з родиною. Валер'ян Підмогильний згодом часто приїздив до дядька на канікули, і саме тут, у 1918 році, написав свої перші оповідання, які потім увійшли до збірки «Твори. Том 1». Ці матеріали, зібрані вчителем-краєзнавцем про славного земляка, стали основою для розділу у книзі відомого дніпровського краєзнавця, журналіста Миколи Чабана «Нащадок степу. Спогади про В. Підмогильного» [7].

Активний період діяльності М. Т. Макаренка припав на час впровадження нових принципів радянської освіти. Зокрема, кінець 1950-х – середину 1960-х дослідники історії краєзнавства в Україні визначають як час впровадження освітньої політики «зв'язку школи з життям» [2, с. 110]. Тому наголошувалося на можливостях вивчення шкільних дисциплін через практику, на потребі суспільно-корисної праці учнів. Складно сказати, що саме рухало вчителем – чи настанови керівництва освітою, чи власні переконання, але Макаренко стає головним натхненником важливої природоохоронної акції.

«Вербова епопея» – так пізніше вчителі Писарівської школи назвуть ініціативу Макаренка із озеленення берегів річки Мала Терса, розпочатою у 1966 р. Завдяки спільним зусиллям учителя й учнів було висаджено понад три сотні дерев, що стали не лише окрасою, а й природнім бар'єром, покликаним зберегти екосистему річки, зміцнити її береги. Це приклад успішного екологічного проєкту, що поєднав практичну працю з виховною метою формування у дітей відповідального ставлення до довкілля. Також важливо, що справа була тривалою у часі і не одна генерація випускників Писарівської середньої школи пронесли пам'ять про спільну і необхідну роботу, усвідомили важливість спільних зусиль для покращення обставин життя на малій Батьківщині.

Для подальшого виховання нових поколінь писарівців продовжують відігравати свою роль писемні матеріали, залишені Миколою Титовичем. Особливу цінність у спадщині Макаренка становлять його щоденники, які він вів понад 70 років. Це була не просто звичка, а справжня кропітка праця, що виникла з його любові до рідного краю. Починаючи з 1942 року, Макаренко майже щодня занотовував події, спостереження та власні думки, фіксуєчи не

лише особисті переживання, але й зміни в житті села Писарівка, які відбувалися протягом ХХ століття. Ці записи стали цінними документальними свідченнями історії місцевості.

Микола Титович детально фіксував природні явища: зміни температури, рівень води в річці Мала Терса, різноманітні кліматичні зрушення, які він уважно спостерігав. В епоху, коли щоденникові записи були рідкісним явищем, його глибока прихильність до краєзнавства перетворила ці нотатки на важливу частину його життя та роботи.

У 2024 р. за ініціативи однієї з авторок даної статті, Маковецької М., у Писарівській сільській бібліотеці було організовано меморіальну виставку «Крізь час і верби: життя М.Т. Макаренка» [6]. Проєкт покликаний розкрити різні аспекти життя Миколи Титовича та вшанувати пам'ять про вчителя, що прищепив не одному поколінню любов до рідного села. На виставці були представлені 20 зошитів з щоденниковими записами Миколи Макаренка, 6 армійських листів, його фотографії, газетні статті, графіки температурного режиму тощо. Присутні на відкритті колеги, колишні учні з теплом згадували Маренка, засвідчуючи важливість його праці, ініціатив і виховних впливів.

Висновки. М. Т. Макаренко з тієї когорти вчителів-ентузіастів радянської школи, чийм досвідом не варто нехтувати. В умовах високої заідеологізованості навчального і виховного процесу, такі люди уміли знаходити шляхи впливу на учнів. Це відбувалося не в останню чергу, дякуючи їх власній небайдужості. Крізь пелену ідеологічних гасел вони уміли доносити історію рідного краю, викликати до неї непідробний інтерес. Напрацювання окремих вчителів-краєзнавців, створених ними шкільних музеїв можна і треба переосмислювати і брати саме раціональне і ефективне на озброєння.

Список використаних джерел

1. Автобіографія М.Т. Макаренка 1952 р. Приватний архів Тамари Миколаївни Саєнко.
2. Бугрій В. С. Шкільне краєзнавство в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): монографія. Суми: Вид-во «МакДен», 2011. 340 с.
3. Кашаба О. Історичне краєзнавство як складова національної освіти: теоретичний аспект. Краєзнавство. 2010. №1-2. С. 96-104.
4. Коляда І., Камбалова Я. Історичне краєзнавство як дослідницька галузь, науковий та громадський рух: сучасний стан вивчення проблеми. Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи. Зб. тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. За наук. ред. М. Ю. Косила. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. С. 170-176.
5. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство: навчальний посібник. К.; Кам'янець-Подільський: Кондор, 2010. 240 с.
6. Медіа «Степ». Спецпроєкт «Місцеві історії: Голос громади». Студентка створила виставку про педагога і краєзнавця з Павлоградщини (ФОТО і ВІДЕО). 20.11.2024. Режим доступу: <https://step.dp.ua/studentka-stvoryla-vystavku-pro-pedahoha-i-kraieznavtsia-z-pavlohradshchyny-foto-i-video/#comments>
7. Чабан М. Нащадок Степу. Спогади про Валер'яна Підмогильного. 2 вид. Дніпропетровськ: Ліра. 224 с.
8. Щоденникові записи М. Т. Макаренка 1950-х рр. Приватний архів Тамари Миколаївни Саєнко.

Секція 2. Сучасні педагогічні технології навчання географії / історії

Віталій АНДРЕЄВ

доктор філософії,

викладач циклової комісії управління та адміністрування

Відокремленого структурного підрозділу «Машинобудівний фаховий коледж
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара»

149023@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ ДІЛОВИХ ІГОР У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Постановка проблеми. Викладання географії в умовах сьогодення вимагає впровадження інноваційних технологій навчання, здатних стимулювати активну участь студентів в освітньому процесі. Однією з таких технологій є використання ділових ігор, які дозволяють не лише отримувати знання, але й розвивати важливі компетенції, такі як критичне мислення, уміння працювати в команді, комунікація, а також приймати обґрунтовані рішення в умовах сучасного розвитку суспільства.

Використання ділових ігор в процесі викладання географії сприяє поглибленому розумінню природних, економічних та соціальних процесів, які відбуваються у сучасному світі, а також розвитку навичок практичного застосування теоретичних знань. Крім того, такі ігри дають змогу моделювати реальні ситуації, що допомагає студентам глибше засвоювати матеріал і розуміти причинно-наслідкові зв'язки між географічними явищами та соціально-економічними процесами.

Ділові ігри як імітаційне моделювання реальних механізмів і процесів, та форм відтворення предметного і соціального змісту будь-якої реальної діяльності (професійної, соціальної, політичної, технічної тощо) використовуються для вирішення різних цілей: засвоєння нового матеріалу, активізації пізнавальної діяльності студентів, формування загальнонавчальних умінь, розвитку творчих здібностей, формування системи професійних умінь і навичок, виховання професійно значущих якостей особистості, підвищення рівня мотивації, набуття навичок спілкування тощо [1, с. 209].

Мета дослідження. З'ясувати сутність використання ділових ігор як інтерактивної технології навчання географії, що сприяє розвитку критичного мислення, комунікаційних навичок та здатності ухвалювати рішення в реальних життєвих ситуаціях.

Теоретичні й практичні аспекти використання інтерактивних технологій навчання відображено у наукових доробках Н. Волкової, О. Гусевої, Г. Довгань, І. Зеленського, Н. Маслової, В. Мирза-Сіденко, В. Саюк, О. Яворського та ін.

Виклад основного матеріалу. Ділова гра – це інтерактивна технологія навчання, що передбачає активне включення студентів у рольову діяльність, в

якій вони виконують конкретні функції або завдання, що моделюють реальні ситуації або процеси.

Класифікація ділових ігор у викладанні географії дозволяє систематизувати різні типи ігор, що використовуються для навчання студентів та розвитку їхніх практичних навичок. При наявності великої кількості існуючих класифікацій, ділові ігри в географії можна класифікувати за такими ознаками [2, с. 11-14]:

1. За цільовою спрямованістю (ситуаційні, рольові (позиційні), комплексні та організаційно-діяльнісні ігри).
2. За ступенем «закритості» або «відкритості», алгоритмізованості чи творчої спрямованості (імітаційні та інноваційні ігри).
3. За наявністю або відсутністю конфлікту в сценарії заняття (кооперативні ігри (без конфлікту), ігри з помірним суперництвом та ігри з інтенсивним суперництвом).
4. За тривалістю (нетривалі та ділові тривалі ігри).
5. За ступенем участі студентів у підготовці ділової гри (ігри з попередньою підготовкою студентів й ділові бліц-ігри без попередньої підготовки студентів).
6. За способом створення та подолання проблемних ситуацій (ігри з початково заданою проблемною ситуацією та ігри з проблемними ситуаціями, що виникають під час гри).
7. За дидактичними цілями у сфері використання (ігри для створення проблемної ситуації, для організації дослідницької роботи студентів, для систематизації та узагальнення вивченого навчального матеріалу й ігри для контролю та перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу).

Проведення ділових ігор з географії має як переваги, так і недоліки, які варто враховувати під час їх організації. Розгляньмо їх детальніше.

Переваги ділових ігор з географії:

- дозволяють застосовувати теоретичні знання на практиці, вирішуючи реальні чи імітовані географічні проблеми, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу;
- ігрова форма навчання залучає учасників до дій, розвиваючи командну роботу та креативне мислення;
- деякі ігри передбачають колективне розв'язання проблем, що допомагає навчитися працювати в команді та досягати спільної мети.
- ігри дозволяють учасникам відчувати реальні умови, наприклад, організацію міських планувань або боротьбу з наслідками природних катастроф.

Недоліки ділових ігор з географії:

- вимагають значного часу для підготовки, що може бути проблемою за обмеженого часу;
- можуть потребувати спеціальних матеріалів чи програм, що вимагає додаткових ресурсів;

– викладач повинен мати досвід у плануванні таких занять, що може бути складно для початківців;

– ігри можуть бути неефективними, якщо завдання занадто складні чи прості для учасників.

Основні підходи до організації ділової гри з географії з урахуванням її цілей охоплюють такі аспекти навчальної діяльності студентів:

1. Дидактичні аспекти гри – це аспекти, пов’язані з навчальною функцією гри. Вони сприяють розвитку пізнавальних навичок, засвоєнню знань, формуванню вмінь аналізувати, узагальнювати інформацію та застосовувати її на практиці. Гра як метод навчання допомагає зробити освітній процес більш цікавим, активним і результативним.

2. Розвивальні аспекти гри – це ті, що сприяють загальному розвитку особистості, включаючи креативне мислення, уяву, інтуїцію, логічне та критичне мислення. Також ігри допомагають розвивати психомоторні навички, пам’ять, увагу, швидкість реакції та адаптацію до змінних умов.

3. Виховні аспекти гри – це ті, що спрямовані на формування моральних якостей, соціальної відповідальності, культури спілкування та емоційної стійкості. Ігри розвивають почуття відповідальності, дисциплінованість, повагу до інших учасників, уміння співпрацювати та вирішувати конфліктні ситуації.

4. Соціальні аспекти гри – це аспекти, пов’язані з розвитком комунікативних навичок, умінням взаємодіяти в колективі, дотримуватися соціальних норм і правил. Гра сприяє формуванню навичок співпраці, лідерства, взаємодопомоги, толерантності та відповідальності за спільний результат. Вона також допомагає адаптуватися до різних соціальних ролей, моделювати реальні життєві ситуації та вчитися ефективно вирішувати конфлікти.

5. Психологічні аспекти гри – це аспекти, що впливають на емоційний стан, саморегуляцію, розвиток стресостійкості, формування впевненості в собі та внутрішньої мотивації. Гра допомагає подолати страхи, зняти напругу, покращити психологічний комфорт та сприяє самовираженню.

6. Когнітивні аспекти гри – це ті, що сприяють розвитку мислення, пам’яті, уваги, уяви та здатності до аналізу й вирішення проблем. Гра стимулює інтелектуальну діяльність, допомагає засвоювати нову інформацію, активізує пізнавальні процеси.

7. Комунікаційні аспекти гри – це розвиток навичок спілкування, уміння висловлювати свої думки, аргументувати свою позицію, вести діалог, співпрацювати в команді та вирішувати конфлікти. Гра формує культуру мовлення та сприяє ефективній взаємодії.

8. Культурологічні аспекти гри – це знайомство з традиціями, звичаями, нормами поведінки різних народів, формування толерантності, поваги до культурного різноманіття, розвиток естетичного смаку та загальної культурної обізнаності.

9. Емоційні аспекти гри – це вплив гри на емоційний стан людини, формування здатності розпізнавати, контролювати та виражати свої емоції. Гра

сприяє емоційному розвитку, підвищенню настрою, зниженню стресу та створенню позитивного емоційного фону.

10. Мотиваційні аспекти гри – це стимулювання інтересу до діяльності, активізація внутрішньої мотивації, підвищення зацікавленості у навчанні та саморозвитку. Гра сприяє формуванню цілеспрямованості, ініціативності та самостійності.

11. Творчі аспекти гри – це аспекти, що сприяють розвитку креативного мислення, уяви, фантазії та здатності до нестандартного вирішення завдань. Гра стимулює творчу активність, допомагає генерувати нові ідеї, розвивати художні, літературні, музичні чи інші креативні здібності.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що використання ділових ігор у викладанні географії є ефективним інструментом для розвитку практичних навичок студентів, зокрема ухвалення рішень, стратегічного мислення, аналізу географічних ситуацій і командної роботи. Ігрові технології сприяють активному навчанню, роблячи освітній процес більш захопленим і значущим. Водночас для досягнення максимального ефекту необхідна належна підготовка педагогів, розробка якісних методичних матеріалів і грамотне впровадження ігор в освітній процес.

Список використаних джерел

1. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля. 2018. 360 с.
2. Методичні рекомендації з організації ділових ігор з курсу дисциплін пожежно-профілактичного профілю / Укладачі : Хаткова Л. В., Гончар С. В., Ножко І. О. Черкаси: ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля, 2024. 61 с.

Оксана ГЕРАСИМЕНКО

кандидат педагогічних наук,

доцентка кафедри географії, геодезії та землеустрою

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

oksana1974herasymenko@ukr.net

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ НУШ (НА ПРИКЛАДІ 7 КЛАСУ)

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку освітньої системи значна увага приділяється впровадженню інтерактивних методів навчання, які сприяють підвищенню мотивації учнів, розвитку критичного мислення, формуванню дослідницьких навичок і комунікативних компетентностей. Географія, як шкільний предмет, що поєднує природничі та суспільні науки, має великий потенціал для використання інтерактивних технологій у навчальному процесі.

На нашу думку, *інтерактивні навчальні технології* передбачають моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор та спільне вирішення проблем на основі аналізу ситуацій і відповідного контексту на

основі взаємонавчання. Його розглядають як особливий вид навчання, в основі якого закладено міжособистісну комунікацію та практичне застосування набутих вмінь.

Метою дослідження є висвітлення використання інтерактивних методів навчання в шкільному курсі географії 7 класу.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Концепції Нової української школи однією з ключових вимог до проведення сучасного уроку географії у 7-х класах є активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів. Формування цих навичок потребує запровадження інтерактивних технологій навчання [3, с. 64].

О. Пометун виокремлює такі форми інтерактивного навчання: кооперативне, колективно-групове, ситуативного моделювання, опрацювання дискусійних питань [1, с. 112-124].

На початку уроку географії з метою зосередження уваги здобувачів освіти вчителі застосовують «Мікрофон». За цього методу навчання кожен здобувач освіти в уявний мікрофон висловлює свій аргумент.

Вчителі спонукають всіх учнів розвивати або змінювати ідеї інших з допомогою прийому «Мозковий штурм». Вчитель повідомляє географічну проблему, наприклад, «Чому Австралія, незважаючи на своє оточення морями й океанами та відносну близькість до екватора, залишається найпосушливішим континентом Землі?» далі учні висловлюють свої ідеї, пропозиції, шукають шляхи вирішення. На цьому етапі учні користуються інформаційною схемою:

- «Кажіть усе, що спаде на думку»;
- Не обговорюйте і не критикуйте висловлювання інших»;
- Можна повторювати ідеї, запропоновані будь-ким іншим»;
- Розширення запропонованої ідеї заохочується».

Далі вчитель фіксує всі ідеї на дошці, інформаційному тлі у порядку висловлених думок без критики. Потім спонукає учнів до аналізу ідей, обговорює та оцінює запропоновані шляхи вирішення [2, с. 82–84].

Наприклад, під час вивчення теми «Клімат», учні обговорюють питання: «Які є кліматотвірні чинники?», «Які закономірності зміни температури повітря і поверхневих вод океанів?» та ін. Такі керовані вирішення проблем географії з опорою на практичні знання учнів зацікавлюють їх у поглибленні знань з зацікавленої теми.

Як варіант вирішення проблемних питань використовують інтерактивний метод «Дерево рішень», який спонукає учнів проаналізувати та краще зрозуміти складну тему. Вчитель завчасно підготує на дошці чи роздає кожному учневі зразок «дерева рішень»; формулює проблему для вирішення, визнає суть проблеми і записує на дошці, заповнюючи схему (стовбур дерева – тема, гілочки – аргумент, листочки – прогноз). При вивченні теми «Води суходолу Євразії», вчитель пропонує завдання: «Надайте пропозиції щодо охорони вод Євразії». Учні зазначають основні напрями вирішення: (зменшення забруднення, раціональне використання води, відновлення екосистем, посилення екологічного контролю). Пропонують конкретні заходи виконання (впровадження очисних споруд для промислових та побутових стоків,

використання екологічно безпечних добрив та зменшення пестицидів у сільському господарстві). Пропонують заходи щодо раціонального використання води (впровадження технологій повторного використання води, використання крапельного зрошення в сільському господарстві, підвищення ефективності водопостачання та зменшення втрат у системах водопроводу); відновлення екосистем вбачають через розширення природоохоронних зон навколо водойм, відновлення заболочених територій та заплавної екосистем, розчищення та зариблення забруднених водойм. Здобувачі освіти вбачають посилення екологічного контролю через введення суворіших екологічних норм та моніторинг якості води, збільшення штрафів за забруднення водойм, проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо використання водних ресурсів Євразії, забезпечуючи їхнє збереження для майбутніх поколінь.

Провідною функцією вчителя географії є оптимальна організація розумової діяльності учнів. Метод «Прес» дозволяє досягти засвоєнню та застосуванню знань максимально зближено. Учні вчать захищати свою думку використовуючи таку схему: «позиція – обґрунтування – приклад – висновки». При висловленні позиції використовують такі мовленнєві конструкції «Я вважаю, що географічна проблема щодо...». Обґрунтування містить традиційні висловлювання «...тому, що...», приклад – «...доказом того є...», або «...наприклад...». Висновки підсумовують озвучені тези «разом з тим, я вважаю...», «отже, я вважаю...». При вивченні теми «Чому Австралія – найпосушливіший континент?». Вчитель дає завдання для учнів, щоб вони використовуючи метод «Прес», пояснили, чому Австралія отримує мало опадів? Приклад відповіді: «Я вважаю, що Австралія – найпосушливіший континент, тому що більша частина її території отримує дуже мало опадів. Тому що вона розташована в тропічному поясі, де переважає високий атмосферний тиск, що не сприяє утворенню дощових хмар. Наприклад, через вплив холодної Західноавстралійської течії вологе повітря не піднімається, тому опади випадають рідко. Отже, Австралія залишається посушливим континентом, незважаючи на оточення океанами».

Метод «Навчаючи – вчуся» базується на принципі активного навчання, коли учні не лише отримують знання, а й передають їх іншим, що значно покращує засвоєння матеріалу. Така робота може проводитись у форматах учень вчитель, група учнів – вчитель. Наприклад, при вивченні теми «Природні зони Африки кожен учень отримує природну зону Африки, досліджує її (клімат, рослинність, тваринний світ) і готує 2–3-хвилинне пояснення для класу. Під час вивчення теми «Кліматичні пояси та типи клімату Євразії» учні проводять дослідження в групах, кожна з яких вивчає певний кліматичний пояс (арктичний, субарктичний, помірний тощо) та готує коротке пояснення для однокласників (з картами, схемами). Перевагами методу «Навчаючи – вчуся» є глибше засвоєння матеріалу, розвиток критичного мислення, покращення комунікативних навичок, формування відповідальності за навчальний процес.

На етапі засвоєння нових знань, у класах з нормативною наповнюваністю учнів доцільно використовувати «Ажурну пилку». Цей метод доцільний для вивчення великого за обсягом матеріалу, передбачає створення «домашніх», «експертних» груп, формування навичок роботи в команді. Вчитель підбирає необхідну інформацію, і за 2-3 дні до уроку збирає учнів, повідомляє тему уроку. Список складу «домашніх» груп розміщується на інформаційному стенді в кабінеті географії. Кожен учасник групи готує міні-конспект прочитаного, може бути структурно-логічна схема, таблиця, тези. Кожна «домашня» група (1, 2, 3, 4, 5), обирає свою емблему. Далі вчитель просить учнів з порядковим номером 1 від кожної групи вийти на середину класу. Це – новостворена група. Так утворюються 5 груп по 5 учнів з різними емблемами і однаковими порядковими номерами. Відбувається обмін інформацією орієнтовно 15 хв. Так, за 30 хвилин здобувачі освіти опановують всю тему.

Наприклад, при вивченні тема «Кліматичні пояси та типи клімату Північної Америки» домашні групи отримують загальну тему – клімат Північної Америки. Кожен учень отримує свою підтему, наприклад: «Арктичний клімат», «Помірний клімат», «Субтропічний клімат», «Тропічний клімат», «Субекваторіальний клімат». Після обговорення в експертних групах учні повертаються в домашні групи та навчають одне одного. Перевагами методу є розвиток навичок командної роботи, покращення комунікативних здібностей, глибше засвоєння навчального матеріалу, підвищення активності учнів.

Під час рефлексії вчителі використовують інтерактивний метод «Незакінчені речення», які часто поєднується з «Мікрофоном». Наприклад, «На сьогоднішньому уроці для мене найбільш важливим відкриттям було...» або «Почута інформація на уроці змінила мою думку про...» тощо.

Висновки. Ключовою вимогою сталого розвитку постіндустріального суспільства є необхідність перегляду педагогами підходів до організації освітнього процесу. Випускник закладу загальної середньої освіти повинен володіти навичками застосування інноваційних підходів до вирішення проблемних ситуацій, бути креативним, ініціативним, активним, здатним до командної роботи та ефективної комунікації. Використання інтерактивних технологій навчання дає змогу зацікавити та мотивувати учнів на пошукову і дослідницьку діяльність. Такі уроки активізують пізнавальну діяльність та спрямовують на швидке і цікаве вивчення матеріалу. Інтерактивне навчання сприяє формуванню ключових компетентностей, які необхідні кожній сучасній людині впродовж життя.

Список використаних джерел

1. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб./ уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. Київ: А.П.Н., 2002. 136 с.
2. Криловець М. Г., Ісаєва Г.П., Кравчук О.П. Інтерактивне навчання географії. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, 2014. 275 с.

3. Система підготовки майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: монографія / за ред. В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2019. 372 с.

Віктор ГРУШКА

кандидат географічних наук, доцент кафедри географії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
grush_vv@ua.fm

Анастасія РУДЕНКО

вчитель географії та біології
Комунального закладу освіти «Дніпропетровський обласний
ліцей-інтернат фізико-математичного профілю»
arudenko479@gmail.com

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РЕФЛЕКСИВНО-ПРОГНОСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю формування у учнів закладів загальної середньої освіти комплексу компетенцій, що забезпечують їхню конкурентоспроможність та здатність до самоорганізації. Важливим компонентом цього процесу є розвиток рефлексивних та прогностичних здібностей, зокрема вміння здійснювати системний аналіз власної навчальної діяльності та активно прогнозувати особистісний розвиток. На уроках географії цей підхід можна застосувати для розвитку в учнів навичок прогнозування, зокрема через аналіз демографічних тенденцій та прогнозування змін у населенні регіонів, оцінку впливу кліматичних змін на сільське господарство та прогнозування врожайності, а також прогнозування розвитку туристичного потенціалу регіону на основі аналізу його природних та культурних ресурсів. Рефлексивні здібності формуються через аналіз власних знань та умінь у контексті вивчення географічних явищ і процесів, оцінку власного внеску у вирішення екологічних проблем на місцевому рівні, а також усвідомлення важливості географічних знань для подальшого професійного розвитку.

Метою дослідження є наукове узагальнення та систематизація теоретичних підходів до розуміння сутності поняття «рефлексивно-прогностична компетентність», а також окреслення основних характеристик і складових цього феномену в контексті сучасної освітньої парадигми.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі існує велика кількість визначень компетентність, як наприклад, показник, який визначає здатність особистості вирішувати практичні завдання (Л. Петько, О. Лебідь, А. Лесик, І. Гаркуша, А. Крижановський [5]); здатність і бажання виконувати завдання (Дж. Бурджоні (J. Burgoyne), М. Педлер (M. Pedler) [1]); актуальну

особистісну якість, що формується; інтелектуально й особистісно обумовлену соціально-професійну характеристику людини, що ґрунтується на знаннях (І. Зимня [4]); загальна здатність виконувати діяльність/завдання, розв'язувати проблему (М. Малдер (M. Mulder) [3]), система здібностей і навичок, які необхідні або достатні для досягнення певної мети (Ф. Вайнерт(F. Weinert) [2]). Проте, не зважаючи на чимале опрацювання та обґрунтованість цієї проблеми, серед науковців досі триває дискусія, що стосується самого змісту й основи поняття «компетентність».

Компетентність розглядається не лише в теоретичних дослідженнях, а й широко впроваджується у практичну діяльність, зокрема в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). Зокрема, на уроках географії в учнів формується не лише предметна обізнаність, а й низка ключових компетентностей, зокрема рефлексивно-прогностична, що є важливою складовою загального розвитку особистості.

Як свідчать вищезазначені визначення, компетентність спрямована на забезпечення процесу використання отриманих у досвіді знань та вмінь для вирішення певних проблем.

З метою повного розкриття змісту поняття «рефлексивна компетентність» необхідним є попереднє теоретичне осмислення термінів «рефлексія» та «рефлексивність», а також визначення співвідношення між ними. У науковій літературі існують різні підходи до їх інтерпретації. Так, Р.Курганов і Т.Селюкова виокремлюють три основні позиції: перша – визнання термінів тотожними, де вони використовуються як синоніми та взаємозамінні; друга – трактування рефлексії як ширшого поняття, в межах якого рефлексивність виступає як один із проявів або модусів; третя – розуміння рефлексивності як ширшого феномену, що розглядається як загальна здатність системи спрямовувати свою діяльність на саму себе [5].

Особливе значення в контексті освітнього процесу має здатність до прогнозування, що розглядається як невід'ємна частина рефлексивної діяльності. В учнів на уроках географії ця здатність проявляється у передбаченні природних змін, плануванні екологічно свідомої поведінки, розв'язанні географічних задач із урахуванням майбутніх умов [5]. Таким чином, прогностичний компонент стає важливим інструментом формування відповідального ставлення до довкілля та прийняття виважених рішень. Це зумовлено тим, що ефективне регулювання поведінки неможливе без попереднього формування уявної моделі майбутніх дій, тобто без створення акцептора результатів діяльності. Такий акцептор дозволяє учням співвідносити реальні результати власної активності із соціально прийнятими нормами та очікуваннями, притаманними певній соціальній групі. Реалізація цього механізму регулювання ґрунтується на процесах антиципації – прогнозуванні, що розглядається як невід'ємний компонент сприйняття [3].

На основі проведеного аналізу наукової літератури з означеної проблематики, було сформульовано бачення сутності поняття «рефлексивно-прогностична компетентність особистості». Ця компетентність розглядається

як інтегративна професійна якість, яка базується на сформованій системі рефлексивно-прогностичних знань, умінь і навичок. Її функціональне призначення полягає у забезпеченні здатності особистості до цілеспрямованого осмислення власного внутрішнього світу з метою випереджувального планування дій і вчинків, прогнозування можливих змін у життєвих ситуаціях та ухвалення найбільш оптимальних рішень у проблемних обставинах.

Особливої актуальності формування рефлексивно-прогностичної компетентності набуває в закладах загальної середньої освіти, зокрема на уроках географії. У цьому контексті вона сприяє розвитку в учнів здатності аналізувати власну пізнавальну діяльність, прогнозувати наслідки природних і соціально-економічних процесів, формувати відповідальне ставлення до навколишнього світу, а також розвивати навички саморефлексії та самокорекції. Таким чином, рефлексивно-прогностична компетентність учнів виступає важливим чинником їхнього особистісного зростання, формування громадянської позиції та підготовки до життя в сучасному динамічному світі.

Основні проблеми, що можуть виникати у процесі розвитку цієї компетентності на уроках географії, включають:

- недостатню інтеграцію рефлексії у навчальний процес – на уроках часто не вистачає часу та методичних підходів для того, щоб учні мали можливість здійснювати глибокий аналіз вивченого матеріалу, оцінювати свої знання та вміння;
- відсутність методик для розвитку прогностичних навичок – учні рідко вчаться прогнозувати майбутні географічні явища або тренди, що важливо для формування критичного мислення та здатності орієнтуватися в постійно змінюваному світі;
- переважання традиційних форм навчання – уроки часто обмежуються тільки теоретичним викладом матеріалу, що не дає учням можливості активно взаємодіяти з інформацією, ставити питання, висловлювати власні думки та робити висновки;
- неактивне використання сучасних технологій та інструментів – уроки географії не завжди включають використання картографічних програм, інтернет-ресурсів чи візуалізацій, які могли б допомогти учням краще зрозуміти та прогнозувати географічні процеси.

Висновки. Рефлексивно-прогностична компетентність виступає важливою умовою саморозвитку, ефективного навчання та соціальної адаптації учнів у сучасному світі. Її формування в закладах загальної середньої освіти, зокрема на уроках географії, сприяє розвитку критичного мислення, усвідомленості та відповідального ставлення до навколишньої дійсності.

Список використаних джерел

1. Галушак М.П., Галушак О.Я., Кужда Т.І. Прогнозування соціально-економічних процесів: навч. посіб. [для економ. спец.]. Тернопіль: Паляниця, 2021. 160 с.
2. Клименко І.В. Антиципаційна спроможність як компонент прогностичної компетентності курсантів майбутніх правоохоронців. Психологічний часопис. 2018. №1 (11). С. 61–70.

3. Нечай-Велкова Н. Диференціація понять «компетентність» і «компетенція» в зрізах нових освітніх стандартів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2017. Вип. 56–57 (109–110). С. 275–281.

4. Шаравара В.В. Формування прогностичної компетентності студентів як сучасна наукова проблема. Вісник університету імені Альфреда Нобеля: Серія Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. Вип. 1 (19). С. 331–336.

5. Archer M.S. Making Our Way through the World: human reflexivity and social mobility. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. URL: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511618932>

Антоніна ЗАРУБІНА

кандидат географічних наук,
доцентка кафедри природничих наук і методик їхнього навчання
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
agv22@ukr.net

Микола ОХРИМЕНКО

здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти
кафедри природничих наук і методик їхнього навчання
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
kolyambanchik@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОЇ ГРИ «ДЖУРА» У ФОРМУВАННІ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

Вступ. Формування географічних компетентностей є важливим аспектом сучасної освіти, що забезпечує учнів знаннями про просторові особливості світу та розвиток практичних навичок орієнтування. Військово-патріотична гра «Джура» є ефективним інструментом розвитку таких компетентностей через інтеграцію знань з географії, історії та військової підготовки. Вагоме значення полягає у військово-патріотичному вихованні, адже «Джура» спрямована на розвиток морально-психологічних, фізичних та інтелектуальних якостей учнів. Вона базується на козацьких традиціях та сучасних підходах до національно-патріотичного виховання. Вагому складову у змісті завдань «Джури» відіграють географічні компетентності, які включають вміння орієнтуватися на місцевості, використовувати географічні карти, розуміти природні процеси та аналізувати геополітичні аспекти. Формування географічних компетентностей у школярів є ключовим завданням сучасної освіти. В умовах глобальних

екологічних і геополітичних викликів зростає потреба у впровадженні нових інтерактивних методик навчання, здатних поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. У цьому контексті військово-патріотична гра «Джура» виступає ефективним інструментом розвитку просторового мислення, навичок орієнтування та національної свідомості учнів [3].

Метою даної публікації є визначення можливостей та ефективності використання елементів гри «Джура» у формуванні географічних компетентностей школярів, а також запропонувати практичні форми і методи інтеграції цієї гри в освітній процес.

Виклад основного матеріалу. Гра «Джура» об'єднує військову, історичну та географічну підготовку, базуючись на козацьких традиціях [4]. У рамках гри реалізуються завдання, які сприяють розвитку таких географічних навичок: орієнтування на місцевості, робота з картами, вивчення природних умов України, аналіз геополітичних ситуацій, екологічна грамотність, знання про клімат та метеорологію. Практичні заняття (походи, змагання), проектна діяльність (екологічні проекти, картографування), інтерактивні методи (рольові ігри, моделювання ситуацій) та використання цифрових технологій (ГІС-системи, мобільні додатки) дозволяють формувати зазначені географічні компетентності цікаво та ефективно. В межах гри проводяться змагання зі спортивного та туристичного орієнтування, що сприяє розвитку просторового мислення. Окреме місце займають конкурси з читання карт та складання маршрутів, що розвивають навички картографічного аналізу [2]. Вагому частину приділено вивченню природних умов України, під час змагань учні знайомляться з різноманітними ландшафтами країни. При підготовці команди до участі в змаганнях з «Джури» варто приділяти увагу геополітичним аспектам. Історико-географічні вікторини допомагають розуміти взаємозв'язок географії та національної безпеки. Низка завдань пов'язані з охороною довкілля, що допомагають учням краще розуміти екосистеми та природоохоронні заходи, формують загальну екокультуру. Під час проходження дистанції учасники гри навчаються враховувати погодні умови під час орієнтування та планування маршрутів.

Відповідно до вказаних завдань, потрібно формувати ключові географічні компетентності, застосовуючи наступні форми: практичні заняття на місцевості (навчальні походи, експедиції, змагання з орієнтування), проектну діяльність (створення карт місцевості, екологічні проекти, аналіз геополітичних ситуацій), інтерактивні методи навчання (рольові ігри, моделювання кризових ситуацій, аналіз природних катастроф), формувати навички дослідницької роботи (збір географічної інформації, аналіз екологічного стану територій) та використання цифрових технологій (застосування ГІС-систем, мобільних додатків для орієнтування тощо).

Досить перспективним є подальше дослідження, які спрямовані на аналіз ефективності різних методик використання гри «Джура» у шкільному курсі географії; дослідження впливу військово-патріотичних ігор на розвиток просторового мислення учнів; інтеграцію цифрових технологій (наприклад,

ГІС-систем) у завдання та випробування гри «Джура»; розробку дидактичних матеріалів для вчителів, які бажають використовувати елементи гри у навчальному процесі.

Висновки. Сучасні освітні підходи вимагають інтеграції теоретичних знань із практичною діяльністю. Використання гри «Джура» як методичного інструменту дозволяє зробити навчання географії більш інтерактивним, мотивуючим та ближчим до реального життя. Включення елементів військово-патріотичної гри «Джура» до освітнього процесу дозволяє ефективно формувати географічні компетентності учнів, розвивати їхні навички просторового орієнтування, аналітичного мислення та підвищувати рівень національно-патріотичної свідомості. Дослідження даної теми має значний потенціал для подальшого розвитку і впровадження в освітню систему.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/283420>
2. Зарубіна, А. В., Сільченко, Ю. Ю., & Щербатюк, Н. І. (2024). Формування компетентностей з топографії та орієнтування у студентів вищих навчальних закладів. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, (214), 161-165. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-214-161-165>
3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
4. Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура»). 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2018-%D0%BF#Text>

Ольга КАКОВКІНА

кандидат історичних наук,
доцентка кафедри всесвітньої історії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
landion@ukr.net

УЧНІВСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОЄКТ З ІСТОРІЇ ЯК МОЖЛИВІСТЬ/ВИКЛИК ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧА

Постановка проблеми. Тема доповіді виникла з власного досвіду роботи з учнівськими проєктами: як члена журі і консультанта конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт МАН, інших конкурсів нашого Дніпропетровського відділення МАН, як керівника гуртка МАНівців-всесвітників і спікера літніх шкіл, а також як власне керівниці учнівських проєктів з історії. Такий досвід мають інші колеги з факультету та університету, і цілком можна вести окрему дискусію про зміст співпраці, яка полягає, зокрема, в участі науково-педагогічних працівників ЗВО у конкурсі-захисті.

Проблема, яка певним чином підживлює інтерес до запропонованої теми, – доцільність учнівських конкурсів, зокрема конкурсу-захисту МАН України, питання щодо діяльності самої МАН та її відділень, навколо чого розгортаються дискусії.

Проектам як освітній технології, успішно застосованій у школі, науково-дослідницькій діяльності учнів і учителів, присвячена значна кількість наукової літератури, з якою відзначаю праці, де є історіографічні узагальнення теми, висловлені основні теоретичні засади проектної діяльності [1–3].

Мета цього дослідження – викласти власні міркування щодо проблем, з якими стикаються учителі – керівники (зокрема потенційні) дослідницьких учнівських проектів з історії, на основі досвіду роботи і співпраці з Дніпропетровським відділенням МАН України.

Виклад основного матеріалу. Окремі виклики, які ми маємо сьогодні в шкільній освіті, пов'язані із станом її розвитку в умовах ковідних обмежень, війни і дистанційного навчання. Деякі стали наслідком російської агресії, коли ми втрачаємо і учнів, і учителів, і освітній простір. Крім того, тривалий процес реформування української освіти різних рівнів створює постійний стрес для всіх учасників цього процесу. Тому актуальним є пошук тих освітніх методик і технологій, які за цих обставин виявляться найбільш доцільними і ефективними у формуванні і розвитку дослідницьких компетентностей учнів.

Учнівський проект, безпосередньо конкурсний дослідницький проект, в умовах дистанційного навчання, – один із найбільш затребуваних видів позашкільної активності. Кількість різного роду пропозицій, де учні можуть взяти участь, значна – від регіональних до міжнародних. Міжнародні, державні/національні, обласні, міські інституції іноді лякають валом цих пропозицій. І це, очевидно, добре, адже є вибір. Але тут криється й проблема – наскільки можливо забезпечити ці активності шкільному викладачеві, який став частиною різного роду і рівня рейтингових змагань. За рейтинговими вимогами вища школа також живе, до того ж участь у МАНівських проектах є одним з пунктів ліцензійних вимог, що висувуються до науково-педагогічних працівників ЗВО. Рейтинговий підхід властивий і зарубіжним освітнім практикам. Різниця – в умовах і ресурсах, зокрема для підтримки учительської проектної роботи з учнями, підготовки конкурсних проектів.

Щодо підтримки учителів, то, наприклад, у Дніпрі до війни міська влада із свого бюджету ввела доплати усім вчителям. Крім того, на преміальні (більші чи менші) могли розраховувати учителі – керівники учнів – призерів II обласного етапу конкурсу-захисту. Переможці конкурсу отримують стипендію з обласного бюджету, хоча в останні роки ці витрати скоротилися, але не скасувалися. Мерія Кам'янського, приміром, декілька останніх років організує за свій кошт туристичні подорожі для учнів – переможців конкурсу-захисту та олімпіад та їх керівників. Але така підтримка – виняток, вона не є системною.

У чому мотивація участі у такій проектній діяльності для колег – учителів, викладачів школи? Так, додаткова можливість кар'єрного, особистого зростання. І в цьому плані маємо приклади, коли наші випускники в школах або

коледжах знаходять себе саме через проєктну мобільність. З іншого боку, – заклики (часто з боку керівників закладів) – «наздогнати й перегнати», – іноді обертаються дивними рішеннями з боку учителів. Мали прецедент два роки тому, коли викладач дніпровського ліцею на один з обласних конкурсів «підписав» практично усі старші класи, де про якість звісно мова не йшла, натомість активність була вражаючою.

В ідеальному варіанті учитель зобов'язаний бути готовим забезпечити конкурсну проєктну діяльність – і як працівник для роботодавця, і як учитель для зацікавленого учня. Учнівська науково-дослідницька робота – це, безперечно, виклик для учителя, який у тій же ідеальній моделі має бути в тренді історичної науки, нових ідей, праць, щоб пропонувати оригінальні теми та вміти їх разом з учнем втілити в життя. Так, почасти ці питання можна вирішити у співпраці з фахівцями ЗВО, але на рівні консультації. Обсяги інформації, які збільшуються зі шаленою швидкістю у нашому історичному полі, надвеликі. Дякувати, що навіть в умовах війни є можливість брати участь у тренінгах, семінарах, конференціях, як от наша зустріч, які долають нестачу наукової інформації та спілкування. У буденному житті шкільного викладача наукова складова не є провідною. Та саме вона є основою для інноваційної діяльності. Щороку на конкурсах-захистах стикаємося з такими випадками, коли учні стають заручниками не коректно, не професійно сформульованих тем та їх представлення у дослідженнях. Формулювання наукової проблеми, її розуміння учнем, як і усвідомлення значення наукового пошуку, його особливостей – відповідальність учителя-керівника.

З іншого боку, необхідно зважати на умови роботи колег, які іноді працюють з класами з 30 осіб і більше, загалом вирішують масу питань, далеких від проблем єгиптології (можна продовжувати кількість наукових напрямів, які цікавлять учнів), або усної історії, новітніх публікацій та методологічних ідей. У зв'язку з цим хочу згадати й сільських учителів, переважна частина яких має власне господарство як необхідність, а не хобі. Так, як правило, вони працюють з малочисельними класами, але від цього не скорочується навчальна програма, а вимоги щодо атестації спільні для усіх. Зважаючи на фінансові та інші труднощі, навряд чи буття сільських учителів, зокрема умови роботи та освітня інфраструктура зміняться на краще. Серед учасників конкурсів-захистів відсоток проєктів учнів із сільських шкіл мізерний, у деяких секціях вони відсутні роками. Ця не нова проблема зводить нанівець розмови про високі технології, оскільки відсутні рівні можливості професійного й особистісного розвитку наших колег у містах і селах, так й само як і учнів.

Доцільно поставити й питання про те, що учнів, які мотивовані й зацікавлені у проєктній роботі, у цілому небагато (і не може бути багато), а в умовах дистанційного навчання, часто й відсутності особистого спілкування, їх число не зросло. Чинник, який виявився найбільш впливовим у власній проєктній роботі – це час, який маєш приділити спілкуванню з учнем. У

випадку підготовки науково-дослідницької роботи це індивідуальні консультації, без яких досягти позитивного результату складно.

Власний досвід роботи з учнівськими науково-дослідницькими проектами дозволив увиразнити головні проблеми, які обумовлюють зміст і особливості такої роботи. Робота з ученицею 10 класу одного з ліцеїв м. Кам'янського почалася із спілкування на зустрічах гуртка із всевітньої історії Дніпропетровського відділення МАНУ. Проведення дослідження, підготовка та презентація його результатів на конкурсі МАН Юніор Дослідник, власне для мене дали не менше, ніж учениці: новий досвід діяльності і спілкування, нових знань і опрацювання значного кола публікацій, знайомство з фахівцями для консультацій. Для Дарьї, яка того року втратила батька під Бахмутом, це була до усього іншого й своєрідна ментальна терапія. Керівництво учнівською науковою роботою Ольги Ядреникової з історичного краєзнавства минулого року мало результатом уявлення про стан розвитку краєзнавства у громадах, районах, селах Криворізького району. Учениці вдалося провести цікаве усноісторичне дослідження у рідному селі. Інша справа, що продовжити його було складно в умовах виживання ліцею під час війни. До того ж відповідного місцевого ресурсу, на який можна було б спиратися у такій діяльності, практично немає, або він недоступний.

Висновки. Отже, для викладача закладу вищої освіти зблизитися із шкільними реаліями, зокрема через конкурси МАН, беззаперечно важливо, позаяк учні завтра стануть твоїми студентами, післязавтра – колегами, які, своєю чергою, приходять із своїми учнями та вдалими або не вдалими ідеями та проектами. Безумовна перевага дослідницьких проектів – у їх «всеядності», яка може включити будь-який інноваційний сюжет, наукову проблему, але пропозиція має виходити від викладача, учителя, готового зростати у професійному, зокрема науковому сенсі. Щодо дискусій про доцільність конкурсів, зокрема конкурсу-захисту МАН України, то на має переконання він, попри усі критичні зауваження, сприяє виявленню та підтримці здібних та зацікавлених в історичних студіях учнів. Як створити умови для належної діяльності учителя загальних середніх закладів освіти або викладача ЗВО, який би мав можливість розвиватися сам і розвивати інтерес до історії через проектну дослідницьку роботу з учнями, – завдання, яке, вважаю, необхідно вирішувати.

Список використаних джерел

1. Денищук І. П. Особливості професійного розвитку педагога Нової української школи. Імідж сучасного педагога. 2022. №6 (201). С. 24–27. URL: <https://isp.pano.pl.ua/article/view/248637>
2. Мірошник С. І. Основи наукових досліджень учнів (Філологія. Мистецтвознавство): навчально-методичний посібник. Біла Церква: КОПОПК, 2013. 164 с.
3. Поліхун Н. І. Як стати дослідником: навчально-методичний посібник для учнів: 2-ге вид., допов. Київ: ТОВ «Праймдрук», 2012. 224 с.

Іван КАПЛУН

керівник виробничої практики Навчально-наукового центру
організації освітнього процесу
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
kaplun67@ukr.net

**ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ**

Постановка проблеми. Практична підготовка майбутнього вчителя географії є важливою складовою професійної підготовки, оскільки саме під час практичної діяльності студент здобуває навички та вміння, необхідні для ефективного навчання учнів і розвитку їхнього географічного мислення. Враховуючи швидкий розвиток технологій і зміну освітніх стандартів, оптимізація практичної підготовки майбутнього вчителя географії є важливим завданням. Для майбутніх вчителів географії це особливо актуально ще й з огляду на те, що географія є дисципліною, яка вимагає не тільки знання теоретичних основ, а й умінь практично застосовувати отримані знання в умовах реального освітнього процесу. Важливу роль у підготовці майбутніх учителів географії відіграють навчальні та виробничі практики, які повинні бути оптимізовані для забезпечення високої якості підготовки педагогів.

Метою дослідження є визначення шляхів оптимізації практичної підготовки майбутнього вчителя географії в системі загальної університетської підготовки з метою здатності виконання ним максимальної кількості професійних педагогічних завдань.

Виклад основного матеріалу. Практична підготовка є важливим етапом у процесі навчання майбутніх вчителів, оскільки вона дозволяє студентам застосувати теоретичні знання в реальних умовах навчального процесу. Вона включає кілька етапів, серед яких особливо виділяються навчальна та виробнича практики.

Навчальна практика передбачає, що студент-географ буде залучений до організації та проведення уроків з географії в школі під керівництвом досвідчених викладачів. Це дає змогу майбутньому вчителю розвивати методичні навички, працювати з учнями, коригувати свою педагогічну діяльність на основі зворотного зв'язку від наукового керівника та практичного керівника. Окрім педагогічної, важливе значення мають також і навчальні польові практики.

Виробнича практика здійснюється в умовах реального навчального процесу, де студент може не тільки спостерігати, а й безпосередньо брати участь у розробці навчальних планів, проведенні екскурсій, польових досліджень, а також у підготовці навчальних матеріалів [1].

Один із шляхів оптимізації практичної підготовки полягає в інтеграції теоретичних курсів з практичними заняттями. Важливо, щоб навчальні курси з географії мали практичну складову, яка дозволить студентам активно включатися в роботу з різними географічними інструментами, методами дослідження та техніками. Наприклад, вивчення картографії та картографічних технологій на практичних заняттях може супроводжуватись проведенням польових робіт, де студенти застосовують знання для створення карт або дослідження географічних об'єктів. Такий підхід дозволяє закріпити теоретичні знання через практичний досвід [2].

Сучасні технології відкривають нові можливості для розвитку практичних навичок майбутніх вчителів географії. Використання геоінформаційних систем (ГІС), дистанційного навчання, інтерактивних карт і програмного забезпечення для аналізу просторових даних дозволяє студентам отримати навички роботи з новітніми інструментами, які мають величезне значення для сучасної освіти [3].

Програмне забезпечення, яке дозволяє створювати віртуальні карти, моделювати природні явища або аналізувати дані, що надходять з супутників, дозволяє студентам розвивати критичне мислення та здатність до самостійного вирішення завдань, що можуть виникнути під час роботи в класі.

Ще одним важливим аспектом є міждисциплінарна співпраця між викладачами географії, екології, історії та інших предметів. Включення до програми практики завдань, які передбачають вивчення взаємозв'язків між різними галузями знань, дозволяє студентам краще розуміти контекст географічних явищ.

Зокрема, у виробничій практиці студенти можуть брати участь у міждисциплінарних проєктах, які включають екологічні дослідження, вивчення соціально-економічних проблем через призму географії або аналізу змін клімату на локальному та глобальному рівнях.

Окремо слід виділити особливості та оптимізацію практичної підготовки майбутніх учителів географії, що навчаються за дуальною формою здобуття освіти. Власне, визначальною особливістю такої підготовки є те, що педагогічні види практик студенти проходять під час здійснення своєї виробничої діяльності а навчальні польові – переважно в польових умовах, спільно із студентами академічної групи [4].

Ефективна практична підготовка неможлива без чіткої системи зворотного зв'язку. Важливо, щоб студенти мали можливість регулярно отримувати оцінки своєї діяльності від керівників практики та самостійно рефлексувати над виконаними завданнями. Це дозволяє визначити слабкі місця та удосконалювати навички.

Важливо, щоб зворотний зв'язок був не лише критичним, але й конструктивним, що дозволяє студентам зрозуміти, як поліпшити свою діяльність в майбутньому.

У зв'язку з цим, цілком доречними можуть бути наступні рекомендації для удосконалення практичної підготовки майбутнього вчителя географії:

1. Постійна взаємодія з педагогічними закладами – для забезпечення актуальності і відповідності програм практики сучасним вимогам необхідно встановити тісну співпрацю між університетами та школами.

2. Поглиблене навчання з новітніх технологій – необхідно забезпечити доступ студентів до сучасних ГІС технологій, програмного забезпечення для роботи з географічними даними та іншими цифровими інструментами.

3. Розширення практики через міжнародний досвід – організація міжнародних стажувань або обміну досвідом з іншими країнами може бути важливим етапом у підготовці студентів до роботи у глобалізованому світі.

4. Оптимізація проведення польових навчальних практик, шляхом якісного підбору відповідних полігонів та маршрутів, застосування сучасних приладів та діагностик, використання зібраного фактичного матеріалу або інших даних для проведення практичних чи лабораторних занять.

5. Пошуки можливостей розширення обсягу реальної практичної підготовки майбутнього вчителя, використовуючи практику в літніх оздоровчих закладах та участь в інших активних педагогічних проєктах.

Висновки. Оптимізація практичної підготовки майбутніх вчителів географії є ключем до підвищення якості освіти в галузі географії. Важливими кроками в цьому напрямку є інтеграція теоретичних знань з практичними навичками, впровадження інноваційних технологій, співпраця з іншими дисциплінами та забезпечення належного зворотного зв'язку тощо. Розвиток цих аспектів допоможе майбутнім педагогам стати висококваліфікованими фахівцями, здатними до ефективної роботи в умовах сучасної школи. Залучення до практичної діяльності в реальних умовах навчання та організація відповідної підтримки дозволяють майбутнім вчителям географії стати професіоналами, готовими до викликів освітньої реальності.

Список використаних джерел

1. Бондаренко, О. М. Методика викладання географії: практичний аспект. - Київ: Вища школа. – 2021. – С.45-56.
2. Коваленко, І. І. Інноваційні технології в педагогічному процесі. - Харків: Педагогічна думка. – 2020. – С.123-134.
3. Петренко, В. В. Підготовка вчителя географії до використання ГІС. - Одеса: Академія. – 2022. – С.89-98.
4. Каплун І., Вітенко І. Алгоритм підготовки майбутнього учителя географії за дуальною формою здобуття освіти // Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. Тернопіль: Тайп, 2022. № 6 (вип. 6). С. 63-70.

Ольга КОРНІЄНКО

здобувачка другого (магістерського) рівня освіти
Криворізького державного педагогічного університету
kornienko.olya@ukr.net

Ірина ВАРФОЛОМЕЄВА

старший викладач кафедри географії та методики географії
Криворізького державного педагогічного університету
iryna.varfolomeeva@kdpu.edu.ua

ВИКОРИСТАННЯ КВЕСТІВ ПРИ ВИВЧЕНІ ШКІЛЬНИХ КУРСІВ ГЕОГРАФІЇ

Використання квестів у навчальному процесі є важливим напрямком у сучасній педагогіці. Квести є однією з форм нетрадиційного навчання, яка дозволяє підвищити інтерес учнів до вивчення предметів, активізувати їх пізнавальну діяльність, розвивати творчі здібності та навички самостійної роботи.

Проблемою використання квестів у навчальному процесі займалися такі вчені, як І. В. Герасимчук, Т. В. Іваненко, Л. М. Пироженко, О. В. Пометун, та інші. Вони довели, що квести є ефективним методом навчання, який дозволяє досягти таких результатів: підвищення інтересу учнів до вивчення предмета; активізація пізнавальної діяльності учнів; розвиток творчих здібностей учнів; формування навичок самостійної роботи учнів.

Процес навчання вимагає умілого використання різноманітних форм організації навчального процесу, їх постійного вдосконалення та оновлення з метою підвищення інтересу школярів до досліджуваного предмета, домашньої роботи, розвивати їхню творчу самостійність, навчати роботі з різними джерелами знань. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє визначити особливе місце в цьому процесі нетрадиційним формам навчання. Нетрадиційні й нестандартні уроки урізноманітнюють форми роботи з учнями, сприяють вихованню творчої особистості школярів, дозволяють повніше врахувати особливості навчального матеріалу, вимагають розробки технології застосування нових освітніх форм, сприяють раціональному використанню навчального часу, підвищують продуктивність роботи учнів на уроці, розширюють функції вчителя. Головна особливість нестандартного уроку у викладанні певного матеріалу у формі, пов'язаній із численними асоціаціями, різними емоціями, що допомагає створити позитивну мотивацію навчальної діяльності [1].

Важливо розуміти, що нетрадиційні форми уроку під час вивчення географії допомагають учням навчатися активно шляхом вирішення цікавих та захоплюючих ситуацій, які заохочують учнів досліджувати географічні факти та явища. Це відбувається завдяки більш практичній та дослідницькій роботі, де

учні активно використовують свої знання та навички. Нетрадиційні форми уроку сприяють розвитку навичок критичного мислення учнів. Вони дають можливість аналізувати, ставити запитання, обговорювати і робити обґрунтовані висновки щодо географічних питань та дозволяють учням зрозуміти зв'язки між географічними поняттями і реальними ситуаціями, а також допомагають учням зрозуміти, як географія впливає на наше повсякденне життя, соціальні процеси та природні явища.

Нетрадиційні форми викладання географії створюють таке середовище, де учні стають активними учасниками освітнього процесу і сприяють розвитку когнітивних, соціальних і творчих навичок.

Вперше термін «квест» в якості освітньої технології був запропонований влітку 1995 року Берні Доджем (Bernie Dodge), професором освітніх технологій Університету Сан-Дієго (США). Вчений розробив інноваційні додатки для Internet з метою інтеграції в навчальний процес при викладанні різних освітніх предметів на різних рівнях навчання. Квестом він назвав сайт, що містить проблемне завдання і передбачає самостійний пошук інформації в мережі Internet.

Спроби розширити і доповнити визначення Берні Доджа були зроблені Томасом Марчем, якій значно деталізував поняття і представив ряд теоретичних формулювань, які допомагають глибше проникнути в суть технології квесту [3].

Квест (англ. Quest) – «пошук, предмет пошуків, пошук пригод». У міфології та літературі поняття «квест» спочатку означало один із способів побудови сюжету – подорож персонажів до певної мети через подолання труднощів.

Освітній квест – це спеціальним чином організований вид дослідницької діяльності, для виконання якої учні здійснюють пошук інформації за вказаними адресами, що включає пошук цих адрес чи інших об'єктів, людей, завдань тощо. Завдання можуть бути різними за своїм змістом і наповненням: творчі, активні, інтелектуальні. Варто відзначити, що квести можуть проходити як в закритому приміщенні, так і на вулиці, на природі, охоплюючи весь навколишній простір. Наприклад, квести в замкнутому приміщенні: в класі, в музеях, всередині будівель; квести на місцевості: в парках, міське орієнтування; квести на місцевості з пошуком схованок і елементами орієнтування (в т.ч. GPS) і краєзнавства; змішані варіанти, в яких поєднується і переміщення учасників, і пошук, і використання інформаційних технологій, і сюжет, і завдання-легенда.

Освітній квест – це абсолютно нова форма навчальної і розважальної діяльності, в яку учні активно включаються, здобувають практико орієнтовні знання та отримують заряд позитивних емоцій. Квест не тільки дозволяє кожному учаснику заявити про себе, про свої здібності, а й сприяє розвитку комунікаційних взаємодій між гравцями, що стимулює спілкування і служить гарним способом згуртувати учасників квесту. У квестах присутній елемент змагання, а також ефект несподіванки (несподівана зустріч, таємниця, певна атмосфера, декорація). Вони сприяють розвитку аналітичних здібностей,

розвивають фантазію і творчість, тому що учасники можуть доповнювати живі квести по ходу їх проходження.

Квест – це урок змагання, який передбачає: виконання різноманітних завдань за певний час; роботу в команді та активну участь усіх учасників.

В науково-методичній літературі описані різні види квестів:

- за місцем проведення: в приміщенні, на відкритому повітрі, комбіновані;
- за способом переміщення: пішохідний, мобільний (велосипед, авто, човен тощо), екстремальний, комбінований;
- за типом завдань: пошукові, екстремальні, інтелектуальні, ігрові;
- за типом проходження: лінійні та нелінійні;
- за рівнем проведення: шкільні, міські, обласні, Всеукраїнські;
- за домінуючою діяльністю учнів: дослідницький квест, інформаційний квест, творчий квест, рольовий квест.

При підготовці та організації освітніх квестів необхідно визначити цілі і завдання, які ставить перед собою організатор, враховуючи категорію учасників (діти, дорослі), та простір, де буде проходити квест, і написати сценарій. Найголовніше завдання – зацікавити учасників. Дітей заінтригувати значно легше, ніж дорослих, тому дуже важливо продумувати моменти, де передбачається щоб дорослі стали партнерами учнів і активними учасниками квесту.

Орієнтовна структура освітнього квесту може бути наступною:

- а) вступ (в якому прописується сюжет квесту, розподіляються ролі);
- б) завдання (етапи, питання, рольові завдання);
- в) порядок виконання (бонуси, штрафи);
- г) оцінка (підсумки, призи, результати).

Педагогу, який розробляє квест, попередньо необхідно визначити: цілі та завдання квесту; цільову аудиторію і кількість учасників; сюжет і форму квесту, написати сценарій; визначити необхідний простір і ресурси; кількість помічників, організаторів; визначити дату; як заінтригувати учасників.

Таким чином, освітній квест, як інтерактивна форма навчальної діяльності, дозволяє вирішити такі завдання:

- освітні – залучення кожного учня в активний пізнавальний процес (організація індивідуальної та групової діяльності учнів, виявлення умінь і здібностей працювати самостійно за будь-якою тематикою);
- розвиваючі – розвиток інтересу до предмета (професії), творчих здібностей, уяви учнів, формування навичок дослідницької діяльності, умінь самостійної роботи з інформацією, розширення кругозору, ерудиції, мотивації;
- виховні – виховання особистої відповідальності за виконане завдання, поваги до праці та обраної професії, дисципліни, сумлінності, ініціативи, поваги до культурних традицій, історії, краєзнавства, вміння працювати у колективі.

На нашу думку можна виділити певні переваги та недоліки використання квестів на уроках географії (табл. 1).

Таблиця 1

Переваги та недоліки використання квестів на уроках географії

Переваги використання квестів на уроках географії	Недоліки використання квестів на уроках географії
Підвищення мотивації та зацікавленості учнів: Квести можуть зробити процес навчання більш цікавим та захоплюючим, що може допомогти підвищити мотивацію учнів до навчання.	Високий рівень підготовки: Квести можуть потребувати багато часу та зусиль для планування та підготовки.
Розвиток навичок вирішення проблем та критичного мислення: Квести часто ставлять учнів перед складними завданнями, які їм потрібно вирішити. Це може допомогти їм розвинути навички критичного мислення, творчості та співпраці.	Необхідність у спеціальному обладнанні та ресурсах: Деякі квести можуть потребувати спеціального обладнання або ресурсів, які можуть бути недоступними для всіх шкіл.
Підвищення рівня активності та участі учнів: Квести зазвичай включають в себе різноманітні завдання, які змушують учнів рухатися, думати та співпрацювати. Це може допомогти їм залишатися активними та залученими до процесу навчання.	Складність оцінювання: Може бути складно оцінити результати роботи учнів на квестах.
Розвиток навичок командної роботи та спілкування: Багато квестів розроблені так, щоб їх можна було виконувати командами. Це може допомогти учням розвинути навички командної роботи та спілкування.	Не підходять для всіх тем або для всіх учнів: Квести не є універсальним методом навчання. Вони не підходять для всіх тем або для всіх учнів.
Підвищення рівня розуміння та засвоєння матеріалу: Квести змушують учнів використовувати свої знання з географії різними способами. Це може допомогти їм краще зрозуміти матеріал та запам'ятати його на довше.	

Можна визначити основні вимоги до організації і проведення освітнього квесту:

- чіткий вступ, в якому описані головні ролі учасників, або сценарій квесту, попередній план роботи, огляд усього квесту;
- центральне завдання, яке зрозуміле, цікаве і має певну реалізацію. Чітко визначений підсумковий результат самостійної роботи учня (наприклад, сформульовано низку питань, на які потрібно знайти відповіді; прописано проблему, котру потрібно вирішити; визначена позиція, що повинна бути захищена; вказана інша діяльність, котра спрямована на переробку і представлення результатів, виходячи із зібраної інформації);
- список інформаційних ресурсів (в електронному вигляді – на компакт-дисках, відео й аудіо носіях, на паперовому носії, посилення на ресурси в Internet, адреси веб-сайтів з теми), необхідних для виконання учнями завдання. Цей список повинен бути анотованим;

– опис процедури роботи, яку необхідно виконати учням в процесі самостійного виконання завдання (етапи);

– керівництво до дій (як організувати і подавати зібрану інформацію), яке може бути представлено у вигляді направляючих запитань (наприклад, пов'язаних із визначенням тимчасових рамок, загальною концепцією, рекомендаціями з використання електронних джерел, представленням шаблонів веб-сторінок – з метою уникнення технічних труднощів у створенні учнями самостійних веб-сторінок, як результату вивченого матеріалу);

– висновок, в якому підсумовується досвід, одержаний учнями в процесі виконання самостійної роботи над веб-квестом.

Висновок. Дослідження підтвердило ефективність використання нетрадиційних уроків та освітніх квестів у навчанні географії в 7 класі. Було проаналізовано теоретичні основи, розроблено методичні рекомендації та створено три квести для узагальнення знань учнів. Квести сприяють підвищенню мотивації, розвитку навичок та ефективному засвоєнню матеріалу. Впровадження цих методів робить навчання більш захоплюючим і результативним, а розроблені матеріали можуть бути адаптовані для інших предметів.

Список використаних джерел

1. Калашнікова Л. М., Козюра Я. Ю. Нетрадиційні форми навчання. 2016. - 115-119 ст.
2. Куліш Ю.В., Рогова Т.В. Використання нетрадиційних форм навчання в середніх навчальних закладах. 2013. - 122-126.
3. Кулішов В.С Застосування квест-технології у професійно-теоретичній підготовці учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти. 2018. - С. 1-86
4. Лаврук М. М. Методика навчання географії. 2015. - С. 1-138.
5. Проценко Анастасія Нетрадиційні форми уроків географії в профільній освіті. 2023. - 1-8 ст.

Сергій ЛЯХ

доктор історичних наук,
професор кафедри давньої і нової історії України
та методики навчання історії
Запорізького національного університету
s_lyakh@ukr.net

СТРУКТУРУВАННЯ РАННЬОМОДЕРНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НА МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАДАХ CASE STUDIES

Технології Case Studies активно застосовуються в університетах і коледжах всього світу для розвитку дослідницьких нахилів студентів при підготовці фахівців у галузі права, медицини, соціології, бізнес-освіти, освітніх досліджень, дипломатії, військової справи, контррозвідки. Цей інноваційний метод є міждисциплінарним. Запозичений у істориків, він набув самодостатньої

виразності і вже в якості особливого дослідницького прийому повернувся в історіографію і (особливо) в історичну дидактику. Ефективність Case Studies як дослідницької парадигми в галузі історії підтверджено низкою публікацій і посібників [3; 4; 7].

Case Studies дозволяє організувати навчання історії не «лекційним» способом, а діяльнісним. Ще одна перевага: Case Studies – чудові ефективні ліки від манери індоктринації «правильних положень», «потрібних уроків», «необхідних істин», якою хворіє сьогодні діюча історична дидактика. Провідний шлях цього методу, головна методологічна ідея його така: учні самостійно приходять до висновків (звичайно ж, при асистуванні і партнерській допомозі вчителя).

Система історичної освіти сьогодні відчуває все зростаюче навантаження під тиском дедалі складніших завдань. До традиційних завдань додаються вимоги інтегрування до історії як окремого предмета ще й громадянсько-цивільного контенту. Свої вимоги висуває завдання діджиталізації. Ще один тренд сучасності – Public History – теж, як з'ясовується, торкається шкільного курсу історії. Прямолинійно впроваджуване відомчо-бюрократичне уявлення про освітні компетентності обертаються тенденцією до безоглядного «чим більше, тим краще». Стан справ у галузі нашої історичної освіти концентровано і влучно визначив Олександр Удод – фахівець із значним досвідом освітянської діяльності – у своїй аналітичній записці (2023) [2]. Наш власний досвід викладацької роботи, постійні спостереження за ситуаціями, в які попадають студенти-практиканти під час виробничої практики, підтверджують діагноз, поставлений О.Удодом.

Сьогодні більшість професійних істориків погоджується з тим, що уроки історії мають передусім не передавати «знання про минуле», а скоріше розвивати базові навички роботи з минулим/історією, «думати про історію замість зубріння» [6, S.9]. Це означає відхід від старого уявлення про історію як про фіксовану сукупність знань про минуле; замість нього прийшло визнання фундаментальної множинності конкуруючих і при цьому однаково дійсних наративів щодо одних і тих же тем.

Європейська асоціація викладачів історії EuroClio (European Association of History Educators), яка об'єднує асоціації вчителів історії та громадянства з понад 40 країн і має офіційний статус неурядової організації ЮНЕСКО та члена Форуму INGO Ради Європи, у 2015 р. звернулася з програмним закликом «Маніфест про високоякісну освіту з історії, спадщини та громадянства» [5]. Він закликає впроваджувати педагогічні стратегії та стратегії оцінювання, які сприяють самостійному навчанню, мотивації та залученню, виховують почуття відповідальності, пристрасті до активної участі, прагнення до ініціативи та стимулюють комунікацію та співпрацю, дослідницький дух, здатність мислити незалежно та протистояти маніпуляціям.

Сучасна історична дидактика наголошує на неможливості охоплення минулої реальності повністю в межах історії істориків. Отже, гносеологічною реальністю стає неминуча вибірковість, яка залежить від індивідуальних і

колективних позицій, методологічних та теоретичних попередніх знань [6, S.15-16].

Концепція мультиперспективності, яка розуміє історію як погляд з певних позицій, вважається фундаментальним дидактичним принципом викладання історії. Мається на увазі, що для ефективно та конструктивно роботи з різними точками зору важливо структурувати уроки в сенсі діалогових дискусій у класі. Історичне навчання сьогодні – це навчання історичному мисленню [6, S.24-25].

Наша концепція переформатування навчальної програми з історії ґрунтується на тому припущенні, що технологія Case Studies здатна надати фундаментальну підтримку у реалізації вказаних принципів і одночасно дозволить вирішити поточну проблему перевантаженості навчальних програм з історії.

Причому, в даному разі мається на увазі не повномасштабне впровадження усіх процедур цієї навчальної технології, а залучення лише головних методологічних рамкових особливостей, які виробила практика реалізації Case Studies у дидактичних цілях. Ці засади такі:

1. Ретельний відбір опорних тем до навчання. Відмова від прямолінійно-«системного», екстенсивно-суцільного принципу укладання навчальної програми. Відсікання ритуальних, парадних, умовно корисних тем. Осягнення цілісного історичного процесу через рефлексії, досягнуті в межах обраних тем.

2. Обов'язковий дослідницький компонент. Акцент на суперечностях, дискусійних моментах.

3. Багате забезпечення джерелами, літературою, іншими матеріалами.

4. Акцент на «історію знизу».

5. Виразний зв'язок з актуальними проблемами сучасного суспільства.

В якості експериментального майданчика візьмемо період ранньомодерної історії України як такий, щодо якого маємо багаторічний досвід апробації різномантних форм організації пізнавальної діяльності молодих людей як в університеті, так і в школі. Згідно з Норманом Дейвісом, це період європейської історії починається приблизно орієнтовно у 1450 році [1, с.307-308].

1. ЕЛІТИ І УНІЇ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

А) Історичний контент: полько-угорська 1370–1382 років, литовсько-польська від 1385 року. Ягеллони. Правлячі дома Європи – «велика родина європейських династій». Концепт України-Русі. Ідея Великого князівства Руського. Проблема релігійно-культурної толерантності. Розвиток феодалного права і судівництва. Культуртрегерська польська ідея.

Б) Інтерпретація дослідницьких (вторинних) наративів: Чи було іноземне загарбання українських земель. «Наші королі» (В.Михайловський). «Паралельний світ» (Н.Яковенко).

2. «БІДНИЙ СХІД ГОДУЄ БАГАТИЙ ЗАХІД»

А) Історичний контент: Вплив західного ринку на соціально-економічну ситуацію в регіоні «на схід від Ельби», в тому числі на українських землях.

Б) Інтерпретація дослідницьких (вторинних) нарративів: Парадокс поєднання кріпосництва і капіталізму. Соціальне переродження шляхти.

3. ШЛЯХЕТСЬКА ДЕМОКРАТІЯ

А) Історичний контент: Сейм. Боротьба королівської влади, магнатської олігархії і шляхетського стану. Шляхетське самоврядування. Люблінська унія.

Б) Інтерпретація дослідницьких (вторинних) нарративів: «Українські світи Речі Посполитої» (Н.Старченко).

4. ЖИТТЄВИЙ СВІТ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

А) Історичний контент: Теорія фронтиру. Боярська теорія походження козацтва.

Б) Інтерпретація дослідницьких (вторинних) нарративів: Козаки і шляхта: вороги чи колеги? Козаки і татари: закони порубіжжя.

5. ПЕРША СПРОБА СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

А) Історичний контент: Визвольна війна. Гетьманщина. Руїна.

Б) Інтерпретація дослідницьких (вторинних) нарративів: Богдан Хмельницький в оцінках нащадків. Чи була Хмельниччина соціальною ранньобуржуазною революцією. Н.Яковенко: «В кольорах пролетарської революції». Нищівна критика Б.Хмельницького істориком М.Грушевським. Міф про возз'єднання Русі. Переяславська легенда. Політична наївність vs станова обмеженість.

6. ЛЮДИНА БАРОККОВОЇ ДОБИ

А) Історичний контент: Ментальність. Динамізм. Драматизм. Антитетика. Ідея героя. Політичні ідеали Івана Мазепи. Могилянські реформи.

Б) Інтерпретація дослідницьких (вторинних) нарративів: Релігійна полемічна література. Сучасні реконструкції барокового побуту, музики, театру. Коди барокової літератури і образотворчого мистецтва.

7. АБСОЛЮТИЗМ

А) Історичний контент: Домінування абсолютистських монархій у Європі. Просвічений абсолютизм. Ідея «добре врегульованої держави». «Державамонстр». Одержавлення усіх сфер суспільного життя. Північна війна. Посилення імперських бюрократичних структур. Наступ на козацьку автономію.

Б) Інтерпретація дослідницьких (вторинних) нарративів: Інкорпорація (З. Когут). Авторство відновлення кріпосництва (О.Лазаревський).

Така побудова навчального курсу, на наше переконання, забезпечує поєднання атрактивного, «з людським обличчям», образу нашої історії з глибоким соціальним аналізом, широкими можливостями для організації пошукової, дослідницької роботи, і ще з платформом для дискусій.

Список використаних джерел

1. Дейвіс Н. Європа. Історія. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001.
2. Удод О. Історія для об'єднаної Європи: концепція історичної освіти 12-річної школи в Україні: Аналітична записка. Київ: Інститут історії України НАН України, 2023. 38 с.

3. Eaton, David. World History through Case Studies. Historical Skills in Practice. London: Bloomsbury Academic, 2020. 304 p. URL: <https://oceanofpdf.com/authors/david-eaton/pdf-world-history-through-case-studies-historical-skills-in-practice-download/>

4. Foner, Eric. Give me liberty! An American history. Volume 2: from 1865. New York; London: W. W. Norton and Company, 2005.

5. Manifesto on High Quality History, Heritage and Citizenship Education 15 Principles for the recognition of the distinctive contribution of history to the development of young people. URL: <https://euroclio.eu/wp-content/uploads/2015/10/EuroClio-Manifesto-on-high-quality-history-heritage-and-citizenship-education.pdf>

6. Trautwein, Ulrich; Bertram, Christiane; von Borries, Bodo; ... Kompetenzen historischen Denkens erfassen. Konzeption, Operationalisierung und Befunde des Projekts "Historical Thinking - Competencies in History" (HiTCH). Münster ; New York : Waxmann 2017. 144 S.

7. Walker S., Carrera G. Developing A Signature Pedagogy for the High School U.S. History Survey: A Case Study. The History Teacher. Vol. 51. No. 1 (November 2017). Pp. 65–88.

Олександр МОРОЗЕВИЧ

здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти кафедри географії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
sashamorozevich03@gmail.com

Науковий керівник: доц. В.В. Безуглий

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ 9 КЛАСУ ЗЗСО НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Постановка проблеми. Формування критичного мислення є однією з ключових задач сучасної освіти, особливо в умовах постійної трансформації суспільства, де учні щоденно стикаються з великим та інтенсивним потоком даних. Здатність аналізувати інформацію та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки є необхідними вміннями для адаптації до сучасних викликів. Географія як міждисциплінарний предмет має потужний потенціал для реалізації розвитку цих навичок. Учні 9 класу перебувають у віці активного розвитку когнітивних навичок, тому цей період є оптимальним для цілеспрямованого формування і розвитку критичного мислення через поєднання предметного змісту та різноманітних інтерактивних методів навчання.

Метою дослідження є виявлення та обґрунтування освітніх передумов, організаційно-методичних засад, дидактичних умов, методів та прийомів, які сприяють ефективному формуванню критичного мислення учнів 9 класу на уроках географії.

Виклад основного матеріалу. Актуальність даної теми зумовлена впровадженням компетентнісного підходу НУШ [4], де критичне мислення визначено важливою компетентністю. Відповідно, географія виступає інструментом для формування предметних і загальних компетенцій, включно із здатністю аналізувати, оцінювати, застосовувати знання на практиці,

працювати в команді. Таким чином формування критичного мислення учнів 9 класу на уроках географії відповідає запитам сучасної освіти, сприяючи підготовці компетентних та соціально відповідальних особистостей.

Дефініція «критичне мислення» є комплексною та багатосторонньою. Її сутність розглядається через призму різних наукових позицій і підходів, зокрема психологічного, філософського, педагогічного, культурологічного, соціокультурного. У літературних дослідженнях науковців різних сфер діяльності, психологів, педагогів та філософів це поняття має різні тлумачення залежно від мети аналізу та контексту, утім у сучасному суспільстві критичне мислення є однією з базових необхідних для кожної людини компетентностей, яка передбачає досвід, обізнаність, знання, навички, способи мислення; об'єднує та інтегрує когнітивні, мотиваційні, комунікативні та соціальні елементи.

Таким чином, критичне мислення можна визначити як метакомпетенцію, яка включає логічне міркування, когнітивну рефлексію, здатність працювати з інформацією і приймати обґрунтовані рішення [5].

На основі літературних джерел можна виділити структуру критичного мислення, яка охоплює п'ять ключових компонентів, що представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Компоненти критичного мислення та їхня характеристика
(складено автором за [7, 9, 10])

№ з/п	Компонент	Характеристика (визначення)
1	Аналіз	Розбиття інформації на складові для розуміння її структури
2	Оцінка	Перевірка достовірності інформації
3	Синтез	Інтеграція різних частин знань
4	Аргументація	Логічне обґрунтування позицій
5	Саморефлексія	Усвідомлення й корекція власних суджень

Вони взаємопов'язані, утворюючи безперервний цикл мислення (рис. 1), що дозволяє постійно вдосконалювати власні судження та дії. Їхній розвиток можливий через активне навчання, інтерактивні технології, рефлексивні завдання та постійне стимулювання когнітивної діяльності учнів [9]. Взаємозалежність компонентів забезпечують ефективність критичного мислення, яке постійно вдосконалюється через повторення такого алгоритму.

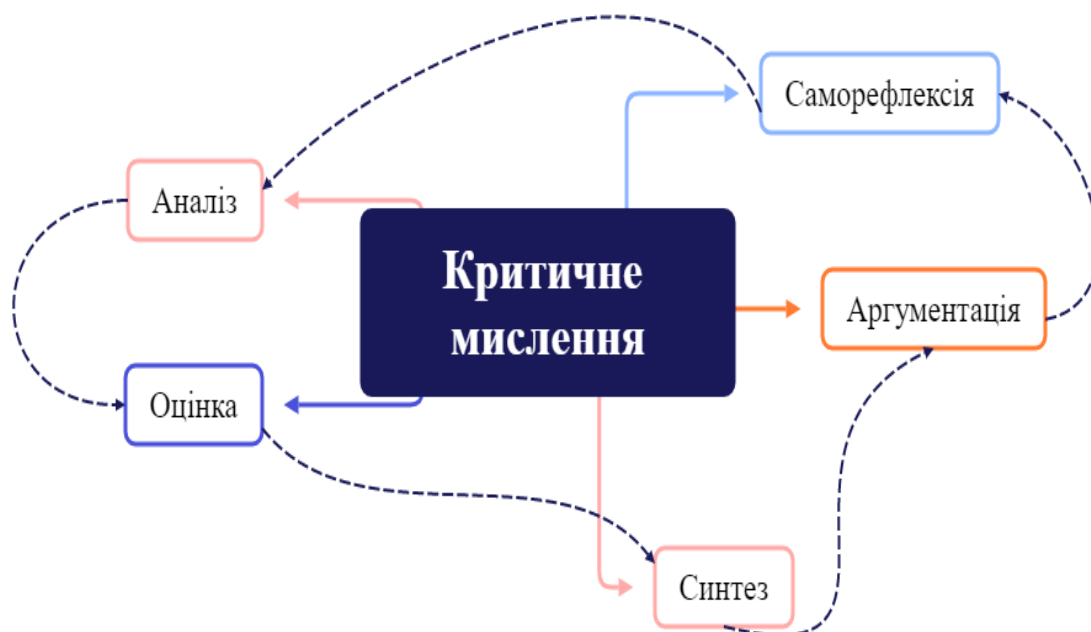

Рис. 1. Компоненти критичного мислення та їх взаємозв'язок

Зміст навчальної програми з географії і методи викладання створюють сприятливе середовище для розвитку аналітичних, рефлексивних та творчих навичок. По-перше, географія розглядає глобальні, регіональні та локальні явища, що вимагає від учнів здатності аналізувати складні взаємозв'язки між природними та суспільними процесами.

По-друге, географія сприяє формуванню навичок аргументації й роботі з фактами, оскільки учні мають обґрунтовувати свої висновки, спираючись на достовірні джерела інформації. Наприклад, при аналізі екологічних проблем або демографічних змін, здобувачі освіти вчаться критично оцінювати інформацію та її джерела. Як відзначає Р. Коваленко, уроки географії дозволяють впроваджувати завдання, які стимулюють учнів до висловлення власних поглядів та пошуку рішень, які містять альтернативу [2].

По-третє, географія інтегрує міждисциплінарні знання, що підсилює можливості розвитку критичного мислення. Географія також має великий потенціал для впровадження STEAM-освіти (наука, технології, інженерія, мистецтво і математика), яка сприяє розвитку критичного мислення через інтеграцію знань і методів різних наук [1, 3].

Отже, уроки географії в 9 класі мають значний потенціал для розвитку критичного мислення завдяки сполучі різноманітних джерел інформації, інтерактивних методів навчання і обговорення актуальних проблем сучасного світу. Це дозволяє учням не лише здобувати знання, але й формувати навички, необхідні для прийняття зважених рішень у складних життєвих ситуаціях.

Загальний аналіз методичних розробок з освітньої платформи «НаУрок» [8] показує, що з численної кількості педагогічних методів формування й розвитку критичного мислення найбільш поширеними є:

- «шість капелюхів» – розгляд проблеми з різних точок зору;
- «мозковий штурм» – швидке генерування ідей;
- кейс-метод – аналіз реальних ситуацій;
- проблемні питання – активізує розумову діяльність учнів, стимулює їх до аналізу інформації, пошуку доказів і формулювання аргументів.

Розробки уроків з географії на освітньому онлайн-порталі «НаУрок» [8] містять такі інтерактивні форми роботи: як фронтальна робота – для актуалізації знань та обговорення проблемних питань; групова робота – для виконання завдань, що вимагають співпраці; індивідуальні завдання – для розвитку самостійного аналізу; змішана форма – фронтальна робота з усім класом, робота в групах та (або) індивідуальна робота й застосовується на різних структурних етапах уроку.

Висновки. Отже, формування критичного мислення учнів 9 класу на уроках географії є не тільки актуальним, а й необхідним напрямом сучасної освіти, що відповідає концепції НУШ. Використання інтерактивних методів, адаптованих до змісту географічного курсу, сприяє розвитку в учнів здатності до аналізу, аргументації, самостійного мислення та прийняття зважених рішень. Таким чином, географія виступає ефективним засобом розвитку критично мислячої, компетентної та соціально відповідальної особистості.

Список використаних джерел

1. Гриненко О. М. Технологія розвитку критичного мислення : інформ.-метод. посіб. – Слов'янськ, 2023. – 57 с.;
2. Коваленко Р. О. Розвиток критичного мислення здобувачів освіти у процесі навчання географії : метод. посіб. – Білики, 2022. – 31 с.;
3. Козира В. М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі : навч.-метод. посіб. для вчителів. – Тернопіль : ТОКІППО, 2017. – 60 с.;
4. Концепція «Нова українська школа» / Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2016. – 40 с. – Режим доступу: <https://surl.li/awvuujm>;
5. Кругляк М. І. Критичне мислення. Матеріали III частини онлайн-курсу «Логіка, аргументація, критичне мислення». – Київ, 2021. – 193 с.;
6. Маслова Н. М., Мирза-Сіденко В. М., Гелевера О. Ф. Застосування технології розвитку критичного мислення як засіб модернізації процесу навчання географії // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – 2022. – № 207. – С. 225–231.;
7. Мисечко О. Є. Психолого-педагогічні умови формування критичного мислення молодших школярів при вивченні іноземної мови // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – 2003. – Т. 2, № 5. – С. 237–242.;
8. «На Урок» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/>;
9. Цветкова Г. Г., Кузьменко І. А. Критичне мислення: сутність, структура та зміст поняття // Освітньо науковий простір: наук. журнал. – 2021. – № 1. – С. 99–111.;
10. Чуба О. Формування критичного мислення як психолого-педагогічна проблема сучасності // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – № 3. – С. 202–208.

Наталя ПЕЧЕНІНА

кандидат історичних наук,
завідувачка кафедри історії

Криворізького державного педагогічного університету

Natalip1208@ukr.net

З ДОСВІДУ ВИКЛАДАННЯ «ВІЙСЬКОВОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ»

Відновлена 1991 р. державна незалежність України ініціювала трансформацію свідомості політичної та інтелектуальної еліти, широких верств населення, висунула на порядок денний проблему пошуку ідентичності та самоідентифікації. Україна пережила бурхливий сплеск історичної самосвідомості, відродження національної пам'яті, формування історичної пам'яті. Важливе місце в цьому процесі посідає проблематика військової історії, адже вона дозволяє зрозуміти, як наші предки боролися за незалежність і територіальну цілісність країни. Війна в Україні, розв'язана російською федерацією після 2014 року та у контексті повномасштабного вторгнення в 2022 році, показує, як важливо вивчати історію військових конфліктів, стратегії, тактики, а також досвід боротьби українців за свою незалежність.

Навчальна дисципліна «Військова історія України», яка з 2021 року викладається як вибіркова освітня компонента – дисципліна вільного вибору студента з циклу загальної підготовки, передбачена структурно-логічною схемою підготовки фахівців ступеня бакалавра за всіма освітніми програмами Криворізького державного педагогічного університету. Мета навчальної дисципліни – сформуванню у здобувачів вищої освіти систему знань про воєнно-історичне минуле України, причинно-наслідковий зв'язок воєнно-історичних подій і процесів які відбувались в українських землях, тенденції історичного поступу та закономірності розвитку української військової справи з найдавніших часів до сьогодення, особливості формування воєнно-історичної спадщини України.

Основні завдання дисципліни – ознайомити студентів із сучасним станом розвитку досліджень в галузі військової історії України, окреслити коло наукових та історіографічних джерел; виробити вміння опрацьовувати історичні джерела, наукову, науково-популярну і довідкову літературу; дослідити основні тенденції розвитку воєнного мистецтва, військової організації, збройних сил, озброєння в українських землях в конкретні історичні періоди.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен знати хронологію, періодизацію та характеристики основних етапів військової історії України; типи і види історичних джерел за військовою тематикою; основні тенденції історичного розвитку воєнного мистецтва, військової організації, збройних сил, озброєння в українських землях в конкретні історичні періоди; найважливіші події воєнно-історичного минулого

українського народу. Також опанування курсом надає студентам вмінь з'ясувати взаємозв'язок між воєнно-історичними подіями, явищами, процесами; оцінювати особливості історичного розвитку військового мистецтва в українських землях у певні історичні періоди; виявляти взаємозв'язки між воєнно-історичними процесами у минулому та на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

При вивченні дисципліни «Військова історія України» використовуються такі методи навчання, як словесні: лекція (традиційна, проблемна) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (Canva, Power Point-презентація), навчальний диспут; проблемні методи: проблемний виклад знань, частково-пошуковий; інтерактивні методи. Застосовуються такі форми навчання, як навчальні заняття, самостійна робота, контрольні заходи. Зокрема, передбачено проведення аудиторних (дистанційних за виробничої необхідності) лекційних, семінарських занять, індивідуальних консультацій (відповідно до освітніх запитів здобувачів вищої освіти). Самостійна робота здобувача є основною формою оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових аудиторних навчальних занять та передбачає роботу з навчальними посібниками, підручниками, науковими працями, електронним ресурсом, що сприятиме осмисленню теоретичних понять і практичному засвоєнню курсу, обговорення питань із наукових джерел, опрацювання наукових статей, проходження онлайн курсів на освітніх платформах.

Дисципліна «Військова історія України» складається з двох модулів. В першому модулі вивчається військова історія України з найдавнішого часу до XVIII ст., під час опрацювання якого студенти досліджують джерела та наукову літературу з проблем військової історії; військову організацію та військове мистецтво кіммерійців, скіфів, сарматів, міст-держав північного Причорномор'я, готів та гунів; давніх слов'ян, їхнє військо та озброєння, організацію княжого війська в період розквіту Київської Русі; особливості організації війська за часів XIII-XIV ст., українські військові формування за часів Великого князівства Литовського (Литовсько-Руської держави) та Речі Посполитої; військове мистецтво козацького війська XVI – XVIII ст.

В другому модулі досліджується військова історія України XIX – XXI ст., зокрема участь українців у військових формуваннях Російської, Австро-Угорської, Оттоманської імперій та арміях інших держав світу в Новий час; українські формування у війнах Російської імперії кінця XIX – першої третини XX ст., військова діяльність українських воєнно-політичних організацій у міжвоєнний період XX століття; українські військові формування в національно-визвольній боротьбі в 40-і та 50-і рр.. Значна увага приділена особливостям створення та розвитку Збройних Сил України від часів відновлення Незалежності України до 20-х років XXI ст.

Цікавим та корисним доповнення теоретичних знань студентів були зустрічі з членами клубу історичної реконструкції «Воля та правда», які надавали фахові коментарі щодо розвитку військового мистецтва в середньовічній Україні-Русі, особливостей виробництва зброї та техніки її

застосування під час бою. Під час спілкування студенти могли дізнатися про еволюцію давньоруського захисного спорядження та вплив на його розвиток скандинавських та хозарських племен. Розповідь супроводжувалась цікавими слайдами, демонстрацією деяких з реконструйованих речей (кафтан, шолом із бармицею, застібки, поясні ножі та ін.). На семінарських заняттях студенти мали змогу дізнатися про Річкові походи реконструкторів Русі (представлено клуби історичної реконструкції Рарог та Берсерк), зануритися в атмосферу фестивалів на Вовчій Горі та ін.

Отже, «Військова історія України» є важливою складовою частиною історичної освіти, яка вивчає розвиток військових сил, стратегічних і тактичних аспектів, а також участь українських земель і народу у війнах, конфліктах та боротьбі за незалежність протягом різних історичних етапів. Вона допомагає краще зрозуміти не лише конкретні військові події, а й загальну історію боротьби українського народу за свою свободу та незалежність.

Юлія РІЗАК

вчитель другої категорії, вчитель географії
«Дніпровського ліцею № 97 Дніпровської міської ради» міста Дніпро
rizak199348@gmail.com

УРОК-ЕКСКУРСІЯ В ІНТЕРАКТИВНОМУ МУЗЕЇ ЯК ФОРМА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГЕОГРАФІЧНІЙ ОСВІТІ

Постановка проблеми. Музейні інституції виступають не лише як сховища артефактів минулого, але й як фундаментальні центри збереження культурної та історичної спадщини. Вони відіграють важливу роль у формуванні національної пам'яті, забезпечуючи збереження та передачу знань та цінностей наступним поколінням. Музеї сприяють глибокому розумінню історичних процесів та культурних традицій, стимулюючи наукові дослідження та освітні ініціативи, спрямовані на вивчення та інтерпретацію минулого.

Мета дослідження. Дослідження ефективності інтерактивного навчання учнів поза межами освітнього закладу, що сприяє підвищенню зацікавленості учнів, розвитку їхніх когнітивних, соціальних та культурних компетентностей, а також поглибленню розуміння навчального матеріалу через залучення сучасних технологій та автентичне музейне середовище.

Виклад основного матеріалу. У контексті стрімкого розвитку цифрових технологій, інтеграції інноваційних інструментів у навчальний стає необхідною умовою забезпечення якісної освіти. Отриманий досвід показує, що використання сучасних технологій сприяє підвищенню мотивації учнів, розвитку критичного мислення та формуванню навичок, які необхідні для успішної адаптації в інформаційному суспільстві.

У сучасному світі у рамках стрімкого розвитку цифрових технологій, музеї активно інтегрують інноваційні інструменти для трансформації досвіду

відвідувачів та розширення можливостей для дослідження культурної спадщини.

У освітньому просторі сучасні музеї відіграють важливу роль, виступаючи не лише як місце збереження культурної спадщини, але й як активні учасники навчально-виховного процесу. Запровадження музейних уроків є новим підходом, що дозволяє поєднати звичне для нас традиційне навчання з інтерактивними, що сприяє глибокому розумінню навчального матеріалу та розвитку ціннісних орієнтирів [2, 5].

Для чого ж запроваджувати урок-екскурсію на базі музеїв? Щоб відповісти на це питання потрібно зупинитися на декілька моментах:

– *розширення освітнього контексту* (музейний урок є нестандартною формою донесення до учнів навчального матеріалу, що виходять за рамки класної кімнати, надаючи можливість учню навчатися в автентичному середовищі, де історія, мистецтво та наука оживають, а реальні експонати допомагають стимулювати сприйняття, сприяючи кращому засвоєнню інформації та розвитку критичного мислення);

– *активізація пізнавальної діяльності* (інтерактивні екскурсії в музеях активізують пізнавальну діяльність учнів, перетворюючи навчання на незвичний пізнавальний процес, а музейні уроки допомагають розвитку навичок спостереження, аналізу, синтезу інформації);

– *формування культурної компетентності* (відвідування музеїв сприяє формуванню культурної компетентності, розвитку у учнів емпатії та поваги до культурної спадщини, а також музейні уроки допомагають учням усвідомити зв'язок між минулим і сучасним, їхню роль у збереженні культурної спадщини);

– *міждисциплінарна інтеграція* (музеї є ідеальним майданчиком для міждисциплінарної інтеграції, поєднуючи історію, мистецтво, літературу, географію та інші предмети, а самі уроки дозволяють побачити, як різні галузі знань взаємопов'язані та як вони допомагають нам розуміти світ);

– *розвиток соціальних навичок* (робота в групах, обговорення та презентації в музеї сприяють розвитку соціальних навичок, таких як комунікація, співпраця та лідерство, а також навчають учнів поважати думки інших, працювати в команді та досягати спільних цілей [1, 3, 4].

Як приклад, хочеться розглянути особистий досвід екскурсії-уроку до інтерактивного музею Історії Дніпра. Музей та тематику обрали, спираючись на історичні аспекти та особливості рідного краю, аби відкрити учням в особливому світлі унікальне історичне явище, яке існувало на Дніпрі протягом багатьох століть, але наразі зникло з очей через розвиток, історичні події, становлення та вихід регіону на сучасний рівень – Дніпровські пороги та людей, котрі володіли унікальними знаннями й навичками для безпечного проведення суден крізь ці небезпечні ділянки – лоцманів (нащадків славних козаків). Нелегко пояснити сучасній молоді без наочності цей історичний феномен, але за допомогою 3D моделювання, віртуальної подорожі, доповненої реальності, інтерактивних дошок, проєкторів, штучного інтелекту та адаптивних систем, це завдання спрощується.

Сучасній дитині не цікаво просто гортати книжку та дивитися картинки, їй потрібно отримувати інформацію з усіх можливих сторін за допомогою сучасних технологій, для максимального сприйняття та розуміння сучасного світу. Аби зацікавити учня, потрібна хоча б мінімальна інтерактивність, котра викликає зацікавлення. Спираючись на особистий досвід роботи з сучасною дитиною, дуже важливим є вік та врахування складності завдання.

Важливою частиною будь-якого уроку чи екскурсії до музею, а особливо, коли вчитель є гідом – це надання інформації про сам об'єкт дослідження, але обов'язковою умовою у географічному аспекті є вступна частина про цю місцевість: географічне розташування, топоніміка назви та зміни у часовому, а саме історичному аспекті, котрі пов'язані з цим об'єктом. Але жодна, навіть коротка розповідь, не може обійтися без демонстрації, а інтерактивність музею Історії Дніпра надає таку можливість для максимального занурення в історичне минуле (рис. 1).

Рис. 1. Урок у Музеї історії Дніпра

Але ми не можемо забувати, якщо хочемо, аби урок був результативним, про те, що сучасні діти потребують постійної зміни видів діяльності, і навіть наочна інтерактивність повинна супроводжуватися запитаннями, які ви як вчитель у процесі передачі знань маєте поставити так, щоб учні дійшли логічного завершення, відповідаючи на них. Наше ж завдання, як наставників, дати учням зрозуміти та відчути свою перемогу, до якої вони прийшли самостійно або що ще краще – працюючи в групі.

Але хоч би наскільки наочною не була подача інформації, обов'язковою складовою в географічному аспекті є робота з картами. Найпростішим варіантом є надання учням звичайних Google Maps, але не забуваймо про вікову категорію. Для восьмого класу доцільними будуть два варіанти:

електронний вигляд і паперова карта, але не у стандартному чи звичному для учнів вигляді – атлас, а з невеликою складністю – «гугл карта-пазл», що не матиме яскравих орієнтирів, завданням якої буде, у рамках обраної теми, позначити, опираючись на отриману інформацію про пороги р. Дніпро, їхнє місцезнаходження та вказавши назву кожного. Але спочатку її потрібно правильно скласти, що викличе максимальну зацікавленість (рис. 2).

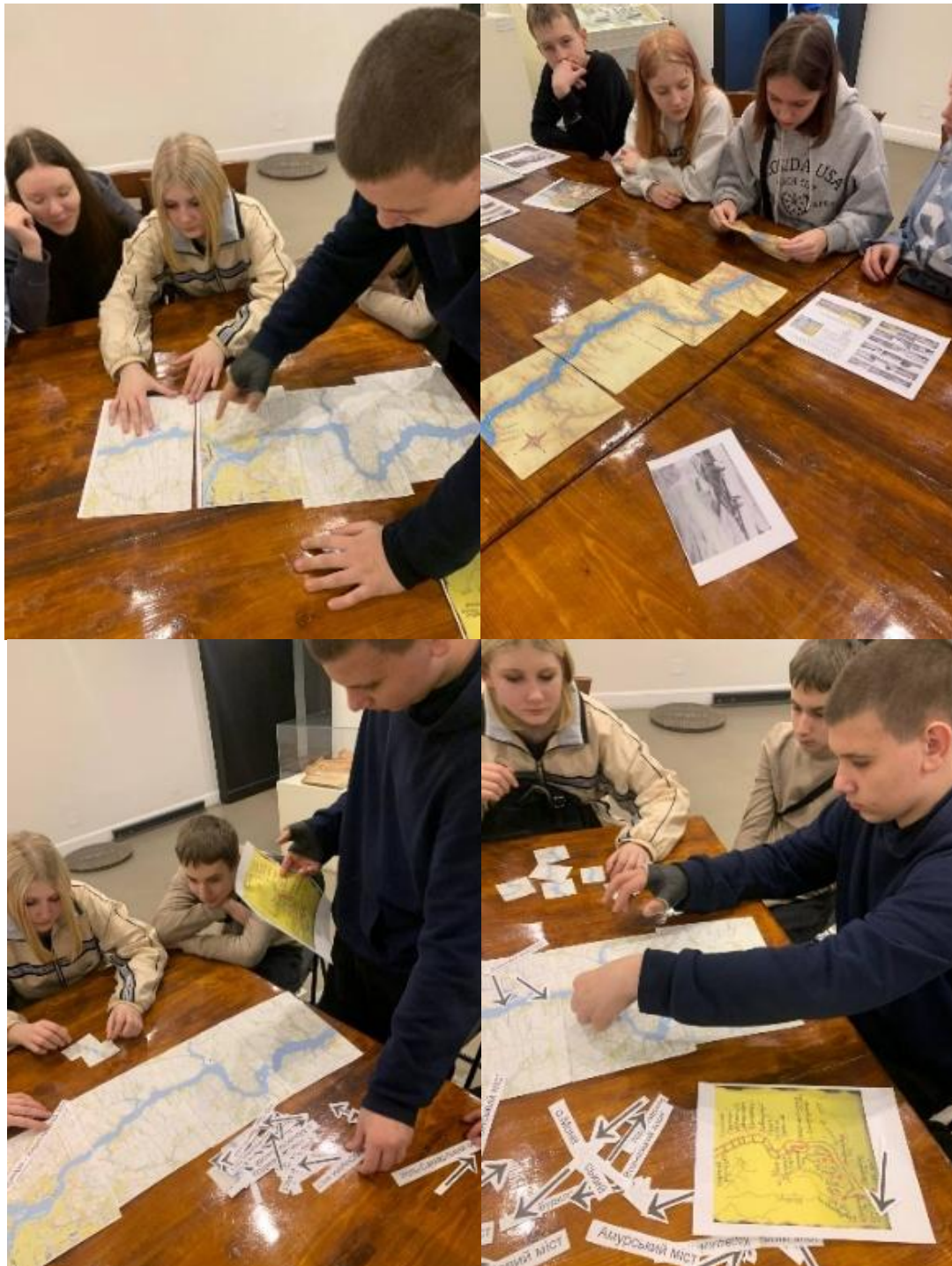

Рис.2. Активна співпраця учнів та розвиток їх когнітивних навичок

Неодмінною частиною будь-якого уроку, не тільки в музеї, є відповіді на запитання учнів. При кожній відповіді намагайтеся максимально занурити кожну дитину в атмосферу тієї чи іншої події, даючи можливість своїм учням прожити ті чи інші історичні моменти [6].

Висновки. Сучасні інтерактивні технології та музейно-педагогічні практики є ключовими інструментами для покращення освітнього процесу. Інтеграція технологій у музеї не лише збагачує досвід відвідувачів, але й відкриває нові можливості для досліджень та освіти. Музейні уроки сприяють розвитку когнітивних навичок, культурної компетентності та соціальної згуртованості учнів. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку ефективних методик застосування цих інструментів у різних освітніх контекстах, з урахуванням специфіки дисциплін та вікових особливостей [3, 4].

Список використаних джерел

1. Вайнберг Т. Б., Хавіна С. Я. Музейна педагогіка – перспективний напрям у сучасній системі національної освіти. Вивчаємо українську мову та літературу. 2014. № 2 (02), лютий. С. 2-7.
2. Василюшин М. С. Інноваційна освітня діяльність музеїв в Україні і Польщі. Матеріали науково-практичної конференції (24–25 вересня 2013 р.). К., 2013. С. 15-17.
3. Горська Н. Д. Застосування інтерактивних технологій в музейній практиці. Доля музейних зібрань. К.: Фенікс, 2007. Ч. 2. С. 198–203.
4. Музейні уроки та музейна методична робота учнів як інноваційна методика навчально-виховного процесу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.279.kiev.ua/index.php/korysne/metodychni-materialy>
5. «Музеї як культурні хаби: майбутнє традицій». [Електронний ресурс] Режим доступу: http://prostir.museum.ua/post/41476?fbclid=iwar1i9zgb00vv624_yaxtwlfzttmybpggsowp8ru5nc949rh61khuzyol6o8
6. Сайти музеїв та офіційних представництв. Режим доступу: <https://midnipro.museum/>

Ельміра СОКОЛОВА

доктор філософії зі спеціальності D4 «Публічне управління та адміністрування»,
доцентка кафедри публічного управління та права
Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради
elsok@dano.dp.ua

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Сучасний освітній простір вимагає інноваційних підходів до навчання, де традиційні методи поєднуються з новітніми технологіями. Одним із найефективніших підходів для розвитку наскрізних умінь, креативного мислення, навичок командної співпраці та співдії,

самоорганізації учнів є проєктна діяльність, яка в поєднанні з сучасними цифровими технологіями набуває особливого значення [1, с. 24]. Вона не лише дозволяє учням реалізувати свій творчий потенціал, а й формує ключові навички XXI століття: критичне мислення, вміння працювати з інформацією, презентувати результати та ефективно співпрацювати.

Метою дослідження є обґрунтування доцільності використання EDUSCRUM-методології у проєктній діяльності на уроках географії в умовах Нової української школи, а також визначення оптимальних підходів до її впровадження для підвищення ефективності навчального процесу, розвитку критичного мислення, самоорганізації та командної роботи учнів.

Виклад основного матеріалу. Для підвищення ефективності проєктного навчання є можливість активно застосувати EDUSCRUM-методологію, тобто гнучкий підхід до управління проєктами, який спочатку використовувався в ІТ-сфері, але наразі відмінно адаптується до умов освітнього процесу у часи реалізації концепції «Нова українська школа». Цей метод дозволяє учням працювати в коротких ітераціях (спринтах), швидко реагувати на зміни, розподіляти обов'язки та постійно вдосконалювати свої роботи на основі зворотного зв'язку від вчителя та інших учасників команди.

На першому етапі впровадження EDUSCRUM-методології, роль SCRUM-майстра варто взяти на себе вчителю, тобто наставництво, яке допомагає учням організувати роботу, але при цьому не нав'язувати готових рішень. Ключові елементи EDUSCRUM у навчанні включає формування проєктних команд (рекомендовано 3-5 осіб) з розподілом ролей (генератор, який відповідає за цілі проєкту), розробник (виконує основні завдання), дизайнер (створює візуальний контент). Створення беклогу проєкту, тобто списку завдань, які необхідно виконати деталізується через такі етапи як планування спринтів (етапів роботи), щоденні стендап-зустрічі (короткі обговорення: що зроблено, що планується, які перешкоди), демо-презентації після кожного спринту (показ результатів перед класом), ретроспектива – аналіз успіхів і труднощів для покращення наступних ітерацій. Цей підхід робить процес більш структурованим, зрозумілим для учнів і дозволяє їм відчувати відповідальність за власний прогрес. Прикладами учнівських проєктів з використанням EDUSCRUM у процесі навчання географії курсу 7 класу, є наприклад, «Таємниці океанів: від міфів до наукових відкриттів» [2, с. 71]. Метою такого проєкту є вивчення біорізноманіття, течій, екологічних проблем Світового океану. Формат роботи груповий, відтак групи досліджують різні океани, готують 3D-макети та інтерактивні стенди, використовують віртуальні екскурсії (наприклад, Google Earth) та на фінальному етапі проводиться науковий «симпозіум» із захистом досліджень. На різних етапах реалізації проєкту поєднується традиційний та EDUSCRUM підхід. Послідовність етапів потребує уточнення у відповідності до конкретних умов роботи з учнівською спільнотою, проте в загальних рисах відповідає такій послідовності, як підготовчий етап (ініціація проєкту), визначення теми та проблемного питання, мотиваційний старт (дискусія, мозковий штурм, перегляд відеоматеріалів), інструктаж з безпеки роботи з

цифровими інструментами, планування (створення беклогу), розподіл обов'язків та ролей у команді, визначення термінів та критеріїв оцінювання, дослідницький етап (збір та аналіз інформації), робота з різними джерелами, консультації вчителя та проміжні звіти, генерування проєктного продукту (ітеративна робота у спринтах), постійний зворотний зв'язок, корекція робіт, використання цифрових інструментів (Prezi, Genially, Padlet), презентація та рефлексія, публічний захист перед класом, обговорення, оцінювання за критеріями (зміст, креативність, якість виконання). Вплив проєктної діяльності на шляху досягнення результатів навчання учнів узгоджується з розвитком соціальних навичок, цифрової грамотності, критичного мислення та самоорганізації [3, с. 74].

Висновки. Поєднання проєктного навчання, EDUSCRUM-методології та цифрових технологій робить уроки географії сучасними, динамічними та практично орієнтованими. Учні не просто отримують знання, а стають активними творцями власного навчання. Головне – створити умови, де кожен учень може реалізувати свій потенціал, експериментувати та отримувати задоволення від процесу пізнання.

Список використаних джерел

1. Грушка В.В. Інтерактивні технології дистанційного навчання на уроках географії. Вісник університету імені А. Нобеля. Серія «Педагогічні науки». 2021. № 1 (21). С. 24-32.
2. Надтока О.Ф., Мартинюк Т.С. Використання проєктної діяльності в розрізі застосування інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях географії. Інформаційні технології і засоби навчання. 2015. Том 50. №6. С. 71-81
3. Соколова Е.Т. Виклики дистанційного навчання, що постали перед вчителями географії. Наука і освіта України в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки. Том I. Київ – Дрогобич – Львів – Переяслав – Ужгород – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика». 2023. С. 74-77

Тетяна ТАРШИНА

вчителька географії та фінансової грамотності
Слобожанського ліцею Слобожанської селищної ради
Дніпровського району Дніпропетровської області
tanyanikolaieva2509@gmail.com

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ (ТІКТОК ТА INSTAGRAM) ТА ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному просторі соціальні мережі, зокрема ТікТок та Instagram, значною мірою впливають на формування світогляду людей, особливо це стосується сучасного цифрового покоління. За даними DataReportal [4], користувач проводить у соціальних мережах близько

2,5 години на день. Типовим контентом зазначених платформ є відео у своїй більшості розважального характеру, який не завжди має освітню чи пізнавальну цінність, а переважно навпаки. Водночас, соціальні мережі мають значний потенціал для популяризації наукової інформації, зокрема географічних знань, які можуть сприяти розвитку критичного мислення, просторової уяви, екологічної свідомості тощо. Проблема полягає у недостатньому використанні вищевказаних соціальних мереж для поширення україномовного географічного контенту в доступній та цікавій формі.

Мета дослідження. Виявлення потенціалу авторського відеоматеріалу, викладеного на платформах ТікТок та Instagram, як матеріалу для самонавчання і саморозвитку користувачів мереж, так й як доповнення на уроках географії для розвитку пізнавального інтересу учнів.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети, автором створено 33 коротких (тривалістю до 1 хвилини) відеоматеріалів. Тематика відео охоплює різні аспекти географії та має широку диференціацію за змістом (фізична, економічна, соціальна географії; цікаві факти про тварин) та стилем подачі (вікторини, проблемні запитання, гумористичні, з використанням шаблонів відомих мемів, персонажів та з врахуванням сучасних трендів). Як зазначалося вище, дані матеріали можна використовувати у двох напрямках: як складова саморозвитку (короткі та динамічні відео не перенавантажують інформацією, а тому, як показала практика, утримують увагу глядачів), і як елемент уроку для підвищення інтересу учнів до теми. Розглянемо більш детально ці два вектори.

Перша траєкторія пізнавального контенту: саморозвиток. Загальна кількість переглядів, на момент створення статті, становить майже 28 тисяч відтворень (12807 в Instagram та 14439 у ТікТок). Слід врахувати, що автор не дотримувався алгоритмів ведення сторінок (не систематичне викладення матеріалу). За умови системності, кількість переглядів була б значно вищою. Однак добре, що майже 28 тисяч користувачів стали більш обізнаними з різних аспектів географічної науки. Цікаво було проаналізувати статево-вікові категорії глядачів з метою коригування та адаптації подальшого контенту. Найбільші поціновувачі географічного контенту – молоді люди у віці 25-34 роки (рис. 1). Приємно зазначити, що й люди більш дорослого віку 50+ також зацікавлені в україномовному географічному матеріалі.

З графіку на рис. 1 можна зробити висновок, що у подібному форматі подачі інформації не зацікавлені особи молодші 18 років. Варто відмітити, що соціальні мережі мають офіційні вікові обмеження для створення акаунтів. Зокрема, Instagram та ТікТок – від 13 років. Тому даний аналіз аудиторії не буде достеменно точним, адже деякі користувачі віку меншого, ніж зазначено правилами, при реєстрації вказують інший вік народження. Однак, гарним показником є той факт, що вікова категорія достатньо диференційована, що може свідчити про зацікавленість у даних відео людей різних вікових категорій.

Рис. 1. Розподіл глядачів авторських відео у соціальних мережах Instagram та TikTok за віковою приналежністю

У гендерному співвідношенні, розподіл глядачів виглядає так (рис. 2). Такий розподіл можна пояснити більшою кількістю жінок-підписниць на сторінці соціальної мережі автора.

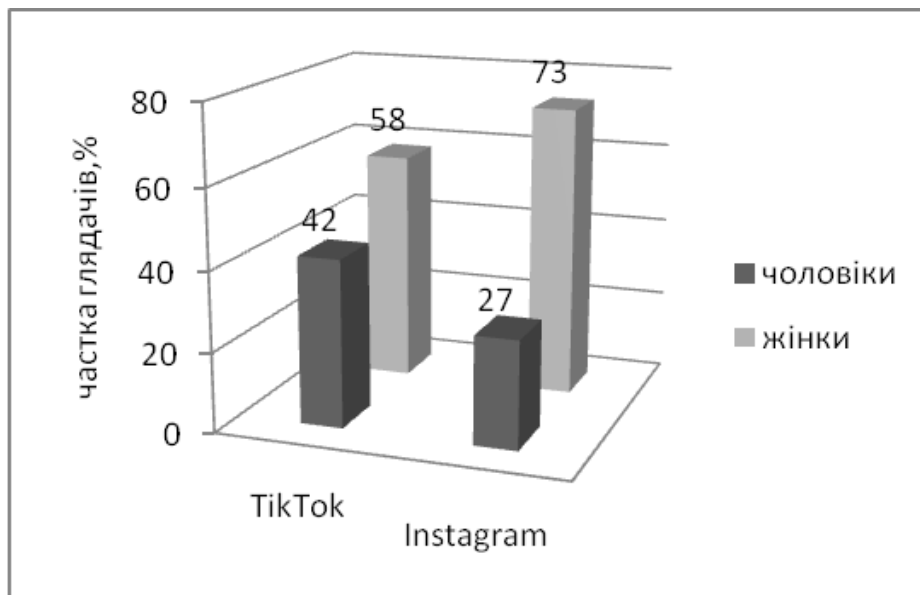

Рис. 2. Відсоткове співвідношення глядачів авторських відео за гендерним відношенням

Географія – це, у першу чергу, про простір. Тому автор у своїх відеороботах намагався охопити об'єкти з різних куточків світу. Одні відео мають виключно географічний предмет дослідження – об'єкти фізичної та суспільної географії. В інших – географія виступає опосередковано, як у випадку з відео «Чи дійсно круасан француз?». Через це виникає певний дисонанс у створенні тематичної карти для візуалізації предметів дослідження автора. Враховуючи цей факт було прийнято рішення позначити на карті лише країни, які згадуються у відео (рис. 3). Адже країнам світу найбільше приділена увага автора. Візуальне підкріплення текстової частини (назв країн), у таких

відео, супроводжується демонстрацією їх національного символу – прапора поруч. Даний прийом сприяє ефекту подвійного кодування (Dual Coding Theory), об'єднання вербальної та візуальної інформації покращує процес запам'ятовування та розпізнання інформації (у даному випадку вміння розрізнити прапори).

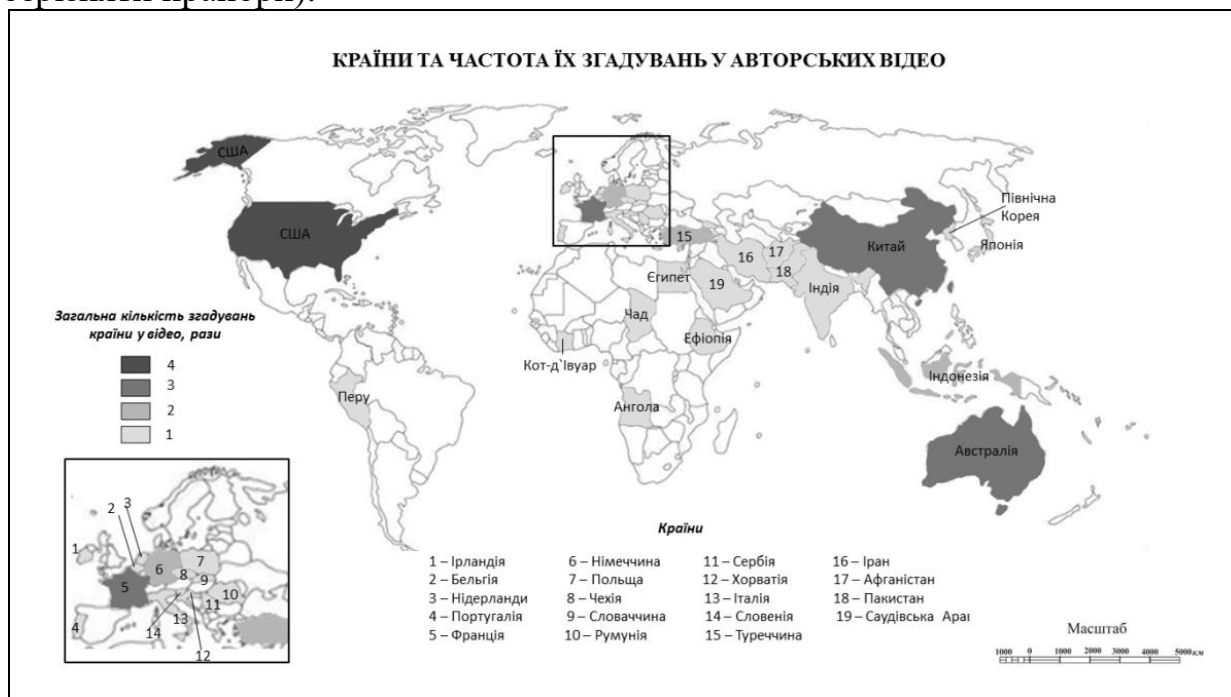

Рис.3. Країни та частота їх згадувань у авторських відео

Другий вектор – як матеріал, який сприяє розвитку пізнавальної діяльності учнів на уроках географії. Усі авторські відеоматеріали можуть бути адаптовані до змісту чинної навчальної програми з географії для 6-10 класів, забезпечуючи відповідність освітнім програмам та ключовим темам курсів. Приклади впровадження контенту в навчальний процес подано у табл. 1.

Таблиця 1

Приклади впровадження авторського географічного контенту в шкільний курс географії (у відповідності з діючими навчальними програмами [1,2,3])

№	Назва відеоматеріалу	Клас	Курс	Розділ	Тема
1	Різнокольорові гори Вінікунка	6	Загальна географія	Розділ II Оболонки Землі	Тема 1. Літосфера
2	Найдовша річка світу немає мостів	7	Материка та океани	Розділ III Природа материків	Тема 3. Південна Америка
3	ТОП-5 країн за чисельністю населення	8	Україна у світі: природа, населення	Розділ IV Населення України та світу	Тема 1. Демографічні процеси
4	Де найбільший музей під відкритим небом?	9	Україна і світове господарство	Розділ IV Третинний сектор господарства	Тема 3. Туризм
5	Що об'єднає предмети? (винаходи в Італії)	10	Географія: регіони та країни	Розділ I Європа	Тема 2. Країни Європи (Італія)

Окрім цікавого формату подачі матеріалу, відео мають ще позитивну якість – стислість та лаконічність, що є дуже важливо при плануванні динамічного уроку. Розглянемо впровадження авторського контенту на прикладі вивчення теми «Південна Америка». На початку уроку, присвяченому водам суходолу материка, можна провести вправу «правда чи брехня?». До розгляду взяти твердження: «Через найдовшу річку світу не збудовано жодного мосту». Можна запропонувати учням проголосувати (шляхом підняття руки) хто вважає це правдою, а хто – навпаки. Розсудить семикласників авторське відео «Найдовша річка світу немає мостів». Коротко й адаптованою, до даної вікової категорії, мовою пояснено причини відсутності цих споруд. У даному відео цікава не лише відповідь, а й подача інформації – із залученням героїв культового анімаційного фільму «Шрек». Застосування ігрових прийомів навчання є ефективним й у старших класах. Зазвичай учні позитивно сприймають та проявляють інтерес на подібні методи навчання. Учні 10-х класів на уроці присвяченому Італії (у темі «Країни Європи») на основі авторського відео «Що пов'язує предмети?» запропонувати провести «мозковий штурм» та спробувати відгадати, яку саме країну вони вивчатимуть сьогодні на уроці. Таким чином вже додатково про неї щось дізнавшись.

Як висновок та як показала практика, створений географічний контент є чудовим інструментом для самоосвіти; гнучким у програмі (оскільки є відео, які одночасно можна використовувати під час вивчення різних тем у різних курсах) й «у руках» творчих та зацікавлених вчителів можуть інтегруватися та прекрасно доповнювати теми, урізноманітнювати освітній процес.

У свою чергу, автор планує продовжувати створювати освітній географічний контент, адже на карті рисунку 3 є ще багато Terra incognita територій.

Список використаних джерел

1. Модельна навчальна програма: Географія. 6-9 класи для закладів загальної середньої освіти / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко, Т. Г. Гільберг, Л. М. Даценко Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. //МОН: Загальна середня освіта. Освітні програми. Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи, від 11.04.2022. Київ. 67 с. URL: <https://surl.li/gfruv>

2. Модельна навчальна програма: Географія. 6-9 класи для закладів загальної середньої освіти / С.П. Запотоцький, Г.І. Карпюк, Р.В. Гладковський та інші. //МОН: Загальна середня освіта. Освітні програми. Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи, від 11.04.2022. Київ. 54 с. URL: <https://surl.li/wofjya>

3. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти: Географія 10-11 класи (рівень стандарту), від 03.08.2022. Київ. 25 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-10-11-standart.pdf>

4. Офіційний сайт DataReportal – онлайн-платформи глобальних звітів, аналітики та статистики про цифрові технології. URL: <https://datareportal.com/>

Надія ТКАЧУК

кандидат педагогічних наук,
доцентка кафедри економічної та соціальної географії
Волинського національного університету імені Лесі Українки
nadia.tkachuk4@gmail.com

СТОРИТЕЛІНГ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З ГЕОГРАФІЇ

Постановка проблеми. Сучасна освіта спрямована на формування ключових компетентностей, які допомагають учням не лише засвоювати знання, а й використовувати їх у реальному житті. Географія як шкільний предмет має значний потенціал для розвитку усіх компетентностей визначених Законом України «Про освіту». Це концептуалізовано в Державному стандарті базової середньої освіти, відображено в чинних модельних програмах з географії для 6-9 класу.

Однак для того, щоб побудувати сучасний компетентнісно зорієнтований урок, важливо знайти баланс та підібрати методики, які допоможуть формувати предметні географічні компетентності та наскрізні вміння, які є неодмінними складниками ключових компетентностей.

Одним із таких методів є сторітелінг (від англ. story – історія, tell – розповідати) – технологія донесення інформації, яка базується на розповідях цікавих і змістовних історій, що дозволяє учням краще зрозуміти матеріал, забезпечуючи зв'язки між теоретичними знаннями та реальним життям; сприяє розвитку емоційної, мотиваційної, когнітивної сфери, креативного та аналітичного мислення.

Вивчати дидактичні можливості методу сторітелінгу, його потенціал та методику застосування, українські науковці розпочали порівняно нещодавно. В теоретичних дискурсах авторство цього методу закріпилося за Д. Армстронгом, який зосереджував увагу на психологічному аспекті доцільності використання цікавих фактів та розповіді порівняно з логічними доводами і сухими міркуваннями. Багатоаспектність та можливості методу сторітелінгу в сучасному освітньому просторі обґрунтовують у свої публікаціях вітчизняні науковці. Зокрема використання методу в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти останнім часом в публікаціях висвітлювали: Башкір О. [1], Мазурок М., Саприкіна О. [2], Салюк Б., Школа І. [4], Табакова Г., Пелагейченко М. [5] та ін. Однак, використання методу сторітелінгу в освітньому процесі з географії залишається певною мірою поза увагою науковців, відтак потребує подальшого вивчення.

Мета нашого дослідження полягає в обґрунтуванні можливості та доцільності використання сторітелінгу для реалізації компетентнісного підходу на уроках географії в закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу: Сторітелінг, як важлива та необхідна технологія урізноманітнення навчального матеріалу, яка дозволяє робити освітній процес більш захопливим, наочним та доступним для учнів, є надзвичайно актуальною в контексті реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі з географії. Доцільність методу в конструкції компетентнісно зорієнтованого уроку обумовлена його функціями та перевагами насамперед щодо розвитку наскрізних умінь, які слугують своєрідною «канвою» для формування предметних та ключових компетентностей [3]. Передусім він забезпечує легке засвоєння матеріалу, сприяє розвитку уваги, мовлення, логічного й критичного мислення, подолання страху публічного виступу, налагодження стосунків з іншими учнями, самопізнання; забезпечує комунікативний та соціокультурний розвиток. Учні навчаються контролювати власні емоції та апробують варіанти врегулювання конфлікту чи розв'язання будь-якої проблеми, усвідомлюють моральні цінності. Цікаві історії забезпечують мотивацію навчально-пізнавальної діяльності учнів, стимулюють їх до прояву ініціативи в освітньому процесі [2].

Переваги сторітелінгу з огляду на обов'язковість формування предметної географічної компетентності полягають в можливості доступно пояснювати складні географічні процеси, створювати цікаві розповіді про природні явища, подорожі та дослідження, що допомагає краще засвоїти матеріал і розвиває просторове мислення. Сторітелінг робить навчальний матеріал емоційно насиченим, що сприяє запам'ятовуванню й мотивації учнів до глибшого розгляду теми. Реальні історії про мандрівників, дослідників, природні явища та екологічні катастрофи викликають допитливість і стимулюють учнів до самостійного дослідження. Інтерактивні історії та рольові сценарії, аналіз та обговорення в процесі рольових сценаріїв та інтерактивних історій дозволяють учням вчитись ставити запитання, порівнювати та аналізувати факти. Включеність учнів в реальні історії формує у них здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, вони вчаться моделювати альтернативні сценарії, творчо мислити.

Формат проведення сторітелінгу на уроці географії може бути різним, наприклад:

історії від першої особи – розповідь від імені географа, дослідника або навіть природного об'єкта (наприклад, «Я – річка Амазонка...»);

колективний сторітелінг – учні створюють спільну історію, додаючи свої факти та ідеї;

розбір географічних ключів – озвучується реальна подія, явище; учні в групах аналізують причини, наслідки та можливості вирішення (наприклад, про наслідки виверження вулкана);

рольові ігри на основі історії – наприклад, симуляція конференцій ООН щодо змін клімату.

Використовуючи сторітелінг на уроці географії, важливо обрати відповідний вид (пасивний, активний, цифровий) із врахуванням цілей, теми уроку, вікових особливостей учнів, предметного та цифрового забезпечення.

Так, в класичному пасивному сторітелінгу історія розповідається самим педагогом, учні лише слухають і сприймають інформацію (наприклад: *«Історія про братів-океанів»: характеристики кожного океану здійснює вчитель через призму рис людини*). В активному сторітелінгу задається основа події, формуються її проблеми, цілі і завдання. Здобувачі залучаються до процесу складання історій або розв'язують проблему з теми уроку в контексті історії (*Розповідь від імені очевидця землетрусу в Японії: учні зосереджуються на обговоренні заходів зменшення ризиків стихійних лиха. Історія від імені ескімоса, який бачить, як тане його рідний льодовик: учні продовжують історію, пропонують шляхи вирішення проблеми*). Цифровий сторітелінг – це формат, у якому розповідання історії доповнюється візуальними компонентами, використовується інтернет-ресурс (відео-історії та подкасти – короткі документальні відео чи аудіозаписи як стимул для дискусії; інтерактивні карти – географічні історії з використанням Google Earth; цифрові комікси – створення навчальних коміксів для пояснення географічних процесів т.п.).

Сторітелінг та методика його проведення сприяє безпосередньому формуванню ключових компетентностей [1; 2; 4], зокрема географічного змісту, може забезпечити їх розвиток наступним чином:

– *вільне володіння державною мовою*: через складання власних історій з географічної тематики забезпечується розвиток усного та писемного мовлення, учні вчаться висловлювати свої думки, будувати логічні та структуровані розповіді;

– *спілкування іноземною мовою*: використання географічних історій з аналізом інших країн та народів, які передбачають звертання до іншомовних ресурсів; робота з англomовними джерелами та картами;

– *математична компетентність*: аналіз даних, карт, діаграм під час географічних розповідей; оцінка статистичних показників (наприклад, демографія, зміни клімату тощо);

– *інформаційно-комунікаційна компетентність*: використання цифрових інструментів для створення інтерактивних історій. Можливість використання мультимедійних ресурсів, інтерактивних карт, відео-історій, подкастів та блогів робить сторітелінг ще більш ефективним у сучасному освітньому процесі;

– *навчання впродовж життя*: формування навички самостійного пошуку інформації; розвиток креативності через складання та аналіз географічних історій;

– *громадянські та соціальні компетентності*: усвідомлення глобальних викликів (зміна клімату, екологічні проблеми) через реальні історії; розуміння ролі географії у суспільстві;

– *підприємливість і фінансова грамотність*: аналіз економічного розвитку країн через історії про ресурси, торгівлю, міграцію; формування вміння приймати рішення на основі географічних та економічних даних;

– *культурна компетентність*: розуміння культурних традицій різних народів через історії та легенди; усвідомлення ролі географії у формуванні культурної ідентичності.

Отже, окреслені характеристики та приклади методу дозволяють стверджувати про доцільність використання сторітелінгу для реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі з географії. Його використання робить географію живою, емоційною та цікавою, допомагаючи учням не лише засвоювати знання, а й розвивати важливі компетентності для майбутнього життя.

Висновки. Актуальність проблематики використання сторітелінгу як інноваційної технології є очевидною. Вона зумовлена потребами сучасного освітнього процесу, а також вимогами нормативних документів, що регламентують організацію освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти. Це, своєю чергою, спонукає до розробки методичних рекомендацій щодо використання сторітелінгу в контексті формування та розвитку географічних компетентностей учнів, наскрізних умінь та ключових компетентностей. Саме це питання буде предметом розгляду в наступних наших дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Башкір О. І. Онлайнві застосунки сторітелінгу як методу навчання. Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 20– 21 травня 2022 р.) / за ред. Боярської-Хоменко А. В., Попової О. В. ; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, 2022. 498 с. С.160–163 URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c389ba8e-30d8-4e91-81a6-7e81deeba749/content>
2. Мазурок М., Саприкіна О. Сторітелінг як ефективний інструмент формування комунікативної компетентності здобувачів освіти Нової української школи. Молодь і ринок. 2022. №1 (199). С. 160–165. URL : <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/254106/251375>
3. Малієнко Ю. Наскрізнi вміння – концепт державного стандарту базової середньої освіти і ресурс підручникотворення. Проблеми сучасного підручника. URL:https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736194/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9F%D0%A1%D0%9F_2023.pdf
4. Салюк Б. Школа І. Цифровий сторітелінг як інструмент для розвитку соціо-емоційних компетентностей на уроках англійської мови. Наукові записки БДПУ. Педагогічні науки. 2023. № 2. С. 298-305. URL: <https://journals.bdpu.in.ua/index.php/ped/article/view/93/84>
5. Табакова Г., Пелагейченко М. Сторітелінг як засіб активізації пізнавальної активності учнів у сучасному освітньому просторі. Наукові записки БДПУ. Серія: педагогічні науки. 2023. №.1. С.165–172 URL : <https://journals.bdpu.in.ua/index.php/ped/article/view/117/106>

Секція 3. Методичні прийоми та засоби навчання географії / історії в закладах загальної середньої та фахової передвищої освіти

Віталій БЕЗУГЛИЙ

кандидат педагогічних наук,

завідувач кафедри географії

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Vetalbezugly@ukr.net

ЗНАЧЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ

Постановка проблеми. У ХХІ ст. інформатизація охопила всі сфери людського життя, і зокрема освіту. Одним із ключових напрямків сучасного навчання стала його комп'ютеризація, яка базується на інтеграції цифрових технологій в освітній процес. Географія серед шкільних дисциплін має особливо великий потенціал для впровадження таких технологій у навчання.

Використання комп'ютерних технологій на уроках географії не лише спрощує засвоєння навчального матеріалу, а й відкриває нові можливості для розвитку творчих здібностей учнів [1]. Це сприяє підвищенню мотивації до навчання, активізації пізнавальної діяльності, розвитку мислення та креативності, а також формуванню активної життєвої позиції в сучасному суспільстві. Головне завдання вчителя – зацікавити учнів у вивченні географії.

Мета дослідження полягає в розкритті особливостей застосування комп'ютерних технологій у навчальному процесі географії для сприяння підвищення ефективності навчання.

Виклад основного матеріалу. Географія – це унікальна наука та шкільний предмет, який поєднує знання про природу та суспільство, тобто про навколишній світ, що впливає на життя людини. Основною метою навчання географії у загальному сенсі є сприяння розвитку всебічно розвиненої особистості. У більш конкретному контексті це формування географічної культури, як зазначав свого часу відомий географ-методист В.П. Корнєєв [5]. Для досягнення цієї мети використовуються різноманітні методи, форми та засоби навчання. Останнім часом вчителі географії значну увагу приділяють активному навчанню, мета якого – організувати процес навчання так, щоб учитель не лише передавав знання, а й ефективно спрямовував учнів на самостійне здобуття знань. Одним із способів активізації такої навчальної діяльності з географії є використання комп'ютерних технологій.

Найбільш влучним терміном для опису потенційних способів застосування комп'ютера в освітньому процесі є «комп'ютерні технології»

(КТ). У контексті навчання географії це поняття охоплює сукупність методів збору, зберігання та обробки географічної інформації, які можуть бути інтегровані в навчальний процес за допомогою програмованого навчання. Для вивчення географії комп'ютерні технології можуть застосовуватися в різних методичних формах, що допомагають зробити процес вивчення географії більш цікавим, інтерактивним і доступним (рис. 1).

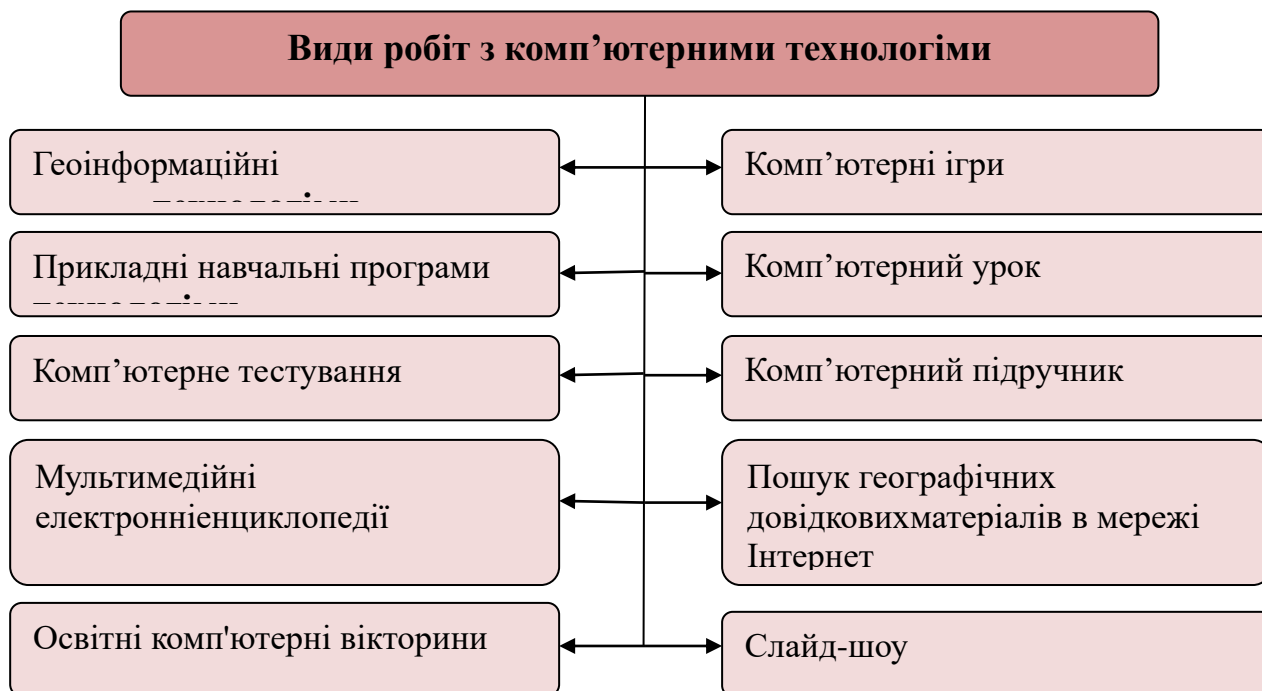

Рис. 1. Головні види застосування КТ при вивченні географії

Географічні інформаційні системи (ГІС) являють собою спеціалізоване програмне забезпечення для збору, зберігання, аналізу, обробки та візуалізації географічних даних. ГІС дозволяють створювати карти, які наочно демонструють різноманітні географічні явища. Це можуть бути фізичні карти, карти кліматичних умов, карти урбанізації, використання природних ресурсів і багато іншого. Завдяки ГІС учні можуть безпосередньо взаємодіяти з картами та змінювати різні параметри (наприклад, зміна масштабу, пошук за координатами). За допомогою ГІС можна вивчати, як змінюються різні явища в часі. Наприклад, учні можуть спостерігати, як змінювалася площа лісів або міських територій за останні десятиліття. Це дозволяє провести дослідження впливу людини на навколишнє середовище [3].

Застосування *прикладних комп'ютерних навчальних програм* (ПКНП) на уроках географії дозволяє значно покращити процес навчання, зробити його більш інтерактивним, доступним та ефективним. Комп'ютерні програми допомагають учням краще засвоювати матеріал через візуалізацію. Завдяки ПКНП можна створювати моделі природних явищ і процесів, які важко спостерігати в реальному житті або які займають значний проміжок часу. Програми дозволяють моделювати різні географічні процеси, наприклад, зміну

клімату, поширення забруднень, розвиток урбаністичних територій, розподіл природних ресурсів. Програми можуть бути доступні онлайн, що дозволяє учням працювати з матеріалами вдома або в будь-який зручний час. Наприклад, такі веб-ресурси та програми для дистанційного навчання, як Khan Academy, Coursera пропонують інтерактивні вправи та відео-лекції з географії, що доступні в будь-якому місці.

Застосування *комп'ютерного тестування* в навчанні географії є важливим сегментом сучасної освітньої технології, яка дозволяє оптимізувати процес перевірки знань, забезпечити індивідуальний підхід до учнів та підвищити ефективність навчання. Головними його перевагами є: об'єктивність та економія часу та ресурсів, можливість миттєво отримувати зворотний зв'язок та адаптувати завдання до рівня знань учня, можливість швидкої перевірки знань великої кількості учнів одночасно, комп'ютерні системи для тестування дають змогу використовувати різні типи завдань, що робить процес перевірки більш різноманітним і забезпечує кращу перевірку знань учнів [2].

Електронні енциклопедії (ЕЕ) можуть значно полегшити процес вивчення географії. Вони включають електронні карти, статті з ілюстраціями, аудіо- та відеокоментарі, хронологічні лінії, індекси, закладки та інші корисні матеріали. Для географії особливо важливими є не тільки енциклопедії та довідники, а й географічні зображення, інформаційні системи атласів, доступні в Інтернеті.

Застосування *освітніх комп'ютерних вікторин* у навчанні географії є ефективним методом активного навчання, який сприяє підвищенню мотивації учнів, розвитку їхніх аналітичних здібностей і закріпленню знань через інтерактивні завдання. Завдяки вікторинам учні можуть змагатися між собою або працювати в командах, що створює дух здорової конкуренції і підвищує їхню зацікавленість. Використання мультимедійних елементів (карти, фотографії, відео, анімація) у вікторинах робить навчання географії більш інтерактивним і наочним.

Також при вивченні географії особливо у старших класах доцільно залучати *географічні ігри та симулятори для стимулювання навчання*, де учні можуть вирішувати реальні географічні завдання, такі як планування маршрутів, управління ресурсами або дослідження нових територій.

У процес викладання географії активно інтегрується *комп'ютерний підручник (КП)*. Дослідження показують, що термін «комп'ютерний підручник» не має єдиного визначення. Зазвичай це програмно-методичний комплекс, що дозволяє самостійно освоювати навчальний курс. При розробці ЕП враховуються принципи нелінійної подачі інформації, орієнтація на особистість і самостійну роботу, а також розвиток спостережливості, мислення та практичних навичок [4].

В останні роки значна увага приділяється *навчальним віртуальним атласам*, які є, по суті, спеціально організованими графічними інтерфейсами для користувачів. Вони стали успішною альтернативою традиційним паперовим атласам. Існують різні види електронних атласів. Деякі з них

призначені лише для перегляду карт (перегортання), інші ж надають можливість змінювати оформлення, способи зображення, а також класифікацію картографічних явищ, дозволяючи збільшувати або зменшувати карти, а також отримувати їхні паперові копії (інтерактивні атласи). Треті дозволяють працювати з картами в більш різноманітний спосіб: комбінувати, порівнювати, а також проводити кількісний аналіз та оцінку, здійснювати накладення та просторові кореляції – це ГІС-атласи.

У системі географічної освіти розвиток *інтерактивних платформ* досяг високого рівня. Це численні сервіси від глобальних корпорацій, а також національні та приватні локальні продукти, які не поступаються один одному за якістю. Деякі з цих сервісів мають загально-географічний напрямок, але є й такі, що фокусуються на окремих територіях (наприклад, район, природна зона, країна, континент), або ж спеціалізуються за іншими принципами, типами, напрямками чи цілями. За допомогою онлайн-ресурсів, таких як Google Maps чи ArcGIS Online, учні можуть вивчати різні географічні об'єкти, ландшафти, кліматичні зони, тощо, за допомогою інтерактивних карт. Один з найпопулярніших сервісів для дослідження Землі – це Google Earth. Завдяки цьому сервісу учні мають змогу побачити територію України (рис. 2) та інших країн на космічних знімках.

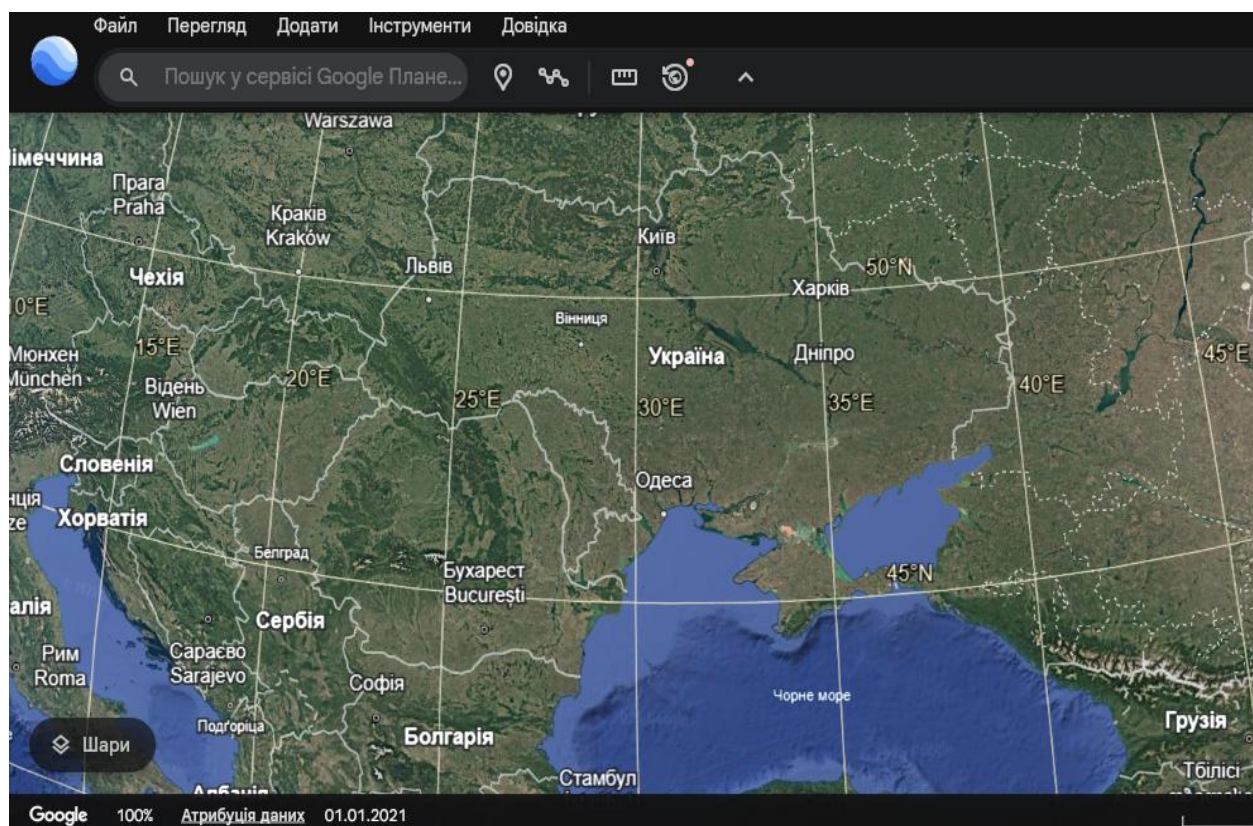

Рис. 2. Територія України у сервісі Google Earth

Корпорація Google пропонує велику кількість інтерактивних сервісів, таких як GoogleMaps, StreetView, Arts&Culture. Ці інструменти можна використовувати для закріплення матеріалу з окремих тем або цілих навчальних семестрів, залежно від поставлених цілей.

Завдяки *технологіям 3D-моделювання та віртуальної реальності (VR)* можна створювати віртуальні тури по різних частинах світу, проводити вивчення ландшафтів, географічних особливостей, міських структур або природних об'єктів.

Використання інтерактивних сервісів на уроках географії безсумнівно урізноманітнює та доповнює навчальний процес, роблячи його більш цікавим і продуктивним для учнів [6]. Такі сервіси сприяють глибшому засвоєнню матеріалу, дозволяють наочно ознайомитися з особливостями територій і країн, а також краще зрозуміти взаємозв'язок географії з іншими науками.

Висновки. Комп'ютерні технології відіграють важливу роль у навчанні географії, сприяючи підвищенню якості та інтерактивності освітнього процесу. Вони дозволяють: використовувати ГІС (геоінформаційні системи) для вивчення карт, аналізу даних і моделювання природних явищ; інтегрувати мультимедійні ресурси (відео, 3D-моделі, інтерактивні презентації) для візуалізації складних тем; проводити віртуальні тури та експедиції, що розширюють знання про регіони та країни; розробляти інтерактивні тести та завдання для моніторингу знань учнів; організувати дистанційне навчання, забезпечуючи доступність матеріалів у будь-якому місці. Комп'ютерні технології роблять уроки географії більш цікавими, наочними та практично зорієнтованими, що підвищує мотивацію учнів і полегшує засвоєння матеріалу.

Список використаних джерел

1. Безуглий В.В. Методика навчання фізичної географії України засобами комп'ютерних технологій // Освіта. 2003. №12. С. 9-10.
2. Бондаренко Т.С. Формування інформаційно-цифрової компетентності учасників освітнього процесу (авторська методика) // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки. 2022. Вип. 3 (50). - С. 251-260.
3. Геоінформаційні технології в географії: навчальний посібник / авт.-уклад. О.Д. Лаврик. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. - 120 с.
4. Європіна І.О., Капустенко С.В., Остроух В.І., Радченко В.В. Навчальні електронні посібники з географії як приклад реалізації нових технологій навчання // Вісник геодезії та картографії. 2014. № 2. - С.41–45.
5. Корнеєв В.П. Технології в навчанні географії. Харків: Вид. група «Основа», 2004. - 112 с.
6. Олесюк О.Р. Застосування технологій доповненої реальності в освітній галузі // Освіта ХХІ століття: реалії та перспективи розвитку: зб. тез. всеукр. наук.-практ. конф. м. Тернопіль, 6 листоп. 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 272-279.

Аліса БОБИЛЬОВА

здобувачка другого (магістерського) рівня освіти
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
bobylova20@if.dnu.edu.ua

Науковий керівник: доц. І.М. Суматохіна

ІНТЕРАКТИВНІ УРОКИ ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ

Постановка проблеми. У сучасному світі інформаційні технології стрімко розвиваються, що вимагає оновлення традиційних методів навчання. Географія як навчальний предмет потребує інтеграції новітніх технологій, які сприяють кращому сприйняттю матеріалу та підвищенню пізнавальної активності учнів.

Ще з другої половини ХХ століття розпочалося впровадження «активних» методів навчання які передбачали підвищену участь учнів у навчальному процесі. У 1981 році Лернер І.Я запропонував дидактичну класифікацію методів, що враховувала способи засвоєння матеріалу та характер пізнавальної діяльності учнів [4]. Над подальшим розвитком цієї концепції працювали Дичківська І.М., Пометун О.І та інші дослідники. Однак, незважаючи на значний науковий доробок, залишається актуальною проблема ефективного впровадження інформаційних технологій у викладання географії.

Багато закладів середньої освіти стикаються з труднощами впровадження інтерактивних методів через недостатнє технічне забезпечення та недостатню підготовку педагогів. Це знижує мотивацію учнів до вивчення предмета та обмежує їх можливості для практичного застосування знань [2]. У сучасному світі інформаційні технології стрімко розвиваються, що вимагає оновлення традиційних методів навчання. Географія як навчальний предмет потребує інтеграції новітніх технологій, які сприяють кращому сприйняттю матеріалу та підвищенню пізнавальної активності учнів.

Одним із ключових аспектів, який потребує подальшого дослідження, є роль інтерактивних методів у контексті стрімкого розвитку цифрових технологій. Українська дослідниця Дичківська І.М у своїй науковій статті наголошувала, що на сьогодні ці бар'єри значною мірою подолані: сучасні вчителі активно використовують інтерактивні методи, а навчальні заклади мають доступ до необхідних технічних ресурсів. Незважаючи на значний науковий доробок, нині постає необхідність проведення поглибленого аналізу можливостей і перспектив використання інтерактивних методів у викладанні географії з урахуванням сучасних технологічних тенденцій [1].

Мета дослідження – провести аналіз впливу інтерактивних методів навчання на ефективність засвоєння знань з географії учнями 10-11 класів. Дослідження спрямоване на виявлення оптимальних інтерактивних підходів,

які сприяють підвищенню зацікавленості школярів, розвитку їхніх практичних навичок та критичного мислення.

Виклад основного матеріалу. У контексті сучасної освіти важливого значення набуває використання інтерактивних технологій, які сприяють підвищенню ефективності навчального процесу.

Український педагог Пометун О.І. зазначила, що інтерактивні технології навчання передбачають активну взаємодію учнів із навчальним матеріалом, викладачем та між собою, що сприяє кращому засвоєнню знань. Відповідно до сучасних підходів, інтерактивні методи навчання включають використання цифрових технологій, що допомагають учням опанувати матеріал у доступній та цікавій формі. Використання таких методів сприяє активізації навчальної діяльності, підвищенню рівня самостійності учнів і розвитку їхньої пізнавальної активності [3].

Інтерактивні методи навчання сприяють підвищенню мотивації учнів і роблять уроки більш захопливими. Зокрема, застосування мультимедійних технологій, картографічних сервісів і віртуальних екскурсій є ефективним засобом залучення старшокласників до навчального процесу. Завдяки інтеграції цифрових інструментів, таких як інтерактивні карти. Використання таких технологій дає змогу моделювати природні катаклізми, аналізувати кліматичні зміни та відстежувати міграційні потоки в реальному часі.

Крім того, інтерактивні методи навчання передбачають групову роботу, проектну діяльність та дискусії, що сприяє розвитку комунікативних навичок, уміння працювати в команді та аргументовано висловлювати власну думку. Робота з інтерактивними картами, аналіз статистичних даних та виконання практичних завдань розвивають аналітичне та критичне мислення, увагу до деталей і здатність ухвалювати обґрунтовані рішення. Це особливо важливо у контексті формування інформаційної грамотності та навичок обробки великих обсягів даних, які є ключовими у сучасному інформаційному суспільстві [2].

Використання інтерактивних методів у викладанні географії сприяє також інтеграції міждисциплінарного підходу, що дає можливість поєднувати знання не тільки з географії а і з різних предметів. Такий підхід сприяє формуванню цілісного бачення світу та підготовці учнів до розв'язання реальних проблем, що є важливим у сучасному суспільстві. Загалом, інтерактивні технології навчання не лише покращують якість засвоєння матеріалу, а й сприяють розвитку ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в майбутньому.

Провівши аналіз навчальної програми (автор/стандарт), методичних розробок, представлених на платформі «Всеосвіта», а також спираючись на власний педагогічний досвід, ми вважаємо найбільш доцільним і ефективним застосування низки інтерактивних методів у викладанні географії у 10-11 класах (табл. 1).

Таблиця 1

Приклади застосування інтерактивних методів навчання географії
у 10-11 класах [5]

Розділ, тема	Методи викладання	Обґрунтування
Назва курсу 10 клас		
Загальна характеристика світового господарства	«Ажурна пилка», робота в групах	Метод сприяє розвитку критичного мислення, дозволяє учням обмінюватися знаннями, узагальнювати інформацію та формувати комплексне уявлення про світове господарство.
Глобальні проблеми людства	Метод проектів, дебати	Сприяє розвитку навичок аргументації, дослідницької діяльності, формуванню екологічного мислення та відповідального ставлення до довкілля.
Геоелекономічні райони світу	Географічні кейси, «Мозковий штурм»	Дозволяє аналізувати економічні моделі різних регіонів, розвиває навички прийняття рішень.
Назва курсу 11 клас		
Демографічні процеси	Метод кейсів, інтерактивні карти	Формує вміння аналізувати статистичні дані, розуміти демографічні тенденції та їх вплив на розвиток країн і регіонів.
Політична карта світу	Ділова гра «Геополітичні переговори»	Розвиває комунікативні навички, критичне мислення, вміння аналізувати міжнародні відносини.
Природні ресурси світу	Веб-квести, інтерактивні плакати	Сприяє дослідницькій діяльності, дозволяє учням застосовувати знання в реальних ситуаціях.

Висновки. Інтерактивні методи навчання географії сприяють кращому засвоєнню знань, розвитку творчих та аналітичних здібностей учнів. Використання сучасних технологій робить процес навчання більш цікавим та ефективним, що особливо важливо для учнів 10-11 класів, які готуються до НМТ та майбутнього професійного вибору.

Список використаних джерел

1. Дичківська І.М. Основи педагогічної інноватики: Навчальний посібник. – Рівне: РЛГУ, 2001. – 233 с. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://library.rshu.edu.ua/images/pok_2017/dychkivska.pdf
2. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті: Навчальний посібник / За заг. ред. С.П. Бондар. – Рівне, Редакційно-видавничий центр «Тетіс» Міжнародного університету «РЕГІ», 2003. – 200 с.
3. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. / О.І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 192 с.
4. Лернер І.Я. Поняття змісту освіти, основні компоненти [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://pedagogika-2014.blogspot.com/2014/12/blog-post_8.html
5. Освітній портал «Всеосвіта» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://vseosvita.ua/>

Анастасія БОГУШ

здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти

кафедри східноєвропейської історії

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

usercomfy30122018@gmail.com

Науковий керівник: доц. О.В Дяченко

**ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ
НА УРОКАХ ІСТОРІЇ**

Постановка проблеми. У сучасних умовах швидких змін у соціокультурному та технологічному середовищі освіта повинна не лише передавати фактичні знання, але й формувати компетентності, які допоможуть учням адаптуватися до нових умов життя, критично оцінювати ситуації, розв'язувати проблеми, працювати в команді та ефективно комунікувати. Для цього інтерактивні методи навчання, зокрема ігрові, відіграють важливу роль. Ігри дозволяють учням активно брати участь у навчальному процесі, здійснюючи практичні дії, що значно підвищує їх мотивацію до навчання та сприяє глибшому осмисленню матеріалу. Ігрові методи також допомагають розвивати критичне та аналітичне мислення, оскільки вони стимулюють не лише засвоєння фактів, а й їх обробку, аналіз та прогнозування альтернативних рішень.

Важливість проблеми підкреслюється й нормативно-правовими документами. Зокрема, відповідно до Закону України «Про освіту» [5, с. 1], головною метою освітнього процесу є всебічний розвиток особистості, формування її талантів, розумових і фізичних здібностей, а також виховання високих моральних якостей.

Використання ігрових методів навчання може стати ефективним засобом досягнення цих цілей, проте потребує ґрунтовного наукового аналізу, методичного обґрунтування та практичного впровадження в освітній процес.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення ігрових методів навчання історії, визначення їхньої ефективності та можливостей інтеграції в сучасну педагогічну діяльність.

Метою дослідження є аналіз ефективності використання ігрових методів навчання на уроках історії та обґрунтування їхньої ролі у формуванні ключових компетентностей учнів.

Виклад основного матеріалу. У наукових колах активно обговорюється застосування ігрових методів у навчанні історії, що підтверджується численними публікаціями та дослідженнями. Зокрема, О. Барнінець акцентувала увагу на ефективності ігор у розвитку критичного мислення учнів та їх здатності аналізувати історичні події з різних точок зору. Вона зазначила, що ігрові методи сприяють формуванню у учнів глибокого розуміння причинно-наслідкових зв'язків у розвитку історичних процесів [1].

К. Баханов також підкреслив важливість застосування ігор для розвитку в учнів критичного мислення та історичної свідомості. А також, що ігри в контексті історії не лише дозволяють засвоїти знання, але й розвивають творчий підхід до вивчення предмету, стимулюючи учнів до активної участі та самовираження в навчальному процесі [3].

Дослідники А. Плешакова [7], Б. Руденко [8], О. Кравець [6] та ін. звернули увагу на ефективність та переваги впровадження ігрових методів у навчальному процесі, аналізуючи їхній вплив на засвоєння матеріалу та формування ключових компетентностей учнів.

Стрімкий розвиток інформаційного суспільства вимагає від освіти нових підходів до навчання, які дозволяють сформувати особистість здатну мислити нестандартно, критично оцінювати інформацію, швидко адаптуватися до змін, приймати ефективні рішення та застосовувати набуті знання в реальних життєвих ситуаціях. Важливу роль у цьому процесі відіграє історична освіта, яка, відповідно до державного стандарту, повинна впливати на формування особистісних якостей, необхідних для успішного та повноцінного життя, через засвоєння певного комплексу знань та розвиток відповідних компетенцій [4]. Важливим елементом цього навчального процесу є використання ігрових методів.

З педагогічної точки зору, гра є умовною та захоплюючою діяльністю, спрямованою на формування знань, умінь і навичок [1, с. 19]. Педагоги давно виокремили дві найважливіші ознаки навчальної історичної гри: наявність прямого мовлення (діалогу) учасників та уявної ситуації в минулому або сьогодні (в останньому випадку – для обговорення минулого) [1].

Дидактичні ігри можна класифікувати за ігровою основою на імітаційні (рольові) та неімітаційні. До неімітаційних належать тренінгові ігри, які поділяються на одновекторні (графічні, такі як кросворди, шаради, ребуси, та умовні, наприклад, «Три речення», «Чиста дошка», «Бліцопитування») і багатовекторні (наприклад, «КВК», «Вікторина», «Брейн-ринг»). Імітаційні ігри включають ділові (як «Суд», «Наукова лабораторія», «Кінофестиваль») та ретроспективні (театралізовані вистави, театралізовані ігри, проблемно-рольові ігри з елементами дискусії) [2].

Ефективність дидактичних ігор значною мірою залежить від учителя, який організовує навчальний процес і створює ситуації, максимально наближені до реальних. Це допомагає здобувачам освіти активізувати свої можливості, полегшити засвоєння матеріалу та закріпити отримані знання. Дидактична гра сприяє активізації, контролю та корекції навичок і вмінь дитини, створюючи умови для активного мислення та розвитку [7].

Взаємодія між вчителем і учнями полягає в суб'єкт-суб'єктних відносинах, де учні є головними дійовими особами, що володіють свободою інтелектуальної діяльності, а педагог виступає як організатор ігор, наставник та координатор, що спрямовує хід ігор і контролює дотримання правил. Вчитель і учні є рівноправними партнерами в процесі визначення мети, планування

діяльності, пошуку рішень проблеми, що реалізується через співробітництво, спільну діяльність і консультаційну допомогу [3, с. 78-79].

При організації й проведенні ігор вчитель повинен створити атмосферу зацікавленості кожного учня, підтримувати ситуацію успіху та заохочувати ініціативу учнів у розв'язанні проблем, активність у самовираженні, а також у створенні оригінальних ідей. Реалізація особистісно орієнтованого підходу здійснюється через організацію рефлексії на підсумковому етапі уроку, під час якого обговорюються не тільки засвоєні учнями знання, але й питання, що виникли під час гри, можливі способи усунення недоліків [2].

Використання ігрових методів у викладанні історії є ефективним способом підвищення зацікавленості учнів, розвитку їхніх компетентностей та стимулювання пізнавальної активності. Поєднуючи навчальні та розважальні компоненти, ці методи сприяють зростанню мотивації та кращому засвоєнню матеріалу завдяки безпосередньому залученню учнів до освітнього процесу.

Ігрові технології є ефективним інструментом освітнього процесу, що базується на активній взаємодії здобувачів освіти. Вони не лише передбачають моделювання життєвих ситуацій, а й спрямовані на спільне розв'язання проблем, усуваючи домінування одного учасника над іншим і створюючи рівноправні умови [8].

До основних переваг використання ігрових методів у навчанні відносять підвищення пізнавальної активності та інтересу школярів, створення ситуацій успіху на уроках, розширення світогляду та життєвого досвіду здобувачів освіти, реалізація компетентнісного та діяльнісного підходів, урахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей школярів, формування позитивної мотивації до навчання й розвитку творчої діяльності, розвиток пізнавальних процесів, таких як пам'ять, мислення, увага та уява, створення сприятливого психологічного мікроклімату в класі, розвиток інтелектуальних здібностей і творчого потенціалу, формування комунікативних навичок та здатності знаходити компроміси, засвоєння правил поведінки у повсякденних життєвих ситуаціях, формування відповідальності за виконання завдань [6].

Завдяки ігровим технологіям відбувається опосередкований вплив на дитину. Школярі поступово стають активними учасниками навчального процесу, навчаються долати труднощі, самостійно ставити цілі та розробляти плани для їх досягнення. У процесі використання ігор учні не лише засвоюють фактологічні знання, але й формують глибше розуміння історії як динамічного процесу, в якому кожна подія має свої мотиви, наслідки та альтернативи. Ігрові методи навчання мають багаторівневу структуру і включають різноманітні форми пізнавальної діяльності, що сприяє розвитку критичного мислення та здатності до самостійного аналізу.

Особливо корисними є рольові ігри, що дозволяють учням «пережити» певну історичну епоху, розглянути події через призму особистих переживань. У таких іграх учні виконують ролі історичних осіб, дискутують, висловлюють свою думку, що розвиває вміння аргументувати, критично мислити та бути

відкритими до різних точок зору. Прикладом таких ігор є «Театралізована вистава» чи «Історичний диспут», де учні беруть участь у публічних виступах, розвиваючи свої комунікативні та ораторські навички [3].

Ігрові методи також сприяють розвитку співпраці між учнями, оскільки багато ігор передбачають командну роботу. Це важливо для розвитку соціальних навичок та уміння працювати в колективі, а також навчання ефективному обміну думками та пошуку спільних рішень. Ігри роблять навчання цікавішим та інтерактивним, що підвищує рівень мотивації учнів до вивчення історії.

Після проведення гри важливо організувати рефлексивне обговорення, де учні оцінюють свої дії, роблять висновки та визначають альтернативні варіанти розвитку подій. Це допомагає закріпити набуті знання та підвищити глибину їх осмислення.

Висновки. Ігрові методи навчання історії є потужним інструментом для підвищення рівня засвоєння матеріалу, розвитку критичного мислення та формування історичних компетентностей. Вони сприяють глибшому зануренню учнів у навчальний процес, адже вони не лише отримують знання про історичні події, а й стають активними учасниками, здатними оцінювати, аналізувати та взаємодіяти в контексті історичних ситуацій. Такий підхід дозволяє не лише засвоїти факти, а й розуміти їх значення та вплив на розвиток суспільства, що є важливою складовою розвитку критичного мислення. Ігрові методи також сприяють розвитку навичок самостійного навчання та дослідження, оскільки учні активно шукають інформацію, застосовують отримані знання, виводять логічні зв'язки і формулюють висновки. Завдяки цьому, вони стають здатними до ефективного вирішення проблем у реальному житті.

Список використаних джерел

1. Барнінець О. В. Використання ігор на уроках історії у 7-8 кл. Харків: Основа, 2011. 141 с.
2. Барнінець О. Застосування ігор як засобу формування предметних компетентностей на уроках історії. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Український науково-інтелектуальний простір: реалії та перспективи розвитку» / Збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2012. С. 71-73.
3. Баханов К. О. Навчання історії в школі: інноваційні аспекти. Харків: Вид. група «Основа», 2022. 176 с.
4. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/4063813> (дата звернення: 06.03.2025).
5. Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про освіту» К.: Генеза, 1996. 36 с.
6. Кравець Н. М., Гречановська О. В Ігрові технології навчання як одна з інноваційних форм навчально-виховного процесу ВНЗ. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17640/2013.pdf?sequence=3> (дата звернення 07.06.2025)
7. Плешакова А. Б. Ігрові технології у начальному процесі. Сучасні проблеми філософського знання. 2002. №. 3. С. 44-53.
8. Руденко О. Використання гри як засобу підвищення ефективності навчання. Школа : інформаційно-методичний журнал. 2011. № 11. С. 67-70.

Людмила БОНДАРЕНКО

заступник директора Комунальної установи
«Центр професійного розвитку «Освітня траєкторія»
Дніпровської міської ради,
учитель географії, учитель-методист
ludaanatolevna@gmail.com

**МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ТА ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ
В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ**

Постановка проблеми. Реалізація методів навчання географії здійснюється за допомогою методичних прийомів. Чим багатший арсенал таких прийомів у структурі певного методу, тим більш повноцінним і ефективним є метод. Методичні прийоми ґрунтуються на різноманітному поєднанні навчальних засобів, способів викладання навчального матеріалу, форм організації та проведення навчання учнів і різних логічних шляхів і видів їхньої навчально-пізнавальної діяльності [1].

У практиці навчання географії методичні прийоми розглядають як конкретні способи організації навчальних дій школярів на основі застосування різноманітного сполучення засобів та форм навчання з метою реалізації навчального методу, спрямованого на розвиток пізнавальної діяльності учнів. У методичній літературі їх визначають як складники методу навчання [2].

Оскільки сучасна географічна освіта спрямована перш за все на формування навичок самостійної пізнавальної діяльності учнів і, відповідно до цього, логічно систематизувати навчальні методи саме за характером пізнавальної діяльності учнів. Тому методичні прийоми доцільно поділяти таким чином:

1. Словесні методичні прийоми.
2. Наочні методичні прийоми.
3. Практичні методичні прийоми [3].

Мета дослідження. Компетентнісний підхід в організації освітнього процесу є одним із важливих напрямів розвитку освітніх процесів, формування особистості. Завдання вчителя географії в школі – креативно мислити, щоб через пізнавальну діяльність учні свідомо оволоділи засвоєнням базових знань, логічним та критичним мисленням.

Більша частина інформації, яку отримує людина, має географічну компоненту, то велике значення для формування світоглядної позиції учнів має їх географічна компетентність, складовими якої є: «когнітивний (володіння знаннями змісту компетентності), діяльнісний (досвіду прояву компетентності у різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях), ціннісно-змістовий (ставлення до змісту компетентності й об'єкта її застосування), емоційно-

вольовий (емоційно-вольової регуляції процесу й результату прояву компетентності), мотиваційний (готовності до власне прояву компетентності) компоненти» [4, с. 16].

Виклад основного матеріалу. У дидактиці метод навчання – це певний спосіб цілеспрямованої реалізації процесу навчання, досягнення поставленої мети. Правильний підбір методів відповідно до мети та змісту навчання, вікових особливостей учнів сприяє розвитку їхніх пізнавальних здібностей, озброєнню їх уміннями й навичками використовувати здобуті знання на практиці, готує учнів до самостійного набуття знань, формує їхній світогляд [5].

Прийоми – це способи взаємодії. Прийоми – це все те, що має зробити вчитель, аби реалізувати задуману форму уроку.

Засоби навчання – матеріально-технічна основа уроку. Умовно їх можна розділити на:

1. Словесно-друковані: підручники, посібники, художня література, періодичні видання;
2. Наочні: макети, моделі, ілюстративно-роздатковий матеріал, мапи, схеми, таблиці, аплікації;
3. Аудіовізуальні: навчальні відеофільми, кінофрагменти, комп'ютерні програми, звукові посібники, візуальні матеріали, презентації.

Сучасний вчитель володіє як теоретичною, так і практичною складовою методики та засобів навчання.

Словесні методичні прийоми – це читання, розповідь, робота з текстом, картою, бесіда, лекція тощо.

Будь який словесний прийом має починатися описом або розповіддю і завершуватися доказовою компонентою, тобто поясненням. Опис має відповідати темі, або підводити до теми. Він має бути емоційним та спонукати до ширшого та конкретнішого ознайомлення з темою. Опис – це перше, з чого почнеться знайомство з географічними об'єктами, явищами, країнами. Він створює перше враження та уявлення, а також формує відношення. Зазвичай, опис буде супроводжуватися фотофайлами чи відеофайлами. Можливо, наочними предметами, картами, схемами тощо.

Дидактичними вимогами до ефективного застосування розповіді є:

1. Чітка логіка викладання;
2. Оперування достовірними й науково перевіреними фактами;
3. Достатня кількість яскравих і переконливих прикладів;
4. Вибір найраціональнішої послідовності розкриття теми;
5. Точність і переконливість мовних засобів;
6. Доступність для сприйняття школярів;
7. Підтримання емоційного тону викладання [1].

Добре сприймається на уроках читання фрагментів учителем уголос – це вербальне та аудіальне засвоєння інформації. Ще одним важливим елементом словесного прийому є бесіда. Для учня це можливість висловитися, довести свою точку зору, висловити власне бачення щодо предмету бесіди. Це

можливість дебатів. Такі прийоми розвивають критичне мислення учнів, словниковий запас, дають можливість формулювати чіткі і логічні запитання та правильні послідовно логічні ланцюги відповіді.

Сьогоднішні ресурси ІКТ дають можливість знаходити якісний та логічний супровід словесним прийомам. Наприклад:

- відео про подорожі від Expedia, мандрівка прекрасними містами світу зі зйомками в часі та дронами, викладені на YouTube каналі <https://www.youtube.com/@ExpediaSEA>;

- Ethereal – це фільми та відеоконтент, які стосуються реальності, культури, суспільства, історії, природи, подорожей, науки, викладені на YouTube каналі <https://www.youtube.com/@EtherealColours>;

- проект «Автентична Україна» всебічно висвітлює українську культуру з різних сторін. Від народного виконавського мистецтва, унікальних історичних предметів та архітектури старовинних дерев'яних церков – до кубофутуризму і сучасних музейних технологій. <https://authenticukraine.com.ua/>.

Наочні методичні прийоми. Ілюстративно-демонстраційні методичні прийоми навчання географії ґрунтуються на безпосередньому сприйманні школярами географічних об'єктів, процесів і явищ і їхніх статичних чи динамічних моделей. Суть принципу наочності полягає у створенні образів і конкретних уявлень, на основі яких будується навчально-пізнавальна діяльність учнів, спрямована на оволодіння системою географічних компетенцій [1].

Для цього можна використовувати компас, термометр, барометр, гігрометр, теодоліт-тобто географічні прилади. Такі прилади використовують на практиці для виконання практичних робіт чи досліджень. Дієвим є використання моделей – глобуса, телурія тощо. Сьогодні актуальним є впровадження у навчальну діяльність елементів STEM освіти. Тому можна виготовити, наприклад, вулкан. Для цього необхідно мати наступні інгредієнти: ємність, оцет, харчова сода, мило та харчовий барвник (за потреби). Реакція соди з оцтом створить піну, що вирветься назовні, імітуючи виверження вулкана. Також можна виростити самостійно кристали, або виготовити з учнями електричну картоплю. Саме такі види діяльності утворюють образи та уявлення учнів про географічні поняття та явища. Важливою складовою є використання карт під час проведення уроків географії. Існує ряд ІКТ з логічним та послідовним супроводом наочних методів:

- «AR Book» – універсальні інструменти інтерактивного контенту та функцій, що економлять час та роблять викладання легким й ефективним: <https://arbook.info/>;

- «MozaBook» – інтерактивне освітнє програмне забезпечення для вчителів: <https://www.mozaweb.com/uk/mozaBook>;

- Google Earth- найдетальніший глобус у світі, можливість створення карт, віртуальних подорожей;

- Глобальний атлас вітрів – забезпечує доступ до даних про вітрові ресурси в усьому світі.

Практичні методичні прийоми. В основі практичних методичних прийомів лежить взаємопов'язана діяльність учителя та учня, яка має два напрямки: – вчитель організовує діяльність учнів, спрямовану на засвоєння способів дій з географічними об'єктами чи їхніми моделями; – вчитель ставить перед учнями завдання, пов'язане з отриманням нових знань на основі застосування засвоєних способів дій з географічними об'єктами чи їхніми моделями [1].

Учні працюють з картами, схемами, діаграмами. На основі цих джерел аналізують та порівнюють інформацію, роблять висновки, припущення та висувають гіпотези. Доводять чи спростовують власні думки, або твердження інших.

Слід зазначити, що аналіз карт має різносторонній характер. Тут чітко прослідковуються причинно-наслідкові зв'язки, інтеграція з іншими предметами та критичне мислення.

До основних практичних прийомів навчання належать: спостереження, вправи, вирішення задач, експерименти, практичні завдання [1].

Спостереження дієвий методичний прийом. Спостереження – це безпосереднє, цілеспрямоване, планомірне сприймання об'єктів чи явищ довкілля у процесі навчання, яке підпорядковане конкретно визначеним цілям. [1]. Воно передбачає збір фактів і вирішення проблеми на основі аналізу цих фактів. Наприклад: протягом місяця тричі на день учні спостерігають за погодою, ведуть календар. Є кілька особливостей такого спостереження:

- вести спостереження в один і той самий час;
- ретельно занотовувати всі показники: напрям вітру, температуру, хмарність, опади тощо;
- не пропускати жодної години спостереження, щоб не спотворити загальну картину.

Після збору інформації учні будують графіки температур, визначають мінімальне та максимальне значення, будують розу вітрів та роблять висновки про закономірності клімату, виходячи із спостережень.

Вправи – це організоване, цілеспрямоване, багаторазове повторення учнями певних дій та операцій з метою формування й закріплення вмінь і навичок учнів [1].

Не менш важливим прийомом є розв'язування задач. Задачі в географії стосуються багатьох аспектів: географічні та прямокутні координати, азимути, відстані на карті та місцевості, довжини, абсолютні та відносні висоти, час, ресурсозабезпеченість, демографічні процеси тощо. Важливо розуміти хід розв'язку географічної задачі, адже він ґрунтується на термінах та поняттях.

Практичні завдання спрямовані на формування вмінь учнів застосовувати теоретичні знання на практиці, організацію їхньої самостійної пізнавальної діяльності, формування вмінь і навичок, необхідних для життя й самоосвіти [1].

Висновки. Специфіка географії як шкільної дисципліни полягає у тому, що необхідною умовою її засвоєння є наявність в учнів умінь користуватися різноманітними джерелами географічних знань: текстовими, картографічними, статистичними тощо [1].

Правильний підбір засобів навчання – ключ до вірного формування компетенцій в учнів. Монотонність у навчанні вже в минулому. У сучасному світі існує безліч засобів, як можуть зацікавити учнів різного віку, активно залучи їх до процесу навчання та якісно сформувати необхідний рівень знань та навичок. За кількістю і різноманітністю засобів навчання географія значно перевищує усі інші шкільні предмети. Це пояснюється складністю досліджуваних об'єктів, явищ і процесів, а також широким спектром освітніх та виховних завдань, що вирішуються у курсі шкільної географії. Для правильної організації роботи з різними засобами навчання необхідне розуміння учителем дидактичних особливостей і прийомів використання кожного з них [2].

Отже, використання педагогічних технологій у викладанні географії передбачає гарантований педагогічний результат діяльності вчителя, формування всебічно-розвиненої особистості учня.

Список використаних джерел

1. Методичні прийоми навчання географії. URL: <https://studfile.net/preview/9062650/page:3/#4>
2. Вішнікіна Л.П. Методичні прийоми навчання географії / Л.П. Вішнікіна, О.М. Топузов // Географія та основи економіки. – 2011. - № 6. – С. 33-36.
3. Кобернік С.Г. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: [Навчально-методичний посібник] / Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Скуратович О.Я.; За редакцією С.Г. Коберніка. – Навч. книга, 2005. – 319 с.
4. Самойленко В.М. Дидактика географії: монографія / В.М.Самойленко, О.М.Топузов, Л. П. Вішнікіна, О. Ф. Надтока, І. О. Діброва. – К. : Педагогічна думка, 2014. – 586 с.
5. Методи навчання та їх класифікація. URL: <https://osvita.ua/school/method/780/>
6. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>

Софія ВАКУЛИК

здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти історичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Yakuliksofia818@gmail.com

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЖІНОЦТВА У СУЧАСНИХ ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ

Постановка проблеми. Визначальною особливістю сучасної освіти є те, що вона ґрунтується на дотриманні демократичних принципів та прав людини. Також безсумнівним є те, що навчальний процес неможливий без впровадження основних принципів та морально-ціннісних орієнтирів,

притаманних демократичному суспільству, в структуру викладання шкільних дисциплін, як суспільного, так й гуманітарного характеру. Історія України та всесвітня історія безпосередньо відображають ці напрями, а тому методологічна база й фактологічний матеріал, використані в навчальному процесі, стають тим самим «ґрунтом», на якому формується орієнтована на загальнолюдські цінності особистість.

Тому складний, динамічний процес формування особистості в шкільному віці, що складається із низки ідентифікацій, потребує особливої педагогічної уваги та професійної делікатності з боку викладачів історичних дисциплін або всіх інших дисциплін в контексті їх апеляцій до історичного досвіду. Це може бути історія географічних відкриттів чи історія появи генетики як науки, або історія спортивних досягнень земляка-олімпійця на уроці фізичної культури. Місце історії завжди є.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що зміст шкільних підручників з історії є важливим чинником формування самоідентифікації шкільної аудиторії та впливає на посилення або послаблення гендерних стереотипів в суспільстві. Це вказує на актуальність та важливість переосмислення наявних сучасних матеріалів та написання нових, де враховуватиметься «голос» жіноцтва.

Мета дослідження. Проаналізувати репрезентацію жіноцтва в сучасних українських підручниках з історії та визначити вплив вмісту підручників на формування гендерної ідентичності учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу. Шкільні уроки історії формують навички та ключові компетентності, можуть стати щепленням від низки стереотипів та упереджень через вдалі історичні приклади, формують національну свідомість, естетичний смак. Цей перелік можна продовжувати дуже довго й, як зазначено вище, не менш важливим є формування ідентичності на уроках історії. Учні люблять наслідувати та надихатись історичними постатями, ми часто помічаємо портрети історичних діячів на аватарках учнівської онлайн-аудиторії або футболки з крилатими висловами й іншими атрибутами видатних постатей минулого.

На жаль, підручники в сучасних українських навчальних закладах – не сприяють формуванню певного розуміння гендерних ролей у минулому. Жіночі постаті часто залишаються інкогніто в шкільній програмі, внаслідок чого окрім історичної та гендерної несправедливості ми зіштовхуємось з відсутністю необхідної бази «взірців» для формування самоідентифікації в аудиторії на основі жіночих постатей, в школярів та школярок з'являється викривлене уявлення щодо ролі жіноцтва в історії людства, що стає поживним ґрунтом для поширення хибних гендерних стереотипів та дискримінації вже у сучасному суспільстві. Учениці часто обмежують для себе вибір професій, коли не бачать достатньо прикладів жінок політикинь, підприємниць, науковиць тощо. Також страждає особиста сфера. А в чоловічої аудиторії виховується зневажливе ставлення до ролі жіноцтва в суспільстві.

Для даного дослідження нами було проведено аналіз підручників, доволі популярних серед вчителів України (спостереження здійснене за допомогою опитування вчителів під час педагогічної практики), для 9-го класу, тобто аудиторії раннього юнацького віку (15-17 років). Вибір саме такої вікової категорії був зумовлений тим, що в саме в цей період підлітки все частіше задумуються про своє місце в світі та роль в суспільстві, переживають дорослішання з усіма його викликами.

Дослідження Галини Буткалюк за 2014 рік свідчить про те, що співвідношення у шкільній програмі чоловіків і жінок становить приблизно 30 до 1 на користь перших: серед жінок, які залишили свій слід в історії людської цивілізації, відведено місце лише сімом (княгині Ользі, Лесі Українці, Жанні Д'Арк, Єлизаветі I, Марії Терезі, Маргарет Тетчер) [1]. Через 11 років ситуація, на жаль, не змінилась радикально.

Чим зумовлена ця гнітюча несправедливість? Адже при неупередженому дослідженні ми знайдемо доволі багато жіночих імен, які відіграли важливу роль в історії, мистецтві, науці, суспільних настроях та явищах. На жаль, багато століть жіноцтво майже не мало прав на освіту та наукову діяльність, тому історичні роботи писались чоловіками про чоловіків, часто применшуючи чи ігноруючи роль жіноцтва через дискримінацію. Але це не є виправданням, здавалось б, наміреній дискримінації жіноцтва авторами й авторками сучасних підручників, адже нині в нас є достатньо наново відкритих та переосмислених фактів про жінок минулого. Також відсутність належної кількості жіночих постатей ніяк не можна виправдати в параграфах, присвячених новітній історії, адже обмежений доступ жінок до освіти на той момент вже було усунуто. Таким чином, ми, на жаль, передаємо цю «естафету» зневаги з минулого й до сьогодні.

Вже згаданою нами Галиною Буткалюк було визначено ще одну специфіку висвітлення ролі жінок в підручниках з історії, а саме схильність інтерпретувати історичні досягнення жінок (там, де вони справді були) як все одно менш значущі та масштабні, ніж чоловічі. Якщо жіноче ім'я наявне в якомусь переліку історичних персонажів або подій, то зазвичай воно згадується останнім (як, наприклад, у темі «В. Антонович, І. Франко, Л. Українка в національно-культурному житті другої половини ХІХ – поч. ХХ ст.») [1]. Зазначимо, проте, що подібне явище майже зникло з підручників.

В сучасних підручниках не є виключенням своєрідна «неуважність», наприклад, в параграфах, присвячених діяльності Михайла Грушевського, розміщені світлини з його дружиною, але пані Марія Грушевська, теж відома діячка, перекладачка, згадується тільки як «дружина» [2, с. 230].

Деякі діячки на історичних фото навіть не підписані, на відміну від діячів-чоловіків, про яких навіть не йдеться в тексті параграфа. В підписах на світлинах зазвичай ігноруються фемінітиви. Але відзначимо й позитивну тенденцію в нових підручниках. Зокрема, в параграфах, присвячених кінцю ХІХ – початку ХХ століття, зустрічаються сторінки, присвячені українським

суфражисткам [2, с. 278]. В деяких підручниках навіть виокремлено пункти, присвячені темі «Української жінки», наприклад в пореформений період.

Висновок. На жаль, більшість сучасних українських підручників з історії продовжують формувати в учнівської аудиторії гендерну асиметрію. Кількість зображень й згадок чоловіків значно перевищує згадки жінок. Це негативно впливає на підліткову аудиторію в період активного формування в них моральних принципів та світогляду.

Список використаних джерел

1. Буткалюк Г. В. Аналіз впливу шкільного підручника з історії на формування гендерної ідентичності учнів старшої школи / Г. В. Буткалюк // Наукові записки кафедри педагогіки. – 2014. – Вип. 34. – С. 29–36.
2. Власов В. С. Історія України: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – Київ: Літера ЛТД, 2017. – 304 с.
3. Сорочинська Н. М., Гісем О. О. Історія України: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. – 272 с.
4. Струкевич О. К. Історія України: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – Київ: Грамота, 2017. – 240 с.

Ольга ГРИГОР'ЄВА

викладач, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Відокремленого структурного підрозділу

«Фаховий коледж ракетно-космічного машинобудування

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара»

olgatrkm@gmail.com

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Виклики сьогодення примушують педагогів опановувати сучасні освітні ресурси, шукати нові методи організації ефективного дистанційного чи змішаного навчання. В умовах війни, постійного стресу та морального виснаження традиційні педагогічні засоби все частіше не спрацьовують. Щоб забезпечити якість освітнього процесу та, водночас, створити комфортні умови, за яких кожен здобувач освіти міг би активізувати творчі здібності, засвоїти та систематизувати теоретичні знання, розвивати практичні компетентності, викладачу потрібно використовувати як традиційні, так й інноваційні педагогічні прийоми та методи.

Мета дослідження. Розглянути, як можна за допомогою інноваційних методів (кроссенс, сенкан) перетворити навчання на захопливий процес, який стимулює саморозвиток і підготовку до викликів сучасного світу, поєднати теоретичний матеріал з самостійною дослідницькою, творчою діяльністю

студентів, що стає ефективним інструментом для підвищення мотивації до навчання, розвитку креативності, розумових навичок та сприятиме досягненню конкретного навчального результату.

Виклад основного матеріалу. Хочемо ми цього, чи ні, а часи змінюються і, відповідно, змінюється молодь. Кожне покоління має свою систему цінностей, яка відрізняє його від інших. Теперішню генерацію визначає інформаційна ера, в якій ми живемо.

Який же він, сучасний студент? Якщо спробувати охарактеризувати його кількома прикметниками, то вийде наступне: прагматичний, гіперактивний, відкритий, творчий, мобільний, гаджетозалежний, прямолінійний, впевнений, комунікабельний та лінивий.

Як же зацікавити його своєю дисципліною чи новою темою? Просто розповісти про важливість навчання та здобуття знань? Це більше не працює.

А заняття з історії, які у багатьох асоціюються з великою кількістю дат, низкою нескінченних воєн та революцій, пазлами з економічних та політичних реформ, калейдоскопом прізвищ історичних діячів, можуть стати не цікавими та нудними.

Виникає питання: *як треба проводити заняття, аби не просто привернути увагу студентів, а ще й стимулювати їх до подальшого поглиблення знань?*

Звідси й з'явилися ідеї «активного навчання». З'явилися «нестандартні» заняття, які найбільш повно враховують вікові особливості, інтереси, нахили, здібності кожного студента, вчать його осмислювати минуле.

Як інновації для розвитку критичного мислення та підвищення ефективності вивчення історії рекомендується використання інтерактивних методів навчання, як-от: рольові ігри, дебати, віртуальні екскурсії, мозковий штурм тощо.

Для наочного представлення історичних подій, стимулювання інтересу до пізнання минулого та, навіть, просто уникнути нудьги в процесі навчання, варто використовувати відеоматеріали, аудіоподкасти, мультиплікацію, навчальні фільми, інтерактивні веб-сайти, відеоігри та інші цифрові ресурси.

Поєднання освітніх завдань з елементами розваг (Edutainment) стимулює інтерес до навчання, сприяє кращому засвоєнню матеріалу, приваблюють увагу студентів. Такий підхід допомагає зробити процес навчання більш цікавим та допоможе активізувати студентів на лекції [2].

Одним із таких підходів, який зараз набуває все більшої популярності, – є метод кроссенсу, як елемент об'єднання навчання та розваги. Кроссенс – головоломка нового покоління, яка поєднує в собі найкращі якості деяких інтелектуальних ігор: загадки, ребусу, кросворду. Слово «кроссенс» (від англ. cross – перехрестя, sens – смисл), означає – перехрестя значень, понять.

Кроссенс – це сучасний методичний прийом візуалізації навчального матеріалу, який виконує такі функції: навчальну (сприяє засвоєнню навчального матеріалу в ігровій формі); мотиваційну (пробуджує інтерес до

навчальної теми та бажання розгадати головоломку); комунікативну (забезпечує діалог між різними учасниками освітнього процесу – учителем, учнями, підручником); соціальну (пояснює причини і закономірності певного явища, його елементи, протиріччя), розвивальну (сприяє розвитку творчого, логічного та образного мислення, вмінню пояснювати певні речі) [1].

Кроссенс – це візуальний асоціативний ланцюжок, який складається з 9 зображень, кожне з яких пов'язано з попереднім і наступним зображенням, що в результаті з різних сторін розкриває певне поняття, явище або факт. Читати кроссенс можна різними способами: по спіралі, по хресту, по периметру, але завжди рухатись зліва направо, зверху вниз і закінчувати на центральному квадраті. Центральне зображення поєднує за змістом декілька картинок та є головним питанням, змістом, темою всього кроссенсу (рис. 1).

Кроссенс можна використовувати на різних видах занять: лекціях, семінарах, практичних заняттях. Можна побудувати все заняття в формі кроссенса, а можна використати на якомусь окремому етапі. При закріпленні і узагальненні вивченого матеріалу по теми «Україна в роки Першої світової війни», за допомогою кроссенсу можна підвести студентів до визначення наслідків війни для українських земель (рис.2). На семінарському занятті «Уроки національно-визвольних змагань» можна використати декілька кроссенсів для визначення етапів Української революції 1917-1921 рр. (рис. 5). За допомогою кроссенсу можна пояснити студентам зміст соціальних реформ в період десталінізації (рис. 3). Кроссенс можна також запропонувати студентам як творче домашнє завдання. Таке завдання вони виконали по закінченню вивчення теми «Західноукраїнські землі в міжвоєнний період» (рис. 4). В такому випадку, студентів треба ознайомити з алгоритмом створення кроссенсу:

1. Визначити тематику, загальну ідею; ознайомитись з матеріалом.
2. Доберіть взаємопов'язані між собою дев'ять словесних символів, елементів-зображень, які мають відношення до ідеї, теми.
3. Запишіть обрані символи і образи, встановлюючи послідовність за типом зв'язку «по спіралі».
4. Сконцентрувати смисл в одному елементі – 5 квадраті.
5. Підібрати картинки, що ілюструють вибрані елементи (образи); замінити вибрані прямі елементи непрямыми, символічними картинками.
6. Створити інтерактивне посилання кожного зображення на відповідне джерело інформації в мережі Internet.

Кроссенс дає можливість засвоїти історичний матеріал в ігровій формі, піднімає інтерес до вивченої теми, прагнення пояснити причини, дати, персоналії, закономірності визначного явища, його елементи та наслідки. Робота з кроссенсами сприяє розвитку логічного, образного та асоціативного мислення, уяви, прояву нестандартного, творчого, креативного самовираження.

Методика навчання географії та історії: сучасні виклики та практичний досвід

Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Дніпро, 10 квітня 2025 року

Секція 3. Методичні прийоми та засоби навчання географії / історії в закладах загальної середньої та фахової передвищої освіти

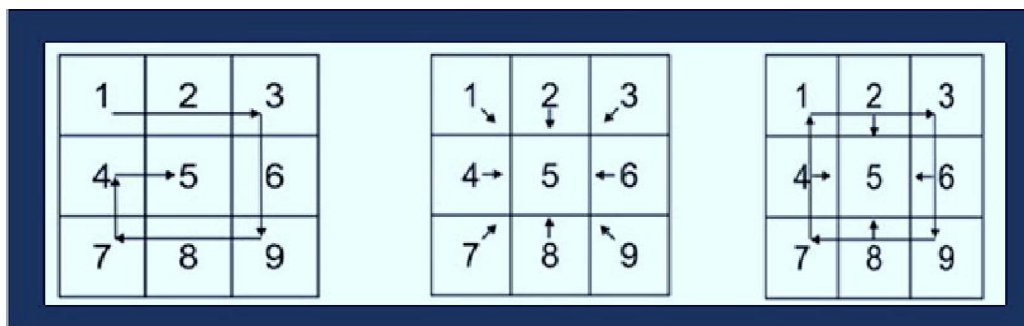

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Рис. 4

Рис. 5

Ще однією інноваційною технологією навчання є сенкан – короткий неримований вірш, що складається з п'яти рядків. Сенкан є ігровим прийомом і, водночас, ефективною вправою з розвитку пам'яті, уваги, критичного та креативного мислення. Використання цієї нескладної технології в освітньому процесі підвищує інтерес до тієї чи тієї історичної події, постаті, явища. Сенкан може доповнювати будь-яку частину заняття і виконувати в кожній із них різні функції. Сенкан дає змогу студентам змінити вид діяльності, емоційно перезавантажитися і в подальшому збільшити продуктивність [3, 4].

Перше знайомство з сенканом відбувається під час вступної лекції, коли викладач пропонує студентам створити сенкан, який би розкривав сутність терміна «Історія».

Для того, щоб створити сенкан, студентам пропонується проста формула, в якій цифрою позначено номер рядка, а словесне пояснення – вимоги до форми і змісту: 1 – тема (іменник), 2 – опис (два прикметники), 3 – дія (три слова), 4 – ставлення (фраза – чотири слова), 5 – перефразування сутності (одне слово).

Результат:

Історія
Цікава Героїчна
Досліджує Пояснює Вчить
Історія – національна пам'ять народу
Наука

Ця технологія є особливо продуктивною на заняттях узагальнення і перевірки знань, оцінки термінологічного словника здобувачів освіти. Складаючи сенкан, студенти реалізують власні інтелектуальні й творчі здібності, а також засвідчують ступінь володіння навчальним матеріалом із запропонованої теми.

На семінарському занятті «Голодомор мовою документів, свідчень, чисел...» студенти узагальнюють опрацьовану інформацію у формі сенкана.

Голодомор
Штучний Жахливий
Конфісковували Розкуркулювали Вбивали
Масове вбивство селян голодом
Геноцид

Закріплюючи матеріал з теми «Форсована індустріалізація», студенти створили сенкан на основі засвоєного нового матеріалу:

Індустріалізація
Форсована Масштабна
Будували Реконструювали Планували
Прискорений розвиток важкої промисловості
Модернізація

Досвід використання сенкану на заняттях з Історії України свідчить, що він є ефективним інструментом розвитку інтелектуальної діяльності, аналітичних здібностей, образивної мови, синтезування складної інформації і, в результаті, розвитку критичного мислення.

Висновки. Отже, практичний досвід роботи доводить, що наведені іноваційні технології дають можливість викладачеві мотивувати та стимулювати діяльність студентів, залучати їх до творчої, продуктивної діяльності, формувати ключові предметні компетентності, активізувати і розвивати пізнавальний процес, логічно, аргументовано й локанічно викладати матеріал. При запровадженні цих ігрових та розважальних прийомів знання засвоюються набагато краще, адже інтерактивні методики розраховані не на механічне запам'ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошук шляхів її розв'язку.

Список використаних джерел

1. Бялик Л.П., Кулик З.І. Кроссенс як технологія розвитку критичного мислення на уроках історії (10 кл.). Практично-наочний посібник. – Полонне, 2020. – 25 с.
2. Махновська І., Круковська І., Д'яченко І. Технологія сенкан як інструмент розвитку критичного мислення у студентів-медиків на заняттях вітчизняної історії. Молодь і ринок № 9 (217). 2023. 108 – 123 с. URL:<https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.291107>
3. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. – Київ, 2007. 142 с. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a18969d7-5979-4b3c-96fd-5f383d84f5d3/content>
4. Шафорост Ю. Метод кросенса як елемент едьютейнмента. Використання на уроках української мови та літератури. Науковий вісник ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2024. Випуск 1(54). С. 225-231 URL: <https://osvitaua.com/2018/10/66312/>.

Катерина ДІРЯВКА

здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти історичного факультету

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

katediryavka2018@gmail.com

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСУ ARTIVIVE НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Постановка проблеми. Сучасний освітній процес потребує нових підходів до викладання історії, оскільки традиційні методи вже не завжди ефективно залучають учнів. Використання цифрових технологій, зокрема доповненої реальності, дозволяє зробити навчання більш інтерактивним і захопливим. Artivive як інструмент AR надає можливість створювати динамічні історичні матеріали, що сприяють формуванню критичного мислення та глибшому розумінню минулого.

Artivive – це мобільний додаток, що дозволяє інтегрувати доповнену реальність у зображення, додаючи до них цифровий контент, такий як анімації, відео або 3D-моделі. Завдяки цій технології історичні джерела набувають нового виміру, а учні можуть взаємодіяти з ними на якісно новому рівні.

Впровадження таких технологій в освітній процес є актуальним питанням, оскільки воно може значно підвищити мотивацію учнів і сприяти розвитку їхніх аналітичних навичок. Сучасний освітній процес потребує нових підходів до викладання історії, оскільки традиційні методи вже не завжди ефективно залучають учнів. Використання цифрових технологій, зокрема доповненої реальності, дозволяє зробити навчання більш інтерактивним і захопливим. Artivive як інструмент AR надає можливість створювати динамічні історичні матеріали, що сприяють формуванню критичного мислення та глибшому розумінню минулого. Впровадження таких технологій в освітній

процес є актуальним питанням, оскільки воно може значно підвищити мотивацію учнів і сприяти розвитку їхніх аналітичних навичок.

Метою даного дослідження є аналіз ефективності застосування технології Artivive у викладанні історії, визначення її впливу на мотивацію учнів, розвиток критичного мислення та покращення засвоєння історичних знань. Дослідження також спрямоване на виявлення переваг і можливих викликів впровадження цієї методики в освітній процес.

Виклад основного матеріалу. Цифровізація займає важливу роль у трансформації освіти, відкриваючи нові можливості та змінюючи класичні підходи до освітнього процесу. Історія як навчальний предмет розкриває події минулого, розуміння сучасності та формування майбутнього.

Зміни у підходах до викладання історії зумовлені сучасними викликами в освіті, серед яких домінує необхідність підвищення рівня залученості учнів до навчального процесу. Традиційні методи подачі матеріалу поступово поступаються місцем інноваційним технологіям, зокрема засобам візуалізації. У цьому контексті важливу роль відіграє доповнена реальність (Augmented Reality, AR), яка дозволяє поєднати реальні об'єкти з цифровими елементами для створення інтерактивного навчального середовища. AR augmented reality – це доповнена реальність. Доповнена реальність (від англ. Augmented Reality, скорочено – AR) – технологія інтерактивної комп'ютерної візуалізації, що дає змогу доповнити зображення реального світу віртуальними елементами та відображає його на екрані пристрою. Ця технологія формує здатність сприйняття користувачів у реальному світі, а не створює альтернативний світ. Доповнена реальність не змінює середовище людини, а лише доповнює його штучними елементами. Ключовим є те, що цифровий контент не прикріплений до простору. Алгоритм роботи технології доповненої реальності полягає в тому, що відеокамера мобільного пристрою зчитує зображення, яке містить мітки (маркери), та передає відеосигнал у комп'ютер (смартфон, планшет). Спеціальна програма опрацьовує отриманий сигнал та після цього на екрані пристрою накладає на зображення реального об'єкта віртуальний об'єкт. Роль віртуальних об'єктів можуть виконувати тексти, посилання на сайти, світлини, об'ємні елементи, звуки, відео тощо [1, с. 79].

Artivive – це інноваційна платформа, що забезпечує інтеграцію мультимедійного контенту із друкованими або цифровими зображеннями. Її головна особливість полягає у використанні доповненої реальності (AR), що дозволяє учням через мобільний додаток переглядати додаткову інформацію, відео та анімаційні матеріали, які «оживають» під час взаємодії з історичними чи навчальними об'єктами.

Основні функції платформи Artivive – надає можливість збагачувати друковані та цифрові матеріали інтерактивними елементами, створюючи унікальний досвід взаємодії з контентом. Завдяки доповненій реальності статичні зображення можуть бути інтегровані з динамічними анімаціями, відеоматеріалами чи аудіофайлами, що значно розширює можливості їх

використання у навчальному процесі. Ця технологія дозволяє візуалізувати історичні події, архітектурні пам'ятки чи культурні артефакти у більш захопливій та наочній формі. Учні, використовуючи мобільний додаток Artivive, можуть сканувати зображення та спостерігати, як вони «оживають», доповнюючись додатковими поясненнями, архівними відео або реконструкціями історичних подій. Завдяки такому підходу навчальний матеріал стає більш доступним і зрозумілим, сприяючи активному залученню учнів до процесу вивчення та формуванню глибшого розуміння історичних контекстів.

Мобільний додаток Artivive вирізняється інтуїтивно зрозумілим інтерфейсом, що дозволяє учням легко освоювати нову технологію та швидко адаптуватися до її використання. Завдяки простому механізму сканування зображень за допомогою смартфона або планшета, користувачі можуть миттєво отримувати доступ до інтерактивного контенту, переглядаючи відео, анімації чи додаткові інформаційні матеріали. Такий підхід робить навчання більш захопливим, заохочує учнів до дослідницької діяльності та сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу. Для вчителів Artivive пропонує зручний інструмент для створення інтерактивного контенту без необхідності глибоких технічних знань. Процес додавання мультимедійних елементів до зображень є простим і не потребує складних налаштувань, що дозволяє ефективно використовувати платформу у різних навчальних дисциплінах. Це відкриває нові можливості для креативного викладання історії, літератури, мистецтва та навіть природничих наук, роблячи освітній процес сучасним, інтерактивним і більш привабливим для учнів.

Сучасні технології відкривають нові можливості для освіти та розвитку дітей, зокрема тих, хто має труднощі в комунікації. Дослідження А. Вібауанто та його колег присвячене використанню додатку Artivive як засобу альтернативної та додаткової комунікації (AAC) для дітей із бар'єрами у спілкуванні. Додаток поєднує класичне та цифрове мистецтво, що дозволяє створювати інтерактивний досвід. У даній статті проаналізовано ефективність використання Artivive у навчальному процесі для дітей з особливими потребами [6].

Дослідження проводилося у 2019 р. в одному з приватних університетів міста Бандунг (Індонезія) в рамках навчального процесу. Учасниками експерименту стали діти, які мають труднощі у вербальному спілкуванні. Основним завданням було визначити вплив використання Artivive на здатність дітей виражати свої бажання та потреби [6]. За результатами дослідження встановлено, що використання Artivive сприяє покращенню комунікативних навичок у дітей.

Основні висновки включають:

1. Підвищення рівня комунікації – після впровадження Artivive середній показник вираження бажань зріс у порівнянні з базовим рівнем.
2. Інтерактивний підхід – додаток дозволяє дітям взаємодіяти з оточенням через візуальні та цифрові елементи, що значно полегшує процес комунікації.

3. Зручність використання – додаток легко інтегрується у навчальний процес і може бути використаний як педагогами, так і батьками.

4. Обмеження – безкоштовна версія Artivive має обмежений функціонал, що може стримувати його ширше застосування у навчальних закладах.

Як «оживити» історичного діяча за допомогою Artivive? Сучасні технології дозволяють зробити історію більш інтерактивною та цікавою. Завдяки поєднанню двох цифрових інструментів – Artivive та Vidnoz – можна створити ефект «живого» історичного діяча, який розповідатиме про себе або події своєї епохи. Що для цього потрібно?

1. Зображення історичного діяча (портрет або фотографія).

2. Додаток Vidnoz AI – для створення відеоаватара, який буде «говорити» (можна використовувати гугл версію).

3. Додаток Artivive – для накладання відео на зображення та створення доповненої реальності (можна також використовувати гугл версію).

4. Готовий текст для озвучення – інформація, яку має «говорити» діяч.

Спочатку потрібно відкрити додаток Vidnoz AI (можна знайти в Google) та зареєструватися. Після реєстрації натискаємо «Створити відео» й обираємо формат: 9×16 (вертикально) або горизонтально.

Далі визначаємося з історичною особою, яку хочемо «оживити», та заздалегідь підбираємо її зображення. У додатку натискаємо на аватар і завантажуюмо фото діяча. Після цього обираємо мову – українську (англійську чи будь-яку іншу), а потім вводимо текст, який хочемо, щоб персонаж озвучив.

У безкоштовній версії тривалість відтворення голосу – до 3 хвилин. Завершивши редагування, натискаємо «Зберегти».

Наступний крок – робота в додатку Artivive (також доступний у Google). Реєструємося, натискаємо «Створити», завантажуюмо фото діяча та додаємо створене раніше відео. Далі вирівнюємо текст, за потреби коригуємо розташування елементів і зберігаємо проєкт.

Після завершення роботи отримане зображення можна використовувати на уроках – учні зможуть сканувати його через додаток Artivive, щоб переглядати «оживлену» історичну постать.

Висновки. У ході дослідження встановлено, що використання технології Artivive у викладанні історії значно підвищує мотивацію учнів до навчання, сприяє розвитку критичного мислення та полегшує засвоєння історичних знань. Завдяки інтеграції доповненої реальності історичні події стають більш наочними та доступними для розуміння, що дозволяє учням зануритися у вивчення матеріалу на якісно новому рівні.

Основними перевагами використання Artivive є підвищення залученості учнів у навчальний процес, розвиток їхньої здатності до аналізу та критичної оцінки історичних джерел, а також можливість візуалізації складних історичних явищ. Водночас методика має певні виклики, зокрема потребу у відповідному технічному оснащенні шкіл, підготовці високоякісного AR-контенту та навчанні вчителів ефективному використанню доповненої реальності в освітньому процесі.

Загалом, результати дослідження підтверджують, що впровадження Artivive у навчальний процес є перспективним напрямом розвитку історичної освіти, що може сприяти підвищенню її ефективності та привабливості для учнів.

Список використаних джерел

1. Лешко К. В., Рикова Л. Л. Формування професійно-пізнавальної активності майбутніх педагогів з використанням засобів доповненої реальності. *New computer technology*. 2019. № 17. С. 76-81.

2. (Не)типові уроки: чим креативні вчителі Дніпра мотивують учнів до навчання. URL: <https://nus.org.ua/2024/01/31/ne-typovi-uroky-chym-kreatyvni-vchyteli-dnipra-motyvuuyut-uchniv-do-navchannya/>

3. Додаток Artivive. URL: <https://www.artivive.com/>

4. Додаток Vidnoz AI. URL: <https://www.vidnoz.com/>

5. Доповнена та віртуальна реальність. Створення власних ефектів за допомогою додатка «Artivive». URL: <https://naurok.com.ua/dopovnena-ta-virtualna-realnist-stvorenniya-vlasnih-efektiv-za-dopomogoyu-dodatka-artivive-252591.html>

6. Arif Wibawanto. The Use Of Artivive Application. To Improve Children's Communication Skills. URL: <https://surl.li/zznjsk>

Леся ЗАСТАВЕЦЬКА

доктор географічних наук, професор,
завідувачка кафедри географії та методики її навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
zast.lesia@gmail.com

Тарас ЗАСТАВЕЦЬКИЙ

кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії України і туризму
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

Актуальність дослідження. Вивчення населення в шкільному курсі географії формує всебічне розуміння світу, що оточує учнів, і готує їх до активної участі в суспільстві. Знання про демографічні тенденції допомагає їм прогнозувати майбутні зміни та виклики, з якими вони можуть стикнутися, а вивчення етнічного та релігійного складу населення формує розуміння різноманітності соціокультурних проявів і вміння їх толерантно сприймати. Важливим завданням вчителя на сучасному етапі вдало підібрати форми і

методи навчання, які допоможуть не тільки засвоїти нові знання, але й будуть направлені на формування компетентностей та розвитку soft skills школярів.

Метою дослідження є формулювання методичних підходів до вивчення населення в шкільному курсі географії.

Виклад основного матеріалу. Аналіз Державного стандарту та навчальних програм з географії для загальноосвітніх закладів [3, 4, 5, 6] свідчить про великий потенціал тем, пов'язаних з населенням і його розселенням, для інтеграції не лише у відповідні розділи, а й у різні курси географії. Формування теоретичних знань про населення, а також ознайомлення з історією та сучасними процесами розселення починається ще в 5-му класі у курсах «Природознавство» та «Я у Світі». Ці матеріали можуть бути корисними при вивченні тем «Населення: історія та сучасність» і «Господарська діяльність людини», де учні дізнаються про чисельність мешканців свого населеного пункту та типи поселень.

У 6-му класі, в рамках курсу «Загальна географія», матеріали можуть застосовуватися для вивчення розділів «Природа і населення своєї місцевості» та «Людство на Землі», де учні поглиблюють знання про свій регіон і господарську діяльність населення. На практичній роботі пропонується провести ознайомлення з пам'ятками культури, історії, мистецтва, за можливості відвідати краєзнавчий музей (якщо такий є) у селі або місті [8].

У 7-му класі під час вивчення розділу II «Головні закономірності формування природи материків та океанів», теми 4 «Розселення людей на материках» учні вивчають головні аспекти розміщення людей на Землі, виявляють причини нерівномірності заселення окремих територій, аналізують динаміку чисельності населення планети за останні два століття. Під час вивчення наступних розділів, які стосуються географії конкретних материків, учні аналізують, як природні чинники впливають на розселення людей на кожному з них, особливості та взаємозв'язки розміщення населення.

У 8-му класі учні можуть вивчати населення з позицій впливу людини на навколишнє середовище (розділ III «Природокористування»), а також дізнаються про вплив природних умов на розселення та господарську діяльність людей.

Найширші можливості для вивчення населення пропонує географія 9-го класу, зокрема під час вивчення I розділу «Населення України і світу». У складі цього розділу виділяють 4 теми: «Демографічні процеси», «Розселення», «Етнічний, релігійний склад» та «Трудові ресурси».

У першій темі вивчаються основні демографічні параметри та показники: чисельність населення, народжуваність, смертність, природний приріст та їх просторові відмінності. Під час вивчення механічного руху населення учні знайомляться з поняттями «біженці» та «внутрішньопереміщені особи». Для дослідження школярам пропонується проаналізувати залежність між природним приростом населення країн та їх соціально-економічним розвитком, визначити країни, де працюють трудові мігранти з України. Важливо під час

вивчення цієї теми також звернути увагу учнів на поширення української діаспори та її вплив на сучасне суспільне життя України. Для цього можна запропонувати пошукову роботу для учнів в індивідуальному або груповому форматі. Підготувати матеріал на урок можна у вигляді доповіді, презентації або власної інфографіки.

Докладному вивченню демографічної ситуації сприятимуть і проблемні запитання та завдання, як от: які чинники найбільше впливають на народжуваність і смертність населення? як зупинити демографічну кризу/ демографічний вибух в країні? причини та наслідки старіння населення?

Цікавою формою роботи на уроці може стати ділова гра, під час якої учні пропонують ідеї щодо покращення демографічної ситуації в своїй місцевості.

Під час вивчення теми «Розселення» учні отримують знання про густоту населення, типи населених пунктів, урбанізацію, особливості розселення населення в Україні та світі. Під час дослідницької роботи учням пропонується здійснити аналіз впливу соціально-економічних чинників на розселення; визначити рівень урбанізації в різних регіонах світу; охарактеризувати найбільші міські агломерації та ін.

У темі «Етнічний, релігійний склад» учні знайомляться з розселенням народів у сучасному світі; зі світовими релігіями та їх просторовим поширенням.

Завершає розділ тема «Трудові ресурси», яка дозволяє учням познайомитись із питаннями зайнятості та безробіття в Україні та світі; учні визначають регіони України із найбільшими та найменшими показниками безробіття, порівнюють показники безробіття України та країн Європи; аналізують зайнятість населення України та світу у різних галузях господарства. На цьому етапі можна запропонувати школярам порівняти, які професії в Україні були найбільш затребуваними у період до 2022 року та після повномасштабного вторгнення. Доречною буде також дискусія про те, які професії будуть найбільш актуальними в нашій країні та світі через 10 років.

Висновки. Аналіз нормативної документації щодо реалізації шкільної географічної освіти дозволяє зробити висновок про можливості вивчення населення у різних класах. Серед методів, які доцільно застосовувати під час вивчення населення у шкільному курсі географії, окрім традиційних (порівняльний, статистичний, картографічний, географічний диктант, робота з картою тощо) варто звернути увагу і на новітні, які спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності та дослідницької роботи учнів, а також розвитку їх soft skills – створення інфографіки та карт на різних платформах (наприклад, Canva), створення кросвордів за допомогою ШІ, відеопрезентацій, наповнення електронних дошок з теми, методи проєктного навчання тощо.

Список використаних джерел

1. Безуглий В.В. Географія (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти / В. В. Безуглий, Г. О. Лисичарова. Київ : Генеза, 2018. 192 с.

2. Вішнікіна Л. П. Вектори розвитку шкільної географічної освіти. Освітні й наукові виміри географії та туризму: матер. III Всеукраїнської науково-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю (м. Полтава, 17 квітня 2024 р.) / відп. ред. Є. В. Копилець. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024. С.23-26.

3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text>

4. Державний стандарт базової середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deuyakipitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>

5. Географія 6–9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf>

6. Географія. 10-11 класи. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Затверджено та надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698). 2022 р. 25 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-10-11-standart.pdf>

7. Географія : підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти / Запотоцький С. П., Зінкевич М. В., Совенко В. В., Гілецький Й. Р., Мозіль О. В.; наук. ред. К. В. Мезенцев, І. С. Круглов. Тернопіль : Астон, 2025. 272 с.

8. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікітчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В.) Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 11.04.2022 № 324). URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Prirod.osv.galuz/Neohrafiya/Neohrafiya.6-9-kl.Zapototskyu.ta.in.06.05.2022.pdf>

Тетяна КАРПЕНКО

доктор філософії (географія), старший викладач
кафедри географії та методики її навчання
Криворізького державного педагогічного університету
tkazakova1810@gmail.com

Дмитро ІВАНІСІК

здобувач другого (магістерського) рівня освіти
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Криворізького державного педагогічного університету
ivanisikdima@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ КРИВОРІЗЬКОГО РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Актуальність дослідження. Концепція Нової української школи передбачає перехід до навчання на засадах компетентнісного, діяльнісного та диференційованого підходів. Досягти бажаних результатів, що містяться в Державному стандарті базової середньої освіти і навчальних програмах з географії, не можна без впровадження краєзнавчого принципу навчання. Цей принцип є одним із визначальних принципів дидактики. Важливе місце в краєзнавчій роботі відводиться дослідницькій діяльності здобувачів освіти, які повинні володіти базовими методами і прийомами дослідження природи, населення та господарства свого регіону. Для того, щоб ця діяльність була ефективною, вчитель сам повинен володіти методикою краєзнавчих досліджень. Краєзнавча робота є важливим складником національно-патріотичного виховання дітей та молоді, яке потребує переосмислення в умовах війни, яку розв'язала російська федерація.

Мета дослідження – обґрунтувати науково-методичні засади впровадження дослідницького методу в навчання географії, провести краєзнавче дослідження свого регіону та на основі цього розробити науково-методичний супровід для шкільних географічних досліджень природи і населення Криворізького району Дніпропетровської області.

Виклад основного матеріалу. Термін «краєзнавство» визначається науковцями по-різному і досі викликає багато дискусій. Але в чому всі науковці точно сходяться в тому, що краєзнавство виконує головну роль у національно-патріотичному вихованні, підвищенні загальної культури майбутнього покоління, збереженні культурної та історичної спадщини [4]. Важливим складником краєзнавства є шкільне краєзнавство, яке реалізовується не тільки однією географією, а сукупністю усіх шкільних наукових дисциплін. Вивчення учнями під безпосереднім наставництвом вчителя природних, культурно-історичних, суспільно-економічних, екологічних та інших особливостей свого краю складає суть поняття «шкільне краєзнавство». Шкільне краєзнавство пройшло складний шлях історичного розвитку: від поширення у всіх сферах шкільної роботи до заборони, і нової хвилі бурхливого розвитку уже за часів незалежної України [2].

Краєзнавчий принцип навчання є основоположним принципом сучасної дидактики (від відомого до невідомого). Вивчення рідного краю передбачено шкільними програмами, проте краєзнавча діяльність може бути і позапрограмною (краєзнавчі факультативи, гуртки, експедиції тощо). Викладання географії на засадах краєзнавства дозволяє мотивувати учнів до навчання, поєднати теорію з їхнім життєвим досвідом, розвивати дослідницькі

навички, формувати почуття гордості та любові до рідного краю тощо. Під час краєзнавчої діяльності учня та учителя здійснюються певні функції навчання. При організації шкільного географічного дослідження свого краю потрібно дотримуватись головних принципів наукового пізнання та певного плану, заздалегідь складеного вчителем. Реалізація краєзнавчого принципу навчання вимагає від учителя краєзнавчих знань та володіння методами краєзнавчих досліджень [3].

Криворізький район є одним з типових адміністративних районів Дніпропетровської області, для якого характерні такі риси: рівнинний рельєф (горбиста рівнина) з наявністю ерозійних, карстових та антропогенних форм; помірно-континентальний, з недостатнім зволоженням клімат; висока частка чорноземних ґрунтів та переважно степові ландшафти, які значною мірою змінені господарською діяльністю людини. Разом з тим, Криворізький район відрізняється кращими, порівняно з іншими районами Дніпропетровської області, екологічними характеристиками, ландшафтно-пейзажним різноманіттям, наявністю значної кількості об'єктів природно-заповідного фонду та відносним багатством природних рекреаційних та мінерально-сировинних ресурсів. На жаль, наслідки збройної агресії РФ завдали значної шкоди природі району, що потребуватиме окремого дослідження.

Освоєння цієї досліджуваної території розпочалось у XVII ст., коли була споруджена козацька фортеця для оборони окраїн Московської держави. Це місто поклало початок традиційним галузям економіки району, а пізніше і чорній металургії та машинобудуванню і іншим галузям важкої промисловості.

Динаміка чисельності населення регіону має негативний тренд, зумовлений депопуляцією та механічним впливом населення. Структура населення регресивна, має ознаки статевої диспропорції та яскраво виражене «старіння знизу». Для етнічного складу населення характерне домінування титульного етносу, висока частка російськомовних українців. Рівень урбанізації високий, половина населення проживає в двох найбільших містах. Господарський комплекс району належить до індустріально-аграрного типу, тут зосереджено підприємства важкого машинобудування, чорної та хімічної промисловості, промисловості будівельних матеріалів, значний потенціал має регіональний туризм (рекреація). На відміну від інших адміністративних районів Криворізький відрізняється складною екологічною ситуацією. У ході російсько-української війни міста Криворізького району, його інфраструктура значною мірою постраждали, що має стати предметом подальших досліджень.

Матеріали, отримані під час краєзнавчого дослідження природи свого краю можна використати майже у кожному курсі географії, який входить до шкільної програми. Краєзнавчі матеріали слід впроваджувати для роботи над термінами і поняттями, для пояснення нового матеріалу, проведення порівнянь природи свого району з іншими адміністративними районами. Завдання краєзнавчого характеру, пов'язані з актуальними проблемами свого регіону, забезпечують зв'язок теорії з практикою. Надзвичайно корисними для учнів є

уроки «просто неба». Традиційні методи і прийоми краєзнавчої роботи слід доповнювати сучасними – інтерактивними, у т. ч. на базі геосервісів та інтерактивним карт [1].

Краєзнавчі матеріали про населення, зібрані і опрацьовані вчителем, можуть бути інтегровані у навчальний процес за допомогою різних методів і прийомів. Розв'язання демографічних задач, побудова і аналіз графічних зображень, інфографіки, укладання карт населення, міні-дослідження – усе це не тільки поглиблює знання про свій регіон, а й забезпечує зв'язок із життям, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу інших тем. Сучасні технології суттєво урізноманітнюють процес навчання, сприяють розвитку в учнів інформаційної, картографічної та статистико-математичної компетентності [5].

І найголовніше, досліджуючи складні процеси через призму рідного краю, забезпечується виконання національно-патріотичної функції освіти, яка є базовою складовою сучасного освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Баклашова Т., Проскурін В. Формування дослідницької компетентності учнів у процесі шкільної краєзнавчої роботи. Гуманізація навчально-виховного процесу. 2019. № 6 (98). С. 316–322.
2. Касіяник І. П., Мисько В. З. Методика навчання географії (теоретичний аспект). Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк. Рута», 2017. 214 с.
3. Крачило М. П. Краєзнавство і туризм: навч. посіб. Київ: Вища шк., 1994. 190 с.
4. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство: навч. посіб./МОН України, Кам'янець-Под. нац. ун-т ім. Ів. Огієнка; наук. ред. П. Т. Тронько. Київ, Кам'янець-Подільський: Кондор, 2010. 240 с.
5. Чернов Б. О. Географічне краєзнавство: теоретико-методологічна сутність. Український географічний журнал. 2018. № 1. С. 63–68.

Ірина КАРНАЧОВА

вчитель географії, вчитель-методист,
директорка Дніпровського ліцею №70 Дніпровської міської ради
karnachyova@ukr.net

МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «ГЕОГРАФІЧНА КАРТА І РОБОТА З НЕЮ» 8 КЛАС

«Від карти будь-яке географічне дослідження починається і до карти повертається, з карти починається і картою закінчується.

Карта є найголовнішим знаряддям для географа. За її допомогою він готує дослідження. На неї потім наносить свої результати, що, у свою чергу, будуть слугувати для подальшого руху вперед. Карта – це те дивовижне знаряддя вивчення земної кулі, яке може дати людині дар передбачення». (Юлій Шокальський, географ, картограф, океанограф).

Восьмий клас – це один із ключових етапів у вивченні географії. На цьому рівні учні вже мають базові знання про основні географічні факти та терміни. Географія у 8 класі поглиблює та розширює ці знання, представляючи складніші та цікавіші теми для дослідження. Вивчаючи природничу географію України учні знайомляться з фізико-географічним положенням та відліком часу в Україні та світі, тектонічною, геологічною будовою, рельєфом, кліматом, водами суходолу, ґрунтами, рослинним і тваринним світом, природоохоронними об'єктами, характерними рисами великих екосистем суходолу та морів, що омивають країну [2].

Значна увага в процесі навчання приділяється роботі з картою, мета якої – навчити учнів розуміти, читати та аналізувати її. Кожне з цих завдань визначає різні напрямки роботи з картою. Розуміти карту означає мати картографічні знання: знати, що таке карта, які її властивості, зміст, призначення, умовні знаки на ній, як слід користуватися картами. Читати карту – це означає вміти за поєднанням умовних знаків робити висновки про географічні особливості територій, «бачити місцевість так, якою вона є насправді», вміти вивчати і розуміти за допомогою карти розміщення, стан та взаємозв'язок різних явищ природи та людського суспільства. Вміння читати карту – вищий рівень роботи з картою, ніж розуміння особливостей побудови карти. Для читання карти необхідні знання і картографічні, і географічні, і навіть багаторазові вправи з картами, оскільки читання карти – це вміння, а всяке вміння виробляється у результаті вправ. Отже, знати карту – значить уявляти взаємне розташування, форму та назви певних географічних об'єктів. Більшість цих видів діяльності проводяться на уроках-практикумах, практичних роботах, уроках-екскурсіях [1].

Враховуючи академічну свободу вчителя у виборі форм, методів і засобів навчання, зазначену у ст. 54 Закону України «Про освіту», доцільно збільшити кількість годин при вивченні теми «Географічна карта та робота з нею». Починається тема з розгляду зображень України в картографічних творах, під час якої формуються знання про особливості зображення України на картах, а далі розкривається питання про елементи географічних карт, з'ясовуються основні риси створення картографічних проєкцій та види спотворення на різних видах географічних карт. Учням пропонується попрацювати у групах, розглянути карти України та назвати основні елементи карти, установити яка інформація міститься в легенді карти, а також назвати способи картографічного зображення, що використано на картах України. Для якісного закріплення знань можна використати тренувальні вправи <https://learning.ua> [6]:

Елементи географічної карти, які потребують закріплення	Посилання на тренувальні вправи
Географічна карта, її складові. Елементи градусної сітки	https://learning.ua/zno/kursy-zno/kursy-zno-z-heohrafii/heohrafichna-karta-ii-skladovi-elementy-hradusnoi-sitky
Способи зображення	https://learning.ua/zno/kursy-zno/kursy-zno-z-heohrafii/sposoby-zobrazhennia-zemnoi-poverkhni
Картографічні проєкції	https://learning.ua/zno/kursy-zno/kursy-zno-z-heohrafii/kartohrafichni-proektsii-spotvorennia
Класифікація карт	https://learningapps.org/7796104 https://learningapps.org/36513510 https://learningapps.org/3030134 https://learningapps.org/7796104

При ознайомленні з темою уроку «Карти і геоінформаційні системи» учні знайомляться з класифікацією карт, призначенням географічних карт, електронними картами, картографічними інтернет-джерелами, поступово формуючи в учнів уявлення про геоінформаційні системи. На уроці здобувачі освіти вчаться працювати в *Google Maps* або *Google Earth*.

Застосунок	Види робіт у застосунку
<i>Google Maps</i>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Використовуючи застосунок, необхідно прокласти безпечний маршрут від свого будинку до школи ➤ визначити відстань від дому до школи ➤ визначити координати школи
<i>Google Earth</i>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Здійснити віртуальну подорож до Ейфелевої вежі і прогулятися вулицями Парижу

Уроки «Топографічна карта та її елементи» та «Читання та використання карт» потребують практичній спрямованості, де кожний елемент: масштаб, умовні знаки, азимут, визначення географічних та прямокутних координат необхідно відпрацювати окремо. Визначення азимутів доцільно проводити на свіжому повітрі на подвір'ї школи. Вчитель визначає місце декілька місць на подвір'ї школи, на знакові об'єкти: дерева, кути будівлі позначає цифрами, а учні повинні визначити азимут до цих об'єктів і записати у маршрутний лист. Або провести азимутальний квест. Учні отримують картку з позначеним маршрутом і повинні відшукати захований об'єкт. Найбільша збірка завдань з топографії є на порталі: osvita.ua [4]. Видавництво «Картографія» створило навчальний посібник з топографії 8 клас, в якому 19 карток роздавального матеріалу із завданнями, аркуш з умовними знаками і методичними рекомендаціями. Картки містять

завдання на визначення географічних координат, визначення прямокутних координат, визначення абсолютної висоти, обчислення перевищення між точками місцевості, визначення відстаней, орієнтування ліній, визначення стрімкості схилу [3].

Практичну роботу №1 «Визначення напрямків, відстаней, географічних і прямокутних координат, висоти точки за топографічною картою» можна виконати у двох варіантах: використовуючи друковані засоби у зошитах практичних робіт, в електронному форматі за допомогою застосунків [liveworksheets.com](https://www.liveworksheets.com) [5], Всеосвіта, paurok, або з використанням друкованих посібників.

На уроці «Плани міст, схеми руху транспорту» доцільно ознайомити учнів з програмою громадського транспорту EasyWay та GOOGLE MAPS в телефоні, навчити знаходити своє місцезрештування, орієнтуватися у схемах руху транспорту, будувати маршрут руху, визначати тривалість руху, визначати найкоротший та найдешевший маршрут.

Одним з цікавих видів робіт, які можна подалі використовувати на уроках – це створення власної карти My maps від Google Maps (<https://www.youtube.com/watch?v=RIEqbhAJOGQ&t=113s>). My maps, безперечно, є одним із найкращих онлайн-картографів для учнів і викладачів. Він простий і легкий у використанні. Учні можуть додавати точки або малювати фігури будь-де на карті. Вони також можуть шукати місця та одним клацанням додавати їх на свої карти або імпортувати дані з електронних таблиць для створення карт. Щоб додати індивідуальний штрих до своїх карт, учні можуть додавати зображення та відео до будь-якого місця, а також вставляти значки та кольори. Мої карти підтримують режим співпраці, що дозволяє учням разом створювати та редагувати карти [8].

Актуальність теми є очевидною, бо має практичний досвід використання під час занять з учнями, змагань з орієнтування і подальшої роботи з географічними картами. Дані прийоми наповнені предметним змістом: вони стали для школяра засобом, який полегшує процес набуття нових знань і умінь. За умови системної роботи з картою учні оволодівають поняттям про аналіз карти й розвивати вміння аналізувати в картографічному розумінні будь яку карту. Висуваючи такі вимоги, готуємо учнів до того, що поняття про аналіз карти належить до найважливіших картографічних понять.

Список використаних джерел

1. Інструктивно-методичні рекомендації викладання географії
2. Кобернік С.Г. Особливості вивчення географії у 8 та 10 класах за оновленим змістом програм, 2016 р.
3. Навчальний посібник з топографії, 8 клас. Видавництво «Картографія»
4. <https://osvita.ua/test/training/materialy-instrumenty/76891/>
5. <https://www.liveworksheets.com/w/uk/geografiya/7176392>
6. <https://learning.ua/zno/kursy-zno/kursy-zno-z-heohrafii/>
7. https://galinasapagina.blogspot.com/2013/10/blog-post_5724.html
8. https://znayshov.com/News/Details/onlain_instrumenty_dlia_stvorennia_interaktyvnykh_map

Владислав КЛІМОВ

здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти кафедри географії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
wladclimoff@gmail.com

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕФЛЕКСІЇ НА УРОКАХ
ГЕОГРАФІЇ ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ НУШ**

Постановка проблеми. Сучасна освіта все більше орієнтується на розвиток особистості учня, його критичного мислення та здатності до самонавчання. Нова українська школа (НУШ) пропонує інноваційні підходи, спрямовані на реалізацію цих завдань. Одним із ключових елементів НУШ є рефлексія – процес усвідомлення учнем своєї діяльності, її результатів та шляхів досягнення мети. Використання рефлексивних технік сприяє розвитку комунікативних компетентностей, адже в процесі спільного осмислення завдань учні вчаться співпрацювати, ділитися ідеями, аргументувати свої думки.

Рефлексія дозволяє учням не лише опанувати нові знання, а й глибше усвідомити їхню значущість, навчитися ефективно застосовувати інформацію у практичних ситуаціях, розвивати екологічну свідомість і глобальне мислення. У 7-му класі, коли учні починають розуміти складність природних процесів та їхній вплив на життя людини, використання рефлексивних підходів сприяє формуванню цілісного бачення навколишнього світу.

Метою дослідження є виявлення ефективності використання різних комбінацій рефлексивних методів на уроках географії в 7-му класі для формування географічних компетентностей учнів задля досягнення максимально позитивного результату.

Виклад основного матеріалу. Під рефлексією розуміють процес осмислення власного досвіду, який є невіддільною частиною ефективного навчання [5]. На уроках рефлексія допомагає учням не просто запам'ятовувати інформацію, а й глибше розуміти її, пов'язувати з попередніми знаннями та застосовувати на практиці.

У сучасній зарубіжній психології рефлексію переважно трактують як самоусвідомлення (Р. Віклунд, С. Дюваль), самоконтроль (Н. Кантор, Ч. Хоппер) або самовиховання (А. Фестінгер) [1]. Однак, незважаючи на значний обсяг цінної інформації, накопиченої зарубіжними дослідниками щодо розвитку рефлексії, цього недостатньо для глибшого розуміння її сутності як психологічного феномена.

І. Бех [2] вважає, що рефлексія – це спосіб, завдяки якому людина усвідомлює основи своїх дій. Це своєрідний поворот мислення на самого себе, аналіз власних процесів і результатів діяльності.

Рефлексивна діяльність учнів визначає процеси їхнього неперервного розвитку не лише в навчальному середовищі, а й у подальшому житті, оскільки активізує внутрішні механізми особистісного розвитку та самоосвіти. Освітній процес сучасної загальноосвітньої школи вимагає формування особистості учня, здатної до самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення та саморегуляції у підготовці до плідної взаємодії з навколишнім світом [6].

Рефлексія сприяє глибшому засвоєнню матеріалу, розвитку критичного мислення та формуванню навичок самостійного навчання. Наприклад, учні вчаться аналізувати інформацію та робити висновки з теми уроку, що не менш важливо, можна побачити свої досягнення і зрозуміти свої слабкі сторони, що має стимулювати їх до самовдосконалення. Саме така діяльність є основою зворотного зв'язку. Вона надає учням і вчителю можливості осмислити різні чинники навчального процесу: емоційні, практичні, знаннєві.

Виділяють кілька форм організації рефлексії – групова, індивідуальна чи робота в парах [3]. *Індивідуальна рефлексія* допомагає учням краще усвідомлювати свої освітні цілі, розвиває впевненість у своїх силах і мотивує до самовдосконалення, що дуже важливо для особистого розвитку та успішного навчання. В *груповій формі рефлексії* кожен учень ділиться своїми враженнями, успіхами та труднощами, а також отримує зворотний зв'язок від однокласників. Це сприяє розвитку комунікативних навичок, вмінню слухати інших і вчитися на досвіді один одного. У *парній рефлексії* взаємодія глибша і дозволяє детально розглянути сильні й слабкі сторони кожного. Це розвиває навички взаємної підтримки, комунікації та співпраці.

Аналізуючи педагогічні напрацювання на платформі «НаУрок» [4], з низки матеріалів-розробок, обрано 10 планів-конспектів, де наведено види рефлексій – виділено усну, письмову та ігрову форму рефлексії (рис. 1).

Рис. 1. Співвідношення застосування різних видів проведення рефлексій на уроках географії

Отже, в трьох із десяти планах-конспектах уроків присутні типові питання. Наприклад: «Ми сьогодні вивчили...» чи «Найбільше я запам'ятав...». Цікавим методом рефлексії є «Лист другові». Фіксувати знання варто не лише проговорюючи їх уголос, а й записуючи важливі моменти та аспекти вивченого матеріалу. До того ж варто зважати на різний тип пам'яті, комусь легко запам'ятати «на слух», а комусь краще записати.

Варто виділити цікавий прийом «Кола Венна», а також прийом «5 речень» завдяки якому, як і було зазначено, учні вчаться формулювати стисло власні думки. Загалом, аналізуючи педагогічний досвід використання рефлексії, виведено формулу використання рефлексії протягом уроку (рис. 2).

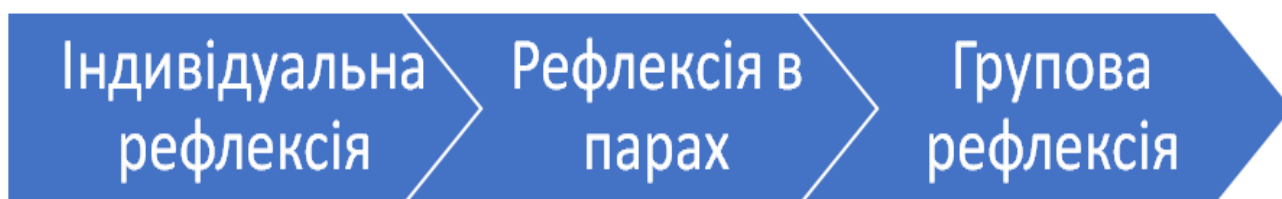

Рис. 2. Етапи застосування рефлексії на уроці [Створено автором]

Індивідуальну рефлексію можна застосувати на початку уроку географії, щоб учні самостійно оцінили свої попередні знання з географічних понять, пов'язаних з новою темою (наприклад, при вивченні теми «Клімат» учні можуть згадати, що вони знають про температуру, опади, вітер). Також це допомагає їм визначити свої очікування від уроку географії (наприклад, «Я хочу дізнатися, чому в різних частинах світу клімат буде різним») чи особисті цілі (наприклад, «Я хочу навчитися розрізняти типи клімату на карті»). Такий етап допомагає учням сфокусуватися на своїх географічних інтересах та цілях у контексті майбутнього вивчення.

Парну рефлексію на уроках географії доцільно застосовувати під час закріплення нового матеріалу або виконання завдань. Учні об'єднуються в пари для обговорення щойно опанованого блоку знань з географії, аналізують відповідні завдання та вправи (наприклад, роботу з картами, кліматограмами, статистичними даними), діляться своїм розумінням географічних процесів, явищ, об'єктів та закономірностей, а також виявляють розбіжності в їхньому сприйнятті. Це може відбуватися через короткі дискусії щодо характеристик географічних регіонів, пояснення причинно-наслідкових зв'язків між географічними факторами або навіть взаємну перевірку правильності позначення об'єктів на контурних картах чи розв'язання задач з географії.

Наприкінці уроку географії учні проводять *групову рефлексію*, спільно підсумовуючи вивчене та обговорюючи нові знання. Наприклад, після теми «Кліматичні пояси Землі», вони можуть ділитися розумінням кліматотвірних факторів, порівнювати кліматичні пояси та робити спільні висновки. Таке обговорення допомагає учням краще засвоїти матеріал і виявити рівень

розуміння. Важливо дати учням можливість висловитися та обговорити спільні висновки для закріплення знань та отримання зворотного зв'язку.

Із учнями 7 класу Дніпровської гімназії № 79 Дніпровської міської ради було проведено педагогічний експеримент, під час якого обрано різні підходи до контрольного та експериментального класів. Для контрольного класу було обрано стратегію активної залученості до рефлексивних методів, зокрема застосовано метод «Мозкового штурму» як етап актуалізації знань. Під час нього учні висловлюють свої ідеї, припущення чи відповіді дуже швидко та активно. У процесі обговорення вони аналізували свої знання з попередніх уроків, співвідносили їх із власним досвідом і розширювали уявлення про тему уроку. Такий метод дуже вдало змотивував учнів та надав певної динаміки заняттю з географії. На етапі підсумків був застосований метод «Незакінчені речення», під час якого учням було запропоновано заповнити речення «На уроці я дізнався про...», «Мені було цікаво...», «Мені було важко...».

В експериментальному класі був проведений урок із традиційною формою рефлексії та апробаціями творчих прийомів «Акрослово» та «Асоціативний куш» (значно пасивні за видом та проведенням форми). Із учнями був застосований комбінований підхід рефлексії, обрано шлях поступового набору динаміки, аби наприкінці уроку в учнів була мотивація на піку бути залученими до інших процесів, наприклад, виконання дослідження.

Різниця результатів уроків виявилася приголомшливою. Дельта результатів тестування між класами становила один бал, де більший середній бал спостерігався в експериментальному класі (9,6), ніж у контрольному (8,6). Це свідчить про те, що занадто активні або абстрактні завдання викликають певні труднощі у розумінні або виконанні, особливо якщо учні не мають попереднього досвіду роботи з подібними методами. Тобто якщо рівень знань і навичок учнів не відповідає вимогам рефлексивної техніки, це може призвести до її неефективності.

Висновки. Комбінації рефлексійних вправ створюють підґрунтя для формування критичного мислення в учнів. Використання різних вправ для рефлексії на уроках географії дозволяє охопити будь-які індивідуальні особливості учнів. Деякі з учнів краще можуть сприймати візуальні матеріали, інші ж потребують просто самостійного опрацювання. Саме комбінування таких вправ може показати найбільший успіх при перевірці охопленого матеріалу.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України: матеріали V Міжнародної конференції (17 листопада 2022 року) до 20-річчя з дня створення кафедри професійної освіти КНУБА. – Київ: Київський національний університет будівництва і архітектури, 2023. С. 104

2. Бех І.Д. Духовні цінності як надбання особистості // Рідна школа. – 2012. – № 1–2 (985–986). – С. 9–12.

3. Використання інноваційних методик рефлексії на уроках Нової української школи (НУШ). Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-innovatsiynih-metodik-refleksi-na-urokah-novo-ukra-nsko-shkoli-nush-464525.html>

4. На урок: освітній проект. URL: <https://naurok.com.ua/>

5. Рефлексія на уроках. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://formula.education/2024/09/18/refleksiya-na-urokah>

6. Сенчина Н. Організація рефлексивної діяльності учнів у сучасній середній школі. Актуальні питання гуманітарних наук. 2021. Т. 3, №43. С. 195. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/43-3-32>

Іван КОСТАЩУК

доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри географії України та регіоналістики
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
i.kostaschuk@chnu.edu.ua

Володимир САБАДАШ

асистент кафедри геодезії, картографії та управління територіями
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
v.sabadash@chnu.edu.ua

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КАРТОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Постановка проблеми. У сучасній вищій освіті зростає значення формування в студентів дослідницьких навичок, які є основою для розвитку критичного мислення, самостійності та креативного підходу до навчання. Особливо актуальним це стає у вивченні картографії, топографії та геодезії – наук, що інтегрують просторове бачення світу, аналітику та міжпредметні зв'язки. Науково-дослідницька діяльність у цій галузі дозволяє не лише глибше опанувати навчальний матеріал, а й долучити здобувачів освіти до реального наукового пошуку.

Науково-дослідна робота є одним із важливих етапів формування особистості студента, пропедевтики наукових поглядів здобувачів освіти всіх рівнів (бакалаврського, магістерського та освітньо-наукового). Така діяльність виховує в них любов до науки, піднімає інтерес до навчання, і безперечно, що розвиває логічне мислення, вміння виконувати й проводити наукові дослідження тощо.

Мета дослідження передбачає перш за все спробу виокремити основні особливості науково-дослідницької роботи студентів під час вивчення картографічних, геодезичних та топографічних дисциплін під час освітнього процесу у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. У сучасному освітньому просторі вищої школи вагоме місце займає активізація самостійної роботи студентів, зокрема через науково-дослідницьку діяльність. У сфері географії та, особливо, картографії, така діяльність дозволяє поєднати теоретичні знання з практичними навичками аналізу, моделювання, візуалізації просторових даних. Студентське дослідження у галузі картографічних дисциплін стимулює формування критичного мислення, навичок просторової аналітики та підготовки до професійної діяльності в умовах цифрової трансформації суспільства.

Картографія як наука та освітня дисципліна має особливе місце в підготовці майбутніх географів, екологів, урбаністів, спеціалістів з просторового планування. Вона дозволяє:

- візуалізувати складну інформацію;
- працювати з великими масивами даних;
- формулювати і перевіряти гіпотези про просторові закономірності;
- розвивати цифрові компетентності (ГІС, дистанційне зондування Землі).

На географічному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, а саме кафедрах геодезії, картографії та управління територіями, а також географії України та регіоналістики така діяльність проводиться під час лабораторних та практичних занять, літніх навчальних практик, написання курсових та кваліфікаційних і дисертаційних робіт, написання студентських науково-дослідницьких робіт, польових семінарах та інших формах навчання.

Для цього на факультеті наявна досить потужна сучасна матеріально-технічна база, яка включає оптико-механічні теодоліти та нівеліри, електронні тахеометри та цифрові нівеліри, GPS-приймачі, квадрокоптери, трасопошукач та інше допоміжне обладнання. Для проведення наукових досліджень в галузі ГІС та дистанційного зондування Землі на обох кафедрах функціонують два комп'ютерні класи із загальною кількістю 45 одиниць (комп'ютери та ноутбуки), а також 5 графічних планшетів, що дозволяє повністю забезпечити навчальну та науково-дослідницьку роботу студентів. В наявності є також програмне ліцензійне забезпечення ArcGIS.

У процесі вивчення картографічних дисциплін студенти активно залучаються до науково-дослідницької діяльності. Ця діяльність може здійснюватися у різних формах, кожна з яких має свої особливості, педагогічну цінність і сприяє формуванню професійних компетентностей у майбутніх фахівців. Формат дослідницької роботи обирається залежно від освітнього рівня студента, наявної матеріально-технічної бази, наукових інтересів викладача та актуальних проблем регіону або країни вцілому.

Однією з традиційних форм наукової роботи є написання курсових і кваліфікаційних робіт. У таких дослідженнях студенти вивчають теоретичні основи картографії, аналізують конкретні явища або території за допомогою картографічних методів, а також створюють власні картографічні продукти. Тематика таких робіт може варіюватися від історико-картографічного аналізу

певного регіону до створення актуальних тематичних карт, пов'язаних з екологічним станом, урбаністичними процесами чи транспортними особливостями території.

Ще однією важливою формою дослідницької активності студентів є підготовка наукових статей і тез доповідей для участі у студентських конференціях, наукових форумах, фахових конкурсах. У межах таких заходів студенти отримують можливість не лише представити власні напрацювання, а й порівняти свої результати з іншими учасниками, отримати фахову оцінку наукової спільноти, а також удосконалити власні дослідницькі навички.

Особливе місце займають сучасні форми досліджень, що пов'язані з використанням цифрових технологій. Це, зокрема, робота з геоінформаційними системами (ГІС), створення інтерактивних карт, веб-картографія. Такі проєкти мають практичну значущість, адже часто виконуються на замовлення громад, міських адміністрацій, екологічних організацій. Наприклад, студенти можуть працювати над створенням мап зелених зон населеного пункту або інтерактивного туристичного маршруту з елементами доповненої реальності. Цифрові платформи, такі як QGIS, ArcGIS, Google Earth, Mapbox, дозволяють реалізовувати ці ідеї на високому технічному рівні.

Індивідуальні дослідницькі проєкти, або мікродослідження, також активно впроваджуються в навчальний процес. Їх перевага в тому, що вони дають змогу студенту зосередитися на вузькій темі, поглибити знання з конкретного аспекту картографії, розвинути аналітичне мислення та вміння працювати з першоджерелами. Часто такі проєкти є першим кроком до більш масштабної наукової роботи.

Польові дослідження є невід'ємною складовою картографічної підготовки. У межах таких досліджень студенти проводять зйомку місцевості, складають ескізні плани, вивчають рельєф, здійснюють просторовий аналіз отриманих даних. Цей тип діяльності є надзвичайно важливим, адже поєднує теоретичні знання з практикою й дає розуміння реальних умов картографування.

Колективна наукова діяльність студентів реалізується через участь у наукових студентських гуртках, творчих студентських лабораторіях та виїзних семінарах-практикумах. Тут молодь має змогу працювати над спільними проєктами, обмінюватися досвідом, виконувати дослідження під керівництвом викладачів. Така форма дозволяє формувати навички командної роботи, планування дослідження, колективного прийняття рішень.

Окремим напрямом є міждисциплінарні проєкти, що об'єднують картографію з іншими науками. Наприклад, у співпраці з соціологами студенти можуть досліджувати ментальні мапи місцевих жителів, аналізувати просторове уявлення населення про місто або село. Спільно з гідрометеорологами, які навчаються на кафедрі географії України та регіоналістики – будувати карти екологічних та гідрологічних ризиків, рівнів забруднення, поширення інвазивних видів тощо. Така інтеграція посилює значущість картографічної науки у вирішенні актуальних проблем сучасності.

Отже, форми науково-дослідницької діяльності студентів у процесі вивчення картографії є надзвичайно різноманітними. Вони охоплюють як традиційні підходи, так і інноваційні методи, поєднують індивідуальну ініціативу з колективною творчістю та відкривають широкі можливості для розвитку професійних і наукових здібностей студентів.

Висновки. Науково-дослідницька робота студентів у галузі картографії є не лише частиною освітнього процесу, але й важливим етапом формування компетентного спеціаліста з аналітичним мисленням, технічною підготовкою і здатністю працювати з просторовою інформацією. Системна організація такої роботи сприяє якісній підготовці студентів до наукової та професійної діяльності у XXI столітті.

Список використаних джерел

1. Геодезія та землеустрій: програми практик / уклад.: сухий П.О., Білокриницький С.М., Дарчук К.В., Мельник А.А., Сабадаш В.І. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2024. 132 с.
2. Паламарчук В. Ю. ГІС у практиці географа: навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. 156 с.

Галина ЛИСИЧАРОВА

кандидат педагогічних наук, доцентка кафедри географії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
galinalisicharova@gmail.com

СУЧАСНИЙ ПІДРУЧНИК ГЕОГРАФІЇ НУШ ДЛЯ 7 КЛАСУ: ІННОВАЦІЙНЕ НАПОВНЕННЯ ТА ПРИЙОМИ РОБОТИ

Постановка проблеми. Нова українська школа (НУШ) неспинно просувається від класу до класу і в 2024/2025 н. р. вперше зайшла в 7-і класи. Викликом часу постала підготовка, апробація, експертне оцінювання, конкурсний відбір та впровадження у навчальний процес підручників нового покоління. Авторські колективи за підтримки провідних вітчизняних видавництв долучилися до підручникотворення та їх методичного супроводу. Для навчання географії семикласників МОН України було рекомендовано [1] підручник В.В. Безуглого та Г.О. Лисичарової [2] за модельною навчальною програмою С. Г. Коберніка [3], який надрукований видавництвом Генеза.

Мета дослідження – проаналізувати методичний апарат підручника географії для 7 класу НУШ з позицій визначення можливостей реалізації потреби розвитку творчого потенціалу, комунікативних здібностей учнів шляхом врахування вікових особливостей, варіативності навчання та візуалізації навчального матеріалу.

Виклад основного матеріалу. До підручників, що використовуються в навчальному процесі НУШ, висуваються значно більші вимоги, а ніж до попередніх видань. Саме методичний апарат, що має відповідати всім запитам

компетентнісного підходу до навчання учнів 7 класу у поєднанні з текстовим наповненням, створює «магію» сучасного підручника.

Розглянемо підручник географії для 7 класу В. В. Безуглого та Г. О. Лисичарової [2], який завдяки своєму інноваційному наповненню знайшов зацікавлених педагогів, що обрали саме його для творчої співпраці зі своїми учнями й ученицями. Методичний апарат цього підручника зрозумілий, зручний, багатофункціональний, сприяє організації творчого і гнучкого навчального процесу з учнями з урахуванням їх інтересів, нахилів та рівня розвитку пізнавальної активності.

Кожен з 51 параграфу змісту цього підручника вміщує елементи методичного супроводу наскрізно:

- на початку знайомства з текстовим компонентом параграфу передбачено актуалізацію та мотивацію навчальної діяльності учнів завдяки рубрикам «Пригадаємо», «Дізнаємося про», «Навчимося»;

- під час знайомства з інформацією за темою параграфу надаються можливості глибше зануритися в питання, які висвітлюються, за допомогою методичних вставок, що підсилюють візуалізацію та формують просторову уяву учнів (рубрики «Це цікаво знати», «Працюємо з картою»); дозволяють розглянути різнобічно питання, що вивчаються, залучити міжпредметні зв'язки, організувати співпрацю (рубрики «Працюємо з інформацією», «Працюємо групами (в парі)») (табл. 1);

- в змісті текстового компоненту «вплетено» авторські ремарки (на кшталт: «як уже говорилося раніше (у § 3)» або «пригадайте загальні риси земної поверхні материка за §11»), що допомагають орієнтуватися в будові підручника, знаходити необхідну інформацію, користуватися елементами підручника за межами параграфів (на форзацах та в самому параграфі поради рубрик «Інтелектуальний навігатор по курсу», «Словник географічних термінів і понять»);

- на при кінці параграфу для осмислення питань, що були в ньому висвітлені, та з урахуванням особливостей сучасного діджиталізованого покоління, що жваво використовує соціальні мережі, запропоновано рубрику «Складаємо меседжі до питань»;

- для реалізації діяльнісного компоненту навчання створено рубрики «Виконуємо практичні роботи», «Спостерігаємо, проєктуємо, досліджуємо», «Працюємо з інтернет-ресурсами» (табл. 1);

- для розвитку творчого потенціалу учнів, формування компетентностей навчання впродовж життя, створено рубрики, що дозволяють втілювати принципи дитиноцентризму: «Творча лабораторія», «Картографічна лабораторія», «Літературна лабораторія», «Кейс-випадки» (табл. 1);

- кожна тема курсу географії 7 класу підручника [2] завершується рубрикою «Діагностуємо навчальні досягнення» (табл. 1), яка покликана сприяти розвитку навичок самооцінювання учнів, що є відгуком на вимоги формування оцінювання, яке запроваджується НУШ.

Таблиця 1

Прийоми роботи з методичним апаратом підручника географії
7 класу НУШ В.В. Безуглого та Г.О. Лисичарової [2] та
очікувані форми зворотного зв'язку з учнями

№ з/п	Елементи методичного апарату	Кількість створених завдань у підручнику	Результати навчання учнів
1	2	3	4
1	<i>Працюємо з картою</i>	38	- пошук, показ або нанесення на контурну карту об'єктів, що згадуються в тексті параграфу;
2	<i>Працюємо з інформацією</i>	12	- пояснення «прізвиськ» географічних об'єктів (наприклад: « <i>континент коротких тіней</i> »); - перевірка правдивості тверджень, висловів; - аналіз фактів, статистичної інформації; - встановлення причинно-наслідкових зв'язків; - доповнення, уточнення інформації;
3	<i>Працюємо групами (в парі)</i>	44	- міждисциплінарні завдання (<i>географії з історією, фізикою, хімією, технологіями</i>); - аналіз інфографічних зображень; - створення маршруту «уявної» подорожі; - розробка коміксів; - заповнення або створення кроссенсів;
4	<i>Творча лабораторія</i>	23	- «Коло ідей»; - есе; - сенкан (<i>до 96 термінів або географічних об'єктів, явищ, що вивчаються в курсі</i>); - лепбук; - плакат або презентація; - стаття до шкільної газети або екологічна листівка; - звіт про дослідження або рекламний опис об'єкта, явища, процесу; - ментальна карта; - фішбоун; - перетворення текстової або картографічної інформації в табличну форму, тощо;

Методика навчання географії та історії: сучасні виклики та практичний досвід

Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Дніпро, 10 квітня 2025 року

Секція 3. Методичні прийоми та засоби навчання географії / історії в закладах загальної середньої та фахової передвищої освіти

1	2	3	4
5	<i>Ігрова лабораторія</i>	до 2 параграфів (по 5-10 завдань-запитань)	- гра «Так чи ні»;
6	<i>Літературна лабораторія</i>	до 4 параграфів (по 5-6 завдань)	- за уривками літературних творів визначення проявів явищ, процесів та рис об'єктів природи материків і океанів; - самостійна добірка описів з улюблених літературних творів вітчизняних та зарубіжних авторів;
7	<i>Картографічна лабораторія</i>	29	- робота з тематичними картами атласу; - систематизація картографічної інформації за планом (рубрика «Інтелектуальний навігатор по курсу»);
8	<i>Кейс-випадки</i>	98	- розв'язок завдань, що дозволяють особистісно зануритися в конкретні випадки, проблемні ситуації, події (історичні, реальні або штучностворені);
9	<i>Спостерігаємо, проєктуємо, досліджуємо</i>	15	- спостереження (у зоопарку або за відеоматеріалами);
		77	- навчальні міні-проєкти;
		94	- реферати, наукове обґрунтування фактів, добірка ілюстрацій, пошук цікавих фактів, побудова комплексного профілю, оцінювання господарського використання природних об'єктів та ресурсів материків і океанів, тощо;
10	<i>Виконуємо практичні роботи</i>	21	- у відповідності за тематикою, що передбачена МНП [3]
11	<i>Це цікаво знати</i>	72	- знайомство з довідковою інформацією, яка може стимулювати розвиток пізнавального інтересу до змісту курсу географії материків та океанів;
12	<i>Працюємо з інтернет-ресурсами</i>	51	- використання онлайн-сервісів (наприклад: <i>Google Earth, Windy, WWF, Віртуальний гербарій, сайти посольств України, онлайн-енциклопедії, тощо</i>);

1	2	3	4
			<ul style="list-style-type: none"> - самостійний пошук онлайн-ресурсів; - перегляд анімаційних роликів чи фрагментів документальних фільмів; - прокладання туристичних маршрутів, тощо;
13	<i>Діагностуєм о навчальні досягнення</i>	13 тематичних контрольних робіт (кожна з яких містить від 9 до 12 завдань)	<ul style="list-style-type: none"> - тести з однією правильною відповіддю; - тести на встановлення відповідності; - тести з пропущеними відповідями; - тести на встановлення правильної послідовності.

При створенні методичного апарату підручника враховано вікові особливості розвитку семикласників, важливість візуалізації навчального матеріалу за змістом питань, що вивчаються в курсі географії материків та океанів. Завдання курсу спираються на різноманітні наочності, що дозволяють: знайомитися з натуральними об'єктами, їх зображеннями; працювати із зображеннями предметів й явищ умовними знаками (картографічними, графічно-схематичними, графічно-статистичними) (табл. 2).

Таблиця 2

Ілюстративний апарат підручника географії 7 класу НУШ

В.В. Безуглого та Г.О. Лисичарової [2]

№ з/п	Види елементів ілюстративного апарату підручника	Кількість
1	Фотоілюстрації	104
2	Космічні знімки	3
3	Графічно-статистичні зображення (діаграми, графіки)	19
4	Гіпсометричні та комплексні профілі	9
5	Графічно-схематичні зображення	25
6	Картографічні зображення	38
7	Комплексні зображення	40
8	Текстові таблиці з елементами візуалізації	20

Висновки. З огляду на тенденції реформування шкільної географічної освіти розвиток підручникотворення продовжуватиме вдосконалюватися, досягаючи принципів НУШ. Авторський колектив враховуватиме напрацьований досвід для створення підручників географії наступних вікових категорій учнів (8 та 9 класу).

Список використаних джерел

1. Наказ МОН «Про видання підручників для 7 класу закладів загальної середньої освіти, які видаватимуться за кошти державного бюджету в 2024 році» № 412 від 28.03.2024. Київ, 2024. 12 с. URL: <file:///C:/Users/Dell/Downloads/66432f1e61e69457876294.pdf>

2. Географія Підручник для 7 класу / Безуглий В. В., Лисичарова Г. О. – К.: ТОВ «Видавництво «Генеза», 2024. – 276 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2828-geografiia-bezuglyi-7-klas-2024.html>

3. Модельна навчальна програма: Географія. 6-9 класи для закладів загальної середньої освіти / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко, Т. Г. Гільберг, Л. М. Даценко // МОН: Загальна середня освіта. Освітні програми. Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи, від 11.04.2022. Київ. 67 с. URL: <https://surl.li/gfruov>

Володимир МИСЬКО

викладач географії, керівник гуртків Кам'янець-Подільського
позашкільного навчально-виховного об'єднання

myskovz@ukr.net

Тетяна МИСЬКО

вчитель-методист, вчитель географії Кам'янець-Подільського ліцею №17

myskotania357@gmail.com

Олег БАЙТЕРЯКОВ

кандидат географічних наук, доцент кафедри географії та туризму

Мелітопольського державного педагогічного університету

імені Богдана Хмельницького

o.baiteriakov@gmail.com

**ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ НУМІЗМАТИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ:
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОБ'ЄКТИ ТА ПРОЦЕСИ НА МОНЕТАХ
КРАЇН ПІВДЕННОЇ АФРИКИ**

Постановка проблеми. Монети Південної Африки можуть виступати ефективним засобом наочності в освітньому процесі, допомагаючи учням глибше засвоювати суспільно-географічні знання. У 7-му класі, вивчаючи природу материків і океанів, школярі можуть аналізувати зображення на монетах, які відображають природні ландшафти, рослинний і тваринний світ регіону. У 10-му класі, коли розглядається господарство та населення країн Південної Африки, нумізматичні матеріали допомагають простежити історичний розвиток економіки та символіку національної ідентичності. Монети містять важливі суспільно-географічні образи: видатних особистостей, архітектурні пам'ятки, національні символи, що дозволяє учням краще розуміти особливості регіону. Застосування таких незвичних засобів навчання сприяє

розвитку дослідницьких навичок, просторового мислення та вміння аналізувати економічні процеси. Використання нумізматичних матеріалів у школі робить навчання інтерактивним, урізноманітнює традиційні методи викладання та підвищує інтерес до географії. Нумізматична географія має значний потенціал у формуванні цілісного уявлення про суспільно-географічні процеси, сприяючи поглибленню знань учнів про світ.

Нумізматична географія як новий науковий напрямок відіграє важливу роль у вивченні суспільно-географічних процесів через аналіз грошових знаків. Вона дозволяє простежити економічні зв'язки, політичні зміни та культурні впливи, відображені на монетах різних періодів. У шкільній освіті цей підхід сприяє розвитку критичного мислення, оскільки учні вчаться аналізувати символіку, зображення та їхню історичну й географічну значущість. Завдяки нумізматичній географії навчальний процес стає глибшим і більш інтегрованим, допомагаючи сформувати в учнів системне уявлення про світ та його різноманіття.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення освітнього потенціалу монет Південної Африки як засобу наочності в процесі вивчення суспільно-географічних об'єктів і процесів. Дослідження передбачає аналіз зображень на монетах, що відображають природні, культурні та економічні аспекти регіону. Також важливо оцінити, як використання нумізматичних матеріалів сприяє розвитку дослідницьких навичок і просторового мислення у школярів.

Виклад основного матеріалу. Дослідивши усі зображення суспільно-географічного характеру на монетах країн Південної Африки ми пропонуємо їх поділити на три основні групи: 1 – аграрний сектор (сільське господарство), 2 – традиційні заняття людей, ремесла, 3 – архітектура, культура, символіка. Така класифікація чітко й лаконічно узагальнює всі суспільно-географічні об'єкти, представлені на монетах Південної Африки та логічно їх групує:

- аграрний сектор підкреслює економічну основу регіону, адже багато країн Південної Африки залежать від вирощування сільськогосподарських культур та тваринництва;
- традиційні заняття та ремесла акцентують увагу на житті місцевого населення, зберігаючи історію та культуру праці;
- архітектура, культура та символіка демонструють національну ідентичність, історичну спадщину та важливі державні атрибути.

Ця класифікація добре структурована та універсальна – її можна застосовувати не тільки до Південної Африки, а й до інших регіонів у контексті нумізматичної географії.

Аграрний сектор широко представлений на монетах країн Південної Африки (рис. 1). Зокрема, цукрова тростина та її збір на полі зустрічається на монетах Есватіні (10 центів), Маврикію (10 рупій), сорго і пшениця на монетах Лесото (2, 5 малоті), бавовник і кокосові пальми – Мозамбіку (20 і 50 сентаво), стручки ванілі – Мадагаскару (2 аріарі).

Зображення об'єктів тваринництва містяться на монетах Південної Африки (10 центів, капська медоносна бджола), Лесото (10 лісенте, ангорська коза), Мозамбіку (2 метикас, креветки), Мадагаскару (2 аріарі, голова зебу), Коморських островів (25 франків, яйця із чотирма пташенятами, що вилупились), Острів Святої Єлени (1 пенні, тунець).

Рис. 1. Аграрний сектор на монетах країн Південної Африки

Традиційні заняття та ремесла країн Південної Африки представлені на монетах Лесото (50 лісенте, вершник на коні – стилізований погонич; 5 лісенте, традиційне житло на тлі молодих суцвіть спірального алое), Мадагаскару (10 аріарі, чоловік на торфовищі ріже торф), Малаві (5 квача, рибалки за роботою), Мозамбіку (10 сентаво, чоловік на традиційному човні) та Коморських островів (100 франків, традиційний човен – підвісне каное і тунець).

Учням буде цікаво дізнатись про монету 2 пенси Островів Святої Єлени, де зображений віслюк, який везе дрова, що є втіленням символіки важкої праці та історичної спадщини острова. Здавна ослів тут традиційно використовували як основний транспорт для перевезення вантажів по крутих і кам'янистих стежках. Цей мотив на монеті нагадує про минулі часи, коли острів був відрізаний від світу, і мешканці покладалися на приручених тварин у повсякденних справах.

Монета Мадагаскару номіналом 10 аріарі розповідає нам про видобуток торфу як традиційний вид діяльності місцевого населення. Чоловік на торфовищі, який ріже торф, символізує важливу роль цього ресурсу в житті тубільців. Торф використовується як паливо для приготування їжі та обігріву

осель, особливо в районах, де деревина є дефіцитною. Його видобуток вимагає фізичної витривалості: робітники вручну ріжуть та торф'яні блоки перед використанням висушують. Зображення на монеті нагадує про традиційні методи праці, які передаються з покоління в покоління.

Група монет «Архітектура, культура та символіка» представлена на 13 монетах Есватіні, Лесото, Зімбабве, Мозамбіку, Маврикію та Коморських Островів (табл. 1).

Таблиця 1

Архітектура, культура та символіка на монетах країн Південної Африки

№ з/п	Країна	Номінал монети	Дизайн монети
1.	Есватіні	50 центів	герб країни
2.	Лесото	1 малоті	герб країни
3.	Зімбабве	2 золотих	руїни Великого Зімбабве
4.	Мозамбик	1 сентаво	гусине перо і чорнильниця
5.	Мозамбик	1 метикас	жінка пише у зошиті
6.	Мозамбик, до 2024 р.	5 метикас	тимбіла, традиційний музичний інструмент
7.	Мозамбик, з 2024 р.	5 метикас	місцевий музикант, який грає на тимбілі
8.	Мозамбик	10 метикас	будівля Центрального банку Мозамбіку
9.	Маврикій	1 рупія	герб країни
10.	Маврикій	20 рупій	будівля Центрального банку в Порт-Луї
12.	Коморські Острови	10 франків	фрагмент герба країни (півмісяць і чотири зірки)
13.	Коморські Острови	50 франків	мечеть Бадами на Коморських Островах

Таблиця складена авторами за колекціями монет

Висновки. Отже, монети країн Південної Африки є не лише засобом обігу, а й відображенням економічного, культурного та історичного розвитку регіону. Через аграрні мотиви, національну символіку, традиційний спосіб життя та історичні пам'ятки вони передають унікальні особливості цих країн, створюючи своєрідну нумізматичну карту регіону. Особливу роль відіграють зображення природних ресурсів та ремесел, що показують залежність місцевих економік від сільського господарства та рибальства. Водночас присутність національних гербів і визначних будівель свідчить про бажання країн підкреслити свою незалежність та історичну спадщину. Таким чином, нумізматична географія дозволяє не лише вивчати економічну структуру та культуру Південної Африки, а й простежувати її історичний розвиток через призму грошового обігу.

Марина НЕТЕСА

здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти кафедри географії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
marinanetesa70@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ВІДЕО-КОНТЕНТУ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ 7 КЛАСУ НУШ

Постановка проблеми. Сучасні здобувачі базової середньої освіти Нової української школи (НУШ) характеризуються як *«покоління візуалів»*, які з'явилися у часи глобалізації та постмодернізму. Із раннього дитинства вони оточені прогресуючими сучасними технологіями (*діджиталізовані*), а в навчанні головним джерелом інформації виступає зоровий ряд, в якому домінують короткі, динамічні, захоплюючі відео з інтерактивною залученістю. В умовах великої кількості відео-матеріалів в інтернеті для педагогів постає проблема відбору якісного та достовірного контенту, що відповідає навчальній програмі шкільного курсу. Не менш важливим з'являється питання: *«Як ефективно інтегрувати відео-контент в структуру уроку, щоб він: 1) не був лише розважальним елементом, 2) сприяв досягненню навчальних цілей, 3) відповідав віковим особливостям учнів, їхнім психологічним та фізіологічним потребам?»* Адже відео-контент це потужний та універсальний засіб навчання, який може значно підвищити ефективність освітнього процесу, зробити його більш цікавим, наочним та доступним для учнів.

Мета дослідження полягає у визначенні тенденцій реалізації потреби візуалізації навчального матеріалу як шляху адаптації навчального процесу до потреб сучасного цифрового покоління (*на прикладі залучення відео-контенту на уроках географії 7 класу НУШ*).

Виклад основного матеріалу. У сучасній освіті задля підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, розвитку критичного мислення, аналітичних навичок здобувачів освіти, на допомогу педагогам створюються різноманітні навчальні посібники (*в тому числі відео-формату*), що мають сприяти ефективності навчального процесу.

Для досягнення максимальної ефективності використання автентичних аудіо- та відео-матеріалів рекомендується дотримання низки вимог:

1) зміст навчального відео-контенту мусить відповідати навчальній програмі та бути достатньо інформативним (*враховувати «кліпове мислення» сучасних учнів*);

2) демонстрація відео-матеріалу має відбуватись у спеціально для того відведений та запланований вчителем навчальний час;

3) фрагмент, що демонструється учням, повинен мати позитивний вплив на розвиток компетентностей;

4) інструкції вчителя для ознайомлення учнів з відео-ресурсом повинні бути в синхронізації з демонстрацією цих матеріалів, бути зрозумілими та спрямованими на подолання навчальних труднощів;

5) тривалість фрагменту не повинна бути надто довгою – до 7 хв. (*передбачати «порційне засвоєння» матеріалу здобувачами освіти*) [1, с. 37].

На думку К. Молодик, методистки «Нової української школи» – одного з найбільших освітніх медіа країни, варто враховувати, що навчальні відео переглядатимуть діти з кліповим сприйняттям, виховані візуальним контентом Instagram та TikTok, де стандартом утримування уваги є 15-секундні stories та хвилинні ролики в стрічці. Для застосування довших за часом відео корисно запланувати їх поділ на менші частини, щоб краще залучити учнів/-ць до взаємодії (*прийом «стопкадр»*) [2].

Для оцінки ефективності використання відео-матеріалів у навчальному процесі в нашому дослідженні проаналізовано програмні вимоги, виокремлено перелік відео-ресурсів та методичних підходів до їх інтеграції для навчання географії в 7 класі НУШ.

Міністерство освіти і науки України (МОН) розробило дві модельні навчальні програми (МНП) з географії для 6-9 класів:

1. МНП «Географія. 6-9 класи» (С. Г. Кобернік та ін.) [3];
2. МНП «Географія. 6-9 класи» (С.П. Запотоцький та ін.) [4].

Ці програми були переглянуті на предмет визначення рекомендацій використання відео-матеріалів для навчання географії 7 класу НУШ, керуючись принципом «краще один раз побачити, ніж сто разів почути».

У своїй МНП з географії для 7 класу С.Г. Кобернік [3] інтегрує використання відео-матеріалів, як засіб наочного навчання та розвитку спостережливості учнів. Основний акцент зроблено на вивченні материків тропічних широт (Африка, Південна Америка, Австралія), материків Північної півкулі (Північна Америка, Євразія), Антарктиди та океанів. У кожному тематичному блоці програми передбачено використання відео-матеріалів для вивчення фауни материків (*автор не зазначає конкретні джерела*) або спостережень у зоопарках (*дистанційно*). Також відео застосовується для демонстрації екологічних проблем, змін природних комплексів під впливом антропогенної діяльності та природних катастроф на кожному з материків. Родзинкою вважаємо пряме посилання на науково-популярне виданням С. Комісаренка «Моя Антарктика».

Водночас у програмі не простежуються рекомендації до використання відео-матеріалів для вивчення кліматичних поясів, рельєфу, водних ресурсів та населення материків й океанів. Укладачі цієї версії МНП з географії дібрали інші способи візуалізації та видів діяльності учнів та учениць.

Модельна програма С.П. Запотоцького передбачає інтеграцію цифрових технологій у навчальний процес географії 7 класу НУШ, використовуючи відео-матеріали, інтерактивні сервіси та онлайн-ресурси, що підвищують наочність викладу та сприяють розвитку дослідницьких навичок учнів.

Для здійснення віртуальних подорожей материками й океанами на уроках географії рекомендовано залучати програму Google Earth; вивчати геологічне минуле Землі – через інтернет-ресурс Ancient Earth Globe; занурюватись в полярні океани – за допомогою панорамних фото та відео; для аналізу загальної циркуляції атмосфери – сервіс NullSchool, що дозволяє в реальному часі спостерігати за переміщенням повітряних мас. Крім того, МНП передбачає серію інтерактивних картографічних вікторин (Seterra) для вивчення фізичної географії всіх континентів, що сприятиме кращому засвоєнню та закріпленню знань.

Як бачимо, МНП колективу на чолі з С.Г. Коберніком більше орієнтована на класичний підхід із використанням відео-матеріалів для спостереження та вивчення природних процесів, без уточнень прикладами конкретних цифрових та відео-ресурсів. Натомість, МНП колективу авторів на чолі з С.П. Запотоцьким пропонує структурований підхід із чітко визначеними цифровими інструментами для організації інтерактивного навчання географії в 7 класі НУШ.

За обома МНП на 2024/2025 н. р. МОН рекомендовано до використання в навчальному процесі 7 класу НУШ сім підручників: два – за програмою С.Г. Коберніка та 5 – за С.П. Запотоцького. Для виявлення залученості відео-контенту в діючих підручниках географії обрали по одному прикладу до кожної з модельних програм, а саме: 1) підручник С.П. Запотоцького [5] (за відповідною МНП) (рис. 1); 2) підручник В.В. Безуглого [6] (за МНП програмою С.Г. Коберніка) (рис. 2).

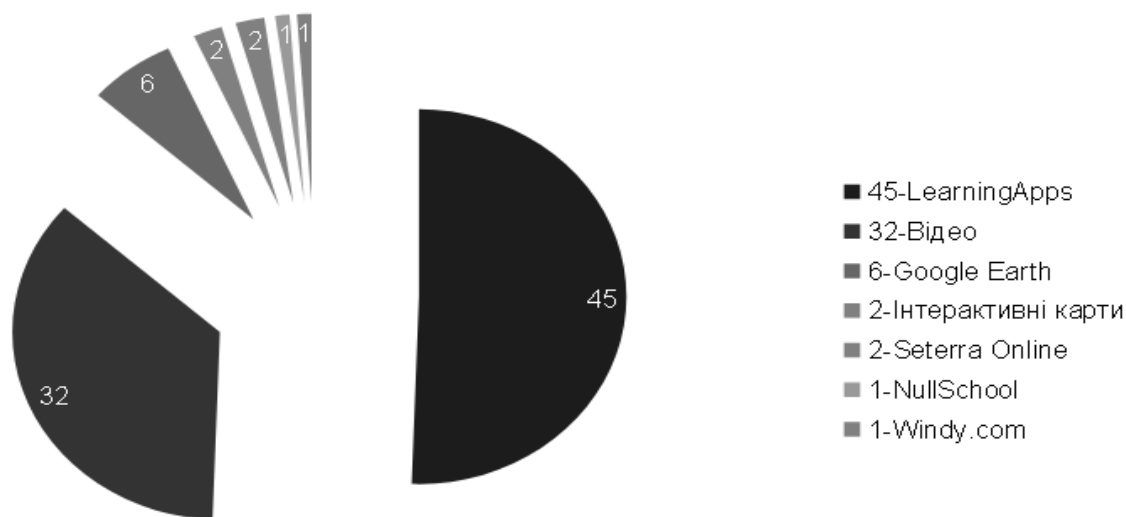

Рис. 1. Використання інтернет та відео-ресурсів за підручником С.П. Запотоцького (створено автором за [5])

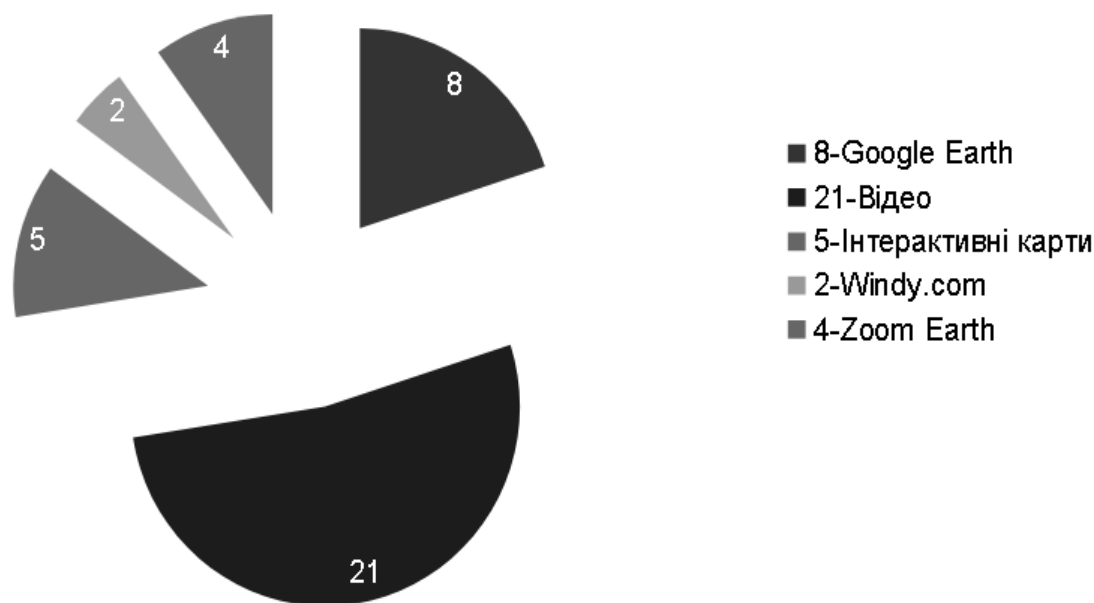

Рис.2. Використання відео-матеріалів за підручником авторського колективу на чолі із В.В Безуглим (складено автором на основі [6])

Діаграма на рис. 1 свідчить про те, що підручник авторського колективу на чолі із С.П. Запотоцьким активно використовує різноманітні ресурси, що містять візуальний контент, для навчання географії. Перевага надається інтерактивним вправам з візуальними елементами, в тому числі й безпосередньо відео-матеріалам. Найбільше використання відео-матеріалів було за темами вивчення материків.

Підручник авторського колективу на чолі з В.В. Безуглим рекомендує залучення відео- та цифрових платформ, що сприятимуть візуалізації географічних явищ, розвитку дослідницьких навичок та інтерактивному засвоєнню знань семикласниками (рис. 2).

Обидва підручники широко використовують відео- та інтерактивні інструменти для покращення географічної освіти. Підручник колективу С.П. Запотоцького робить акцент на чітко визначених цифрових ресурсах, а підручник колективу В.В. Безуглого – містить спеціальні рубрики «Працюємо з інформацією» та «Працюємо з інтернет-ресурсами». Результати порівняльного аналізу свідчать про усвідомлення авторами важливості візуалізації та динамічного контенту для ефективного навчання учнів 7-х класів НУШ.

Логічним продовженням дослідження, яким займався автор публікації, став огляд методичних напрацювань вчителів географії на платформі «На Урок» [7]. Виявлено понад 200 розробок уроків географії для 7 класу за весь час існування сайту. Станом на поточний навчальний рік (2024/2025), кількість

таких розробок, на прикладі теми курсу «Північна Америка», становила 15, при цьому лише в змісті 4 з них виявлено залучення до навчання учнів відео-матеріалів. Тож, попри великий обсяг методичних матеріалів на платформі «На Урок», кількість відео-контенту залишається обмеженою. Це свідчить про необхідність активнішого впровадження цифрових технологій у навчальний процес, розширення використання мультимедійних ресурсів та створення якісного відео-контенту для підвищення ефективності викладання географії.

Висновки. Сучасні учні, що зростають в умовах розвитку Інтернету та цифрових технологій, все більше демонструють кліпове мислення, адже вони сприймають інформацію поверхнево, фрагментарно, через яскраві візуальні образи та короткі повідомлення. Через це традиційні методи викладання, які базуються на довготривалому поясненні матеріалу, стають менш ефективними.

Вважаємо, що використання відео-контенту на уроках географії в 7 класі НУШ є необхідним і доцільним, оскільки воно: сприяє кращому сприйняттю інформації, підвищує зацікавленість учнів, полегшує запам'ятовування географічних понять, природних процесів та картографічних об'єктів, адже мозок легше обробляє інформацію через відео, ніж через суцільний текст. Тому відео-контент на уроках географії 7 класу в умовах НУШ є ефективним інструментом, який відповідає особливостям сприйняття сучасних учнів.

Список використаних джерел

1. Яковлева В.М., Соловійова О.В. Формування компетентності в говорінні учнів середньої школи засобами автентичних відео- та аудіоматеріалів: кваліф. робота за ОПП «Англійська мова та зарубіжна література» на здобуття другого (магістерського) рівня освіти: 014 «Середня освіта». Чернівці, 2023. 82 с. URL: <https://surl.li/gezywx>
2. Молодик К. Відео – улюблений учнівський формат? Ефективні сценарії використання на уроках у скарбничку вчителям // НУШ. Смарт освіта, від 14 Квітня 2024. URL: <https://nus.org.ua/2024/04/14/video-ulyublenyj-uchnivskyj-format-efektyvni-stsenariyi-vykorystannya-na-urokah-u-skarbnychku-vchytelyam/>
3. Модельна навчальна програма: Географія. 6-9 класи для закладів загальної середньої освіти / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко, Т. Г. Гільберг, Л. М. Даценко // МОН: Загальна середня освіта. Освітні програми. Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи, від 11.04.2022. Київ. 67 с. URL: <https://surl.li/gfruov>
4. Модельна навчальна програма: Географія. 6-9 класи для закладів загальної середньої освіти / С.П. Запотоцький, Г.І. Карпюк, Р.В.Гладковський та інші. // Модельні навчальні програми для 5-9 класів НУШ, від 11.04.2022. Київ. 54 с. URL: <https://surl.li/wofjya>
5. Географія Підручник для 7 класу / Запотоцький С. П., Зінкевич М. В., Петринка Л.В., Титар Н. М., Горовий О. В., Миколів І. М. – Тернопіль: Астон, 2024. – 330 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2832-geografiia-zapotockyi-7-klas-2024.html>
6. Географія Підручник для 7 класу / Безуглий В. В., Лисичарова Г. О. – К.: ТОВ «Видавництво «Генеза», 2024. – 276 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2828-geografiia-bezuglyi-7-klas-2024.html>
7. На урок: освітній проект. URL: <https://naurok.com.ua/>

Олег СИЗЕНКО

старший викладач, завідувач навчальної лабораторії топографії,
картографії і дистанційних методів при кафедрі географії,
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
syzenko@if.dnu.edu.ua

**ПОТЕНЦІАЛ ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕРАТИВНОГО
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
КАРТОГРАФІЧНИХ НАВИЧОК УЧНІВ**

Постановка проблеми. Картографічна грамотність є важливою складовою географічної культури учнів. Це зумовлено вагомістю картографічних творів як моделей просторово-часової реальності, зростанням їх значення як засобів передачі просторової інформації в сучасному суспільстві, а також необхідністю вміння отримувати просторово-координовану інформацію з різних видів геозображень [1, с. 108]. З появою технологій штучного інтелекту традиційні методи навчання зазнають значної еволюції. Однією із таких нововведень стала інтеграція генеративного штучного інтелекту в освітній процес. Динамічний розвиток генеративного ШІ вражає своєю неймовірною швидкістю, що перевершує темпи будь-якої іншої технологічної інновації в історії. Багато хто бачить у новій технології безліч викликів, водночас інші вважають, що штучний інтелект має потенціал змінити сферу освіти, зробити її доступнішою, привабливішою та ефективнішою для учнів.

Численні держави, серед яких США, Китай, Сінгапур, Південна Корея, Фінляндія, Естонія, Велика Британія, Канада, Індія та ОАЕ, вже розробили та успішно впроваджують стратегії та ініціативи щодо інтеграції штучного інтелекту в загальноосвітню систему [2]. Що стосується вітчизняної методики викладання, на даний момент основою для досліджень у цій галузі є поки що обмежена кількість наукових праць, серед яких можна виділити роботи В. Бикова, О. Спіріна, Т. Вакалюк, С. Литвинової, О. Овчарука, В. Осадчого, О. Пінчука, О. Соколюк та ін. [3].

Метою дослідження є розглянути потенціал використання генеративного штучного інтелекту у процесі формування картографічних навичок учнів.

Виклад основного матеріалу. Генеративний штучний інтелект – це тип ШІ, який може аналізувати та розуміти текстові запити, відомі як «підказки», і відповідати на них, створюючи оригінальний контент. Розвиток цієї технології прямує від вузько спрямованого штучного інтелекту, що ефективно виконує конкретні завдання (наприклад, генерує зображення на основі опису), до мультимодального штучного інтелекту, який прагне відтворити складні когнітивні здібності людини, демонструючи універсальність у розумінні, навчанні та адаптації в різних сферах [4, с. 34].

Згідно з традиційним підходом, шляхи формування картографічної компетентності в учнів включають знаннєвий компонент, який передбачає засвоєння географічної номенклатури, та діяльнісний компонент, що охоплює організацію роботи з тематичними картами і статистичною інформацією [5]. І якщо у першому випадку ШІ є доволі ефективним інструментом пошуку, добору та систематизації інформації і може успішно впроваджуватися в якості наставника, розширюючи інформаційну базу та забезпечуючи актуальність географічних знань, стосовно діяльнісного компоненту станом на початок 2025 року усі наявні системи ШІ мають серйозні проблеми з картографуванням через свою нездатність сформувати цілісне розуміння світу (рис. 1).

Рис.1. Типові мапи, згенеровані ШІ за текстовими запитами (джерело – Reddit)

Як бачимо, алгоритми штучного інтелекту вже зараз здатні створювати впізнавані карти з кордонами та обрисами, проте у порівнянні зі згенерованими краєвидами та простими зображеннями, які не потребують надмірної деталізації, мапи вимагають точності. Неосяжна кількість територій, між і геополітичних складнощів вимагає від алгоритмів ШІ глибокого розуміння географії, якого вони поки позбавлені, що особливо помітно у використанні номенклатури та іншого тексту на мапах. Незважаючи на недоліки штучного інтелекту у створенні точних карт, важливо визнати цінну роль, яку він відіграє у картографічному мистецтві. Алгоритми штучного інтелекту можуть допомогти картографам, надаючи початкові замальовки та джерела натхнення. Поєднання людського досвіду і технології ШІ може призвести до створення достовірних і візуально привабливих продуктів.

Варто пам'ятати, що точність і повнота згенерованих продуктів залежить від якості даних, які використовуються для навчання моделі ШІ. Якщо навчальні дані є упередженими або неповними, ШІ-модель видаватиме неточні результати. Пропонуємо зосередитися на таких основних напрямках використання сучасних засобів ШІ у формуванні картографічних навичок учнів:

1) Використання ШІ як інструменту пошуку, узагальнення та генералізації статистичної інформації для створення карт, що надзвичайно спрощує рутинну роботу, мотивує до дослідницької діяльності, закріплює та розвиває картографічні навички через діалог між учнем-картографом та ШІ, у якому учень виступає в якості оператора-наставника, реалізуючи принцип *docendo discimus*;

2) Поетапна взаємодія з ШІ як допоміжним засобом картографування для переведення людської мови у мову програмування з подальшим використанням створеного ШІ програмного коду у традиційних ГІС. Це значно розширює можливості та знижує поріг входження як учнів до використання більш складних програмних засобів, що вимагають знання мов програмування;

3) Застосування алгоритмів машинного навчання як готових інструментів обробки і класифікації даних дистанційного зондування Землі, автоматичної ідентифікації об'єктів геопростору, моделювання ймовірної динаміки географічних процесів з наступним використанням отриманих даних для складання й аналізу картографічних продуктів;

4) Ставлення до продуктів, безпосередньо згенерованих ШІ за простими текстовими запитами як до картографічних жартів для захоплення уваги, підвищення пізнавального інтересу до вивчення географічних дисциплін, джерела натхнення чи засобу релаксації при вивченні складного матеріалу.

Незважаючи на наявні виклики та обмеження, вважаємо впровадження нових технологій, в тому числі у освітній процес, невідворотним і цілком органічним свідченням технічного прогресу людства. Завданням сучасної методики викладання є адаптація до нових реалій, науково-методологічне обґрунтування і формування стратегій взаємодії учасників освітнього процесу зі штучним інтелектом.

Висновки. Враховуючи значні досягнення та швидкий розвиток генеративного штучного інтелекту, очевидно, що ця технологія має величезний потенціал для покращення освітніх процесів, зокрема у сфері формування картографічних навичок у школярів. Незважаючи на наявні труднощі, пов'язані з точністю створення карт, ШІ вже зараз може виступати в ролі потужного інструменту для підвищення картографічної грамотності та допомагати у створенні якісних навчальних матеріалів. Поєднання традиційних методів навчання та сучасних технологій може суттєво збагатити освітній процес і відкрити нові можливості для учнів та вчителів.

Список використаних джерел

1. Іванова В.М., Непша О.В., Кілімова О., Ярошенко Я.С. Картографічна грамотність як складова частина географічної культури учнів. Актуальні наукові дослідження в сучасному світі. 2021. Вип. 5(73), Ч. 3. С. 107–112.

2. Huang J., Saleh S., Liu Y. A Review on Artificial Intelligence in Education. Academic Journal of Interdisciplinary Studies. 2021. Vol. 10, No. 3. P. 206–217. DOI: <https://doi.org/10.36941/ajis-2021-0077>

3. Гриценчук О. Використання штучного інтелекту в освіті: тенденції та перспективи в Україні та за кордоном. UNESCO Chair Journal "Lifelong Professional Education in the XXI Century". 2024. Т. 2, № 10. С. 152–161. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(10\).2024.0012](https://doi.org/10.35387/ucj.2(10).2024.0012)

4. Мельник І.Г. Використання програм зі штучним інтелектом у сегменті загальної середньої освіти: потенціал і виклики. Освітня аналітика України. 2024. № 2. С. 31–44. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2024-2-31-44>

5. Безуглий В.В., Лисичарова Г.О. Особливості формування картографічної компетентності в учнів 10-х класів засобами підручника географії. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». 2021. Т. 2, № 22. С. 85–94. DOI: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2021-2-22-10>

Анастасія ЧОРНОГОР

здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти історичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

zhuchok6578@gmail.com

Науковий керівник: доц. О.В. Дяченко

ІСТОРИЧНІ КАРИКАТУРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОТИВАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному суспільстві критичне осмислення історичних подій набуває особливої важливості. Традиційні методи навчання не завжди здатні зацікавити учнів і сформувати в них аналітичне мислення. Візуальні джерела, зокрема історичні карикатури, виступають ефективним інструментом розвитку критичного мислення, оскільки поєднують іронічний погляд на події з можливістю аналізу політичного та соціального контексту.

Карикатура як історичне джерело не лише відображає суспільні настрої певної епохи, а й дозволяє виявити стереотипи, розпізнати пропагандистські елементи та критично оцінити історичні події. В умовах зростання інформаційного навантаження на учнів особливо важливо застосовувати методи, що поєднують аналітичний та емоційний підходи. Використання карикатур у навчальному процесі сприяє залученню учнів до активної роботи з історичними джерелами, формує вміння працювати з контекстом і аргументовано висловлювати власну думку.

Метою дослідження є аналіз ефективності використання історичних карикатур як засобу мотивації учнів до вивчення історії, а також визначення їхнього впливу на формування критичного мислення, аналітичних навичок і здатності працювати з візуальними історичними джерелами. Дослідження спрямоване на розробку методичних підходів до інтеграції карикатур у навчальний процес та оцінку їхньої ролі у розвитку історичної свідомості учнів.

Виклад основного матеріалу. Тема використання карикатур на уроках історії вже має певний рівень розробки, але потребує подальшого дослідження. Наприклад, статті Т. Бережної [1] та Ю. Комарова [4] розглядають карикатуру як особливе джерело історичної інформації та висвітлюють практичні аспекти її використання в освітньому процесі, що свідчить про наявність методичних підходів. Праці П. Мороза та І. Мороз [5; 6] ілюструють, як політичні карикатури можуть бути використані для формування медіаграмотності учнів, що є особливо актуальним у сучасному інформаційному середовищі. О. Діденко [2] та Є. Шелест [3] розглядають карикатури в контексті загального використання гумору та мемів в освітньому процесі, підкреслюючи їхню роль у підвищенні зацікавленості учнів. Робота В. Молоткіної В. та Л. Хмельницької аналізує вплив візуальних джерел на формування критичного мислення, що є важливим для інтеграції карикатур у навчальні стратегії [7]. Методичний посібник Г. Яковенко надає загальні рекомендації щодо навчання історії, що може слугувати теоретичною базою для подальшого дослідження теми [8]. Таким чином, наявні дослідження підтверджують важливість використання карикатур у навчальному процесі, проте відчутним є брак ґрунтовних праць, присвячених їхній систематичній методиці застосування, зокрема в контексті інтеграції з сучасними цифровими технологіями та кросдисциплінарним підходом.

Історичні карикатури мають довгу традицію та широко використовувалися у світовій історії як інструмент політичної сатири, ідеологічної боротьби та громадської думки. Вони зустрічаються ще в середньовічних манускриптах, книгах, гравюрах, а з розвитком друкованої преси їхній вплив суттєво зріс. Наприклад, у часи Французької революції карикатури активно використовувалися для висміювання монархії та популяризації ідей революціонерів. У XIX ст. в Європі та США політична карикатура стала могутнім засобом критики влади, висвітлення соціальних проблем і пропаганди реформ. Під час Першої та Другої світових воєн карикатури служили засобом військової пропаганди, мобілізації суспільства та формування певного ставлення до ворога [6, с. 185].

На теренах України карикатури також мають багату історію. Перші спроби карикатурних зображень простежуються ще у середньовічних мініатюрах. У XVII ст. карикатури можна було знайти у народному малярстві, портретах вельмож і козацьких гетьманів [1]. Особливої уваги заслуговує гумористично-сатирична преса кінця XIX – початку XX ст., коли карикатури активно використовувалися для критики суспільних та політичних явищ. Вони з'являлися у таких виданнях, як «Сова» (1871 р., Ужгород) та «Шершень» (1906 р., Київ та 1908-1911 рр., Нью-Йорк) [1]. Тут працювали художники-карикатуристи Іван Бурячок (1877–1936), Опанас Сластіон (1855–1933), Володимир Різниченко (1870–1932) та ін. В Галичині тим часом друкувалися часописи «Зеркало» (1889–1908 рр.,) та «Комар» (1900–1906 рр.).

У період Першої світової війни сатирична графіка набула політичного характеру. Наприклад, німецька сатирична карта 1914 р. зображала Росію у вигляді загрози для Європи, що наочно демонструє, як карикатури використовувалися для формування громадської думки [4, с. 16].

У період Української революції 1917-21 рр. карикатура стала інструментом політичної боротьби, засобом агітації та підняття національної свідомості.

Яскрава сатира карикатури вдало використовувалася в тому числі як метод ідеологічної боротьби. Так, підпільна періодика ОУН та УПА нараховує кілька гумористично-сатиричних часописів: «Оса» (1942), «Український перець» (1944–1947), «Повстанське кропило» (1944–1945), «Хрін» (1946) [1]. Одним із найяскравіших представників української карикатури був Ніл Хасевич (1905–1952). Його відома робота «Що вивозять з України в Росію» (1949) ілюструє грабінницьку політику СРСР щодо України.

Українська еміграція також використовувала карикатури для критики радянського режиму, викриваючи його злочини та репресії. В радянській Україні карикатура стала частиною офіційної пропаганди, проте водночас розвивалися й неофіційні сатиричні жанри.

Під час сучасної російсько-української війни карикатура стала могутнім засобом інформаційної боротьби, протесту та формування громадської думки. Українські художники, такі як Юрій Журавель, Анатолій Василенко, Олег Смаль, створюють гострі сатиричні роботи, які викривають агресію, маніпуляції та пропаганду. Ці карикатури не лише висміюють ворога, а й піднімають бойовий дух суспільства, сприяють його згуртуванню та відображають історичні реалії у доступній візуальній формі.

Використання карикатур на уроках історії сприяє розвитку медіаграмотності учнів, оскільки вони вчаться аналізувати зображення, розуміти підтекст, символіку та художні прийоми. Аналіз історичних карикатур дозволяє глибше усвідомити контекст подій, оскільки карикатура концентрує увагу на ключових аспектах історичного явища, наочно передаючи його суть. Учні не лише отримують інформацію про історичні події, але й вчаться критично мислити, розрізняти факти та пропаганду, аналізувати джерела та їхню надійність. Залучення карикатур у навчальний процес також сприяє формуванню навичок візуального мислення, що є важливим у сучасному інформаційному просторі.

Історичні карикатури виконують низку важливих функцій у навчальному процесі, зокрема вони формують і регулюють суспільну свідомість, зберігають культурну пам'ять, відображають думки та настрої епохи, створюють яскраві образи минулого, допомагають з'ясувати політичні, суспільні ідеали, активізують творчість і аналітичні навички учнів, а також резюмують суть історичних явищ. Завдяки візуальній та сатиричній складовій карикатури сприяють глибшому розумінню історичних подій, оскільки дозволяють учням не лише сприймати інформацію, а й осмислювати її критично. Аналіз карикатур допомагає розпізнавати політичну пропаганду, ідеологічні маніпуляції та

соціальні стереотипи, що сприяє розвитку медіаграмотності. Вони також виступають засобом інтерактивного навчання, коли учні можуть не лише аналізувати готові зображення, а й створювати власні, висловлюючи своє бачення історичних процесів [7, с. 238]. Таким чином, історичні карикатури є не лише засобом ілюстрації історичних подій, а й ефективним інструментом для розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей та історичної свідомості школярів.

Методика використання карикатур на уроках історії передбачає кілька ключових етапів. Перший етап – це ознайомлення учнів із карикатурним жанром, його специфікою та історичним контекстом. Учні вчаться розрізняти сатиру, гіперболу, алегорію та символіку, що використовуються у карикатурі. Далі йде аналітичний етап, під час якого учні працюють із конкретними карикатурами: описують їх зміст, визначають персонажів, аналізують художні засоби та інтерпретують підтекст зображень. Це дозволяє їм не лише розширювати знання про історичні події, а й розвивати критичне мислення. Наступний етап – обговорення карикатури в контексті історичних реалій. Учитель може запропонувати учням відповісти на запитання про те, який історичний період або подію висвітлює карикатура, хто її автор і які ідеологічні чи політичні погляди вона відображає. Важливим є також творчий етап, коли учні можуть самостійно створювати карикатури на основі вивченого матеріалу [8, с. 144]. Це не тільки стимулює їхню уяву, а й допомагає краще засвоїти навчальний матеріал через власну творчу діяльність. Наприкінці уроку варто підсумувати ключові моменти, зробити висновки щодо ролі карикатур у висвітленні історичних подій та їхнього впливу на суспільство. Таким чином, використання карикатур на уроках історії сприяє активізації пізнавальної діяльності, підвищенню інтересу учнів до предмета та розвитку їхніх аналітичних здібностей.

Висновки. Використання історичних карикатур на уроках історії є ефективним інструментом для формування критичного мислення, розвитку медіаграмотності та підвищення зацікавленості учнів у вивченні предмета. Завдяки візуальній формі подачі інформації карикатури допомагають краще зрозуміти складні історичні події, аналізувати їх у контексті суспільно-політичних процесів та розпізнавати ідеологічні впливи. Методика роботи з карикатурами включає як аналітичні, так і творчі елементи, що дозволяє учням не лише сприймати інформацію, а й осмислювати її, формуючи власну оцінку історичних подій. Таким чином, використання карикатур сприяє активному та свідомому залученню учнів до навчального процесу, роблячи його інтерактивним і сучасним.

Список використаних джерел

1. Бережна Т. Карикатура як особливе джерело історичної інформації. URL: <http://journal.osnova.com.ua/article/70802>.

2. Діденко О. Гумор на уроках історії та громадянської освіти: як зробити навчання веселим та ефективним. URL: https://znayshov.com/News/Details/humor_na_urokakh_istorii_ta_hromadianskoj_osvity_Yak_zrobyty_navchannia_veselym_ta_efektyvnyum

3. Історичні меми від Євгенія Шелеста. URL: <https://smart-osvita.org/memy-yak-sposib-ozhyvlyty-istoriiu-vchytel-yevhenii-shelest-pro-vlasnyi-dosvid-oryhinalnoho-vykladannia/>.

4. Комаров Ю. Запам'ятовується назавжди! З практики використання політичних карикатур у шкільному викладанні історії. Історія в школах України. 2004. № 1. С. 15-20.

5. Мороз П. Використання карикатур в шкільному підручнику (методика роботи в умовах дослідницького навчання). URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/Стаття_про_карикатури_Осн.pdf

6. Мороз І., Мороз П. Використання політичної карикатури кінці XIX – початку XX ст. на уроках історії як засіб формування медіаграмотності учнів. Український педагогічний журнал. 2022. № 4. С. 184-194.

7. Молоткіна В., Хмельницька Л. Застосування візуальних джерел на уроках історії як засобу формування критичного мислення учнів. С. 227-252. URL: https://sdc-journal.com.ua/web/uploads/pdf/SDC_2023_1-227-252.pdf

8. Яковенко Г. Методика навчання історії. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1656/1/pdf>

Секція 4. Навчання географії та історії в умовах дистанційної освіти

Вікторія АЧКАSOBA

вчитель географії Комунального закладу «Харківський ліцей №47
Харківської міської ради»
v.achkasova@hg47.org

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Дистанційні технології навчання можна розглядати як природний етап еволюції традиційної системи освіти. Якщо розглядати дистанційне навчання в рамках позитивних характеристик, то можемо відзначити, що воно дає можливість отримати швидкий зворотній зв'язок від учнів, а вчителю вказувати або замінювати актуальну інформацію. В нинішніх реаліях дає можливість комунікувати з учнями, які знаходяться в різних країнах, або в різних адміністративних областях України. Діяльнісний підхід як сучасна методологія шкільної освіти у контексті впровадження Концепції Нової української школи, реалізації Державного стандарту базової середньої освіти ґрунтується на основних положеннях діяльнісної методології.

Мета дослідження. Дослідити використання діяльнісного підходу на уроках географії в умовах дистанційної освіти різними методами роботи та онлайн ресурсами.

Виклад основного матеріалу. Саме діяльнісний підхід є одним з головних інструментів реалізації Концепції Нової української школи, механізмом запровадження Державного стандарту базової середньої освіти на всіх циклах навчання – адаптаційному (5-6 класи) та базовому предметному (7-9 класи). Основними принципами діяльнісного підходу в освіті є такі:

- 1) здобуття дитиною знань у самостійному пошуку;
- 2) віддавати ініціативу учням;
- 3) відкриті запитання і завдання;
- 4) не давати готових рішень;
- 5) психологічного комфорту (радість пізнання);
- 6) варіативності (розвитку варіативності мислення учнів, їх здатності до адекватного прийняття рішень у різноманітних ситуаціях вибору);
- 7) максимальної орієнтації на творчу діяльність учнів, розвиток їх креативності.

Для вчителів є багато освітніх ресурсів, у яких вони можуть створювати відповідні завдання. Наприклад, багатофункціональний ресурс Genially, дозволяє створити від презентацій на уроках, до інфографіки, гейміфікації, інтерактивних зображень, посібників та ін. Широкого використання набув ресурс Wordwall, який дозволяє створити інтерактивні або друковані матеріали, у вигляді вікторин, кросвордів, анаграм, завдань на карті та ін. Дистанційне

навчання – це використання, в електронній версії, підручників, словників, і відповідно карт. В процесі дистанційного навчання виникає багато технічних та практичних проблем проведення практичних робіт, перевірки та закріплення знань учнів. Саме робота з контурними картами є проблемою для дистанційного навчання. Якщо працювати в роздруковках контурних карт, то це достатньо простий варіант, але не всі мають змогу це зробити і саме проблемою є виконання таких практичних робіт для учнів в онлайн ресурсах.

В навчальному процесі варто здобутки учнів поєднувати з сучасними інноваціями. Всі курси географії мають практичні роботи пов'язані з нанесенням інформації на контурні карти, але можливості роботи навіть в графічних редакторах теж обмежена, особливо це відчутно, якщо потрібно наносити інформацію про корисні копалини будь-якої території. Ця проблеми не вирішена і освітніми платформами, які розроблені в Україні (Mozaweb, AR Book, Izzі). До деяких практичних робіт є рішення, а саме використання онлайн ресурсу Marchart. Там є інструкція для роботи учнів, і звісно ж контурні карти світу, регіонів, материків і України. Потрібно розуміти, що вчитель має теж давати чіткі інструкції до виконання практичних робіт з використанням онлайн ресурсів. Наприклад, можна запропонувати учням 10 класу виконати практичну роботу на тему «Складання картосхеми типології країн Америки за рівнем їх економічного розвитку» [2] і виконати картографічну складову роботи в онлайн ресурсі Marchart ми отримаємо цікаві карти зроблені учнями (рис. 1).

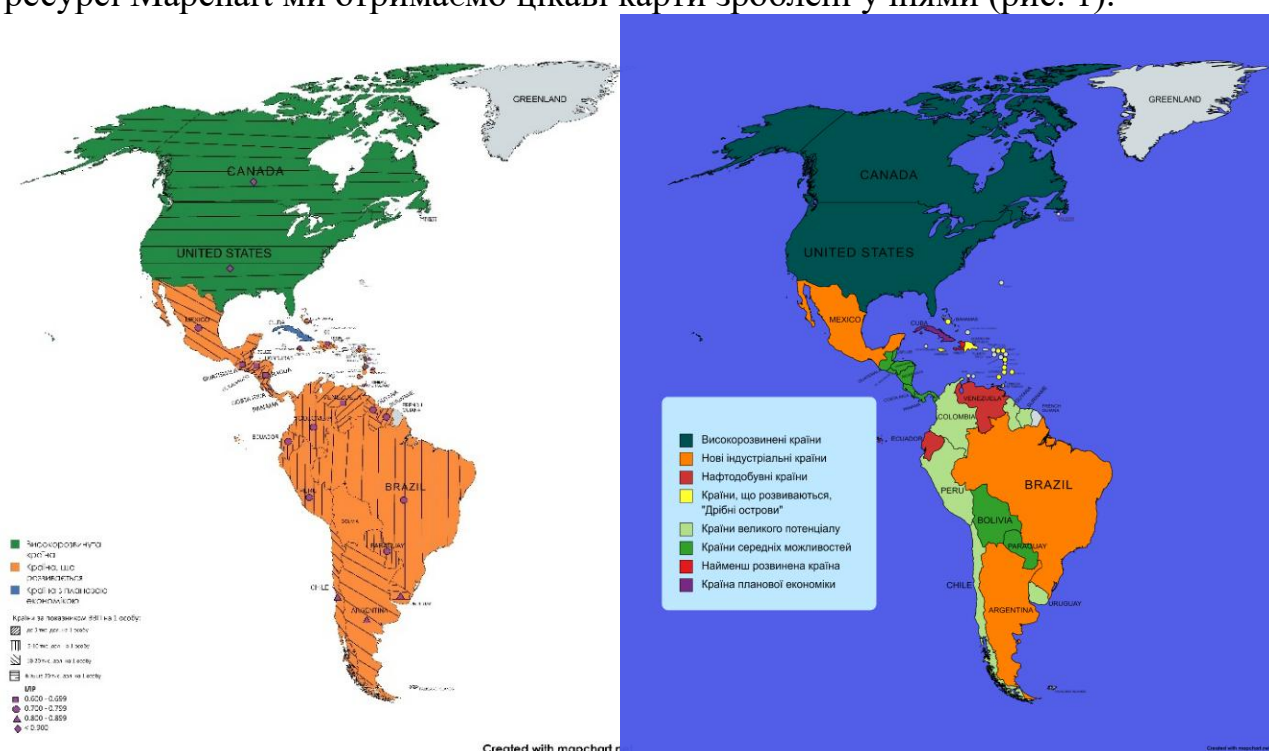

Рис. 1. Робота з контурною картою у 10 класі в <https://www.mapchart.net>

У курсі «Географія» в 6 класі, який вже з 2023-2024 навчального року, викладається в рамках НУШ, значна увага приділена діяльнісному підходу до навчання: дослідження, вирішення проблем, порівняння та аналіз,

застосування, прогнозування, систематизація та класифікація, моделювання, представлення інформації про дослідження тощо. В процесі дистанційного навчання, та особливо в період воєнного стану виникає багато технічних та практичних проблем перевірки та закріплення знань учнів. А також самого поточного контролю знань. Постійні зміни в освіті, як і в нинішніх реаліях в Україні, вимагають рішень, особливо для сучасних учнів в рамках концепції НУШ [1]. Кожен вчитель будує освітній процес навколо знань та вмінь, які є убіквітарними. Для реалізації діяльнісного підходу можна використовувати шестикутне навчання.

Основа цієї методики – використання спеціальних гексагонів, в творчому поєднанні, а завдання учнів в тому, що учні мають поєднати між собою за тим принципом, дає можливість творчо переосмислити навчальний матеріал. На кожному з гексагонів відображено певний аспект з теми уроку [3].

Діагностування математичного мислення досить складне завдання, бо, таке мислення формується у процесі навчання, а під час вивчення географії у 6 класі багато вирішення задач передбачено, успішне навчання базується на певному рівні математичного мислення, без якого неможливо розв'язувати також нестандартні прикладні задачі. Отже, математичне мислення формується під час отримання знань та вмінь і водночас є необхідною умовою успішного оволодіння знаннями.

Було розроблено завдання з теми «Абсолютна і відносна висота» (рис. 2) (URL:<https://www.classtools.net/hexagon/202311-iY4eXD>). Щоб вирішувати задачі, можна навіть і в розроблених завданнях давати доступ учням за QR-кодом і вони можуть виконати задачу і в шестикутники записати розв'язок і рішення. Тому, в рамках дистанційного навчання ці завдання можна давати учням для самостійної роботи, або як домашні завдання та завдання для поточного контролю.

Рис. 2. Завдання за темою «Абсолютна і відносна висота»

Якщо урізноманітнити урок різними завданнями, а можливо і ресурсами, це дасть можливість кожному учню проявити себе, а якщо додати ще елемент конкуренції, пришвидшить процес виконання завдань.

Висновки. Проблеми вчителів і учнів в дистанційному форматі, це більше технічні проблеми, а саме – доступ до мережі Інтернет, швидкість мережі та саме технічне обладнання. Виникають і організаційні труднощі – реєстрація в сервісах, встановлення додатків, поширення для учнів доступу та вирішення складності обмеженості їх використання. Головне для вчителів географії пам'ятати, що саме мотивація до вивчення географії залежить від проведеної роботи, і саме сучасні технологічні можливості і освітні додатки, що використовуються в дистанційному навчанні урізноманітнюють навчальний процес. Нажаль в рамках уроків не завжди можемо передати всю суму знань, тому важливо залучати учнів до самостійної роботи і саме діяльнісний сформований підхід до навчання цьому активно сприяє.

Список використаних джерел

1. 69% учителів кажуть про зміну методів роботи: презентовано дослідження впровадження НУШ у 5-6 класах URL: <https://mon.gov.ua/news/69-uchiteliv-kazhut-pro-zminu-metodiv-roboti-prezentovano-doslidzhennya-vprovadzhennya-nush-u-5-6-klasakh>
2. Географія. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 6-9 класи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf>
3. Технологія шестикутного навчання – як це працює, ідеї завдань та онлайн-сервіс для створення шаблонів URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/4722-tekhnohohii-shestykutnoho-navchannia?fbclid=IwAR2Pm0E5as1ymwfhH7pWPW> W9kyXMv5gbRhP-hFTw8jXLcQ5Sx19QRpgYeE0

Вікторія БОЛМОСОВА

здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти
Криворізького державного педагогічного університету
is-22-bolmosova@kdpu.edu.ua

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

На сьогодні дистанційне навчання набуває все більшого поширення. Адже події 2020 року, викликані пандемією COVID-19, російським повномасштабним вторгненням та бойові дії на території України унеможливили очне навчання, тому дистанційне навчання стало єдиною доступною формою в системі освіти. Дистанційне навчання потребує забезпечення постійної комунікації та зворотного зв'язку усіх учасників навчального процесу. Учителі мають пояснювати навчальний матеріал за допомогою цифрових технологій, контролювати виконання завдань та допомагати в їх розв'язанні тощо. Важливим фактором успішної реалізації дистанційного навчання залишається добір ефективних методів, прийомів навчання і форм організації навчальної діяльності. Великого значення набуває зміст навчального матеріалу, що поширюється в цифровому вигляді і може бути інтерактивним.

Отже, метою даного дослідження є аналіз цифрових інструментів, які можуть бути ефективно використані для дистанційного навчання на уроках історії України, та виявлення їх впливу на якість освітнього процесу, залучення учнів до вивчення предмета та розвиток історичного мислення.

Однією з компетентностей Державного базового стандарту освіти є інформаційно-комунікаційна компетентність [4, с. 3], яку маємо розвивати у здобувачів освіти. Важливою складовою цієї компетентності є візуалізація. Постає питання, як же тоді водночас засвоювати нові знання та вміння, формувати навички, мотивувати, долати пасивність учнів, розвивати інформаційно-комунікаційну компетентність та при цьому візуалізувати її? На допомогу приходять різноманітні цифрові інструменти, які дозволяють учителям реалізувати діяльнісний підхід у навчанні.

Цифрові інструменти дозволяють на якісно новому рівні викладати історію, використовуючи різні методи і технології. Завдяки їх застосуванню на уроках історії України вчитель має можливість організувати різноманітні види активностей учнів таких, як робота із різними історичними текстами, вироблення умінь візуалізації інформації, створення медіа продуктів. Це, в свою чергу, сприятиме формуванню в учнів критичного мислення та власного погляду на історичні події, що відбувались на теренах України. Найголовнішим критерієм вибору інструментів для організації дистанційного навчання має бути відповідність поставленим методичним цілям, тобто те, наскільки певний інструмент допоможе досягнути очікуваних результатів навчання в дистанційному форматі. При цьому важливо враховувати можливі особливі потреби учнів, їх вікові та індивідуальні особливості, засади універсальної доступності цифрових засобів. Тому слід обирати ресурси, які максимально підходять для різних платформ (персональні комп'ютери, планшети, мобільні пристрої тощо).

Сучасні вчителі на уроках історії України використовують різноманітні цифрові інструменти:

- Canva – це онлайн-платформа для створення графічного контенту, яка надає користувачам інструменти для дизайну, редагування та створення різноманітних графічних матеріалів [8].

- Kahoot – онлайн-сервіс для створення вікторин, дидактичних ігор і тестів до уроків. У власноруч розроблені міні-ігри можна вставляти тематичні відео та зображення, а процес створення нової вправи займає декілька хвилин. Ще однією перевагою даного сервісу є система готових ігор, розроблених іншими користувачами інструменту [1, с. 16-18].

- LearningApps – це веб-платформа для підтримки освітнього процесу шляхом створення інтерактивних модулів, які можуть використовуватись для навчання і перевірки знань. Тут можна створювати вправи для використання з інтерактивною дошкою [9].

- Інтерактивні карти Battles ((інтерактивна карта світу, на якій зібрані всі задокументовані битви та військові конфлікти) та Timemaps (інтерактивний

історичний атлас, карти якого накладені на супутникову карту Google; за його допомогою можна подивитись межі та назви держав у різні епохи) [11].

- Медіадошки Padlet [10] та Google Jamboard [2] – платформи для колективної роботи, що дозволяють учням самостійно чи разом з вчителем працювати над проектами, створюючи колективні нотатки та схеми.

- Quizlet – це онлайн-платформа для створення та використання навчальних інструментів, зокрема карток та тестів, для покращення процесу вивчення [6].

- Mindmaps (інтелект-карти) – інструмент для відображення процесу мислення і структуризації інформації у візуальній формі [3].

- Mindmeister – інструмент для створення ментальних карт [3].

- Histography – наочно представлена інформація щодо хронології розвитку історично значимих подій для людства від часу утворення Землі до сучасності. Він допоможе школярам розібратися, у якій послідовності відбувалися історичні події, здійснювалися наукові відкриття та створювалися всесвітньо значимі винаходи, а, отже, орієнтуватися у хронологічній логічності масиву цифр, дат та різноманітних подій [12].

Особливу увагу слід звернути на онлайн-сервіс LearningApps, який дозволяє створювати інтерактивні вправи. Їх можна використовувати в роботі з інтерактивною дошкою або як індивідуальні вправи для учнів. Конструктор LearningApps можна застосовувати на уроках історії України для розробки, зберігання та використання інтерактивних завдань. Тут можна створювати вправи для використання з інтерактивною дошкою. За допомогою конструктора LearningApps можна вбудовувати у завдання зображення, відео- та аудіофайли. Різноманітність шаблонів створює умови для розвитку в учнів логічного мислення, тренування пам'яті тощо. До послуг користувачів є шаблони для таких видів дидактичних вправ: «Пазл», «Вибір», «Поділ на групи», «Знайди пару», «Класифікація», «Кросворд», «Вікторина», «Просте упорядкування» та ін. [9].

Конструктор LearningApps є найбільш сприятливим під час вивчення питань, які торкаються історії культури новітнього часу, організації віртуального ознайомлення з тією, чи іншої особистістю, картиною або спорудою. Школярам надається можливість не лише візуально побачити портрет того чи іншого діяча, але й отримати бібліографічні відомості про нього, що також сприяє збагаченню світогляду учнів.

Пропонуючи учням виконати вправу за шаблоном «Вікторина» в LearningApps, вчитель формує: вміння учнів орієнтуватися в історичному часі, вміння учнів працювати з джерелами історичної інформації, аналізувати, пояснювати історичні факти, на основі аналізу джерела ідентифікувати події та явища політичної, соціальної, економічної, культурно-інтелектуальної історії, а також компетентність в інформаційних технологіях та математичну компетентність уміння працювати з числовою інформацією [9, с. 8].

В шаблоні «Знайди слова» передбачається, що слово-відповідь, яке виділене певним кольором, здобувач освіти має знайти в сітці розкиданих букв. Відповідні слова можуть бути розміщені по горизонталі, вертикалі та по діагоналі. Вчитель може вказати слова-відповіді, додати зображення, а може розтлумачити поняття, які школяр має віднайти. Такі вправи формують в учнів: вміння орієнтуватись в історичному часі, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами, подіями, явищами і процесами, мислити критично, працювати з різними джерелами інформації [9, с. 8].

Наступна вправа – «Знайди пару», яка створюється з метою поєднання термінів, понять, зображень та їх характеристики. Правильно поєднані пари підсвічуються зеленим кольором або зникають з поля вправи. Неправильні варіанти з'єднань виділяються червоною рамкою. Вчитель, пропонуючи учням виконати цю вправу, формує: вміння застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в навчанні, практично користуватися державною мовою, співвідносити розвиток історичних явищ і процесів, систематизувати історичну інформацію, аналізувати та узагальнювати значний обсяг фактів, уміння самооцінювання. [9, с. 11].

В шаблоні «Числова пряма» передбачається розташування в хронологічній послідовності запропонованих елементів. Пропонуючи виконати учням дану вправу, вчитель формує: вміння застосування інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні, знання суспільних явищ в розвитку та в конкретно-історичних умовах певного часу, вміння співвідносити історичні події, явища з періодами [9, с. 14].

Виконуючи вправу «Заповни пропуски», учні мають самостійно заповнити всі пропуски відповідним текстом або обрати заготовку із запропонованого вчителем списку. Пропонуючи виконати учням вищезазначену вправу, вчитель формує: знання історичних фактів, подій та постатей, вміння систематизувати історичну інформацію, критично аналізувати її, порівнювати історичні джерела; вміння застосовувати теоретичні поняття для пояснення історичних фактів, явищ чи процесів, визначати причини, наслідки, значення та зв'язки між історичними явищами та подіями [9, с. 16].

Отже, використовуючи під час навчання історії України вищезазначені цифрові інструменти, вчитель сприятиме формуванню не тільки спеціальних, але й універсальних вмінь та навичок учнів, а саме: вміння добирати, аналізувати й перетворювати інформацію, робити логічні висновки, аналізувати ситуацію з різних кутів зору, розуміти загальний контекст і приховане значення історичних явищ, подій та процесів. Використання цифрових інструментів дозволяє провести урок на якісно новому рівні, враховуючи вікові та індивідуальні особливості школярів, посилити їх інтерес до вивчення історії України, розвивати логічне мислення в учнів, навички пошуку та критичного аналізу інформації, групової роботи, формувати ключові компетентності учнів.

Список використаних джерел

1. Близнюк Т. Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 64 с.
2. Використання онлайн-дошки Google Jamboard під час дистанційного навчання. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-onlayn-doshki-google-jamboard-pid-chas-distancijnogo-navchannya-280033.html>
3. Візуалізація на уроках історії. URL: <https://naurok.com.ua/vizualizaciya-na-urokah-istori-377297.html>
4. Державний стандарт базової середньої освіти 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
5. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва : навч.-метод. посіб. / Упоряд.: Вороникова І.П., Чайковська Н.В. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 456 с.
6. Ічанська Н.В. Застосування інформаційних технологій на уроках історії. Математика. Інформаційні технології. Освіта : зб. статей. Луцьк : ВНУ, 2023. № 10. С. 60-67.
7. Лисогор Л., Берендєєв С., Косенчук Ю. Використання електронних освітніх матеріалів у освітньому процесі: сучасні підходи і технології Нової української школи : навч.-методичний посібник. Київ, 2023. Вип. 1 117 с.
8. Можливості сервісу Canva для роботи з дітьми під час дистанційної форми навчання. URL: <https://naurok.com.ua/post/mozhливosti-servis-u-canva-dlya-roboti-z-ditmi-pid-chas-distancijnogo-formi-navchannya>
9. Мультимедійний посібник «Інтерактивні вправи з історії України для 11 класу». Історія України, 11 клас. URL: https://testportalua.com/load/programi/multimedijnij_posibnik_interaktivni_vpravi_z_istoriji_ukrajini_dlja_11_klasu_istorija_ukrajini_11_klas/3-1-0-2090
10. Муляр О.П. Дидактичні аспекти використання інтерактивної дошки Padlet у процесі навчання історії у закладах загальної середньої освіти. Вісник післядипломної освіти. Серія Педагогічні науки : Атопол Груп. 2023. С. 123-137.
11. 5 онлайн ресурсів і карт, які стануть знахідками для вчителів історії. URL: <https://vseosvita.ua/c/news/post/5291>

Володимир БУРМАГА

кандидат історичних наук,

завідувач кафедри східноєвропейської історії

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

v_burmaga@ukr.net

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ-ІСТОРИКІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ОСВІТЬНОГО ПРОЦЕСУ

Постановка проблеми. Сучасний світ стрімко змінюється, що вимагає постійного вдосконалення усіх складових багатоступеневої системи української освіти, фундаментом якої завжди були й залишаються кадри. Питання щодо підготовки майбутніх вчителів, готових якнайшвидше адаптуватися до нових умов праці, здатних проявляти творчість, креативність, наполегливість, дбати про особистий і професійний розвиток та зростання залишається актуальним і сьогодні.

Серед низки напрямків, передбачених Концепцією розвитку педагогічної освіти, важливе місце відводиться практичній підготовці студентів, яка реалізується в ході проведення різних практик, передбачених освітньою програмою [3].

Слід зазначити, що Міністерство освіти і науки України розробляє декілька підходів реформування педагогічної освіти в університетах. Один із них – це «інтеграція її елементів у класичні заклади вищої освіти й створення педагогічної магістратури», про що повідомив міністр освіти і науки України Оксен Лісовий. На сьогодні в цьому експерименті бере участь Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, суть якого зводиться до того, що на 4 курсі навчання здобувачі проходять педагогічну практику в закладах середньої освіти і зможуть випробувати себе в ролі вчителя і вирішити для себе, чи хочуть вони пов'язувати свою долю з педагогічною роботою. Для таких охочих і будуть відкриті двері в «Академії вчителів» [1]. Це дещо відмінний підхід до ролі педагогічної практики, яка сьогодні є невід'ємною складовою підготовки майбутнього вчителя, вона передбачена усіма етапами навчання за освітньою програмою «Середня освіта (Історія)» першого (бакалаврського) рівня. В сучасних умовах неможливо підготувати конкурентоздатного фахівця без вироблення у нього твердих навичок практичної роботи за обраною спеціальністю, знань сучасних освітніх технологій і особливостей їх застосування в освітніх закладах. Обсяги практичної підготовки здобувачів освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) цілком відповідають стандартам вищої освіти та рекомендаціям, виданим на підставі роботи акредитаційних комісій і всіляко сприяють формуванню готовності випускника до педагогічної діяльності.

Організація практики наших здобувачів регламентується Положенням про організацію практичної підготовки здобувачів вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара [2].

У період з 03.02.2025 р. по 01.03.2025 р. педагогічну практику проходили 17 здобувачів, які завершують навчання за першим (бакалаврським) рівнем. Це була не перша педагогічна практика за період їх навчання на історичному факультеті, оскільки вони вже мали можливість особисто застосувати здобуті раніше теоретичні знання, проявити власну творчість, потужну енергію і випробувати свою готовність до педагогічної роботи. Однак важливо відзначити, що це була перша педагогічна практика, яку здобувачі проходили упродовж чотирьох тижнів на початку восьмого семестру з повним відривом від теоретичного навчання. За таких обставин формуються умови, коли здобувачі поринають в атмосферу реальної педагогічної роботи, щоправда під наглядом вчителів-наставників.

Уже не перший рік через воєнний стан доводиться застосовувати нові підходи в її реалізації, підтримуючи при цьому партнерські стосунки з майбутніми роботодавцями, які зацікавлені у якісній підготовці випускників. Передбачається, що в майбутньому це суттєво скоротить період їх адаптації до роботи на первинних посадах в закладах освіти. У цьому контексті довелося

суттєво скорегувати перелік освітніх закладів і надати можливість здобувачам проходити цей етап підготовки за безпосереднім місцем проживання, розширюючи у такий спосіб зв'язки між університетом та закладами середньої освіти. Базу практики склали освітні заклади м. Дніпра – 10, м. Кам'янського – 3, Дніпропетровської області – 2, інших областей – 2, які хоч мають відчутні відмінності щодо забезпечення, але забезпечили керівництво практикою досвідченими педагогами. Двоє здобувачів проходили практику в закладах освіти, які розцінюються як місця їх майбутнього працевлаштування.

Підготовчі заходи відбулися вчасно і на високому організаційному рівні, усі студенти у визначені терміни прибули на місце практики й приступили до виконання обов'язків вчителів-практикантів.

Відзначається достатньо активна позиція здобувачів, сформована на основі розуміння завдань, завчасно поставлених у ході проведення установчої конференції. В усіх освітніх закладах, куди на практику прибули наші студенти, фіксується доброзичливе ставлення адміністрації й учителів, які охоче ділилися найдрібнішими тонкощами своєї роботи і сприяли оперативній адаптації практикантів. На початковому етапі здобувачі ознайомилися з особливостями функціонування закладів у воєнний час й організації освітнього процесу, адже деякі із них працювали у змішаному (онлайн-офлайн) режимі, мали можливість вивчити необхідну документацію. Початковий період практики нерідко характеризується як різні форми ознайомлення, планування і переважно «пасивного» спостереження. Відвідуючи уроки, здобувачі мали можливість співставити набуті теоретичні знання, приклади застосування методів навчання, детально розібрані на практичних заняттях компоненти уроків різних типів із тим, що відбувається в класі, отримували від вчителів пояснення й настанови. Більшість закладів освіти мали достатньо високий рівень технічного оснащення, а вчителі демонстрували вміння володіти сучасними інтерактивними технологіями. Напевно, відчувається не лише поступовий еволюційний рух нашої школи в бік цифроїзації, але й вимушені умови роботи, пов'язані спочатку з пандемією, а потім із повномасштабною війною. Передбачається, що під час практики здобувачі відвідають не менше 10 уроків за фахом у різних класах і 7 уроків з інших предметів. Такими стали уроки з біології, української літератури, географії та ін., на яких відточувалося вміння вести педагогічні спостереження, аналізувати дії вчителів. Останні, до речі, із задоволенням ділилися з практикантами усіма тонкощами педагогічного ремесла.

За період практики здобувачам ставилося завдання провести не менше 5 уроків за фахом при безпосередній підтримці вчителя і один відкритий урок. При підготовці до уроків практично усі студенти на собі відчули складність і важливість цього процесу, де неможливо обійтися без допомоги вчителя-наставника. Серед труднощів, з якими стикнулися здобувачі, – відсутність досвіду планування уроку, оптимальний підбір навчального матеріалу, його візуалізація, вміння правильно використовувати наявне технічне забезпечення й т. ін. У ході проведення уроків переважна більшість студентів стикнулися з проблемою підтримання належної робочої атмосфери в класі. Незважаючи на те,

що окремі практиканти мали досвід роботи на педагогічних посадах, до початку практики індивідуально працювали з дітьми різного віку, підтримувати дисципліну в класі більшості було важко, деякі діти сприймали вчителів-практикантів як щось екзотичне, цікаве й інколи ставилися легковажно. Особливо важкими перепонами ставали повітряні тривоги, хибні «мінування», після яких повернути дітей в клас і поновити робочу обстановку виявилось не просто.

Більшість відкритих уроків відбулися офлайн, на двох із них були присутні інші вчителі та завуч, але окремі здобувачі через особливі умови роботи закладів освіти проводили їх онлайн. Це виявилось ще складнішим завданням, яке хоч і було вирішене, але самими студентами оцінюється набагато нижче. Тобто, можемо говорити, що працювати з дітьми в класі було дещо простіше, така робота оцінювалася позитивно і супроводжувалася психологічним задоволенням результатами своєї діяльності.

Паралельно відбувалося знайомство з учнівськими колективами при безпосередній допомозі й підтримці вчителів-наставників, які надавали загальну характеристику окремим учням і учнівським колективам загалом, пояснювали особливості роботи з дітьми різного віку. Крім того, наші студенти мали змогу знайомитися з усіма видами документації класного керівника, окремі з них брали участь в батьківських зборах. Зазначається, що робота з батьками також проводиться із використанням цифрових технологій, що надає можливість вчителю практично постійно перебувати на зв'язку з батьками.

Кожен здобувач взяв участь в розробці й проведенні виховного заходу, тематика якого визначалася планом проведення відповідних заходів у закладі освіти. Вакулик Софія організувала в школі історичний гурток, який діяв упродовж усієї практики, а Черногор Анастасія допомагала дітям брати участь в проектах МАН з історії.

Після завершення педагогічної практики більшість наших здобувачів змогли надати чітку відповідь на запитання: «Чи правильно він обрав професію вчителя?», «Наскільки він готовий до виконання професійних обов'язків?», «Як вдосконалювати свої професійні навички щоб реалізувати себе в професії?» тощо. На підставі опитування 10 здобувачів висловили наміри продовжити навчання на магістерському рівні цієї або спорідненої спеціальності, 12 – висловили готовність працювати в закладах освіти, а 5 – будуть пробувати у різний спосіб здобувати іншу професію.

З'ясувалося, що методичне забезпечення практики потребує постійного оновлення й адаптації до сучасних умов. Загалом усі здобувачі отримали виключно позитивний, цікавий досвід, відчули страх і перебороли його, навчилися самоконтролю, і зрозуміли наскільки складною й відповідальною і водночас знеціненою є професія вчителя.

Список використаних джерел

1. Педагогічна практика для всіх і «Академія вчительства» в магістратурі: як МОН планує реформувати педагогічну освіту в університетах // НУШ. URL: <https://nus.org.ua/2024/10/31/pedagogichna-praktyka-dlya-vsikh-i-akademiya-vchytelstva-v-magistraturi-yak-mon-planuye-reformuvaty-pedagogichnu-osvitu-v-universytetah/>

2. Положення про організацію практичної підготовки здобувачів вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.
URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/dnu/polozheniya/2024/2024_P1_praktika.pdf

3. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2018 № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennyakonceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.

Сергій КУЛІШ

доктор педагогічних наук,
професор кафедри фізичної географії та картографії
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
hr_service@karazin.ua

Віліна ПЕРЕСАДЬКО

доктор географічних наук, професор,
декан факультету геології, географії, рекреації і туризму
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
vilinaperesadko@karazin.ua

Юлія ПРАСУЛ

кандидат географічних наук,
доцентка кафедри фізичної географії та картографії
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
y.prasul@karazin.ua

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ГЕОГРАФІВ-ТУРИЗМОЗНАВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОСВІД КАРАЗІНСЬКОГО

Постановка проблеми. Сучасне суспільство нарівні зі зростанням інформаційних і технологічних можливостей у XXI ст. має водночас посилення загрозливих факторів і ризиків свого існування і розвитку, підштовхуючи, таким чином, до активних змін у різних сферах діяльності, зокрема і в освітній галузі. Поширення пандемії у 2020-2021 р.р. призвело до активного і суцільного впровадження дистанційної освіти у закладах освіти усіх ланок. Тільки-но вища освіта з природничих спеціальностей пройшла адаптацію до змішаного формату навчання і проведення практик, як з'являються нові виклики. Упровадження воєнного стану внесло нові корективи у реалізацію навчання у зоні бойових дій. Розуміючи, що воєнний стан є заходом виняткового характеру і обмежений у часі, у суворих реаліях його дія може продовжуватися роками, вимагаючи адаптації і пристосування до нових умов життя і навчання. Упровадження воєнного стану вплинуло на всі напрямки

функціонування університету від нормативно-організаційної з оптимізацією ланцюгів підписання локальних документів до моніторингової, коли видозмінюються основні та впроваджуються додаткові критерії оцінювання якості освітнього середовища та організації освітньої діяльності. Таким чином, пошуки шляхів адаптації стосуються багатьох аспектів: організаційно-управлінського, комунікаційного, кадрового, навчального, міжнародного, академічної доброчесності тощо.

Мета дослідження. Якість освіти має залишатися пріоритетом за будь-яких умов, тому представлена тематика не втрачає своєї актуальності і вимагає інноваційних рішень за принципами синергетики. Розроблені в педагогіці теоретичні засади освітньої діяльності не встигають повноцінно за швидкоплинністю світу і перебігом подій, що вимагає перманентного пошуку рішень у відповідь на екстремальні виклики. Тому метою є висвітлення реальних кроків підтримання високої якості освіти при підготовці географів, зокрема географів-туризмознавців, в умовах воєнного часу.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про вищу освіту» передбачає суттєву автономію ЗВО, що сприяє своєчасній та динамічній адаптації освітнього процесу до швидкоплинних змін сьогодення. Набуті напрацювання протягом двох років пандемії стали унікальним досвідом реалізації освітнього процесу під час тривалих надзвичайних станів, а їх пристосування до впровадження правового режиму воєнного стану дозволило швидко поновити освітній процес. У 2022 р. українськими дослідниками дистанційний формат із активним залученням інформаційно-комунікаційних технологій визначений як найбезпечніший формат освітнього процесу в умовах воєнного стану [1, с. 28]. Відповідно, наразі для Харківської області це не альтернатива і не можливість, а обґрунтована необхідність.

Серед організаційних проблем освітньої діяльності у воєнний час у зоні бойових (потенціальних бойових) дій, до яких відноситься Харківська область, вбачаємо об'єктивну неможливість організації навчання із дотриманням вимог безпеки, навіть за умов наявності у приміщенні укриття, внаслідок постійних ракетних та шахедних атак, які створюють критично високий рівень загрози життю студентів і викладачів. Винятком можуть бути заклади освіти, де є можливість організувати сам освітній процес у безпечному спеціально обладнаному за всіма чинними вимогами підвальному приміщенні. Зрозуміло, що такі простори не зможуть одночасно вмістити багато здобувачів, тому виникає потреба університетів у запровадженні аудиторного позмінного навчання, за окремими днями, за окремими дисциплінами чи видами занять тощо. Додатковим ускладненням є частота оголошення повітряних тривог, показник яких для Харківської області становить у середньому 10-15 у світлу частину доби і проміжок між початком тривоги і реальною небезпекою не перевищує хвилини. Таким чином, на сьогоднішній день впровадження змішаного навчання у Каразінському університеті є неоднозначним. Під час підготовки географів-туризмознавців є перші спроби започаткувати роботу консультаційних субот, які проводяться у безпечному просторі «Бункер» з

дисциплін, які потребують опанування приладів і приладь (топографічних, метеорологічних тощо).

Опанасенко Я. та Новікова В. [2] зазначили однакову ефективність дистанційного формату навчання як під час пандемії, так і у воєнний стан, і за будь-яких інших форс-мажорних обставин. Уважаємо, що дистанційний формат навчання доцільно впроваджувати як тимчасовий інструмент для виходу з ситуації, що склалася тут і зараз, а не як постійну практику. Особливо коли це торкається практичної складової. Зазначені авторами [2] переваги онлайн-навчання, як-то можливість індивідуального планування і режиму навчання, зниження фінансів на утримання освітньої інфраструктури та НДП, низькі вимоги до освітнього простору, тільки на перший погляд видаються доцільними і ефективними. Але як тимчасове рішення проблеми організації освітнього процесу в умовах особливих правових режимів є беззаперечними. Так, індивідуальне планування режиму навчання призводить до фрагментації освітньої мети, унеможливорює ком'юніті, виключає диспути, а відтак і формування критичного мислення. Це перетворює навчання з ефективного комунікативного процесу на бутафорію – одностороннє засвоєння інформації, навіть якщо це будуть відеолекції, і виключає майже у повному обсязі формування соціокультурної компетентності. Зниження витрат є релевантним за умови створення сталих, уніфікованих онлайн-курсів, що не потребують регулярного оновлення. Щодо дисциплін з динамічним просторово-часовим змістом, то скорочення витрат є сумнівним. А відповідальність за безпечний і комфортний освітній простір автоматично переноситься на студента і викладача, що додатково ускладнює освітній процес у форс-мажорах.

Організація підготовки студентів-географів є цілісною, інтегративною, мобільною, складною системою, що розвивається відповідно до сучасних освітніх і суспільних вимог, запитів ринку праці, індивідуальних потреб студентів. Запровадження особливих правових режимів торкнулося усіх аспектів організації освітнього процесу. Особливо під загрозою опинилася найвагоміша соціальна цінність навчання – формування системного світогляду і активної громадянської позиції студентів у позааудиторному освітньому середовищі шляхом безпосередньої «живої» комунікації з корифеями науки та експертами-практиками, виконання лабораторних досліджень, очної роботи у читальних залах, підготовки до підсумкових контролів.

Повномасштабні воєнні дії, окупація частково Харківської області, регулярні обстріли та безупинні сигнали тривоги спричинили вимушену міграцію викладачів і студентів на безпечніші українські та закордонні території, часто у мінімальні побутові умови, на мобільному інтернеті, без гаджетів, що обмежило участь в освітньому процесі. Тому, особливо у 2022 р., відеозаписи занять, створені за часів пандемії і розміщені заздалегідь у хмарних середовищах, стали недоступними для доволі багатьох учасників освітнього процесу. Це змусило шукати інші шляхи навчання і викладання. Так, за ОП «Географія рекреації та туризму» було протягом першого місяця розроблено

для студентів матеріали у трьох видах: суто текстової – для тих, хто мав зовсім обмежені можливості участі в освітньому процесі (ця частина була фактично створена з нуля), текстово-презентаційні – для тих, хто мав достатній доступ до інтернету (цю частину викладачі адаптували до сучасних умов, поповнені матеріали розміщені були на сайтах кафедр, у курсах в системі Moodle, Classroom, хмарних середовищах тощо), медіа матеріали – для тих, хто включився в освітній процес повноцінно (відкритий доступ до записів лекцій та практичних занять, створених за часів пандемії, до авторських ресурсів на YouTube тощо). Терміни контрольних точок були відтерміновані. Викладачі шукали нові методи і технології навчання, які б були однаково ефективні для будь-яких здобувачів, незалежно від ситуації, в якій вони опинилися.

Вимушена міграція викликала ще одну проблему – розсинхронізацію в оголошенні тривог і графіків відключення електроенергії або значну різницю у часі. Частина студентів у 2022 р. вимушено використовувала асинхронний формат навчання з індивідуальними консультаціями, що лягло додатковим навантаженням на викладачів, активізувалися групові асинхронні консультації у чатах месенджерів. І вже у 2024-2025 н.р. ця проблема торкалася одиниць, але при цьому чати залишилися, вже як консультаційні і загальноорганізаційні. Це продемонструвало гнучкість та згуртованість академічної спільноти.

Позитивною рисою стало пожвавлення академічної мобільності викладачів і студентів завдяки новим партнерам, що забезпечували підтримку, та частково вимушеній евакуації. Ще однією позитивною рисою підтримки якості освітнього процесу стала неформальна освіта, бо відкриті ресурси Coursera, EdEra, Prometheus, Udemy надали можливість отримати додаткові знання як студентам, так і викладачам. Це підтверджує те, що розвиток можливий за будь-яких умов, тільки потрібно знайти шляхи.

Висновки. Слоган Каразінського університету «Класика, що випереджає час» у складне сьогоднішнє трактуємо як «Виклики загартовують не гірше за час». Удосконалення освітнього процесу, активне використання цифрових ресурсів, взаємна підтримка, посилена студентоорієнтованість, інтерактивні технології – стали основними рисами освітнього процесу у воєнний час в Каразінському університеті при підготовці географів-туризмознавців і надалі міцно входять до традиційних рис освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Постригач Н. О. Переваги використання змішаного навчання в закладах вищої освіти в умовах воєнного стану в Україні. Освіта України в умовах воєнного стану : управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти : зб. тез доповідей IV м/н наук.-практ. конф. (наук. електор. вид.), 25 жовт. 2022 р. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2022. С. 28–31.

2. Oranasenko Ya., Novikova V. Distance Learning in Higher Education: The Experience of the Covid-19 Pandemic and War in Ukraine. Educational Challenges. 2022. 27 (2). P. 151–168.

Діана ЛЯБАГОВА

здобувачка другого (магістерського) рівня освіти
кафедри східноєвропейської історії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
diana.lyabagova2000@gmail.com

Науковий керівник: доц. О.В. Дяченко

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Постановка проблеми. Актуальність дослідження використання віртуальних екскурсій на уроках історії зумовлена кількома важливими чинниками, що мають прямий вплив на розвиток сучасної освіти та ефективність навчального процесу.

По-перше, технологічний прогрес значно змінив способи сприйняття інформації та взаємодії учнів з навчальними матеріалами. В сучасному світі учні зростають у середовищі, яке насичене цифровими технологіями. Тому традиційні методи навчання, що базуються переважно на текстових матеріалах та лекціях, не завжди є достатньо ефективними для залучення учнів до процесу навчання. Віртуальні екскурсії, що використовують інтерактивні елементи, мультимедійні ресурси та віртуальні тури, надають можливість учням не лише отримувати знання, але й активно взаємодіяти з ними, що підвищує мотивацію до навчання та допомагає краще засвоювати матеріал.

По-друге, вивчення історії має особливе значення для формування критичного мислення та патріотичних почуттів у учнів. Історичні події, особливо важливі для національної пам'яті, потребують не тільки теоретичного осмислення, але й емоційного залучення. Віртуальні екскурсії, наприклад, до місць історичних катастроф, дозволяють учням не лише ознайомитись із фактами, а й відчувати масштаби подій, що мали глибокий вплив на життя людей. Такий досвід допомагає учням усвідомити важливість подій минулого та їхній вплив на сьогодення.

По-третє, інтеграція новітніх технологій у навчальний процес є необхідною складовою розвитку освіти в умовах глобалізації та цифровізації. Використання віртуальних екскурсій дозволяє значно підвищити ефективність уроків, сприяє розвитку навичок самостійного пошуку інформації та аналізу історичних джерел. Це важливо не тільки для вивчення історії, а й для формування загальних компетентностей учнів у галузі інформаційних технологій та вміння використовувати цифрові інструменти для досягнення навчальних цілей.

Окрім того, віртуальні екскурсії допомагають долати фізичні обмеження у навчанні. Для учнів, які не мають змоги відвідати важливі історичні місця через географічні чи матеріальні труднощі, цей метод надає можливість здійснити подорожі до місць, які зазвичай є недосяжними. Це особливо

важливо для учнів, які навчаються у віддалених регіонах або в умовах обмеженого доступу до культурних та історичних ресурсів.

Метою дослідження є розробка методичних підходів до застосування віртуальних екскурсій на уроках історії з метою активізації пізнавальної діяльності учнів, удосконалення їхніх навичок аналізу та критичного мислення, а також підвищення мотивації та залученості до навчального процесу за допомогою сучасних технологій.

Виклад основного матеріалу. Різні аспекти музейної педагогіки, зокрема питання інтеграції музейної педагогіки в освітній процес закладів освіти досліджували багато науковців. Дослідження використання віртуальних екскурсій у навчальному процесі охоплює кілька аспектів. Педагогічні підходи до їхньої організації розглядають Є. Александрова [1] та О. Коваленко [6], які підкреслюють їхню роль у підвищенні мотивації та активному пізнанні матеріалу. Методичні аспекти застосування цього інструменту детально проаналізувала В. Камінська [2], зосереджуючись на практичних рекомендаціях для педагогів.

Технічні можливості створення віртуальних екскурсій досліджують та розробляють В. Лобова [7] та її колеги, а також П. Жежнич та Ю. Ришковець [4], які пропонують структурні моделі віртуальних музеїв. Досвід використання таких екскурсій в онлайн-навчанні вивчають Ю. Малієнко та Т. Ремех [8].

Окремий напрямок становлять міжнародні практики, представлені ресурсами Google Arts & Culture, каталогами віртуальних музеїв та дослідженням «The Virtual Museum», що відкриває перспективи інтеграції цифрових технологій у навчальний процес [3; 5; 9]. Усі ці дослідження демонструють різноманітні можливості використання віртуальних екскурсій як ефективного освітнього інструменту.

Віртуальні екскурсії є потужним дидактичним інструментом, що дозволяє значно урізноманітнити методику викладання історії. Їх використання сприяє підвищенню інтересу учнів до навчального матеріалу, створенню ефекту присутності та зануренню в історичний контекст [6, с. 94]. Організація таких екскурсій потребує ретельної методичної підготовки, вибору відповідних ресурсів та розробки системи завдань для учнів.

Методика використання віртуальних екскурсій на уроках історії передбачає кілька основних етапів. На підготовчому етапі вчитель визначає навчальні цілі, обирає платформу або ресурс для проведення екскурсії. Для цього необхідно знайти або створити відповідну віртуальну екскурсію, яка відповідає навчальним цілям (наприклад, Google Arts & Culture, сайти музеїв, 3D-тури історичних місць) та розробляє завдання. Важливо, щоб екскурсія відповідала змісту навчальної програми й доповнювала основний матеріал уроку. Доцільно перед початком екскурсії провести коротку вступну бесіду, у якій учні дізнаються про основні аспекти теми та ключові питання, на які вони мають звернути увагу під час перегляду [2, с. 27].

Для ефективного використання віртуальних екскурсій на уроках історії слід враховувати кілька ключових методичних аспектів [2, с. 18]. Перш за все, необхідно визначити дидактичну мету та формат екскурсії. Вона може бути частиною пояснення нового матеріалу, засобом узагальнення та систематизації знань або ж використовуватися як форма самостійного дослідження учнів. Залежно від цього обирається спосіб подачі матеріалу – екскурсія може бути інтегрована у фронтальну роботу, групову діяльність або індивідуальні завдання.

Під час підготовки до віртуальної екскурсії важливо заздалегідь ознайомитися з вибраними ресурсами та адаптувати їх до вікових особливостей учнів. Наприклад, для молодших школярів доцільно використовувати короткі інтерактивні 3D-тури з аудіокоментарями, тоді як для старших класів можна залучати детальні цифрові архіви та інтерактивні карти. Крім того, слід визначити ключові об'єкти або експонати, на яких потрібно акцентувати увагу учнів, та сформулювати до них проблемні питання.

Другий етап – безпосереднє використання віртуальної екскурсії на уроці. Її можна застосовувати як вступний елемент для занурення учнів у тему або як основний засіб вивчення подій [1, с. 23]. Тут можливі різні підходи: самостійне дослідження учнями вибраних об'єктів із подальшим обговоренням, робота в малих групах, коли кожна група аналізує певний аспект екскурсії, або колективний перегляд з коментуванням учителя. Важливим є активне залучення учнів до процесу, що можна забезпечити за допомогою інтерактивних завдань, наприклад, пошуку відповідей на запитання, складання хронологічних таблиць чи виконання творчих завдань (написання історичних нарисів, створення візуальних проєктів тощо). Наприклад, під час вивчення теми Чорнобильської катастрофи можна запропонувати здобувачам освіти урок із використанням віртуальної подорожі містом Прип'ять. Учні зможуть ознайомитися з місцями трагедії, побачити покинуті вулиці, квартири, школи, що стали символом катастрофи. Це дозволить їм краще зрозуміти масштаби події та її наслідки.

Щоб зробити екскурсію більш інтерактивною, можна використовувати техніку «зупиненого кадру» – на певному етапі перегляду ставити запитання для аналізу чи висування гіпотез. Це сприяє розвитку критичного мислення й активному залученню учнів до освітнього процесу.

Після завершення екскурсії важливо організувати рефлексію. Підсумковий етап зосереджується на обговоренні та аналізі отриманої інформації. Учні можуть презентувати власні висновки, дискутувати щодо побаченого, порівнювати різні джерела інформації [8, с. 259]. Для закріплення матеріалу ефективним буде проведення рефлексії у формі усного обговорення, анкетування чи написання короткого есе. Важливим є також оцінювання результатів навчальної діяльності, що може бути здійснене за допомогою тестування, аналізу виконаних завдань або самооцінювання учнів. Учні можуть заповнити короткі анкети щодо власних вражень і висновків, обговорити матеріал у малих групах або представити свої дослідження у форматі постерів,

презентацій чи творчих робіт. Наприклад, вони можуть створити «екскурсію з майбутнього», уявляючи, як історичні події могли б бути інтерпретовані в інший спосіб. Такі завдання допомагають не лише краще засвоїти матеріал, а й розвивати аналітичні навички.

Оцінювання знань після віртуальної екскурсії може здійснюватися через виконання тестових завдань, підготовку тематичних есе чи складання історичних нарисів. Важливо використовувати різні типи завдань, що дозволяють оцінити не лише знання фактів, а й уміння аналізувати історичні події, працювати з візуальними джерелами та формулювати аргументовані висновки.

Висновки. Віртуальні екскурсії є корисним інструментом для підвищення якості навчання історії, оскільки дозволяють учням досліджувати історичні події й місця в інтерактивному форматі. Цей метод дає можливість розширити звичні форми навчання, зробити уроки більш цікавими та доступними. Віртуальні екскурсії допомагають учням краще зрозуміти масштаби подій, що відбувалися, адже вони можуть наочно побачити те, про що йдеться в підручниках, а також отримати більш глибоке уявлення про історичні процеси. Окрім того, такий підхід сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних навичок, адже учні можуть самостійно досліджувати матеріал, ставити питання і виявляти взаємозв'язки між подіями. Застосування віртуальних екскурсій на уроках історії не тільки мотивує учнів до більш активної участі в навчальному процесі, а й дає можливість працювати з новими технологіями, що важливо в умовах сучасної освіти. Це дає реальну можливість зробити навчання більш доступним і захопливим.

Список використаних джерел

1. Александрова Є. Віртуальна екскурсія як одна з ефективних форм організації навчального процесу. *Історія України*. 2010. № 10. С. 22–27.
2. Використання віртуальних екскурсій у професійній діяльності педагога: метод. реком. / уклад. В. В. Камінська. Луцьк: Волинський ІІПО, 2020. 52 с.
3. Google Arts&Culture. URL: <https://artsandculture.google.com>
4. Жежнич П. І., Ришковець Ю.В. Структурна та формальна моделі віртуального музею. URL: <file:///D:/Desktor%20D/педагогіка/віртуальні%20музеї%20світу/моделі%20музею.pdf>
5. Каталог музеїв. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/3833-150-virtualnykh-ekskursii-muzeiamy-svitu-i-ukrainy>
6. Коваленко О. Використання віртуальних екскурсій як сучасних форм організації навчального процесу. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 9. Т.1. С. 94-97.
7. Лобова В., Лобов С., Лобов Є. Аналіз цифрових інструментів для створення віртуальних екскурсій в освітньому процесі коледжів. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 5. С. 39-44.
8. Малієнко Ю., Ремех Т. Віртуальні екскурсії в контексті онлайн-навчання. *Музейна педагогіка в умовах пандемії COVID-19*. Київ, 2021. С. 258-262. URL: b.iitta.gov.ua/727872/1/3Muzey_tezy_COVID_web-4-сторінки-259-263.pdf.
9. The «Virtual Museum»: New Perspectives For Museums to Present Objects and Information Using the Internet as a Knowledge Base and Communication System. URL: http://is.uni-sb.de/projekte/sonstige/museum/virtual_museum_isi98.

Наталія ТАРАНОВА

кандидат географічних наук,
доцентка кафедри географії та методики її навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
taranova2202@gmail.com

ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ ДИСТАНЦІЙНО

Постановка проблеми. Сучасне освітнє середовище, що характеризується стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, вимагає від освітян постійної адаптації до нових форм навчання. Особливо актуальним це стало в умовах глобальних викликів, таких як пандемія COVID-19, що спричинила масовий перехід на дистанційне навчання в навчальних закладах по всьому світу.

Географія, як інтегративна наука, що вивчає просторові аспекти природних і суспільних явищ, вимагає використання специфічних онлайн-інструментів для візуалізації, аналізу та моделювання географічної інформації. Традиційні методи викладання, такі як лекції та робота з паперовими картами, не завжди можуть забезпечити ефективне засвоєння матеріалу в умовах дистанційного навчання.

Існує велика кількість онлайн-платформ та інструментів, які можуть бути використані для викладання географії дистанційно. Однак, не всі вони є однаково ефективними для специфіки цієї дисципліни. Важливо враховувати такі фактори, як:

- можливість візуалізації та аналізу просторових даних;
- інтерактивність та можливість активного залучення студентів;
- доступність та зручність використання;
- технічні вимоги та можливості інтеграції з іншими навчальними ресурсами.

Крім того, важливо враховувати нормативне забезпечення дистанційного навчання, яке визначає основні засади та вимоги до його організації.

Метою даного дослідження є комплексний аналіз онлайн-платформ та інструментів, що застосовуються для ефективного викладання географії в умовах дистанційного навчання. Основні завдання дослідження включають:

- визначення та класифікацію онлайн-платформ та інструментів, придатних для викладання географії дистанційно;
- аналіз їхніх переваг, можливостей та обмежень з точки зору специфіки географічної науки;
- розробку методичних рекомендацій щодо оптимального використання цих платформ у навчальному процесі;

- аналіз нормативного забезпечення дистанційного навчання на прикладі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;
- визначення перспектив розвитку дистанційного навчання географії в Україні.

Виклад основного матеріалу. В умовах динамічного розвитку інформаційних технологій, дистанційне навчання географії стає невід'ємною частиною освітнього процесу. Ефективне використання онлайн-платформ та інструментів не лише забезпечує безперервність навчання, але й відкриває нові можливості для інтерактивного та візуально насиченого вивчення географічних явищ.

Аналіз платформ для відеоконференцзв'язку (рис. 1): *BigBlueButton* – це система веб-конференцій з відкритим кодом, розроблена спеціально для онлайн-навчання. Вона надає широкий спектр інструментів для інтерактивної взаємодії, таких як дошка для малювання, спільний доступ до екрана, чат, опитування та групові кімнати [2].

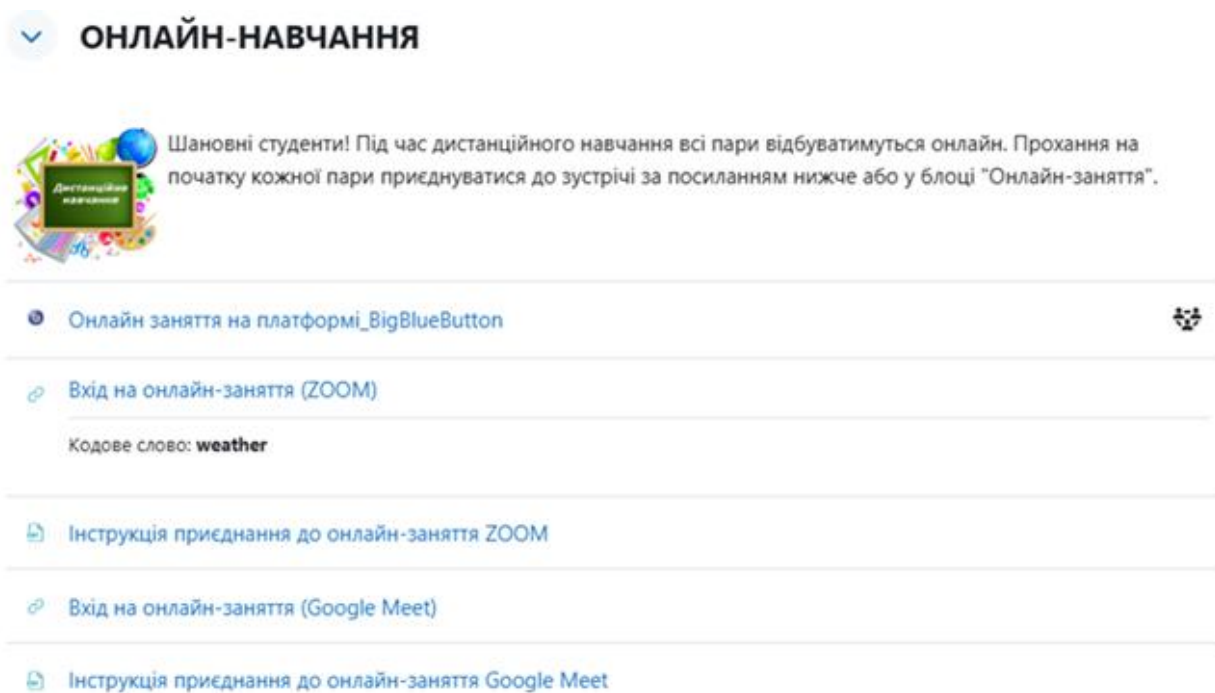

Рис. 1. Інтерфейс доступу студентів до онлайн-занять через навчальну систему університету [11]

Для географічних дисциплін *BigBlueButton* може бути використаний для демонстрації карт, схем, графіків та інших візуальних матеріалів. Інтерактивна дошка дозволяє викладачу робити позначки на картах, а студентам – брати участь в обговоренні географічних процесів.

Zoom – це популярна платформа для відеоконференцій, яка підтримує функції інтерактивної дошки, демонстрації екрана та опитувань [10].

Для викладання географії Zoom може бути використаний для проведення онлайн-лекцій, семінарів та практичних занять. Функція демонстрації екрана дозволяє викладачу демонструвати карти, а інтерактивна дошка – обговорювати географічні явища.

На рис. 1 також вказано кодове слово "weather" для доступу до заняття в Zoom. Це свідчить про використання тематичних кодів для організації навчального процесу [11].

Google Meet – це платформа для відеоконференцій, інтегрована з *Google Classroom*. Вона має зручні функції запису занять та обміну матеріалами [6].

Для викладання географії *Google Meet* може бути використаний для проведення онлайн-лекцій, семінарів та практичних занять. Інтеграція з *Google Classroom* дозволяє легко обмінюватися навчальними матеріалами та завданнями.

На рис. 1 також присутні посилання на інструкції по приєднанню до онлайн занять в Zoom та *Google Meet*. Це показує, що навчальний заклад dbac про технічну підтримку студентів.

На рис. 1 представлено інтерфейс доступу студентів до онлайн-занять через навчальну систему університету. Цей інтерфейс об'єднує різні платформи для відеоконференцзв'язку (*BigBlueButton*, *Zoom*, *Google Meet*), що свідчить про використання комбінованого підходу до дистанційного навчання [11].

Комбінований підхід дозволяє викладачу вибирати платформу, яка найкраще відповідає потребам конкретного заняття. Наприклад, *BigBlueButton* може бути використаний для інтерактивних практичних занять, а *Zoom* – для проведення лекцій [11].

Платформа Moodle для дистанційного навчання географії. *Moodle* є потужною та гнучкою системою управління навчанням LMS (*Learning Management System*), яка широко використовується у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка для організації дистанційного навчання [11].

Ця платформа надає викладачам географії можливість створювати комплексні онлайн-курси, що включають різноманітні навчальні матеріали:

Картографічні матеріали: інтерактивні карти, атласи, глобуси, аеро- та космічні знімки.

Графічні матеріали: діаграми, графіки, схеми, що відображають географічні процеси та явища.

Відеоматеріали: навчальні фільми, відеолекції, віртуальні екскурсії.

Інтерактивні завдання: вікторини, кросворди, географічні головоломки, завдання на роботу з картами.

Інструменти зворотного зв'язку. Платформа надає ефективні інструменти для організації взаємодії між викладачами та студентами:

- Форуми: для обговорення географічних тем та обміну думками;
- Чати: для оперативного спілкування та консультацій;
- Відеоконференції: для проведення онлайн-лекцій та семінарів;
- Модулі для тестування: для перевірки знань студентів та оцінювання їхньої успішності.

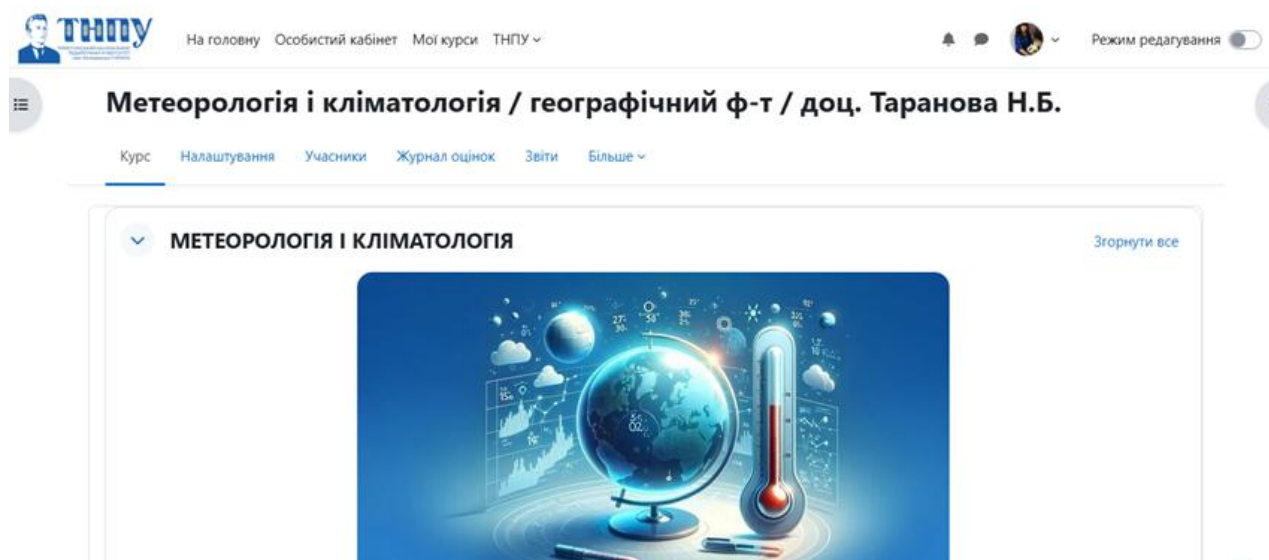

Рис. 2. Інтерфейс Moodle для управління навчальним процесом [11]

На рис. 2 представлено інтерфейс Moodle із прикладом застосування платформи для організації курсів із географічних дисциплін. Зокрема, демонструється курс «Метеорологія і кліматологія / географічний ф-т / доц. Таранова Н.Б.» [11].

Використання Moodle дозволяє створити ефективне та інтерактивне навчальне середовище для викладання географії дистанційно, забезпечуючи високу якість освіти та активну взаємодію між викладачем та студентами.

Як показано на рис. 3, зображення демонструє інтерфейс Moodle з розділом «Нормативні документи», у якому містяться ключові положення, що регулюють дистанційне навчання в ТНПУ. Це свідчить про системний підхід університету до впровадження електронного навчання, забезпечення його якісного нормативного супроводу та доступності навчальних ресурсів для студентів і викладачів [12].

Нормативні документи, представлені в системі Moodle:

- Положення про центр дистанційного навчання – визначає організаційну структуру та функції центру дистанційного навчання в університеті;
- Положення про дистанційне навчання ТНПУ – регламентує загальні принципи та вимоги до дистанційного навчання, зокрема права та обов'язки викладачів і студентів;
- Положення про електронний навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни – встановлює вимоги до структури, змісту та розробки навчально-методичних матеріалів у цифровому форматі;
- Положення про складові електронного навчального курсу, розробленого у системі Moodle – визначає компоненти онлайн-курсів, їх методичне наповнення та технічні вимоги до реалізації в LMS Moodle [12].

Ці документи забезпечують чітке нормативно-методичне підґрунтя для ефективного впровадження дистанційного навчання, що є важливим фактором організації якісного освітнього процесу.

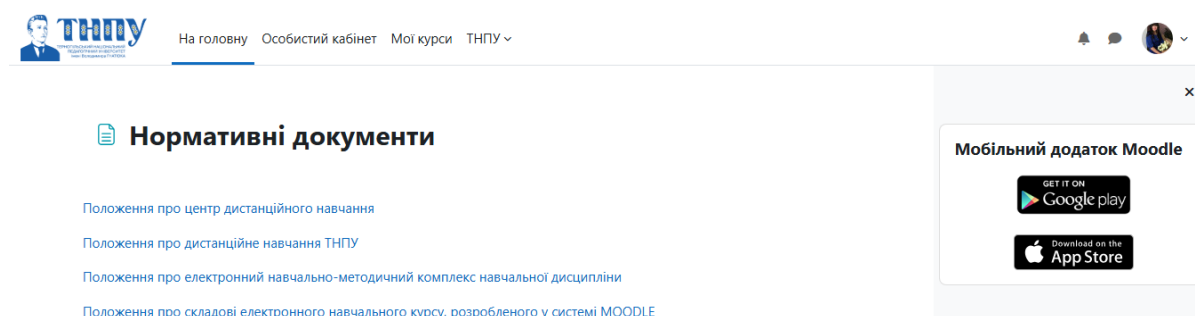

Рис. 3. Інтерфейс Moodle з нормативними документами і можливістю завантаження мобільного додатка для зручного доступу до освітнього контенту [12]

Google Classroom – це ще одна популярна платформа для організації дистанційного навчання, яка відзначається простотою у використанні та глибокою інтеграцією з іншими сервісами Google. У контексті географічної освіти, особливу цінність становить можливість інтегрувати завдання з використанням Google Maps, Google Earth, YouTube та Google Forms [4].

Ця платформа дає змогу легко розподіляти завдання, здійснювати контроль за виконанням робіт, організувати обговорення, а також проводити опитування, тести та онлайн-уроки через Google Meet. Простота інтерфейсу робить Google Classroom зручним інструментом як для викладача, так і для студентів, особливо на етапах швидкого реагування на карантинні обмеження чи змішані форми навчання.

На рис. 4 представлено інтерфейс Google Classroom з можливістю перегляду доступних сервісів Google для викладача. Це демонструє інтеграцію платформи з іншими інструментами Google, що розширює можливості для організації дистанційного навчання географії [4].

Інструменти для візуалізації географічних даних. Географія є дисципліною, яка безпосередньо пов'язана з просторовим аналізом та візуалізацією. Важливими інструментами для викладання географії є платформи, що підтримують роботу з картами та іншими просторовими даними. Ось кілька інструментів, які є корисними для викладання географії:

Google Earth: за допомогою цієї платформи можна вивчати супутникові знімки, створювати тематичні карти, а також працювати з тривимірними моделями місцевості. Google Earth дозволяє студентам вивчати географічні об'єкти на глобальному рівні, що є важливим для розвитку просторового мислення [5].

ArcGIS Online: Це потужний інструмент для аналізу та візуалізації географічних даних. Він дозволяє створювати інтерактивні карти,

використовуючи різноманітні типи просторових даних, що дає можливість студентам досліджувати географічні процеси на більш глибокому рівні [1].

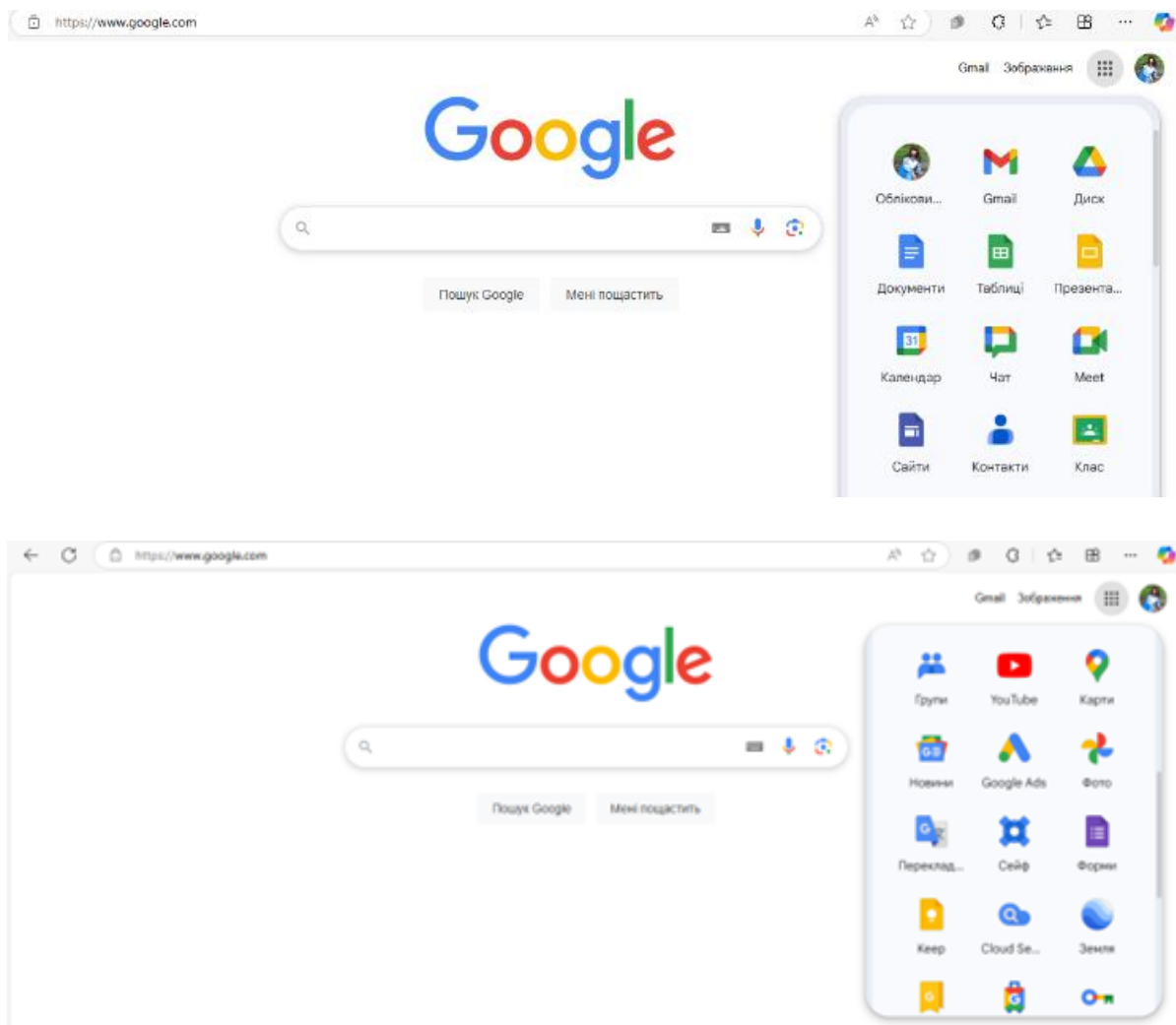

Рис. 4. Інтерфейс Google Classroom з переглядом можливостей для викладача [4]

Використання мультимедійних інструментів в освіті, зокрема в географії, є одним із основних методів підвищення ефективності навчання та забезпечення доступу до складної географічної інформації у зрозумілому та наочному вигляді. Викладачі географії мають можливість застосовувати такі платформи, як *Prezi*, *Canva*, *Powtoon*, які надають широкі можливості для створення динамічних, інтерактивних презентацій, що заохочують студентів до активного засвоєння матеріалу [3; 8; 9].

Переваги використання мультимедійних інструментів. Більшість платформ, таких як *Canva* та *Powtoon*, пропонують користувачам інтуїтивно зрозумілі інтерфейси, що дозволяють навіть без глибоких технічних знань швидко створювати якісні навчальні матеріали. Ці інструменти підтримують різноманітні шаблони для презентацій, що значно економить час викладачів [3; 8].

Платформи дають змогу додавати анімації, що робить процес навчання більш цікавим і зрозумілим для студентів. Анімація картографічних даних,

географічних процесів або змін у кліматичних умовах дозволяє студентам краще усвідомлювати складні концепти. Наприклад, за допомогою Prezi можна створювати інтерактивні презентації з переміщенням по карті, що допомагає наочно пояснити географічні явища [9].

Можливість комбінувати текст, зображення, відео та інші мультимедійні елементи дає змогу краще розкрити тему. Для географії це особливо важливо, оскільки візуальні ресурси – карти, графіки, схеми – значно полегшують сприйняття та запам'ятовування інформації.

Недоліки та обмеження мультимедійних інструментів:

➤ Хоча інтерфейси платформ є зрозумілими, для повноцінного використання можливостей мультимедійних інструментів студентам може знадобитися певний час для освоєння їх функціоналу. Наприклад, налаштування анімацій або створення інтерактивних графіків потребує знань основ дизайну та технологій мультимедійного контенту;

➤ Для більш складних завдань, таких як просторовий аналіз географічних даних або виконання геоінформаційних досліджень, мультимедійні платформи, такі як Canva та Powtoon, не є достатньо потужними. Вони більше орієнтовані на створення презентацій, а не на роботу з великими обсягами просторових даних, що обмежує їх використання у вивченні більш складних аспектів географії [3; 8].

Рекомендації для студентів географів:

1. Для створення інтерактивних презентацій, що демонструють зміни географічних процесів у часі, рекомендовано використовувати Prezi. Цей інструмент дозволяє зручно «переміщатися» між різними частинами карти або схеми, створюючи ефект «живого» дослідження [9].

2. Canva – чудовий вибір для створення графіків, діаграм та інших візуальних матеріалів, які допомагають наочно показати статистичні дані або ілюструвати географічні моделі. Для географів важливим є використання інфографіки, що робить складні теми доступними для студентів [3].

3. Для створення анімованих відео або роз'яснювальних матеріалів можна використовувати Powtoon. Студенти можуть створювати відео, що ілюструють різні географічні явища, зміни клімату або наслідки географічних катастроф [8].

Отже, інтерактивні та мультимедійні інструменти значно покращують процес навчання географії, створюючи більш цікаве, інтерактивне та зрозуміле навчальне середовище. Використання таких платформ має на меті не лише підвищення ефективності викладання, а й розвиток творчих та критичних здібностей студентів у їхній професійній діяльності.

Висновки. Сучасні онлайн-платформи та інструменти для дистанційного навчання відкривають нові можливості для викладання географії, забезпечуючи високий рівень інтерактивності та доступності навчального матеріалу. Платформи, такі як Moodle, Google Classroom, а також інструменти для проведення відеоконференцій, надають можливість організувати різноманітні навчальні форми – від теоретичних лекцій до практичних завдань та інтерпретації географічних даних.

Однією з головних переваг використання таких інструментів є здатність створювати інтерактивне навчальне середовище, що дозволяє студентам отримувати знання через мультимедійні ресурси, онлайн-курси, віртуальні картографічні моделі та інтерактивні платформи для тестування. Це особливо важливо для географії, де візуалізація карт, глобусів, географічних процесів є необхідною для розуміння матеріалу.

Проте варто відзначити, що вибір платформи для дистанційного навчання має враховувати специфіку курсу та рівень підготовки студентів. Moodle є потужним інструментом, але вимагає високої кваліфікації викладачів для ефективного використання, а Google Classroom є простішою альтернативою з обмеженими функціями, але підходить для базового навчання. Платформи для відеоконференцій, такі як Zoom або Google Meet, дозволяють проводити онлайн-заняття, але їх ефективність залежить від стабільності інтернет-з'єднання та технічної підтримки.

У процесі вибору платформи також необхідно враховувати можливості інтеграції з іншими мультимедійними інструментами, такими як Prezi, Canva та Powtoon, що дозволяють створювати візуально привабливі та інформативні презентації для пояснення складних географічних процесів.

Загалом, для ефективного викладання географії важливо не лише обрати платформу, а й оптимізувати її використання під конкретні потреби студентів, враховуючи рівень їх підготовки, навчальну дисципліну та технічну оснащеність навчального закладу. Віртуалізація навчального процесу через онлайн-платформи відкриває нові горизонти в освітньому процесі, дозволяючи студентам отримувати знання в зручному та інтерактивному форматі.

Список використаних джерел

1. ArcGIS Online. URL: <https://www.arcgis.com/>
2. BigBlueButton. URL: <https://bigbluebutton.org/>
3. Canva. URL: <https://www.canva.com/>
4. Google Classroom URL: <https://classroom.google.com/>
5. Google Earth. URL: <https://earth.google.com/>
6. Google Meet. URL: <https://meet.google.com/>
7. Moodle. URL: <https://moodle.org/>
8. Powtoon. URL: <https://www.powtoon.com/>
9. Prezi. URL: <https://prezi.com/>
10. Zoom. URL: <https://zoom.us/>
11. Курс: Метеорологія і кліматологія / географічний ф-т / доц. Таранова Н.Б. | Сервер електронних курсів. <https://elr.tnpu.edu.ua/course/view.php?id=1162>
12. Сервер електронних курсів: Нормативні документи | Сервер електронних курсів. <https://elr.tnpu.edu.ua/mod/page/view.php?id=90250>

Секція 5. Реалізація предметних географічних / історичних компетенцій в шкільній освіті

Мирослав ДНІСТРЯНСЬКИЙ

доктор географічних наук,
професор кафедри географії України
Львівського національного університету імені Івана Франка
m_dnister@ukr.net

УКРАЇНОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ

Постановка проблеми. Психологічні особливості сприйняття учнями географічної інформації, всебічне пізнання географічних залежностей і зв'язків та формування відповідних компетенцій є особливо ефективним на прикладі своєї держави та регіону, засвідчуючи важливість україноцентричного підходу, суть якого полягає в поглибленому вивченні українознавчої тематики в середній школі. Актуальність цього підходу визначається також сучасними соціально-політичними викликами, що постали перед Україною, насамперед потребами формування відповідального громадянина держави, здатного відстоювати її інтереси в освітній, інформаційній та культурній сферах.

Водночас в сучасних умовах при вивченні суспільної географії України в середній школі вчителі стикаються з труднощами, пов'язаними з недостатністю інформації з огляду на несприятливі соціально-політичні й економічні реалії воєнного стану. Необхідним також є поглиблення деяких методологічних засад навчання, особливо щодо українознавчої територіально-політичної, етногеографічної та демогеографічної тематики. Актуальним також є застосування україноцентричного підходу при вивченні географії країн світу, акцентуючи увагу на їхньому ставленні до російсько-української війни, рівневі і характері політичної та соціально-економічної підтримки України.

Мета дослідження. Обґрунтувати деякі методологічні принципи реалізації україноцентричного підходу на прикладі вивчення територіально-політичної тематики й географії населення в закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Навчальними програмами з географії для закладів загальної середньої освіти передбачено достатньо широке вивчення географії України, основні знання при цьому подаються у географії 8 та 9 класів. Так само в контексті різнобічних зв'язків з Україною може вивчатися географія регіонів і країн в 10 класі. Продуктивним може бути використання

україноцентричного підходу і в курсі загальної географії 6 класу та при вивченні окремих тем з географії материків і океанів у 7 класі.

Оскільки повномасштабна агресія Росії проти України супроводжувалася і супроводжується різними інформаційними диверсіями щодо походження української державності, формування державної території та кордонів, то в процесі роботи над відповідною темою з географії 8 класу важливо наголосити на тих моментах, які засвідчують територіально-політичну єдність України. Це насамперед: 1. Україна має багаті історично-політичні традиції і віддавна розглядалася на міжнародному рівні як окрема самобутня країна. 2. Формування української державності упродовж 1917–1921 років відбувалася не з волі окремих закордонних політиків, а було результатом самовизначення українського народу. 3. Об'єднання Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, яке відбулося 22 січня 1919 року, засвідчило об'єктивне прагнення історичних етнічно українських регіонів до створення соборної України. 4. Проголошення незалежності України у 1991 році на референдумі 1 грудня підтримала більшість населення всіх регіонів держави. 5. Держави світу визнали Україну в кордонах 1991 року, а непорушність державної території і кордонів – це важливі міжнародно-правові принципи [2].

Розкриваючи особливості сучасного адміністративно-територіального устрою, сформованого за результатами реформи, доцільно акцентувати увагу на необхідності збалансування інтересів центральної і регіональної влади та самоврядних територіальних громад, пояснюючи переваги фінансової децентралізації, але й звертаючи увагу на низку невирішених питань та суперечностей (щодо функцій адміністративних районів і старостинських округів, зростання відстаней до нових адміністративних центрів та ін.).

Принципове значення для створення образу єдиної України має етногеографічна тематика. Тут важливо відкинути ще доволі поширені стереотипи про багатонаціональність України, наголошуючи на тому, що в Україні проживають представники лише однієї, української, етнічної нації, а також населення етнічних груп, основне ядро яких розміщене поза Україною (румуні, угорці, поляки, болгарі та ін.) та невеликих корінних народів, які сформувалися в якомусь регіоні України (кримські татари, караїми, кримчаки). Отже, Україна є мононаціональною державою з поліетнічним чи двоетнічним склалом населення лише окремих регіонів. Етнічні українці в Україні є етнічною більшістю, населення етнічних груп та невеликих корінних народів – етнічними меншинами [1]. При цьому всі громадяни України, які визнають її своєю батьківщиною і відстоюють її інтереси, формують українську політичну націю.

В демогеографічному аспекті учням школи, як і громадськості загалом, важко зрозуміти, чому Україна зазнала таких величезних демографічних втрат: з 1993 року, коли вперше було зафіксоване зменшення кількості населення держави, до 2020 року чисельність населення зменшилася на 10,342 млн. осіб [3]. Попри усю складність цієї проблеми, дітям необхідно пояснити, що різке зменшення кількості населення України не є безпосередньо результатом територіально-політичних змін, а насамперед наслідком демографічного

переходу від одного типу відтворення населення до іншого, який розпочався ще наприкінці 70-х років ХХ ст. і на який наклалися негативні соціально-економічні тенденції переходу від командно-адміністративної системи до ринкових відносин, спричинивши безробіття та масове закордонне заробітчання. Суттєво ускладнила демографічну ситуацію російська агресія, зумовивши появу мільйонів біженців та внутрішньо переміщених осіб. А тому для відновлення та збереження демографічного потенціалу країни (а це основне багатство кожної держави) потрібна добре продумана демографічна політика щодо всебічної підтримки молодих сімей та створення соціально-економічних умов повернення в Україну біженців та трудових мігрантів.

Щодо регіональних відмінностей відтворення населення України, то вони найбільше визначаються соціально-віковою структурою людності регіонів. В окремих випадках помітним є вплив історично географічних, етногеографічних та релігійно-географічних передумов. Водночас основними чинниками нерівномірності густоти населення держави є відмінності природних умов, історії заселення, рівня індустріалізації та урбанізації, особливості природного приросту і міграцій.

Висновки. Україноцентричний підхід у навчанні географії в закладах середньої освіти полягає в акцентованому викладі тих складових об'єктивної географічної інформації, які підтверджують територіально-політичну цілісність України, розкривають її національно-державні інтереси та соціально-економічні перспективи. Реалізація цього підходу потребує вдосконалення методологічних підходів вивчення географії України, насамперед суспільної географії.

Список використаних джерел

1. Дністрянський М. С. Етногеографія України. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 232 с.
2. Дністрянський М. С. Політична географія України: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 348 с
3. Dnistrianskyi M., Molnár J., Chaika I. Natural reduction of Ukraine's population: Regional dimensions of the national threat // Hungarian Geographical Bulletin. 2021. № 4. P. 293-310.

Ірина ДОБИНДА

кандидат географічних наук, асистентка кафедри
фізичної географії, геоморфології та палеогеографії
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
i.dobynda@chnu.edu.ua

КРАЄЗНАВЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Постановка проблеми. Сьогодні особливого значення набуває відродження національної самобутності та збереження історичної пам'яті українського народу. Одним із ключових напрямів шкільної освіти стає

виховання в учнів патріотизму, формування свідомої громадянської позиції, а також дбайливого ставлення до природних багатств та історико-культурної спадщини свого краю. Географічне краєзнавство відіграє провідну роль у досягненні цих цілей та виступає ефективним інструментом патріотичного та громадянського виховання в умовах нової української школи.

Мета дослідження. З'ясувати роль краєзнавства та краєзнавчої компетентності як невід'ємної складової шкільної географії та визначити шляхи її формування в учнів у процесі навчання при використанні краєзнавчого принципу.

Виклад основного матеріалу. Сучасна освітня реформа спрямована на створення школи, котра дає не лише знання, а й формує компетентності, необхідні для життя. У цьому контексті краєзнавство займає особливе місце, оскільки сприяє формуванню низки ключових компетентностей, зокрема:

- громадянська – учень зможе усвідомити себе частиною громади та держави;
- інноваційна компетентність – набуття тих знань, навичок і умінь, які в подальшому допоможуть вдало навчатися та успішно реалізувати себе в професійному плані;
- екологічна – бережне ставлення до природи рідного краю;
- культурна – знання традицій, звичаїв, історії свого регіону;
- компетентність в галузі природничих наук – відкриває широкі можливості для формування цілісного світогляду учнів.

Ключовими ціннісними орієнтирами Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти є формування активної громадянської позиції, патріотизму, любові до рідної землі, а також усвідомлення особистої відповідальності за стан довкілля. Географія як навчальний предмет має особливий потенціал для реалізації цих цінностей у навчально-виховному процесі. Завдяки використанню широкого спектру методів – від інтерактивних і проєктних до дослідницьких і краєзнавчих – шкільна географія сприяє вихованню свідомих, небайдужих громадян, які поважають свою Батьківщину та дбають про її майбутнє.

Краєзнавство в НУШ – це не окремий предмет, а важливий змістовий компонент освіти, який сприяє формуванню патріотизму, ідентичності, екологічної та соціальної відповідальності.

Краєзнавство у шкільній освіті можна охарактеризувати як комплекс наукових дисциплін, яке охоплює всебічне пізнання території. Воно як синтетична наука поєднує у собі територію, час і людину. Але вивчення двох останніх не можливе без території. Саме тому, як зазначав В. Круль, географічне краєзнавство є основою національного краєзнавства, з-поміж усіх його складових. Також об'єктом вивчення географічного, та й загалом національного краєзнавства, В. Круль називає історико-географічний край, який є унікальним територіальним утворенням із однаковими природними умовами, індивідуальними особливостями та обов'язковою однією адміністративно-територіальною одиницею в історичному минулому. Все це

вказує на те, що шкільна географія є набуття учнями краєзнавчої компетентності [3].

Краєзнавча компетентність – це здатність учня розуміти, досліджувати та цінувати особливості свого рідного краю (природні, історичні, культурні, соціально–економічні), а також застосовувати ці знання на практиці. Вона охоплює любов до рідної місцевості, відчуття належності до неї, і вміння діяти на її благо [5].

Для реалізації краєзнавчої компетентності потрібні знання, дослідницькі вміння та практичні навички, які учні можуть отримати на шкільних предметах, насамперед географії. Проте під час застосування краєзнавчого принципу і задля втілення краєзнавчої компетентності методів, які використовують на уроці недостатньо. Тому для цього варто застосовувати практична та позакласна діяльність. Залучення учнів до екскурсій, походів, експедиції по рідному краю, відвідування музеїв, краєзнавчих куточків, краєзнавчих музеїв, екологічних організацій, краєзнавчих гуртків, тематичних вікторин, квестів, конференцій не лише посилить інтерес до навчання, але й забезпечить особистісний ріст учня, як свідомого члена суспільства.

Опрацювання краєзнавчого матеріалу є необхідною складовою освітнього процесу, що сприяє розвитку краєзнавчої компетентності. Краєзнавча освіта в школі є важливим інструментом формування всебічно розвиненої особистості. Воно сприяє збереженню історичної пам'яті та національної ідентичності, формуючи в учнів усвідомлення свого походження, повагу до предків та розуміння ролі рідного краю в історії країни. Краєзнавство розвиває патріотизм та відповідальність за місце свого проживання, допомагаючи школярам відчути свою причетність до локальних подій і процесів, дбати про довкілля та місцеву громаду.

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка є визначення поняття «шкільне краєзнавство» і звучить воно наступним чином: що це «освітньо–виховна робота, яка полягає у всебічному вивченні на уроках і в позакласній роботі частини країни (області, району, міста тощо). Основним завданням його є вивчення природи, населення, господарства, історії та культури рідного краю з пізнавальною, науковою, навчальною, виховною, практичною метою» [1].

Місцева краєзнавча діяльність у шкільному середовищі є ефективним інтегративним інструментом виховання, що поєднує різноманітні форми та методи навчання. Залучення учнів різних вікових категорій до практичного закріплення знань поза межами класу сприяє не лише поглибленню інтересу до навчального матеріалу, а й дає змогу проводити самостійні спостереження та міні–дослідження, зокрема під час туристичних походів, екскурсій чи польових занять. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям освіти, яка фокусується не лише на засвоєнні теоретичних знань, а й на формуванні цілісної, соціально активної та гармонійно розвиненої особистості. Через краєзнавчу роботу в учнів формується система загальнолюдських цінностей, патріотичне ставлення до

рідного краю, повага до національної спадщини та активна громадянська позиція.

Вивчаючи географічні особливості України та рідного краю, учні набувають не лише знання про природні ресурси, клімат, ландшафти чи господарську діяльність, але й усвідомлюють унікальність, багатство та цінність власної країни. Це формує глибоке почуття приналежності до рідної землі, підвищує мотивацію брати участь у її розвитку та збереженні. Усвідомлення важливості охорони культурної спадщини, природи та історичної пам'яті формує в учнів повагу до минулого і готовність відповідально діяти в майбутньому [2].

У процесі навчання географії краєзнавство виступає ефективним засобом поглиблення знань і розвитку просторового мислення учнів. Залучення матеріалів про рідний край – його природу, населення, економіку, культурні та історичні особливості – дає змогу зробити навчальний процес більш наочним, доступним і цікавим. Вивчення географічних об'єктів та явищ на прикладах, які безпосередньо стосуються місцевої території, сприяє кращому засвоєнню основних понять і термінів, оскільки учні можуть пов'язати теоретичний матеріал із власним досвідом та спостереженнями.

Краєзнавчі елементи можуть бути успішно інтегровані в різні етапи уроку: як вступна мотивація, пояснення нового матеріалу, закріплення знань або під час практичних робіт. Наприклад, інформація про рельєф, клімат чи господарство місцевості допомагає зробити пояснення теми більш конкретним і зрозумілим. Такий підхід не лише сприяє формуванню географічних знань, а й поглиблює інтерес учнів до власного краю, сприяє вихованню патріотизму та дбайливого ставлення до навколишнього середовища.

Висновки. Краєзнавча компетентність є важливою складовою географічної освіти, оскільки сприяє формуванню в учнів цілісного уявлення про навколишній світ через призму знань про рідний край. Її розвиток забезпечує поєднання теоретичних знань і практичних навичок, що сприяє глибшому розумінню географічних процесів та явищ.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний. – Київ: Либідь, 1997. – С. 197.
2. Добинда І., Герасимчук А. Роль краєзнавчого принципу у шкільній географічній освіті. Інноваційна педагогіка. 2023. Випуск 65, Том 1. С. 46–50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/65.1.9>
3. Жупанський Я., Круль В. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства. Краєзнавство. 1994. №1–2. С. 3–6
4. Круль В.П. Краєзнавство: історична географія. – Чернівці: ЧДУ, 1999. – С. 3–14.
5. Чала О. В. Формування краєзнавчої компетентності майбутніх географів у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата пед. наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». – Старобільськ, 2021. – 20 с.

Ольга ДЯЧЕНКО

кандидат історичних наук,
доцентка кафедри східноєвропейської історії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
olga.dyachenko.1981.12.26@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Постановка проблеми. Сучасна українська освіта перебуває в стані постійного реформування, що потребує оновлення підходів до навчання. Важливим напрямом змін є впровадження компетентнісного підходу, який сприяє формуванню як загальних, так і предметних компетентностей учнів.

Попри закріплення цього підходу в нормативних документах, його практична реалізація стикається з труднощами: недостатня матеріально-технічна база, відсутність чітких визначень предметних компетентностей для кожної теми, нестача методичних рекомендацій. Це особливо ускладнює роботу молодих педагогів.

Дистанційне навчання, спричинене карантинними обмеженнями та воєнним станом, додатково ускладнило ефективне впровадження компетентнісного підходу. У цих умовах актуалізується пошук ефективних методичних рішень для формування предметних компетентностей на уроках історії.

Метою дослідження є аналіз процесу формування предметних компетентностей на уроках історії в умовах сучасного освітнього простору та розробка ефективних методичних підходів для їхньої реалізації.

Виклад основного матеріалу. Проблематика формування базових і предметних компетентностей у здобувачів освіти є предметом численних наукових досліджень О. Овчарука [8], К. Баханова [1], О. Пометун, Н. Гупан, В. Власова [11], Ю. Малієнко [9]. Проблематика формування хронологічних та просторових компетентностей знайшла відображення у працях Д. Десятова [5] та інших науковців. Проблема формування предметної компетентності на уроках історії є предметом активного наукового обговорення та численних досліджень. Проте існує розмаїття підходів і відсутність єдиного бачення щодо практичного впровадження компетентнісного навчання історії в шкільній освіті, що зумовлює подальшу актуальність теми дослідження.

Компетентнісний підхід у шкільній освіті спрямований на розвиток особистості та підготовку учнів до успішної соціалізації. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020) визначають компетентності як поєднання знань, умінь і цінностей, необхідних для навчання та професійної діяльності [6]. Науковці та методисти наголошують, що компетентнісний підхід відповідає сучасним суспільним викликам, сприяє оновленню методів викладання та забезпечує розвиток ключових і предметних компетентностей.

Водночас бракує чітких критеріїв оцінювання та методичних рекомендацій для його ефективного впровадження.

Предметні компетентності в історичній освіті поділяють на хронологічну, просторову, інформаційну, логічну та аксіологічну [11, с. 98]. Вони формують вміння аналізувати події, критично працювати з джерелами та оцінювати історичні явища в сучасному контексті.

Предметні компетентності в програмах з історії України та Всесвітньої історії (6-11 класи, 2022 р.) мають п'ять ключових компонентів, які є основою оцінювання. Проте в науковій літературі немає єдиного підходу до їхньої класифікації. Історія як навчальна дисципліна передбачає формування хронологічної, просторової, інформаційної, логічної та аксіологічної компетентностей. Хронологічна – забезпечує орієнтацію в часі, розуміння причинно-наслідкових зв'язків. Просторова – розвивається через роботу з картами, допомагаючи аналізувати територіальні зміни. Логічна – сприяє встановленню зв'язків між подіями та формулюванню висновків. Інформаційна – формує вміння аналізувати джерела, працювати з різними точками зору. Аксіологічна – розвиває критичне ставлення до історичних процесів [7].

Компетентності формуються інтегровано, на всіх етапах навчання. Ефективними є інтерактивні методи: робота з картами, проєктні дослідження, історичні задачі, дискусії.

Реформа «Нова українська школа» впроваджує компетентнісний підхід до оцінювання. Воно охоплює три типи: поточне, формувальне, підсумкове. Оцінювання в 5 класі відбувається за групами компетентностей. Запроваджено різні шкали оцінювання, включно зі словесною та 12-бальною системою.

Важливу роль у навчальному процесі відіграє тематичний контроль, який не лише оцінює рівень сформованих компетентностей учнів, а й виконує діагностичну функцію [5, с. 83]. Аналізуючи результати таких перевірок, учитель отримує можливість коригувати індивідуальні навчальні траєкторії учнів, спрямовуючи їх на подолання прогалин у знаннях. Це дозволяє запобігти відставанню та сприяє покращенню загальної успішності.

Компетентнісний підхід у викладанні історії передбачає не лише номінальне включення компетентностей у план уроку, а їхню реальну інтеграцію в освітній процес. Сучасні уроки історії дедалі частіше будуються на принципах активного навчання, де учні залучаються до аналітичної та дослідницької діяльності. У такій моделі вони не пасивно сприймають інформацію, а виступають як дослідники, аналізуючи події та явища минулого. Такий підхід сприяє глибшому розумінню історичних процесів та розвитку ключових компетентностей.

Мотиваційний етап уроку має важливе значення, оскільки визначає рівень зацікавленості учнів у подальшому навчанні. У підлітковому віці особливо актуальним стає питання практичної значущості знань, тому важливо використовувати методи, що викликають інтерес і залучають до активної роботи [8, с. 77]. До таких методів належать дискусії, інтерактивні словесні ігри (анаграми, асоціації, кросворди, хмаринки слів), що сприяють активізації

пізнавальної діяльності й створюють зв'язок між вже набутими знаннями та новою інформацією.

Основна частина уроку має ґрунтуватися на дослідницькому підході. Включення реальних життєвих ситуацій, що потребують історичних знань для аналізу, допомагає учням усвідомити практичну цінність історії [1, с. 49]. Наприклад, під час вивчення станово-представницької монархії доцільно провести паралель із сучасними системами управління. Для учнів старших класів важливо розглядати зв'язок між історичними подіями та актуальними подіями сьогодення, наприклад, аналізуючи паралелі між світовими війнами та російсько-українською війною.

Не менш значущою є інтеграція історичних фактів із теоретичними концепціями. Це сприяє не лише кращому засвоєнню інформації, а й розвитку критичного мислення, вміння аналізувати джерела та застосовувати знання у практичних ситуаціях. Робота з історичними документами, візуальними матеріалами, логічними схемами сприяє формуванню інформаційної та логічної компетентностей [10, с. 192].

Компетентнісні уроки також розвивають дослідницькі навички. Учні пропонуються як короткострокові, так і довготривалі проекти, які допомагають інтегрувати теоретичні знання з практичним досвідом. Для учнів 5-8 класів ефективними є творчі завдання, тоді як у 9-11 класах доцільно використовувати аналіз історичних джерел, роботу з науковими текстами та самостійні дослідження [2, с. 16].

Завершальний етап уроку має на меті узагальнення та систематизацію знань. Використання ментальних карт допомагає структурувати інформацію, виділити ключові поняття та сприяє ефективному запам'ятовуванню. Крім того, такі інструменти є корисними під час повторення матеріалу та підготовки до підсумкових занять.

Висновки. Компетентнісно орієнтовані уроки історії сприяють активному залученню учнів у навчальний процес, інтеграції їхнього досвіду та формуванню важливих навичок. Використання інтерактивних методів, дослідницьких завдань, логічних схем і практичних кейсів дозволяє розвивати як базові, так і предметні компетентності. Зокрема, історична освіта спрямована на формування хронологічної, просторової, логічної, інформаційної та аксіологічної компетентностей, що забезпечує глибоке розуміння історичних процесів та їхнього впливу на сучасний світ.

Список використаних джерел

1. Баханов К. О. Навчання історії в школі під кутом зору компетентнісного підходу: Посібник для вчителя. Харків: Вид. група «Основа», 2012. 127 с.
2. Власов В. Як перевірити та оцінити історичну компетентність учнів (до концепції контрольних робіт Державної підсумкової атестації з історії України). Історія в школах України. 2010. №4. С. 3-17.
3. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. Вища освіта України. 2008. № 3. С. 23-30.

4. Державний стандарт базової середньої освіти / Постанова Кабінета Міністрів України «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» від 30 вересня 2020 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 18.12.2024)

5. Десятов Д. Формування просторової компетентності учнів у процесі навчання історії. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Історичні науки. 2012. Вип. 17. С. 82-89.

6. Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 463-IX від 16 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 10.12.2024).

7. Історія України. Всесвітня історія. 6-11 класи: Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 3 серпня 2022 року № 698. К., 2022. 106 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf> (дата звернення: 12.12.2024).

8. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. К. : К.І.С, 2004. 112 с.

9. Малієнко Ю.Б. Методика компетентнісно орієнтованого навчання всесвітньої історії у 7-му класі : методичний посібник. К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.

10. Нікора А.О. Формування предметно-історичних компетенцій як результат навчальної діяльності учнів. Educational Dimension. 2012. № 34. С. 189-197.

11. Пометун О.І., Гупан Н.М., Власов В.С. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.

Олена РОМАНОВСЬКА

вчитель географії Гімназії №62 Дніпровської міської ради,

вчитель-методист

rsh7nov@gmail.com

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ КАРТИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Постановка проблеми. Зниження інтересу учнів до традиційних карт, проблеми з інтеграцією карт в освітній процес.

Мета дослідження – показати необхідність використання карт в вивченні географії, надати практичні рекомендації щодо використання інтерактивних карт та створення власних карт; підкреслити роль карти у географічних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. Карта є потужним інструментом, що сприяє розвитку ключових навичок та вмінь, необхідних для успішного вивчення географії та тісно пов'язана з реалізацією географічних компетенцій учнів:

- просторова компетентність: карта допомагає учням орієнтуватися в просторі, визначати розташування об'єктів, відстані та напрямки;
- інформаційна компетентність: карта є джерелом географічної інформації, яку учні повинні вміти знаходити, аналізувати та інтерпретувати;
- комунікативна компетентність: карта може бути використана для представлення результатів географічних досліджень та проєктів;

- дослідницька компетентність: карти є необхідним інструментом для проведення географічних досліджень, таких як аналіз розселення населення, вивчення природних ресурсів та оцінка екологічних проблем;

- ціннісно-сміслова компетентність: карти допомагають усвідомити взаємозв'язки між людиною та навколишнім середовищем, а також зрозуміти важливість збереження природних ресурсів. Використання карт сприяє формуванню екологічної свідомості та відповідального ставлення до довкілля.

Методи використання географічної карти на уроках географії:

1. Робота з контурними картами: учні наносять на контурні карти географічні об'єкти, що сприяє кращому запам'ятовуванню інформації.

2. Аналіз тематичних карт: вивчення тематичних карт, таких як кліматичні, геологічні, економічні, дозволяє учням глибше зрозуміти специфіку різних географічних явищ.

3. Використання інтерактивних карт: інтерактивні карти та геоінформаційні системи (ГІС) роблять процес навчання більш цікавим та інтерактивним.

4. Створення власних карт: учні можуть створювати власні карти, наприклад, карти подорожей, карти екологічних проблем, що розвиває їх творчі здібності.

5. Використання карт під час географічних досліджень: карти є необхідним інструментом під час проведення географічних досліджень, таких як аналіз розселення населення, вивчення природних ресурсів.

Існує безліч веб-сайтів, які пропонують інтерактивні карти для різних цілей, від навігації до освіти та досліджень.

Корисними можуть бути:

- Google Maps: пропонує широкий спектр функцій, включаючи навігацію, перегляд вулиць, супутникові знімки, та багато іншого. Google Maps є чудовим інструментом для вивчення географії, планування подорожей та дослідження нових місць;

- Seterra online: безкоштовний онлайн-сервіс з українськомовним інтерфейсом. Сайт пропонує чимало ігор та безліч вікторин, які допоможуть перевірити знання та вдосконалити картографічну компетентність учнів;

- StoryMap JS: безкоштовний сервіс для створення інтерактивних карт, прокладання маршрутів, підготовки цілих історій. Сервіс простий у використанні, дозволяє створювати різноманітні завдання та матеріали. Реєстрація не потрібна, якщо є обліковий запис Google;

- Timemaps: інтерактивний історичний атлас, карти якого накладені на супутникову карту Google. З його допомогою можна подивитись межі та назви держав у різні епохи. Також на ресурсі зібрані історичні фото і короткі довідкові відомості;

- GeaCron: інтерактивна політична онлайнкарта світу, яка відображає народи, що мешкали на певних територіях, а також назви і межі країн світу в будь-який рік за запитом.

Ці сайти надають широкі можливості для використання інтерактивних карт у різних сферах діяльності, включаючи освіту, дослідження, планування та навігацію.

На декількох веб-сайтах учні можуть створювати власні карти:

- Google My Maps: це безкоштовний інструмент від Google, що дозволяє створювати власні карти з різними шарами, точками, лініями та багатокутниками. Учні можуть використовувати My Maps для створення карт подорожей, тематичних карт для проєктів, або навіть для планування місцевих заходів. Цей інструмент дозволяє імпортувати дані з електронних таблиць, додавати зображення та відео, а також ділитися створеними картами з іншими;

- MapChart: це онлайн-сервіс, який надає можливість створювати власні картографічні матеріали. Ви можете створювати карти для світових регіонів, обравши з 50+ різних шаблонів. Після вибору шаблону ви можете редагувати кольори карти. Карти, створені за допомогою MapChart, ліцензовані за Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License;

- StoryMap JS: цей інструмент дозволяє створювати інтерактивні карти з розповідями, додаючи текст, зображення та відео до різних місць на карті. Учні можуть використовувати StoryMap JS для відображення результатів своїх досліджень.

Використання карт у географічних дослідженнях є надзвичайно важливим, адже карти надають візуальне представлення просторових даних, що дозволяє дослідникам аналізувати закономірності, взаємозв'язки та тенденції. Як карти використовуються в географічних дослідженнях:

1. Збір та аналіз просторових даних таких як розташування географічних об'єктів (наприклад, міст, річок, гір); поширення природних явищ (наприклад, кліматичних зон, рослинності); демографічні дані (наприклад, густина населення, міграція); економічні дані (наприклад, розташування промислових підприємств, транспортних мереж).

2. Геоінформаційні системи (ГІС) дозволяють інтегрувати та аналізувати ці дані, створюючи тематичні карти та моделі.

3. Виявлення просторових закономірностей та зв'язки між різними географічними явищами дозволяє дослідникам краще зрозуміти причини та наслідки географічних явищ. Наприклад, карти можуть показати зв'язок між рельєфом та розселенням населення, або між кліматом та сільським господарством.

4. Моделювання та прогнозування, для створення просторових моделей, які дозволяють прогнозувати майбутні зміни географічних явищ. Наприклад, моделі можуть прогнозувати поширення міст, зміну клімату або ризики природних катастроф. Просторові моделі допомагають приймати обґрунтовані рішення щодо планування та управління територіями.

5. Візуалізація результатів досліджень дозволяють наочно представити складні просторові дані та зробити їх зрозумілими для людей.

Різновиди карт, що використовуються в географічних дослідженнях:

- тематичні карти: відображають поширення певного явища (наприклад, клімат, ґрунти, населення);
- топографічні карти: детально відображають рельєф місцевості;
- геологічні карти: відображають геологічну будову території;
- економічні карти: відображають економічну діяльність на території;
- карти забруднення: відображають рівень забруднення;
- карти природних катастроф: відображають зони ризику та наслідки катастроф.

Використання карт у географічних дослідженнях є важливим для розуміння нашого світу та прийняття обґрунтованих рішень щодо його майбутнього.

Карта є потужним інструментом для формування просторового мислення, оскільки вона вимагає від людини активної взаємодії з просторовими даними.

Як карта впливає на розвиток цієї навички:

1. Візуалізація просторових відносин між об'єктами, таких як відстань, напрямок, розташування тазв'язки. Це допомагає людині усвідомити, як різні об'єкти розташовані один відносно одного в просторі.

2. Розвиток орієнтації в просторі, визначати напрямки та знаходити шляхи. Це є важливими для навігації та розуміння просторового розташування.

3. Формування просторових образів, тобто уявлення про просторове розташування об'єктів. Це дозволяє людині подумки маніпулювати просторовими даними, уявляти собі різні сценарії та прогнозувати наслідки.

4. Розвиток картографічної грамотності: робота з картою вимагає від людини розуміння умовних позначень, масштабів та інших картографічних елементів.

5. Вирішення просторових задач, таких як визначення маршрутів, розрахунок відстаней та аналіз просторових даних.

6. Розвиток когнітивних навичок, таких як увага, пам'ять, логічне мислення та аналіз.

Висновки. Таким чином, карта є важливим для розуміння нашого світу та успішної адаптації в ньому, є незамінним інструментом на уроках географії. Її використання сприяє формуванню географічної культури учнів, розвитку їх просторового мислення та практичних навичок. Використовуючи різноманітні методи роботи з картою зробить процес навчання цікавим та ефективним.

Список використаних джерел

1. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Географія: довідник для абітурієнтів та школярів. — Кам'янець-Подільський: Абетка, 2007. — 624 с.
2. Топузов О.М. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: Навчально-методичний посібник. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. — 360 с.
3. Інтернет-ресурси з інтерактивними картами (Google Maps, Seterra, StoryMap JS та ін.).

Станіслав ЧЕРНИШ

здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти
Криворізького державного педагогічного університету
staschernysh373@gmail.com

ФОРМУВАННЯ АКСІОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 8 КЛАСУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ЕПОХА ПРОСВІТНИЦТВА»

Постановка проблеми. Стаття присвячена проблемі формування аксіологічної компетентності під час навчання теми «Епоха Просвітництва» у 8 класі, як однієї з ключових компетентностей, котру має сформувати вчитель на уроці історії. Формування аксіологічної компетентності в учнів середнього шкільного віку, зокрема восьмикласників, вимагає створення відповідних дидактичних умов, що враховують вікові особливості, когнітивні інтереси та рівень морального розвитку школярів. У процесі вивчення цієї теми особливе значення набуває формування в учнів здатності осмислювати моральні, культурні й суспільні цінності, що зароджувалися в добу Просвітництва, та зіставляти їх із сучасними аксіологічними орієнтирами.

Таким чином, постає потреба у визначенні дидактичних умов, які здатні забезпечити результативне формування аксіологічної компетентності учнів 8 класу під час вивчення теми «Епоха Просвітництва».

Мета дослідження – обґрунтувати дидактичні умови формування аксіологічної компетентності учнів 8 класу під час вивчення теми «Епоха Просвітництва» та визначити ефективні педагогічні засоби, що сприяють інтеграції ціннісного компоненту в процес навчання історії.

Виклад основного матеріалу. Поняття «аксіологічна компетентність» дедалі частіше розглядається як важлива складова загальнокультурної та предметної компетентностей учня. Вона включає в себе здатність орієнтуватися в системі загальнолюдських і національних цінностей, критично мислити, робити моральний вибір і застосовувати ціннісні орієнтири в реальному житті. Згідно з ґрунтовним дослідженням Н. Руднічевої «...було сформульоване визначення і розуміння аксіологічної компетентності як складного багатокомпонентного особистісного утворення, що є результатом ціннісної освіти і ґрунтується на теоретичних знаннях та об'єктивних уявленнях про різноманіття гуманістичних цінностей суспільства і світу, що реалізують через уміння, навички й моделі поведінки, які забезпечують успішну життєдіяльність в суспільстві» [4, с. 55].

Особливої актуальності формування аксіологічної компетентності набуває у підлітковому віці, який визначають як «ранній юнацький вік, підлітковому віку відводиться період від 10-11 до 15 років або від 11-12 до 16-17 років» [2, с. 6]. Саме до нього й належать учні 8 класу. Це період інтенсивного розвитку самосвідомості, критичного мислення, становлення власної системи цінностей, прагнення до самостійності й активного пошуку

ідентичності. Підлітки особливо чутливо реагують на питання справедливості, правди, свободи, особистої гідності – тобто на ті поняття, що безпосередньо пов'язані з ідеями епохи Просвітництва. Саме тому вивчення цієї теми має не лише навчальний, а й важливий виховний потенціал, який слід реалізовувати в межах цілісного, змістовного освітнього процесу.

Одним із ефективних засобів формування аксіологічної компетентності є використання інтерактивних методів роботи – «Діалог», «Спільний проєкт», «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Незакінчене речення» [5].

Зокрема, під час вивчення теми «Епоха Просвітництва» доцільно застосувати варіант групової роботи «Діалог». Учні поділяються на групи й кожна працює з історичними даними щодо поглядів просвітників окремих країн: Франції, Англії, Німеччини. Завдання – узагальнити, які цінності відстоювали представники цих країн і як вони вплинули на формування нової моделі суспільства. Групи створюють таблиці, порівняльні схеми, а потім озвучують результати роботи, при тому учасники інших груп можуть уточнювати, доповнювати, або виправляти тези доповідачів.

Ще одним прикладом активної роботи є застосування методу «Спільний проєкт». Учням пропонується об'єднатися у творчі групи та розкрити тему Просвітництва крізь різні аспекти: філософські ідеї, освітні проєкти, політичні концепції, суспільне значення. Результатом роботи є міні-презентації або постери з ключовими ідеями, що підсумовуються в єдиний тематичний проєкт – візуальну «Карту цінностей Просвітництва», яка відображає головні аксіологічні орієнтири тієї доби.

З метою розвитку вміння чітко й лаконічно формулювати власні думки, доцільно використати прийом «Мікрофон». Учні по черзі висловлюються на тему: «Що з ідей Просвітництва є важливим для нас сьогодні?». Кожен учень говорить коротко, не більше однієї хвилини, без коментарів інших. Це активізує навички самостійного мислення та формування моральної позиції. Щоб урізноманітнити обговорення, вчитель може додати прийом «Незакінчене речення», наприклад: «Ідея Руссо про свободу людини важлива для мене тому, що...» або «Якби я жив у добу Просвітництва, я б підтримав...».

Також можна використати метод «Мозковий штурм» із формулюванням питання: «Якими були основні цінності епохи Просвітництва і які з них є актуальними в XXI столітті?». Учні вільно висловлюють свої ідеї, які разом із пропозиціями фіксуються на дошці. Така діяльність сприяє розвитку критичного мислення, формуванню власної ціннісної позиції, вмінню аргументовано захищати погляди та взаємодіяти в групі.

Не менш важливим компонентом сучасного уроку є використання мультимедійного супроводу – презентацій (Canva, PowerPoint, Prezi), уривків з документальних фільмів (YouTube), інтерактивних відео (Genially, WireWax). Візуальні матеріали допомагають краще зануритися в епоху, візуалізувати ідеї Просвітництва, образи ключових постатей, структурувати складний матеріал. Також «використання технологій дистанційного навчання під час організації здобуття освіти за різними формами в закладах освіти забезпечують здобуття

повної загальної середньої освіти» [1, с. 20]. Варто залучати й освітні онлайн-платформи (як-от LearningApps, WordWall, Google Jamboard, Padlet, Kahoot), що дозволяють створити додатковий простір для осмислення історичних цінностей у формі вікторин, анаграм, двосторонніх плиток, відповідників, флеш-карток та інших інтерактивних вправ.

Таким чином, інтерактивні технології в поєднанні з цифровими засобами навчання не лише урізноманітнюють хід уроку, а й стають дієвим інструментом формування аксіологічної компетентності. Під час роботи в групах, дискусій, перегляду відео, виконання творчих завдань, учні опановують не лише історичний матеріал, а й формують власне ставлення до цінностей, що лежать в основі демократичного суспільства.

Висновки. Отже, процес формування аксіологічної компетентності на уроках історії повинен бути цілеспрямованим, системним та інтегрованим у всі етапи навчального заняття. Він потребує професійної майстерності вчителя, добору ефективних методів і засобів навчання, урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів. Такий підхід дозволяє не лише якісно засвоїти навчальний матеріал, а й виховати особистість, здатну до морального вибору, соціальної активності та відповідальності.

Список використаних джерел

1. Гнатюк О. Дистанційне навчання: проблеми, пошуки, виклики. Актуальні проблеми психологічної протидії негативним інформаційним впливам на особистість в умовах сучасних викликів, 2021. С. 16-23.
2. Гончарова Н., Горбенко Ю., Калюжна Ю., Лаврінченко В., Мельничук М., Мирошник О., Мишко Н., Моргун В., Перетятко Л., Рева М., Седих К., Тесленко М., Тітов І., Тітова Т., Харченко А., Чайкіна Н., Яновська Т. Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Полтава: Астрія, 2018. 342 с.
3. Киридон А. Аксіологія. Велика українська енциклопедія. 2016. 592 с.
4. Рудічева Н. Формування аксіологічної компетентності як психолого-педагогічна проблема. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. № 4 (358), 2023. С. 51–59.
5. Шкода Н., Полякова Л., Пачев С., Крилова А. Інтерактивні технології навчання на уроках історії. 2019. 3 с.

Володимир ЯЦЕНКО

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки
Інституту педагогіки НАПН України
iatsenko_v@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ КАРТОГРАФІЧНОГО МЕТОДУ В ОСВІТНІХ ДОСЛІДЖЕННЯХ УЧНІВ

Постановка проблеми спонукає до пошуків відповідей до поставлених запитань. З античного часу до наших днів географічні карти служать для систематизації знань, створення теорій та розвитку наукових уявлень про світ.

За картами були визначені різні глобальні *природні закономірності*, виявлено зв'язки одних явищ з іншими, тощо. Це праці Ф. Бьюша, який у 1783 році саме за картами досліджував розташування найважливіших гірських хребтів та річок земної кулі. В 1817 році Александр Гумбольдт, намагаючись з'ясувати картину розподілу тепла на земній кулі, вперше створив карту ізотерм та відкрив за нею кліматичні зони, а також визначив зональність рослинного покриву. Дещо пізніше, Василь Докучаєв на основі картографічного аналізу довів наявність зональності географічного середовища в цілому.

Ще один з яскравих прикладів – відкриття Альфредом Вегенером за картами вражаючої подібності окреслень східного узбережжя Південної Америки та західного узбережжя Африки, що надало імпульс ідеї мобілізму, дрейфу континентів та теорії глобальної тектоніки плит.

Метою дослідження стало питання використання картографічного методу в освітянській практиці під час навчання географії.

Виклад основного матеріалу. Як ми бачимо на вище приведених прикладах використання картографічних творів у науковій та практичній роботі має велике значення (табл. 1).

Таблиця 1

Прикладний характер використання картографічних творів*

Прикладний характер	Гірська справа	Судно-плавство	Сільське господарство	Природо-користування	Геодезія	Грунто-знавство
Геологія	гірські хребти дрейф континентів				рельєф геологічна будова	
Гідрологія		річки				
Фізика	магнітні поля	сонячна радіація	кліматичні зони			
Клімато-логія					ізотерми опади	
Біологія				зональність рослин	рослинності	
Географія					грунтів	зональність ґрунтів

* пропущені клітини учителі можуть заповнити самостійно, по мірі вивчення питання, що розглядається.

Науковець І.М. Патракеєв розглядає «картографічний метод дослідження – метод наукового дослідження, у якому карта виступає як модель досліджуваного об'єкта і проміжна ланка між об'єктом і дослідником» [1, с. 71]. Конкретизуючи *картографічний метод дослідження* в освітній практиці, можна охарактеризувати його, як метод дослідження географічних карт для опису, аналізу та пізнання явищ, для отримання нових знань і характеристик, для вивчення процесів розвитку, встановлення просторових взаємозв'язків та прогнозу явищ. В практиці закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) картографічний метод, як правило, застосовується, як камеральний метод дослідження.

У навчальному посібнику С.В. Тітової та Т.В. Дідун – «Географічні карти та картографічний метод дослідження» (2 том – Картографічний метод дослідження) [2] усі прийоми безпосередньої роботи з картою поділяють на чотири групи, які відрізняються, насамперед, за характером отримання результатів та технічною оснащеністю:

1. *Описи* (загальні та за елементами змісту карт).
2. *Графічні прийоми* (двомірні та тримірні графіки тощо).
3. *Графоаналітичні прийоми* (картометрія та морфометрія).
4. *Математико-картографічне моделювання* (математичний аналіз, математична статистика, теорія інформації).

Наприклад, на навчальних заняттях з географії ми можемо широко використовувати *методи картометрії*, які дозволяють безпосередньо вимірювати наступні показники:

- географічні та прямокутні координати;
- довжини прямих та звивистих ліній, відстані;
- площі;
- об'єми;
- вертикальні та горизонтальні кути та кутові величини.

На відміну від картометрії, *морфометрія* займається розрахунком показників форми та структури об'єктів. *Площу об'єктів* краще визначати за картами, складеними у рівновеликих проекціях (тоді не треба вводити поправок на спотворення). Одним з найбільше зручних та універсальних способів є вимірювання площ за картами за допомогою палетки. При користування квадратними палетками, площу P отримують за досить простою формулою:

$$P = a^2 n$$

де, a – сторона квадрата або відстань між точками, а n – кількість точок [там же, с. 32].

Як організувати картографічне дослідження учнів ЗЗСО? Спочатку слід виділити особливості галузевої і комплексної карт. *Галузева карта* зміст якої обмежено одним елементом геосистеми або навіть його окремою ознакою, допускає лише вивчення просторового розміщення такого елемента, та за необхідністю його кількісних характеристик (величин, інтенсивності тощо). *Комплексна карта*, яка поєднує ряд елементів геосистеми, відкриває шлях до дослідження їх взаємозв'язків та функціонування, що значно розширює межі дослідження.

Спільний аналіз карт різної тематики широко використовує для вивчення взаємозв'язків, наприклад між рельєфом (*геоморфологія*), ґрунтами (*ґрунтознавство*) та рослинністю (*біологія*). Це можуть бути дослідження опадів (*кліматологія*), поверхневого стоку (*гідрологія*) та випаровування (*фізика*), яке дозволяє охарактеризувати водний баланс території, її вологість, поповнення підземних вод, взаємозв'язки між кліматичними умовами та захворюваністю населення тощо.

Спільний аналіз різночасових карт, показує зміни у просторовому положенні явищ, відкриває шлях до вивчення динаміки та розвитку досліджуваних геосистем або їх елементів. Наприклад, топографічні карти за зйомками різних років або карти, які складено за різночасовими джерелами та інше. При співставленні різночасових карт виявляють зміни у просторовому положенні явищ (наприклад, переміщення берегової лінії, ареалів розселення тварин тощо); зміни у стані явищ (наприклад, зростання населених пунктів тощо); заміщення одних явищ іншими (зміна порід складу лісів тощо); ритми періодичних явищ; загальні тенденції розвитку явищ. При цьому можливо не тільки вимірювати за картами абсолютні показники, а й визначати їх напрямок, середню швидкість та інші характеристики.

Постійне користування картами, цими точними та детальними графічними документами, які вміщують великий обсяг інформації, формує у юних дослідників навички до пошуково-дослідницької роботи (табл. 2).

Таблиця 2

Етапи картографічного дослідження

Етапи дослідження	
I	формулювання мети дослідження обирання шляхів і принципів використання карт
II	підбір необхідних карт оцінювання повноти їх змісту, точність, сучасність тощо як вони доповнюють одна одну, з погляду придатності для вирішення поставленого завдання
III	одержання перших результатів, які дозволяють попередньо оцінити правильність постановки завдання, вибору карт і прийомів роботи з ними
IV	встановлення відповідності між одержаними формалізованими даними (такими, наприклад, як результати математичних обчислень) і певною системою фактів, закономірностей і поглядів на суть об'єкта дослідження з врахуванням географічних особливостей характеру його просторового розміщення

Висновки, які стосуються використанню картографічних творів в освітній діяльності, мають велике значення для систематизації знань учнів, кращого розуміння проявів географічних закономірностей, вміння виявляти взаємозв'язки між досліджуваними явищами.

Список використаних джерел

1. Патракеєв І. М. Картографія: конспект лекцій (для студентів 3 курсу денної та 3 курсу заочної форми навчання спеціальності «Геоінформаційні системи і геодезія» напряму підготовки 6.080101 «Геодезія, картографія та землеустрій») / І. М. Патракеєв ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х. : ХНАМГ, 2013. 113 с.
2. Географічні карти та картографічний метод дослідження (1 том - Географічні карти) (2 том — Картографічний метод дослідження) / Т. В. Дудун, С. В. Тітова. // упоряд. С. В. Тітова. К., 2017. 150 с.

Секція 6. Потенціал виховної діяльності з учнівською молоддю засобами шкільної географії / історії

Oksana SEMEHEN

Ph. D., Associate Professor,
Associate Professor of Department of Geography and Methods of its Teaching
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine
o.o.semegen@gmail.com

Liubov ALTHAIM

Ph. D., Associate Professor,
Associate Professor of Department of Geography and Methods of its Teaching
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine
althaim@ukr.net

Andrii NADVODSKYI

Bachelor's Degree Student,
Student of Department of Geography and Methods of its Teaching
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine
nadvodskijandrij@gmail.com

Pawlo BUDZINSKYI

Bachelor's Degree Student,
Student of Department of Geography and Methods of its Teaching
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine
pawlobudzinskyi@gmail.com

THE EDUCATIONAL POTENTIAL OF SCHOOL GEOGRAPHICAL EXCURSIONS

Problem statement. Geographical excursions are not only a way of studying geographical objects and phenomena, but also a powerful tool for shaping the student's personality.

Often, geographical excursions are perceived only as a form of educational activity aimed at acquiring knowledge in geography. The educational potential of excursions (their ability to influence the formation of value orientations, moral qualities, patriotic feelings, the development of emotional intelligence of students, etc.) remains underestimated [1-3].

That is why the development of new methodological approaches to organizing and conducting geographical excursions that would take into account their educational potential is relevant.

The purpose of the study is to reveal the potential of geographical excursions as a powerful educational tool.

Presentation of the main material. Geographical excursions are not just a way out of school walls, but a real journey into the world, where theory comes to life and knowledge becomes tangible. They open up a panorama of the world to students, where every object is a part of a great story that can be not only read in a textbook, but also seen with your own eyes.

The educational potential of school geographical excursions is manifested through a number of aspects, the main of which are: patriotic education, environmental education, moral and ethical education, aesthetic education, the formation of value orientations.

Patriotic education consists in the fact that excursions to historical places, museums, monuments help to feel a connection with the past, to understand how geography influenced the formation of our culture and identity. Visiting nature reserves, national parks allows you to see the beauty and wealth of our country, to feel pride in its natural heritage. Studying the geographical features of your native land provides an opportunity to understand how geography influenced the formation of traditions, customs and lifestyles of local residents.

Ecological education, which is manifested in direct communication with nature, makes you feel its beauty and vulnerability, and realize the importance of preserving the environment. Studying the environmental problems of the region helps to understand how human activity affects nature, and learn to make responsible decisions. Participation in practical nature protection activities allows you to make your contribution to environmental conservation, learn environmentally appropriate behavior.

Moral and ethical education is traced in joint participation in excursions, which allows you to learn to work in a team, help each other, develop a sense of responsibility. Communication with local residents allows you to get acquainted with their traditions and customs, learn to respect cultural differences. Visiting museums and cultural centers is an introduction to different types of art, the development of aesthetic taste and moral values.

Aesthetic education is manifested in contemplating the beauty of nature, which helps to feel the harmony and grandeur of the world, develop aesthetic perception. Studying the architectural and artistic features of the region introduces you to different styles and directions of art, develops creative abilities. Taking photos, drawing, and writing essays based on the results of excursions are ways to express your impressions and emotions and develop your creative imagination.

The formation of value orientations during an excursion is a unique opportunity to broaden one's worldview, to get acquainted with different cultures and ways of life. They stimulate curiosity, encourage the search for new knowledge and impressions, and also form the skills of independent learning and self-development necessary for successful adaptation in the modern world.

Geographical excursions are not just entertainment, but a powerful tool for the formation of a comprehensively developed personality capable of active participation in the life of society.

Conclusions. The study of the educational potential of school geographical excursions allows us to make the following generalizations:

1. Geographical excursions contribute to the formation of value orientations, moral qualities, patriotic feelings, environmental awareness and other important personality traits.

2. The educational potential of geographical excursions is realized through: familiarization with the history and culture of one's native land; direct communication with nature and awareness of its value; study of environmental problems of the region and formation of a responsible attitude towards the environment; development of collectivism, mutual assistance and responsibility; development of aesthetic perception of the world and creative abilities; expansion of worldview and formation of a holistic view of the world.

3. Geographical excursions contribute to: increasing students' interest in studying geography and other sciences; development of students' emotional intelligence, critical thinking and civic position; formation of skills of independent learning and self-development.

Thus, geographical excursions are an important tool for educating students, contributing to the formation of a comprehensively developed personality capable of active participation in the life of society.

List of sources used

1. Воловик Л. Розвиток пізнавального інтересу, інтелектуальних та творчих здібностей учнів у процесі навчальних екскурсій з географії. *Scientia et societus*, 2022. №2. С. 85-92.

2. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика: навч. посібник. Одеса: Астропринт, 2005. 632 с.

3. Червінська О.В., Яковлева В.А. Методичні аспекти проведення географічних екскурсій. The research process in science and the implementation of results. *Proceedings of the XVII International Scientific and Practical Conference*. Maribor, Slovenia April 24-25, 2023. P. 20-23.

Ірина ДМИТРЕНКО

інженер I-ої категорії навчальної лабораторії топографії, картографії і
дистанційних методів при кафедрі географії

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ira.dmitrencko2015@gmail.com

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ (НА ПРИКЛАДІ СТОРІНКИ У FACEBOOK КАФЕДРИ ГЕОГРАФІЇ ДНУ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА)

Постановка проблеми. Попри активне використання соціальних мереж в освіті, залишається проблема низької залученості аудиторії, недостатньої взаємодії з контентом і відсутності системного підходу до просування освітніх установ. Це зумовлює необхідність аналізу ефективності їх використання та розробки стратегій підвищення залученості користувачів.

Мета дослідження: дослідити роль соціальних мереж у творчому самовираженні студентів та популяризації їхніх наукових досліджень, проаналізувати ефективність використання Facebook у діяльності кафедри географії ДНУ імені Олеся Гончара, а також надати рекомендації щодо підвищення залученості аудиторії та покращення профорієнтаційної діяльності через соціальні платформи.

Виклад основного матеріалу. Використання соціальних мереж відкриває нові можливості для творчого самовираження студентів та популяризації їхніх досліджень. Платформи, такі як Instagram чи Facebook дозволяють учням створювати креативний контент, зокрема, фото- та відеопрезентації, які відображають результати їхнього навчання. Це стимулює не лише зацікавленість учнів, а й поглиблює їхнє розуміння географічних тем [1].

Соціальні мережі відіграють ключову роль у полегшенні доступу до освітніх матеріалів. Вони дозволяють користувачам швидко знаходити відомості з різних галузей, таких як наука, мистецтво, технології тощо. Наприклад, підписка на певні акаунти чи спільноти забезпечує отримання свіжих даних без додаткових зусиль. Соціальні платформи мають низку переваг перед традиційними джерелами, такими як книги чи журнали:

- забезпечують постійний доступ до оновленої інформації, що є важливим у сучасному динамічному світі;
- дозволяють взаємодіяти з контентом, залишати коментарі та брати участь в обговореннях, роблячи процес навчання більш активним та захопливим.

Однією з ключових функцій соціальних мереж в освітньому процесі є можливість створення навчальних спільнот. Користувачі можуть об'єднуватися за спільними інтересами чи навчальними дисциплінами, формуючи віртуальні класи та освітні групи. У таких спільнотах студенти, викладачі, стекхолдери та експерти спільно працюють над проєктами, обмінюються ресурсами та навіть проводять відкриті лекції.

Таким чином, соціальні мережі стали не лише засобом отримання інформації, але й платформою для активного навчання, співпраці та комунікації в освітньому середовищі. Вони роблять процес навчання більш захопливим і доступним для всіх бажаючих [4].

Соціальні мережі є потужним інструментом для популяризації освітніх закладів, оскільки вони сприяють підвищенню впізнаваності, залученню потенційних студентів та створенню активної онлайн-спільноти. Ось кілька рекомендацій щодо ефективного використання соціальних мереж для просування вашого навчального закладу:

1. *Створення офіційних сторінок та груп* – заведіть офіційні сторінки вашого закладу в популярних соціальних мережах, таких як Facebook, Instagram. Це дозволить централізовано поширювати інформацію, взаємодіяти з аудиторією та контролювати імідж закладу.

2. *Регулярне оновлення контенту* – публікуйте актуальні новини, досягнення студентів та викладачів, анонси подій та іншу важливу інформацію.

Регулярність та якість контенту сприяють утриманню підписників та залученню нових.

3. *Використання різноманітних форматів* – застосовуйте різні типи контенту: текстові пости, фотографії, відео, прямі ефіри, опитування тощо. Це допоможе урізноманітнити подачу інформації та залучити ширшу аудиторію.

4. *Взаємодія з аудиторією* – активно відповідайте на коментарі, запитання та відгуки підписників. Це підвищує рівень довіри та створює позитивний імідж закладу [2].

5. *Організація онлайн-заходів* – проводьте вебінари, онлайн-дні відкритих дверей, трансляції лекцій та інших подій. Це дозволить потенційним студентам та їхнім батькам ближче познайомитися з вашим закладом та його освітніми програмами.

6. *Використання таргетованої реклами* – інвестуйте в платну рекламу для охоплення конкретних цільових аудиторій, таких як абітурієнти певного віку або географічного розташування. Це допоможе ефективно донести інформацію до потенційних студентів.

7. *Створення спільнот за інтересами* – формуйте групи або спільноти для студентів, випускників та викладачів, де вони можуть обмінюватися досвідом, ідеями та підтримувати зв'язок. Це сприяє зміцненню внутрішньої культури закладу та залученню нових членів

8. *Аналіз ефективності* – використовуйте аналітичні інструменти соціальних мереж для відстеження результатів ваших публікацій та кампаній. Це дозволить коригувати стратегію та підвищувати ефективність комунікації [3].

Дотримання вище наданих рекомендацій створює можливість для ефективного використання соціальних мереж з метою популяризації освітнього закладу, залучення нових студентів та підтримки активної взаємодії з існуючою спільнотою.

Сторінка кафедри географії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара у мережі Facebook існує протягом 7 років, однак активного свого розвитку вона отримала за останні 3 роки. Аналізуючи контент з Facebook-сторінки Кафедри географії [5] можна відмітити що вище надані рекомендації в цілому успішно працюють: аудиторія сторінки з 2022 по 2025 роки зросла з 80 підписників до 515 активних учасників. Цільовою аудиторією для сторінки кафедри географії є студенти, викладачі, працівники освітніх закладів (вчителі та випускники кафедри), туристичних закладів міста (наприклад, туристичний інформаційний центр), науковці (І. Г. Савчук), тощо. Оскільки кафедра має два основних вектори розвитку: 1) освітня діяльність, що активно виражена в постах присвячених студентам та викладачам, що працюють над спеціальністю «Середня освіта (Географія)», 2) туристичний напрямок, що висвітлює діяльність студентів та викладачів в межах спеціальності «Географія рекреації та туризму».

Серед найпопулярніших постів є ті, які присвячені:

1. Досягненням студентів та викладачів кафедри;
2. Науковим гурткам кафедри;
3. Заходам освітнього характеру (захисти практик, вебінари, студентські заходи, захисти кваліфікаційних робіт);
4. Профорієнтаційній діяльності;
5. Співпраці з іншими складовими університету (пости Історичного факультету ДНУ, Наукової бібліотеки, Дніпровського національного університету).

Якщо аналізувати регулярність постів, то можна відзначити, що протягом року динаміка збільшується від вересня до травня та падає в літні місяці, особливо в липні-серпні (зайнятість викладачів в роботі приймальної комісії та канікули студентів). Протягом тижня також прослідковується певна динаміка, так можна відмітити що більшість постів припадає на понеділок, вівторок та суботу що демонструє рис. 1.

Рис. 1. Динаміка постів впродовж робочого тижня

Якщо розглянути вибірку публікацій за останні 60 днів (кінець січня-березень 2025 р.), то можна відзначити, що більшість реакцій до посту спостерігаються протягом доби після публікації, однак при цьому є дуже мало коментарів та поширень серед підписників, що могло б сприяти розповсюдженню інформації (рис. 2).

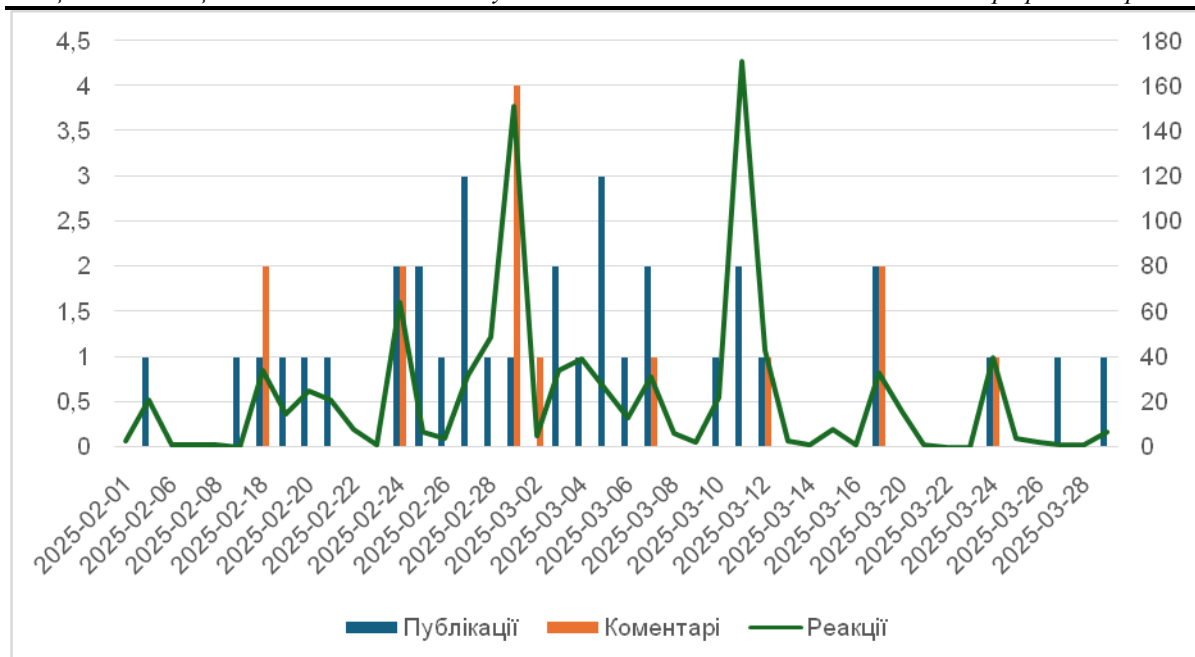

Рис. 2. Розподіл коментарів та реакцій аудиторії до публікацій за 60 днів (на основі [5])

Для подальшого залучення аудиторії до Facebook-сторінки кафедри географії потрібно покращити:

1. Взаємодію з аудиторією підписників, оскільки незважаючи на чисельність спільноти сторінки кафедри географії ДНУ на Facebook, кількість реакцій та коментарів невисока, що не сприяє просуванню контенту;

2. Під час проведення профорієнтаційних заходів використовувати прямі трансляції, онлайн спілкування з студентами кафедри;

3. Використовувати рекламу для охоплення більшої аудиторії – проводити спільні заходи зі навчальними закладами міста для поширення контенту кафедри в соціальних мережах закладів освіти та туризму, що зможе надати більше охоплення аудиторії та зробить більш помітним кафедру географії серед вступників;

4. Збільшити регулярність оновлення контенту.

Висновки. Використання соціальної мережі Facebook кафедрою географії ДНУ імені Олесь Гончара є активною та сприяє збільшенню підписників. Однак серед проблем можна відзначити недостатню залученість аудиторії, зокрема низьку кількість коментарів під більшістю публікацій та поширень серед підписників, відсутність прямої взаємодії з аудиторією за допомогою прямих трансляцій та опитувань.

Серед позитивних факторів можна виділити регулярність поширення публікацій кафедри на сторінках історичного факультету та особливо на сторінці Дніпровського національного університету (кожен третій пост кафедри був поширений на офіційній сторінці ДНУ у Facebook). Загалом для поширення впізнаваності сторінки серед нової цільової аудиторії потрібно

активно залучати партнерів серед закладів освіти та розробки більш активної профорієнтаційної діяльності з використанням соціальних мереж.

Список використаних джерел

1. Всеосвіта URL: <https://vseosvita.ua/library/rol-sotsialnykh-merezh-u-heohrafichnii-osviti-yak-uchni-mozhut-vykorystovuvaty-platformy-taki-iak-instagram-chy-tiktok-dlia-predstavlennia-svoikh-dosl-945794.html>
2. Іванна Коберник, Катерина Краснова. Ефективні комунікації для освітніх управлінців. Посібник. 2019. URL: <https://smart-osvita.org/>
3. Як комунікувати так, щоб вас почули: поради для освітніх управлінців. URL: efektyvni-komunikacii-posibnyk-final-preview-19-12.pdf
4. Вплив соціальних мереж на освітній процес URL: <https://ed-space.org/vpliv-sotsialnih-merezh-na-osvitniy-protses/>
5. Кафедра географії ДНУ імені Олеся Гончара // Facebook. URL: <https://www.facebook.com/groups/geo.dnu>

Сніжана МІТРУШКІНА

здобувачка першого (бакалаврського) рівня освіти
кафедри східноєвропейської історії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
shiznanamitruskina@gmail.com

Науковий керівник: доц. О.В. Дяченко

ВПЛИВ ІСТОРІЇ НА ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ СЕРЕД МОЛОДІ

Постановка проблеми. У сучасних умовах загострення суспільно-політичної ситуації, зростання інформаційного впливу та глобалізаційних процесів, особливої значущості набуло питання формування національної ідентичності та патріотичної свідомості молодого покоління. Виховання патріотизму розглядається як стратегічне завдання державної гуманітарної політики, зокрема в освітньому просторі. Історія як навчальний предмет і як наукова дисципліна відіграє важливу роль у цьому процесі, адже саме ця дисципліна формує уявлення про минуле народу, його боротьбу, здобутки й виклики, які мали місце на шляху до державності. Через вивчення історичних подій, постатей і символів молодь отримує змогу осмислити власну приналежність до нації, зрозуміти цінність свободи, незалежності та громадянської відповідальності. На тлі сучасних викликів, зокрема війни, зростає потреба в переосмисленні методів історичної освіти з акцентом на розвиток емоційної причетності до національного минулого. Саме тому дослідження впливу історії на формування патріотичних цінностей є вкрай актуальним як у теоретичному, так і в практичному аспектах, оскільки сприяє виробленню нових підходів до виховання свідомого громадянина, здатного до захисту національних інтересів і збереження культурної спадщини.

Метою дослідження є з'ясування ролі історичної освіти у формуванні патріотичної свідомості молоді, а також визначення ефективних підходів і методів використання історичного матеріалу для виховання національної гідності, громадянської відповідальності та активної позиції в суспільному житті.

Виклад основного матеріалу. Проблематика національно-патріотичного виховання молоді є об'єктом активного міждисциплінарного дослідження, що охоплює педагогіку, психологію, соціологію, історію та державне управління. Значний внесок у її наукове опрацювання зробили І. Бех, К. Журба [1], Н. Бондаренко, С. Косянчук [2] та інші, які розглядали питання особистісної й національної ідентичності, духовного розвитку, ціннісних орієнтацій, а також формування національно-культурної самосвідомості. Окрему увагу приділено військово-патріотичному вихованню [4; 7; 8], зокрема в позакласній роботі, розвитку мотивації до військової служби, вихованню на засадах козацьких традицій. Дослідники акцентують на актуальності теми як у контексті державної політики, так і у сфері освіти, наголошуючи на необхідності оновлення традиційних підходів до формування патріотизму та національної ідентичності, що є надзвичайно важливим у сучасних умовах суспільного розвитку.

Упродовж останніх десятиліть у науковому та педагогічному середовищі зріс інтерес до проблеми формування патріотизму серед молоді як ключової складової виховання відповідального громадянина. У цьому контексті історична освіта відіграє особливу роль, оскільки саме вона забезпечує глибоке осмислення подій минулого, формує історичну свідомість і сприяє розумінню зв'язку між поколіннями, боротьби за незалежність і збереженням національної ідентичності. Історія є не лише джерелом знань, а й засобом морально-етичного впливу, що формує систему цінностей, необхідних для розвитку патріотичних почуттів.

Патріотизм як явище має складну структуру. Він включає не тільки емоційне ставлення до Батьківщини, а й активну громадянську позицію, готовність до дій на благо держави, повагу до її традицій, культури, мови. Саме через історичну науку молодь отримує змогу усвідомити значення національного спадку та героїчного минулого. Однак лише передача фактологічного матеріалу не гарантує формування патріотичної свідомості – важливо, щоб здобувачі освіти відчували зв'язок з минулим, розуміли, як історичні події впливають на теперішнє і майбутнє. Тому сучасні підходи до викладання історії повинні бути орієнтовані на активне залучення учнів до аналізу, осмислення та переосмислення історичного досвіду.

Дослідники приділяють значну увагу використанню в історичній освіті елементів національно-патріотичного виховання, зокрема через вивчення біографій видатних історичних постатей, героїв визвольних змагань, учасників національно-визвольного руху, українських державників, культурних діячів. Такий підхід дозволяє формувати приклади для наслідування, підкреслюючи важливість особистісного внеску у спільну справу. Показово, що в умовах

сучасної війни молодь знову звертається до постатей минулого – Івана Мазепи, Симона Петлюри, Степана Бандери, Лесі Українки, Василя Стуса, а також до сучасних героїв, які в реальному часі виборюють майбутнє країни.

У педагогічній практиці ефективними вважаються методи, що сприяють емоційному залученню учнів – це історичні реконструкції, рольові ігри, аналіз візуальних джерел, використання усної історії, робота з художніми та документальними фільмами. Саме завдяки цим формам історія перестає бути абстрактною і набуває особистісного змісту. Наприклад, участь учнів у проектах, присвячених локальній історії, дозволяє їм побачити свій рідний край як частину великої національної історії. Збір свідчень очевидців подій, пов'язаних із Революцією Гідності, війною на Донбасі чи російсько-українською війною, сприяє глибшому розумінню процесів, що відбуваються в суспільстві, та формуванню відчуття особистої відповідальності.

Особливої уваги заслуговує вивчення трагічних сторінок історії, таких як Голодомор, репресії, Друга світова війна, Чорнобильська катастрофа. У цих темах закладено потенціал для осмислення цінності людського життя, необхідності збереження миру, захисту прав людини. Через співпереживання та емоційний контакт із історичними подіями формується не лише громадянська, а й гуманістична позиція, що є невід'ємною складовою патріотизму.

Актуальним є також питання формування критичного мислення при вивченні історії. Молодь має вміти розрізняти факти й інтерпретації, розуміти вплив пропаганди, маніпуляцій, різних ідеологічних наративів. Така здатність важлива для розвитку свідомого патріота, який не просто відтворює знання, а здатен критично осмислювати інформацію, робити самостійні висновки, відстоювати власну позицію в суспільному діалозі.

Варто також звернути увагу на міждисциплінарний підхід – поєднання історії з літературою, мистецтвом, географією, громадянською освітою. Наприклад, вивчення історичних карикатур, плакатів, пісень, віршів чи архітектурних об'єктів дозволяє розширити уявлення учнів про культурний контекст певної доби, відчувати емоційно-естетичний вимір історичного процесу. Таке багатовимірне подання матеріалу сприяє глибшому розумінню і засвоєнню патріотичних цінностей.

Нарешті, не можна не враховувати роль учителя історії як посередника між минулим і теперішнім. Саме від його позиції, методики викладання, здатності до діалогу з учнями залежить, наскільки ефективно буде реалізована патріотична складова освітнього процесу. Учитель повинен не лише передавати знання, а й надихати, формувати середовище довіри, стимулювати учнів до пошуку власного місця в історії своєї країни. Крім того, учитель історії повинен формувати у школярів уміння співпереживати, співставляти події минулого із сучасністю, розуміти важливість збереження миру, національної злагоди, толерантності. Учитель історії виступає не лише як джерело знань, а й як провідник цінностей. Він має створити на уроці атмосферу зацікавлення, довіри, відкритого діалогу та морального осмислення подій минулого. Одним із важливих аспектів діяльності вчителя є вміння подати історичний матеріал

неупереджено, але з акцентом на національні здобутки, героїчні сторінки боротьби за свободу, демократію, людську гідність.

Патріотизм, що формується через уроки історії, не повинен бути сліпою ідеалізацією, а має ґрунтуватися на знанні, осмисленні, внутрішньому прийнятті національних цінностей. Тільки тоді він стане стійкою мотивацією до активної громадянської участі, захисту держави, збереження її історичної пам'яті.

Історична освіта має вагомий потенціал у вихованні патріотизму серед молоді. Вона формує ціннісне ставлення до минулого, сприяє розвитку національної свідомості, забезпечує підґрунтя для активної громадянської позиції. Успішна реалізація цього потенціалу потребує системного підходу, методичної обґрунтованості й глибокого розуміння того, що історія – це не лише наука про минуле, а й засіб формування майбутнього.

Висновки. Історична освіта є важливим чинником формування патріотичної свідомості молодого покоління, оскільки забезпечує не лише засвоєння фактів минулого, а й сприяє осмисленню національних цінностей, історичних традицій та культурної спадщини. Через вивчення героїчного й трагічного досвіду свого народу молодь розвиває почуття гордості, відповідальності та приналежності до своєї країни.

Ефективне виховання патріотизму через історію можливе лише за умов застосування сучасних педагогічних методів, які активізують емоційне та інтелектуальне сприйняття учнів. Важливою складовою патріотичного виховання є розвиток критичного мислення, що дозволяє молоді свідомо й відповідально ставитися до історичного минулого, розуміти його багатомірність і зумовленість сучасними викликами.

Таким чином, історична освіта повинна не лише інформувати, а й виховувати, надихати, пробуджувати почуття відповідальності перед суспільством і державою. Її потенціал як інструменту патріотичного виховання має бути реалізований у контексті цілісного національного виховного простору, орієнтованого на формування свідомого, активного й морально зрілого громадянина.

Список використаних джерел

1. Бех І., Журба К. Концепція формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: <http://surl.li/fzwlvp>

2. Бондаренко Н.В., Косянчук С.В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.

3. Державний стандарт базової і середньої освіти. Міністерство освіти і науки України [веб-сайт]. URL: [//www.mon.gov.ua](http://www.mon.gov.ua)

4. Діденко О.Г. Діяльність козацьких товариств як складова національно-патріотичного виховання. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. Одес. регіон. ін-ту держ. упр. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 1(57). С. 52-55.

5. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 46, ст. 116, <https://zakon.rada.gov.ua/go/2834-20>)

6. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/

7. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: [mon.gov.ua.patriotichne-vix-metodichni-19-05-2015.pdf](http://mon.gov.ua/patriotichne-vix-metodichni-19-05-2015.pdf)

8. Шевчук Г.Й. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах війни. Наукові інновації та передові технології. № 5 (19) 2023. С. 630-635. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/4660/4684>

Юрій ПАНІН

вчитель географії та інформатики,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Любимівської гімназії Любимівської сільської ради
Дніпровського району Дніпропетровської області
yupanin2106@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ЧЕРЕЗ ГУРТКОВУ РОБОТУ

Постановка проблеми. Сучасна система освіти вимагає не лише передачі знань, а й формування компетентностей, що дозволяють учням ефективно використовувати набуту інформацію у практичній діяльності. Географічна освіта в цьому контексті має значний потенціал для розвитку просторового мислення, аналітичних навичок, екологічної свідомості та здатності орієнтуватися в складних глобалізаційних процесах. Водночас, традиційні форми навчання не завжди дозволяють повною мірою реалізувати ці можливості. Тому виникає потреба у пошуку додаткових форм організації навчального процесу, зокрема позаурочних, які сприятимуть ефективному формуванню географічних компетентностей. Однією з таких форм є гурткова робота.

Метою дослідження є аналіз можливостей гурткової роботи як ефективного інструменту формування географічних компетентностей учнів, а також розгляд конкретних методів і форм роботи, які сприяють поглибленню знань та розвитку практичних навичок у сфері географії.

Виклад основного матеріалу. Гурткова робота, організована як позаурочна діяльність, забезпечує умови для розвитку пізнавальної діяльності, творчості, самостійності та ініціативи учнів [2]. Спеціалізовані, в тому числі географічні, гуртки дозволяють здійснювати навчання у формі, яка наближена до дослідницької, стимулює інтерес до предмета і розвиває компетентності учнів. Серед географічних компетентностей найбільшої ваги в розвитку набувають

знання і вміння для розв'язання практичних і пізнавальних завдань, аналізу процесів і явищ у природному та соціальному середовищі, орієнтування в просторі, а також відповідального ставлення до навколишнього середовища [1].

Під час гурткової діяльності учні мають можливість [3]:

- здійснювати самостійні дослідження (наприклад, створення міні-досліджень природних явищ або вивчення соціально-економічних процесів регіону);
- працювати з картами, статистичними матеріалами, інформаційними джерелами;
- брати участь у проєктній діяльності (створення екологічних, туристичних, краєзнавчих проєктів);
- проводити екскурсії, польові дослідження, тематичні заходи та презентації.

Гурткова робота сприяє формуванню таких компонентів географічної компетентності [4], як:

- *когнітивний* (знання географічних понять, закономірностей, об'єктів і процесів);
- *діяльнісний* (уміння аналізувати, порівнювати, класифікувати, застосовувати знання на практиці);
- *ціннісний* (екологічна культура, відповідальне ставлення до природи, розвиток соціальної активності).

Завдяки вільнішій і гнучкішій формі організації, гурткова діяльність дозволяє диференціювати навчання, враховуючи інтереси, здібності та рівень підготовки учнів. Це створює умови для індивідуалізації освітнього процесу та розвитку ключових компетентностей, визначених у Державному стандарті базової середньої освіти [5].

В Любимівській гімназії гурткова робота реалізована як механізм підсилення навчальних предметів, серед яких історія, хімія, географія, українська та англійська мови, та формування різнобічно розвиненої особистості учнів закладу та громади. Серед гуртків гімназії функціонує гурток «Клуб лідерів», який, окрім підготовки ведучих, шкільних заходів, розробки тематичних постерів та організації шкільного дозвілля, займається підготовкою та проведенням географічних квестів та екскурсіями рідним краєм.

Серед особливостей організації роботи даного гуртка слід відзначити наступне:

- мотивування ініціативності учнів;
- підхід до роботи в рамках «рівний рівному», при якому кожен з учасників може висловлювати свою думку та свою ідею, без побоювань щодо її неправильності;
- командна робота над реалізацією проєктів, під час якої кожен знає свої обов'язки та важливість свого особистого вкладу в загальну роботу;
- реалізація ідей, які прямо впливають на навчальний процес, у тому числі на методику проведення деяких уроків.

За не дуже тривалий період функціонування гуртка зібралось портфоліо проєктів, які були повністю розроблені та організовані за ініціативи учнів, серед яких найбільшої популярності набули:

- географічні квести, підготовка локацій та ведучих, дидактичних матеріалів, сюжету та маршруту квесту;
- тематичні навчальні настільні ігри, серед яких найбільшої популярності здобули географічна та інформатична мафія. Також в розробці знаходиться настільна гра «Монополія Любимівки» та інші настільні ігри, які в ідеї можуть використовуватися під час уроків як механізм повторення вивченого матеріалу;
- екскурсії рідним краєм, під час яких кожен з учасників може розробити маршрут та розповісти про свої улюблені та цікаві місця своєї сторони.

Реалізація гурткової роботи в Любимівській гімназії, яка на початку проводилася з ідеєю популяризації шкільного дозвілля серед учнів в умовах дистанційного навчання, стала її невід'ємною частиною. На гуртках учні не тільки можуть отримати нові знання та глибше повторити вивчені, а й можуть показати себе з нових сторін, отримувати підтримку своєї ініціативності та бачити важливість власної особистості та своєї діяльності для школи та громади.

Висновки. Гурткова робота виступає важливим інструментом формування географічних компетентностей учнів, оскільки вона поєднує навчальну, дослідницьку і творчу діяльність. Така форма позаурочної діяльності розширює освітній простір, мотивує учнів до глибшого вивчення географії, сприяє розвитку аналітичного мислення, формує екологічну та просторову свідомість. Використання гурткової роботи як складової географічної освіти дозволяє реалізувати індивідуальний підхід і забезпечити всебічний розвиток особистості учня.

Список використаних джерел

1. Вербицький В. Географічна компетентність як складова загальної компетентності учнів // Географія та економіка в рідній школі. 2019. № 5. С. 3-7.
2. Олійник Я. Географічна освіта в контексті компетентнісного підходу // Шкільний світ. 2018. № 10. С. 8-11.
3. Клименко А. Організація гурткової роботи з географії в сучасній школі // Завуч. 2020. № 4. С. 15-18.
4. Коваль Н. Розвиток екологічної свідомості учнів через географічні гуртки // Екологія і освіта. 2021. № 2. С. 24-28.
5. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898.

Ксенія САВИЦЬКА

старша викладачка кафедри географії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
ksusavitskaya@gmail.com

ТЕАТРАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕТОД ВИХОВАННЯ В ГЕОГРАФІЇ

Постановка проблеми. Географія – це одна з найскладніших шкільних дисциплін, оскільки вона поєднує знання про природу та соціально-економічні аспекти світу. Це створює великі можливості для впровадження в позашкільну освіту та сприяє вихованню громадянської свідомості. Одним із напрямків використання цього потенціалу є широке застосування елементів театралізації на уроках географії та в позаурочний час.

Питаннями театралізації як методу виховання в географії займалися різні педагоги та науковці, які досліджували інтерактивні та ігрові методи навчання. Зокрема О.С. Михайлицька (досліджувала використання театралізованих методів у викладанні географії та природничих наук), О. Топузов (вивчав інноваційні методи навчання, зокрема елементи драматизації в освітньому процесі) та Є. Бондаревська (розглядала театралізовану діяльність як спосіб розвитку емоційного інтелекту учнів у процесі навчання). Методи драматизації у викладанні географії активно розглядали британські та американські освітяни, наприклад, у межах концепції «Drama in Education» (Драма в освіті).

Метою дослідження є визначення основних напрямків застосування театралізації для реалізації виховного потенціалу географії.

Виклад основного матеріалу. Одним із ефективних способів розвитку творчих здібностей на уроках географії та в позаурочний час є використання театралізації. Вона активізує пізнавальну діяльність учнів, підвищує їхню зацікавленість предметом і сприяє розвитку важливих психологічних якостей, зокрема пам'яті, образного мислення та мовлення. Крім того, театралізація розкриває виховний потенціал навчального процесу [2].

Використання театральних елементів у навчанні передбачає застосування відповідних засобів і атрибутів при вивченні, закріпленні та узагальненні навчального матеріалу. Такі уроки створюють особливу атмосферу, що допомагає учням проявити ініціативу, покращити комунікативні навички та відчутти підтримку однокласників.

Рольові ігри, театральні вправи та інші методи театральної педагогіки сприймаються учнями позитивно. Завдяки цьому у підлітків формується творче мислення, що сприяє їхньому прагненню до самостійності та самоствердження.

Театралізація як методика передбачає включення до уроку заздалегідь підготовлених театральних елементів: учні можуть використовувати костюми персонажів, проговорювати ключові репліки та взаємодіяти в сценічній формі. Це сприяє емоційному залученню, глибшому осмисленню подій і фактів, що допомагає формувати відповідне ставлення до них [3].

Використання театральних методів у навчанні не лише робить заняття цікавішими, а й розвиває соціальні навички учнів. Вони вчаться працювати в команді, розширюють словниковий запас, покращують культуру мовлення та самопрезентацію. Такі заняття сприяють розвитку соціального інтелекту, уміння взаємодіяти та підтримувати одне одного [1].

Під час театралізованого навчання між учнями та вчителем формуються демократичні взаємини. Педагог розкривається перед класом не лише як носій знань, а й як особистість, яка передає свій життєвий досвід. Це забезпечує справжню взаємодію, на відміну від формального підходу, який часто зустрічається в сучасній школі. Завдяки театралізації навчання стає живим, динамічним і ефективним [4].

Мета застосування театралізації в географії полягає в розвитку творчих здібностей учнів, активізації їхньої пізнавальної діяльності та формуванні соціальної компетентності. Використання театральних елементів робить навчання більш інтерактивним і цікавим, підвищуючи мотивацію до вивчення предмета. Театралізація також сприяє углибленню розуміння географічних концепцій, розвитку емоційного інтелекту та створенню сприятливої атмосфери навчання, що в цілому допомагає всебічному розвитку особистості учнів.

Театралізація в географії як метод виховання може реалізовуватися через кілька основних напрямків:

1. Формування екологічної культури: екологічні вистави та інсценізації (наприклад, сценки про зміну клімату, забруднення довкілля), рольові ігри (імітація екологічних конференцій, дебатів про захист природи), інтерактивні казки про природу (персонажі – природні явища, тварини, які навчають правильного ставленню до природи);

2. Розвиток громадянської свідомості та патріотизму: історико-географічні постановки (відтворення подій великих географічних відкриттів, подорожей видатних дослідників), інсценізація легенд та міфів різних народів світу, що допомагає розширювати культурний кругозір учнів, рольові ігри на тему геополітичних та соціально-економічних процесів (моделювання міжнародних переговорів, засідань ООН з питань сталого розвитку);

3. Формування комунікативних навичок і креативності: географічний театр (учні вживаються в ролі мешканців різних регіонів, представляють їхню культуру, побут, традиції), драматизація туристичних експедицій (імітація подорожей, у яких учні виступають дослідниками, журналістами, гідами), географічні квести з елементами театралізації (розгадування загадок у формі театральних сцен);

4. Емоційне залучення та мотивація до вивчення географії: інтерактивні уроки-дослідження у формі вистав (наприклад, «Суд над природними катастрофами», де учні розглядають наслідки землетрусів, вивержень вулканів тощо), дискусійні клуби з театралізованими елементами (наприклад, моделювання телешоу «Подорож навколо світу»), географічний імпровізаційний театр (учням дається ситуація, яку потрібно розіграти на основі знань про певний регіон).

Висновки. Отже, можна підсумувати, що використання театральної гри в освітньому процесі сприяє всебічному розвитку особистості. Зокрема, вона допомагає формувати соціальну компетентність, покращує комунікативні навички, розширює уявлення про навколишній соціальний світ і зміцнює взаємодію з однолітками та педагогами. Водночас ефективність театральних методів залежить від дотримання відповідних педагогічних умов, оскільки вони не дають результатів автоматично.

Список використаних джерел

1. Жлудько В. Театралізація як пріоритетна педагогічна умова формування готовності майбутніх учителів до ігродизайну з молодшими. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Педагогічні науки. 2016. Вип. 147. С. 156-159.
2. Михайлицька О.С. Театралізація як дієвий творчий засіб соціалізації особистості в особистісно орієнтованому освітньому середовищі. URL: <https://conf.zippo.net.ua/?p=323>
3. Настишин В., Чернівська І. Вплив засобів театрального мистецтва на формування у молодших школярів інтересу до навчання. Гірська школа Українських Карпат. 2015. № 12-13. С. 286-289.
4. Шахрай В. Організація театральної-ігрової діяльності школярів як засобу їх соціального розвитку в процесі навчання. Рідна школа. 2012. № 1-2. С. 33-38.

Ірина СУМАТОХІНА

кандидат географічних наук,
доцентка кафедри географії

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
sumatokhina_ir@ukr.net

ЕКСКУРСІЇ ЯК ФОРМА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГЕОГРАФІЧНІЙ ОСВІТІ

Постановка проблеми. У сучасному освітньому процесі екскурсії займають важливе місце як ефективна форма організації навчально-виховної діяльності. Вони поєднують пізнавальну, практичну та виховну складові, сприяючи формуванню цілісного уявлення про навколишній світ. Особливої значущості екскурсії набувають у контексті компетентнісного підходу до навчання, де акцент ставиться на застосуванні знань у реальних умовах. Проблематика використання екскурсій в освітньому процесі висвітлена в багатьох публікаціях таких дослідників як Брижак Н., Вдовиченко Л., Дзеркунова А., Кузнецова О., Паламарчук І., Покогодна М., Семенова К. та інших.

У науково-педагогічній літературі екскурсії розглядаються як невід’ємна складова освітнього процесу. Так, у працях Паламарчука І. акцентується увага на інтегративному характері екскурсій, які поєднують знання з різних предметів, формуючи цілісне світобачення учнів. Автор вказує на необхідність міжпредметної координації під час їх підготовки. Інший підхід представлено у дослідженнях Вдовиченко Л., яка підкреслює роль екскурсій у розвитку критичного мислення учнів. Вона пропонує використовувати проблемно-пошукові завдання як основний метод під час проведення екскурсій. У статтях Кузнєцової О. наголошується на важливості виховного аспекту екскурсій. Авторка вважає, що саме через безпосереднє спілкування з природою та історико-культурними об’єктами формується екологічна свідомість і патріотизм учнів. Отже, аналіз наукових джерел засвідчує багатогранність ролі екскурсій у навчально-виховному процесі, підкреслюючи їхню значущість як у пізнавальному, так і у виховному аспектах.

Метою дослідження є обґрунтування важливості екскурсій як ефективної форми навчально-виховної діяльності, аналіз їх дидактичного потенціалу та впливу на особистісний розвиток учнів. Основними завданнями дослідження є: проаналізувати класифікації шкільних екскурсій як форми навчально-виховної діяльності; висвітлити основні ознаки навчальної географічної екскурсії; встановити види виховання, які можна реалізовувати в ході проведення екскурсій згідно програмного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Екскурсії як форма навчання мають потужний дидактичний потенціал та глибокі педагогічні традиції. Вони дають змогу реалізувати такі дидактичні принципи, як наочність, зв’язок теорії з практикою, активність та самостійність учнів. Під час екскурсій учні мають можливість безпосередньо спостерігати природні та природно-антропогенні явища і процеси, вивчати антропогенні об’єкти вивчення, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу з різних географічних тем.

Класифікація навчальних екскурсій у педагогічній теорії здійснюється за різними ознаками: мети, змісту, тривалості, місця проведення та форм організації (рис. 1). Зокрема, Сокур І. виділяє такі типи екскурсій: вступні (використовуються для ознайомлення з новою темою), поточні (використовуються в процесі вивчення теми) та підсумкові (для закріплення та систематизації знань).

За місцем проведення екскурсії поділяють на: *шкільні* (на території школи або її околицях), *міські* (музеї, підприємства, парки тощо), *виїзні* (за межами населеного пункту, зокрема природничі та історико-культурні).

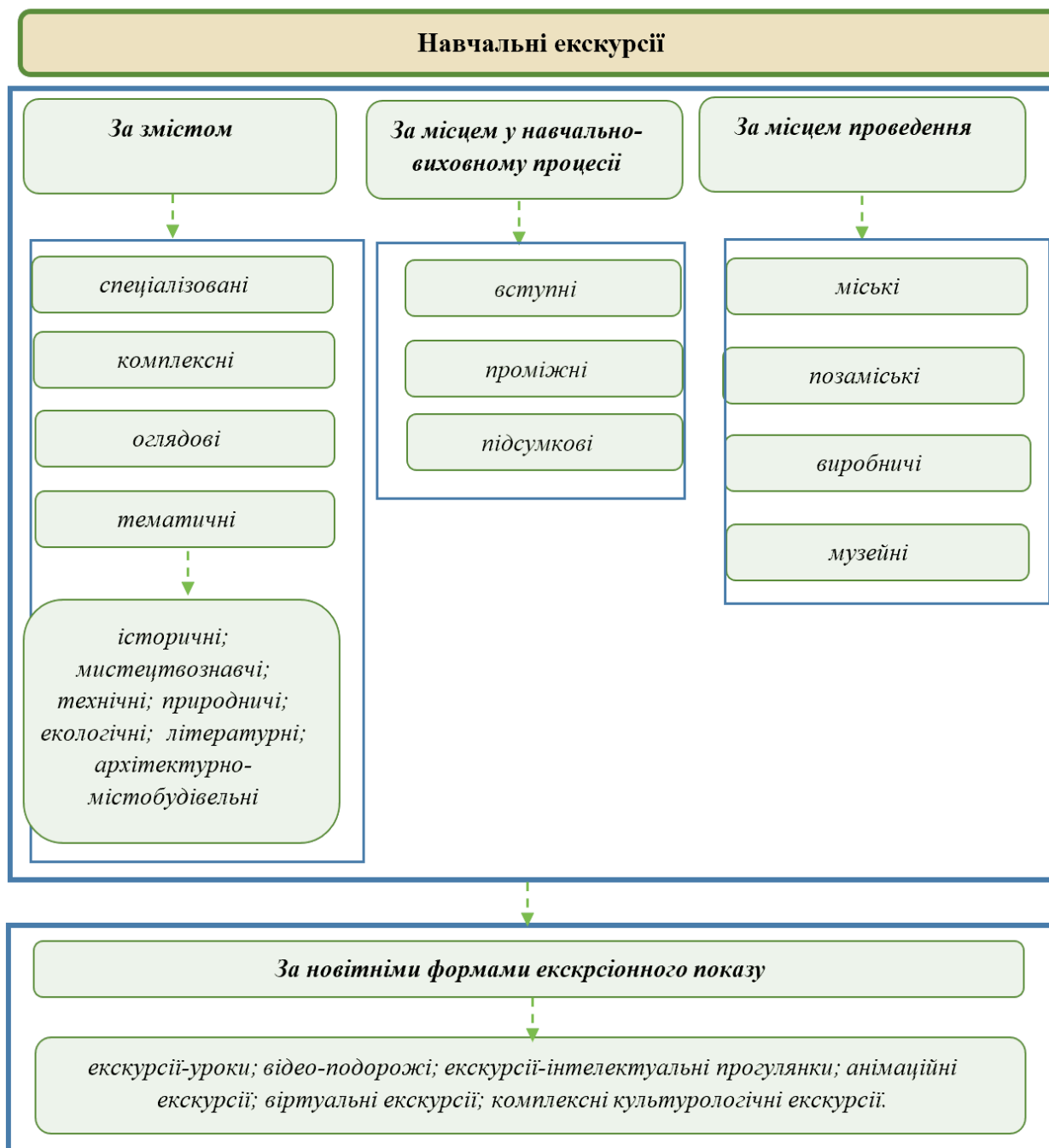

Рис. 1. Класифікація навчальних екскурсій [1; 3-5]

Також існує поділ за тривалістю: короткотривалі (до 2 годин), середньотривалі (до 1 дня) та довготривалі (кілька днів, у т.ч. з ночівлею). Кожен тип екскурсій має свої особливості організації та цілі. Наприклад, вступні екскурсії сприяють створенню мотивації, поточні – розвитку критичного мислення, а підсумкові – узагальненню знань. Таким чином, правильний вибір класифікації допомагає досягти максимального педагогічного ефекту.

Екскурсії можна віднести до навчальних, якщо вони будуть мати певні ознаки (рис. 2). Екскурсії повинні відповідати навчальній програмі, реалізуючи чітко визначені навчальні, розвиваючі та виховні цілі. Навчальна мета полягає в поглибленні та закріпленні знань з певної теми, розвиваюча - у формуванні критичного мислення, вмінь аналізувати, спостерігати, узагальнювати, виховна — у сприянні формуванню ціннісних орієнтирів, відповідального ставлення до навколишнього середовища.

Рис. 2. Ознаки навчальної географічної екскурсії [1; 3-4]

Одним із важливих аспектів є формування ключових компетентностей: пізнавальної, комунікативної, соціальної, екологічної, інформаційної. Цілеспрямований показ об'єктів під час екскурсії має бути зорієнтований на вирішення поставлених освітніх завдань. Педагог має планувати спостереження так, щоб вони відповідали темі уроку і сприяли розвитку в учнів здатності до самостійних висновків.

Ефективність екскурсії значною мірою залежить від активної діяльності учасників. Залучення школярів до обговорення, виконання завдань, ведення щоденників спостережень, виконання польових досліджень активізує їхню пізнавальну діяльність. Використання карт, схем, таблиць підсилює наочність та зорове сприйняття. Безпосереднє спостереження об'єктів на місці їх розташування створює умови для формування стійких знань, заснованих на особистому досвіді.

Організація навчальних екскурсій передбачає кілька етапів: підготовчий (визначення мети, маршруту, інструктаж), практичний (безпосереднє проведення) та підсумковий (аналіз і обговорення результатів) [1, 3]. Такий

підхід забезпечує системність у засвоєнні знань та сприяє розвитку навичок спостереження, аналізу, узагальнення.

Виховний потенціал екскурсій проявляється у формуванні відповідального ставлення до природи, розумінні взаємозв'язку людини і довкілля, розвитку громадянських якостей, комунікативних умінь. Виховна мета навчальних географічних екскурсій має бути тісно пов'язана із змістом навчальної програми з географії. Крім того, екскурсії сприяють згуртуванню учнівського колективу, формуванню умінь працювати в команді (рис. 3).

Рис. 3. Напрямки виховання відповідно програми географії 6-9 класів [2]

Висновки. Екскурсії як форма навчально-виховної діяльності в географічній освіті є незамінним засобом формування географічної культури, практичних умінь та навичок. Їх правильна організація сприяє підвищенню мотивації до вивчення учнями географії, активізує пізнавальну діяльність і формує стійкий інтерес до предмету, а також забезпечує такі види виховання як екологічне, громадянське, здоров'язбережувальне, економічне.

Список використаних джерел

1. Брижак Н.Ю. Краєзнавча та туристична робота. Курс лекцій для студентів педагогічного факультету, які навчаються на спеціальності «Початкова освіта»: – Мукачево: МДУ, 2012. – 116 с.
2. ГЕОГРАФІЯ 6 – 9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України. 2022 р. – електронний ресурс _ <https://mon.gov.ua>
3. Дзекунов А.М. Навчальна екскурсія в системі шкільної та позашкільної освіти /А.М. Дзекунов //Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. - 2014. - № 8. - С. 114-125. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_8_16

Методика навчання географії та історії: сучасні виклики та практичний досвід

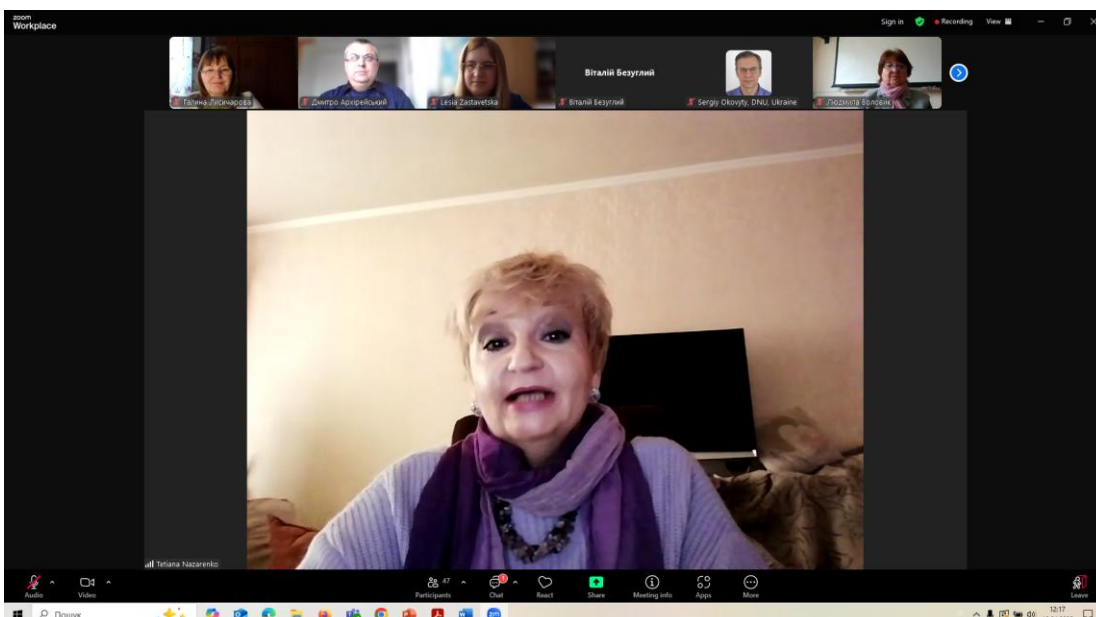
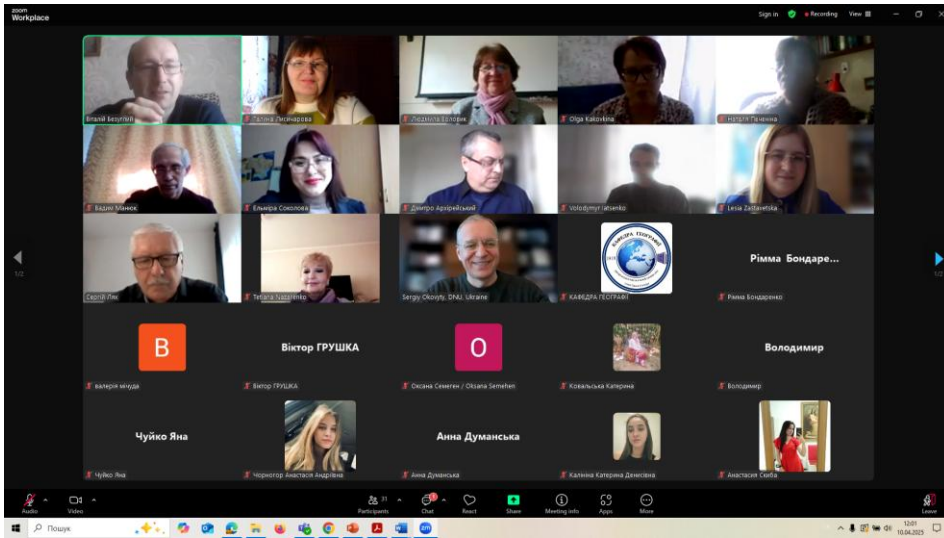
Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Дніпро, 10 квітня 2025 року

Секція 6. Потенціал виховної діяльності з учнівською молоддю засобами шкільної географії / історії

4. Покоłodна М. М. Організація екскурсійної діяльності: підручник /М. М. Покоłodна; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Харків: ХНУМГім. О. М. Бекетова, 2017. – 180 с.

5. Навчальна екскурсія «Ознайомлення з компонентами природи своєї місцевості та вивчення взаємозв'язків між ними». – Електронний ресурс. – Форма доступу: <https://naurok.com.ua/navchalna-ekskursiya>

Методика навчання географії та історії: сучасні виклики та практичний досвід
Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Дніпро, 10 квітня 2025 року
Секція 6. Потенціал виховної діяльності з учнівською молоддю засобами шкільної географії / історії

Наукове видання

Збірник науково-методичних матеріалів
І Всеукраїнської науково-практичної конференції

**«МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ТА ІСТОРІЇ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ
ТА ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД»**

(м. Дніпро, 10 квітня 2025 року)

Відповідальний редактор:
Віталій Вікторович Безуглий

Підписано до друку 23.04.2025
Формат 60×84 1/16. Папір офсетний, друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Ум.-друк. арк. 12,1. Обл.-вид. арк. 11,6
Зам. № 9180

Видавець «ФОП Середняк Т.К.», 49000, Дніпро, 18, а/с 1212
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4379 від 02.08.2012.
Ідентифікатор видавця в системі ISBN 8540
49000, Дніпро, 18, а/с 1212
тел. (096)-308-00-38, (056)-798-04-00
E-mail: 7980400@gmail.com

Віддруковано на базі поліграфічно-видавничого центру «Арбуз»
49018, Дніпро, 18, а/с 1212
тел. (066)-55-312-55, (056)-798-22-47
E-mail: arbuz.in.ua@gmail.com
www.arbuz.in.ua